

การพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมกระทำความผิดของวัยรุ่น

โสพรรณ อินทสิทธิ์

คุณฉันทิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชนบท
สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองคุณวุฒิพนธ์

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ปรัชญาศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชนบท

ชื่อเรื่อง

การพัฒนารูปแบบการป้องกันมฤตกรรมการเสฟสิ่งเสฟติดของวัยรุ่น

โดย

โสพรรณ อินทสิทธิ์

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พหล สักดิ์ตะทัศน์)

วันที่ 21 เดือน ๓.๑. พ.ศ. 54

กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.วิรัชดี ปรกติ)

วันที่ 25 เดือน ๓๑๑ พ.ศ. 54

กรรมการที่ปรึกษา

(ว่าที่ร้อยตรี อาจารย์ ดร.สุรัชย์ กังวล)

วันที่ 12 เดือน ๓๑๑ พ.ศ. 54

กรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.อรรณ โอภาสพัฒนกิจ)

วันที่ 25 เดือน ๓๑๑ พ.ศ. 54

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(อาจารย์ ดร.วิรัชดี ปรกติ)

วันที่ 25 เดือน ๓๑๑ พ.ศ. 54

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จำเนียร ยศราช)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

วันที่ 25 เดือน ๓.๑. พ.ศ. 2554

ชื่อเรื่อง	การพัฒนารูปแบบการป้องกันพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น
ชื่อผู้เขียน	นางสาวโสพรรณ อินทสิทธิ์
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชุมชน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พหล ศักดิ์กะทัศน์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบการป้องกันพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น แบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1) ศึกษาพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติด ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบลห้วยเหล็ก อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบตัดขวาง กลุ่มตัวอย่างคือวัยรุ่นอายุ 11-25 ปี จำนวน 360 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติการถดถอยพหุแบบลอจิสติก และส่วนที่ 2) พัฒนารูปแบบการป้องกันพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นในพื้นที่ระดับหมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างคือกลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 45.00 เคยใช้สิ่งเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งมาแล้วและในจำนวนนี้ยังคงมีการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาถึงร้อยละ 79.01 ซึ่งช่วงอายุ 11-15 ปีพบถึงร้อยละ 10.94 กลุ่มที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดพบมากในเพศหญิงร้อยละ 60.10 และพบในช่วงอายุ 11-15 ปีร้อยละ 51.01 กลุ่มที่เคยใช้สิ่งเสพติดพบมากในเพศชายร้อยละ 69.14 และพบในช่วงอายุ 20-25 ปีร้อยละ 57.40 สำหรับช่วงอายุ 11-15 ปีมีผู้เคยใช้สิ่งเสพติดถึงร้อยละ 12.35 เบียร์เป็นชนิดสิ่งเสพติดที่มีผู้เคยใช้และใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากที่สุดร้อยละ 96.91 และร้อยละ 82.81 ตามลำดับ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) คือ เพศ อายุ และการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) คือ เพศ และเจตคติต่อสิ่งเสพติด

ผลการศึกษาจากกระบวนการวิจัยและการนำผลการสรุปเป็นรูปแบบ“ชุมชนเข้มแข็งร่วมแรงพัฒนา” เป้าหมายคือ การพัฒนาวัยรุ่นและการพัฒนาชุมชน การพัฒนาวัยรุ่นมุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ คุณธรรม และสังคม โดยเฉพาะพัฒนาการทางสังคมเป็นด้านที่ชุมชนสามารถสนับสนุนได้เป็นอย่างมาก ด้วยการกระตุ้นให้วัยรุ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งในฐานะผู้ร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรม และหรือในฐานะผู้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมชุมชนหรือทุนที่มีอยู่ในชุมชน การพัฒนาชุมชนนอกเหนือจากการปฏิบัติของสมาชิกใน

ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนแล้ว มุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองการส่งเสริมพัฒนาการของวัยรุ่นและการป้องกันปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดผิดกฎหมาย ด้วยกระบวนการสนับสนุนทางสังคม การเสริมพลังวัยรุ่น และการควบคุมทางสังคม โดยมีกลุ่มแกนนำชุมชน และกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนา

Title	Development of Adolescence Drug Abuse Prevention Model
Author	Miss Sorawan Intasit
Degree of	Doctor of Philosophy in Rural Planning and Development
Advisory Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Phahol Sakkatat

ABSTRACT

This research aimed to develop the type of drug abuse prevention for youth. The study was divided into 2 parts. The first part was to investigate behavior of drug abuse and non-drug abuse as well as factors related to such behavior of the youth in Khee Lek sub-district, Mae Taeng district, Chiang Mai. It was an exploratory cross-sectional study consisting of 360 samples, aged 11-25. Questionnaires were used to collect data meanwhile descriptive statistics and multiple logistic regression were applied for data analysis. The second part was proposed to develop youth drug abuse prevention model at the village level. This part was a participatory action research collecting data from the youth, as well as a group of stakeholders.

The findings showed that over 45.00% of the youth had tried drug, 79.01% whom had taken the drugs during the past 12 months which include 10.94% of the youth aged 11-15 years old. However, 60.10% of female youth was non-drug abusers including 51.01% of female youth aged 11-15 years old. On the other hand, over 69.14% of male youth was drug abusers while 57.40% of them was at the age of 20-25. In addition, 12.35% of them have taken the drugs at the age of 11-15 years old. Beer is the ultimate drug which the youth have taken during the latest 12 months at 96.91% and 82.81%. The factors significantly related to the drug abuse ($p < .01$) are sex, age and perception of behavior controlled by society. Nevertheless, the factor significantly related to the drug abuse ($p < .05$) during the previous 12 months are sex and attitude on the drugs.

The findings of this research and development led to “**Strengthened Community Development**”. It aimed to develop adolescents and community. Regarding to the teenagers, the development would be conducted through physical, mental, moral and social aspects. Besides, the community can help support the social progress by stimulating the adolescents to participate

into the community activities as co-thinkers, participants and/or beneficiary of the community enhancement. In addition to the operation of the community members, there were also several activities related to teenager development promotion and drug prevention which need social support, reinforcement in adolescents and social control meanwhile community leaders and community activities were important tools for the development.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขุณินพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีโดยได้รับความกรุณาอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.บุญสม วราเอกศิริ และคณะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พหล ศักดิ์กะทัศน์ ประธานกรรมการที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.วีรศักดิ์ ปกติ รองศาสตราจารย์ ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ และว่าที่ร้อยตรี อาจารย์ ดร. สุรัชย์ กังวล กรรมการที่ปรึกษา

ขอขอบพระคุณองค์การบริหารส่วนตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่อนุญาตให้ดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ แก่นนำชุมชนและสมาชิกบ้านหนองโค้ง หมู่ที่ 4 ตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ในตำบลชีเหล็กที่ร่วมดำเนินการในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ ศูนย์วิชาการสารเสพติดภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่สนับสนุนทุนดุขุณินพนธ์

และท้ายสุดนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณครู อาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้แก่ผู้วิจัย อีกทั้งบิดา มารดาและครอบครัวที่สนับสนุนให้กำลังใจ ขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ไม่ได้กล่าวนามในที่นี้ที่มีส่วนร่วมในงานดุขุณินพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีตามที่มุ่งหวังไว้ทุกประการ

โสพรรณ อินทสิทธิ์

ตุลาคม 2554

สารบัญเรื่อง

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญเรื่อง	(8)
สารบัญตาราง	(12)
สารบัญภาพ	(14)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
ความสำคัญของปัญหา	5
ปัญหาในการวิจัย	7
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
ขอบเขตของการวิจัย	9
ข้อจำกัดของการวิจัย	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
นิยามศัพท์ทั่วไป	11
บทที่ 2 การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง	13
พัฒนาการของวัยรุ่น	13
พัฒนาการด้านร่างกาย	15
พัฒนาการด้านความคิด	15
พัฒนาการด้านศีลธรรม	16
พัฒนาการด้านจิตสังคม	17
พัฒนาการด้านพฤติกรรมทางสังคม	18
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม	19

ทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา	22
แนวคิดปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยง	28
ปัจจัยปกป้อง	29
ปัจจัยเสี่ยง	31
แนวคิดสินทรัพย์ทางพัฒนาการ	37
แนวคิดการเสริมพลัง	43
แนวคิดการป้องกัน	51
หลักการสำคัญของการป้องกัน	52
การวางแผนป้องกันยาเสพติดในชุมชน	55
การประยุกต์ใช้หลักการป้องกันในโปรแกรมการป้องกันยาเสพติด	59
แนวคิดการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของประเทศไทย	61
แนวคิดการมีส่วนร่วม	63
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	69
การประเมินผล	71
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	74
ภาคสรุป	81
กรอบแนวคิดการวิจัย	86
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	88
สมมติฐานการวิจัย	91
บทที่ 3 วิธีวิทยาวิจัย	92
สถานที่ดำเนินการศึกษาวิจัย	92
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	93
เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	95

	หน้า
วิธีการรวบรวมข้อมูล	102
การวิเคราะห์ข้อมูล	104
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้ สิ่งเสพติดของวัยรุ่น	105
วัตถุประสงค์และการดำเนินการวิจัย	105
ผลการวิจัยและวิจารณ์	105
ข้อมูลทั่วไป ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น	105
ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิ่งเสพติด	130
บทที่ 5 ผลการวิจัยและวิจารณ์การพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมเสพติด สิ่งเสพติดของวัยรุ่น	144
วัตถุประสงค์และการดำเนินการวิจัย	144
ผลการวิจัยและวิจารณ์	144
การพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมเสพติดสิ่งเสพติดของวัยรุ่น	
บ้านหนองไค้ง	144
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	183
สรุปผลการศึกษา	183
การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1	183
การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2	185
การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3	186
การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4	189
การอภิปรายผล	194
ข้อเสนอแนะ	199
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	199

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	199
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	200
บรรณานุกรม	201
ภาคผนวก	211
ภาคผนวก ก แบบสอบถามการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการป้องกัน	
พฤติกรรมความเสี่ยงของวัยรุ่น	212
ภาคผนวก ข แบบสำรวจวัยรุ่นบ้านหนองไค้ (1)	225
ภาคผนวก ค แบบสำรวจวัยรุ่นบ้านหนองไค้ (2)	229
ภาคผนวก ง แนวคำถามการสนทนากลุ่มเรื่องปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงต่อการ	
ใช้สิ่งเสพติดต่างๆ ของวัยรุ่น	232
ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย	234

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 สินทรัพย์ภายนอก	39
2 สินทรัพย์ภายใน	41
3 ระดับความพร้อมของชุมชน	58
4 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	106
5 จำนวนและร้อยละของการใช้สิ่งเสพติด	107
6 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและการใช้สิ่งเสพติด	109
7 จำนวนและร้อยละของการใช้สิ่งเสพติดจำแนกตามชนิดสิ่งเสพติด	112
8 อายุที่ใช้สิ่งเสพติดแต่ละชนิดในครั้งแรก	113
9 จำนวนและร้อยละของบุคคลที่ใช้สิ่งเสพติดแต่ละชนิดร่วมด้วยในครั้งแรก	114
10 ปริมาณสิ่งเสพติดแต่ละชนิดที่ใช้ในปัจจุบัน	115
11 เจตคติต่อสิ่งเสพติดจำแนกเป็นรายชื่อ	116
12 จำนวนและร้อยละของระดับเจตคติต่อสิ่งเสพติดกับการใช้สิ่งเสพติด	118
13 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมจำแนกเป็นรายชื่อ	119
14 จำนวนและร้อยละของระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมกับการใช้สิ่งเสพติด	121
15 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมจำแนกเป็นรายชื่อ	121
16 จำนวนและร้อยละของระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมกับการใช้สิ่งเสพติด	124
17 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่างจำแนกเป็นรายชื่อ	124
18 จำนวนและร้อยละของระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่างกับการใช้สิ่งเสพติด	126
19 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังจำแนกเป็นรายชื่อ	127

ตาราง	หน้า
20 จำนวนและร้อยละของระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังกับ การใช้สิ่งเสพติด	129
21 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามสำหรับทดสอบ สมมติฐานข้อที่ 1	133
22 การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด	134
23 การทำนายการใช้สิ่งเสพติด	135
24 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามสำหรับทดสอบ สมมติฐานข้อที่ 2	140
25 การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา	141
26 การทำนายการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา	142
27 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะทั่วไปและการทำกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่าง	152
28 จำนวนและร้อยละของความเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดต่าง ๆ ของวัยรุ่น	154
29 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะทั่วไปและการเข้าร่วมทำกิจกรรมระหว่างวันที่ 15 มีนาคมถึงวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2553	179
30 จำนวนและร้อยละของการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นระหว่างวันที่ 15 มีนาคมถึง วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2553	180

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 Bandura's Social Learning Theory	19
2 วงจรการเสริมพลังเชิงบวกในวัยรุ่น	48
3 ระดับและลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน	65
4 กรอบแนวคิดการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบล	86
5 กรอบแนวคิดการพัฒนารูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้าน	87
6 แผนที่ชุมชนบ้านหนองไค้ ตำบลชีเหล็ก อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่	145
7 ทู่นชุมชนของบ้านหนองไค้	147
8 สภาพการณ์ของหมู่บ้านหนองไค้ในอดีต	167
9 สภาพการณ์ของหมู่บ้านหนองไค้ในปัจจุบัน	167
10 ความปรารถนาเกี่ยวกับการป้องปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดในวัยรุ่น	170
11 รูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่น	193

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

วัยรุ่นเป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านจากวัยเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา บุคลิกภาพ อารมณ์ ความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมทั้งภายในและภายนอกของวัยรุ่น การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้อย่างเด่นชัด คือ การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทั้งด้านโครงสร้างและสรีระในแต่ละเพศซึ่งเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ วัยรุ่นจึงได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นวัยที่มีอารมณ์รุนแรง โดยเฉพาะในระหว่างที่มีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากการขาดความรู้สึกที่มั่นคง เกิดความดิ้นรนทางจิตใจ อารมณ์จึงเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและรวดเร็ว

นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางสังคมยังเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญอีกด้านหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ของวัยรุ่น ซึ่งจะมีผลเกี่ยวเนื่องกับการปรับตัวหรือการพัฒนาความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลในสังคม อาทิ กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครอง กลุ่มครูอาจารย์ และกลุ่มเพื่อน จัดเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการทางสังคม ในขณะที่เด็กได้รับการได้รับหรือไม่ได้รับการตอบสนองจากสังคมจะส่งผลต่อพัฒนาการของวัยรุ่นเช่นกัน กล่าวได้ว่าวัยรุ่นเป็นช่วงวัยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง การค้นหาตัวตนเพื่อปรับตัวและพัฒนาดนในด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมตามภาระงานของช่วงวัยซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อการเจริญเติบโตในช่วงเวลานี้

ท่ามกลางสภาพสังคมยุคหลังทันสมัย (Post-Modernization) และยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งมีลักษณะของทุนนิยมสมัยใหม่ มีระบบการตลาดที่แข่งขันกันเพื่อมุ่งผลกำไรเป็นประโยชน์สูงสุด มนุษย์กลายเป็นผู้ผลิต ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกของมนุษย์ ผลที่เกิดขึ้นต่อสังคมคือเกิดกลุ่มคนที่มีฐานะ มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม (จูไรรัตน์ แสงใจรักษ์, 2547: 2) นอกจากนี้การสื่อสารที่ไร้พรมแดนนำมาซึ่งการแพร่กระจายวัฒนธรรมต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศตะวันตก ทำให้การขยายตัวของลัทธิบริโภคนิยมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ผสมกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีหลากหลายรูปแบบ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการเจริญเติบโตของวัยรุ่น กล่าวคือ วัยรุ่นเกิดการรับรู้และเรียนรู้ทางด้านความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมโดยผ่านทางทาง การสังเกตจากตัวอย่างที่ปรากฏผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ มีผลต่อการหล่อหลอมบุคลิกภาพของวัยรุ่น

สำหรับอิทธิพลทางอ้อมจะสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับครอบครัว กลุ่มและสถาบันในสังคมที่อยู่รอบตัว วัยรุ่นด้วยกระบวนการของการจัดกลาทางสังคม (Socialization) ในสถานะเช่นนี้มีเด็กจำนวนมากที่สามารถเติบโตผ่านพ้นช่วงเวลาของการเป็นวัยรุ่นและเข้าสู่ผู้ใหญ่ได้อย่างมั่นใจ ขณะเดียวกันก็มีเด็กอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่สามารถเผชิญและปรับตัวกับสภาพการณ์ความยุ่งยากต่าง ๆ ได้ ซึ่งนับวันมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น

ผลการสำรวจงานวิจัยด้านสุขภาพของวัยรุ่นไทยแสดงถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในกลุ่มวัยรุ่น 3 กลุ่มคือ 1) กลุ่มวัยรุ่นที่ติดสารเสพติดและมีปัญหาด้านโภชนาการ 2) กลุ่มวัยรุ่นที่มีปัญหาด้านเพศสัมพันธ์ซึ่งครอบคลุมถึงการกระทำรุนแรงทางเพศและการทำแท้ง และ 3) กลุ่มวัยรุ่นที่มีแนวโน้มความรุนแรงอันเกิดจากตัววัยรุ่นเป็นผู้กระทำเอง (ชาย โพธิ์สิตา, 2547: 1-2) ซึ่งคล้ายคลึงกับสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (2548 อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด [ป.ป.ส], 2549: 1) ที่สำรวจพฤติกรรมปัญหาของเยาวชนพบว่า เยาวชนนักเรียนนักศึกษาจำนวนร้อยละ 71 มีปัญหาพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตไม่ต่ำกว่า 1 ปัญหา ในจำนวน 9 ปัญหาที่สำคัญได้แก่ การสูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ การเที่ยวสถานบันเทิง เล่นการพนัน ใช้จ่ายเสพติด ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย มีเพศสัมพันธ์ และการคิดฆ่าตัวตาย ซึ่งล้วนเป็นพฤติกรรมเสี่ยงที่นำไปสู่การใช้จ่ายเสพติดและการติดสารเสพติดต่อไปในที่สุด และในยุคที่สังคมมีเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวยความสะดวกในชีวิตมากขึ้น ลักษณะรูปแบบปัญหาที่พบในวัยรุ่นมีเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังที่สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม (2548: 178-180) ดำเนินการประมวลสถานการณ์ปัญหาเด็กไทย พบแบบแผนชีวิตที่เกิดขึ้นเป็นบรรทัดฐานในกลุ่มวัยรุ่นที่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนี้ กลุ่มวัยรุ่นตอนต้นอายุ 12-14 ปีจะติดการ์ตูน ดิสนิมส์ ดิสนิมส์ ห้างสรรพสินค้า มีโทรศัพท์มือถือ และมีก๊ิก กลุ่มวัยรุ่นตอนปลายอายุ 15-17 ปีหัดดื่มเหล้า มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก ดิสนิมส์ เติบโต เลิกเพศและเพื่อการเรียน กลุ่มวัยรุ่นตอนปลายอายุ 18-20 ปีจะเลิกเรียนหรือสอบเรียนต่อไม่ได้ เทียวกลางคืน แต่งงาน หย่าและแยกกัน รวมทั้งการตั้งครรภ์และทำแท้ง แบบแผนชีวิตดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ อาทิ เด็กห่างเหินจากครอบครัว ขาดหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีอิสระในการใช้ชีวิตมากขึ้น การเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อ ขาดแบบอย่างของผู้ใหญ่ในสังคม และมีแนวโน้มดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และเสพสิ่งเสพติดหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอื่น ๆ มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสะท้อนจากข้อมูลการสำรวจสุขภาพคนไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2546-2550 ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่รายงานถึงประชากรอายุระหว่าง 10-24 ปีในปีพ.ศ.2546 มีประมาณ 15.80 ล้านคนในจำนวนนี้มีคนที่สูบบุหรี่จำนวนมากกว่า 1.50 ล้านคน และในปีพ.ศ.2550 มีจำนวนเยาวชนสูบบุหรี่เพิ่มมากขึ้นเป็น 1.60 ล้านคนโดยที่กลุ่มอายุ 15-18 ปีเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 2.60 หมื่นคน กลุ่มอายุ 19-24 ปีเพิ่มขึ้น 1 หมื่นคนจากปีพ.ศ.2549

นอกจากนี้การศึกษาสถานการณ์การสูบบุหรี่ของวัยรุ่นหญิงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในประเทศไทยจำนวน 3,093 คนของธราดล เก่งการพานิช พบข้อมูลที่แตกต่างกันโดยเฉพาะในวัยรุ่นผู้หญิงคือ วัยรุ่นผู้หญิงที่สูบบุหรี่ครั้งแรกเมื่ออายุต่ำกว่า 12 ปีมีจำนวนร้อยละ 10.20 ขณะที่วัยรุ่นชายสูบบุหรี่ในช่วงอายุต่ำกว่า 12 ปีมีจำนวนไม่ถึงร้อยละ 10 ในวัยรุ่นผู้หญิงที่สูบบุหรี่ครั้งแรกเมื่ออายุระหว่าง 12-13 ปีมีจำนวนร้อยละ 21.20 ในจำนวนนี้มีถึงร้อยละ 42.10 ที่ต้องสูบบุหรี่ทุกวันหรือเกือบทุกวันและสูบมากกว่า 5 มวนต่อวันถึงร้อยละ 33.4 และนักเรียนหญิงในระดับอุดมศึกษาและในเขตเมืองจะสูบมากกว่าชนบท และพบข้อมูลที่เป็นสถานการณ์ที่ควรพึงระวังในปัจจุบันคือ กลุ่มตัวอย่างเพศหญิงจำนวนร้อยละ 18.80 ยอมรับว่าเคยสูบบุหรี่ต่อหน้าพ่อ แม่ หรือพ่อแม่สูบบุหรี่ด้วย และสูบพร้อมกับเพื่อนมีถึงมาร้อยละ 89.30 วัยรุ่นส่วนใหญ่จะซื้อบุหรี่มาสูบเองร้อยละ 53.80 โดยซื้อบุหรี่จากร้านขายของชำ ร้านสะดวกซื้อ มากที่สุดเป็นจำนวนร้อยละ 68.10 และในความคิดเห็นเกี่ยวกับบุหรี่กลุ่มตัวอย่างเพศหญิงร้อยละ 70.50 เห็นว่าบุหรี่สามารถหาได้ง่ายมาก (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ [สสส.], 2551ก) นอกจากการสูบบุหรี่แล้ว พฤติกรรมที่มักเกิดควบคู่กับการสูบบุหรี่คือการดื่มแอลกอฮอล์ สำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่และการดื่มสุราของประชากร พ.ศ.2550 พบว่าประชากรไทยอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปซึ่งมีจำนวน 51.20 ล้านคนเป็นผู้ที่ทั้งสูบบุหรี่และดื่มสุราร้อยละ 14.70 ในขณะที่มีผู้สูบบุหรี่อย่างเดียวร้อยละ 6.60 แต่ที่น่าสังเกตคือผู้ที่ดื่มสุราอย่างเดียวมีจำนวนใกล้เคียงกับผู้ทั้งสูบบุหรี่และดื่มสุราคือ ร้อยละ 14.60 (บัณฑิต ศรีไพศาล และคณะ, 2551: 8-11)

อาจจะกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์และสูบบุหรี่เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนมากกว่าพฤติกรรมการสูบบุหรี่เพียงอย่างเดียว สำหรับช่วงระยะเวลาของการเริ่มต้นมีพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ดังช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2539-2549 จำนวนประชากรในกลุ่มอายุ 15-24 ปีมีประมาณ 10 ล้านคนซึ่งในปีพ.ศ.2549 พบว่ากลุ่มวัยรุ่นจำนวน 1 ใน 4 มีพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ และในวัยรุ่นตอนต้นอายุ 11-14 ปีมีรายงานสถิติการดื่มแอลกอฮอล์จำนวน 28,300 คนหรือร้อยละ 0.70 ซึ่งเมื่อปีพ.ศ.2539 ไม่พบสถิติการดื่มของวัยรุ่นกลุ่มนี้ (สสส., 2551ข) ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนผู้บริโภคแอลกอฮอล์ที่นับวันจะเริ่มดื่มตั้งแต่ในวัยที่มีอายุน้อยลง ต่อมาในปีพ.ศ.2550 สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ศึกษาเปรียบเทียบแนวโน้มความชุกของผู้ที่ดื่มแบบประจำ (ดื่มทุกวันหรือเกือบทุกวัน ดื่ม 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์) ในประชากรกลุ่มอายุต่าง ๆ จากปีพ.ศ.2539-2550 พบข้อมูลที่สะท้อนสัญญาณอันตรายคือ แนวโน้มของสถานการณ์การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์คือประชากรที่เป็นเยาวชนและผู้ใหญ่ตอนต้นมีการดื่มแบบประจำเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ กลุ่มอายุ 15-19 ปีจากร้อยละ 4.70 เป็นร้อยละ 8 กลุ่มอายุ 20-24 ปีจากร้อยละ 15 เป็นร้อยละ 21.60 (บัณฑิต ศรีไพศาล และคณะ, 2551: 15) ดังนั้น

สามารถสรุปได้ว่ากลุ่มผู้เริ่มดื่มแอลกอฮอล์เป็นวัยรุ่นตอนต้นหรือมีอายุประมาณ 11-13 ปี และในวัยรุ่นที่ดื่มแล้วโดยเฉพาะในกลุ่มอายุ 15-19 ปีมีแนวโน้มจะเป็นผู้ดื่มแบบประจำมากยิ่งขึ้นซึ่งจะเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายจากการดื่มที่มากขึ้นด้วย ผลกระทบสำคัญของการเริ่มดื่มแอลกอฮอล์ตั้งแต่อายุน้อย ๆ คือจะกลายเป็นผู้ติดแอลกอฮอล์ในอนาคต ทั้งนี้มีข้อมูลยืนยันว่าเด็กที่เริ่มดื่มแอลกอฮอล์ก่อนอายุ 13 ปี มีโอกาสติดแอลกอฮอล์ไปจนถึงโต ในทางตรงข้ามหากเริ่มดื่มในวัย 21 ปีขึ้นไป ความเสี่ยงในการเกิดปัญหาจากการดื่มในลักษณะต่าง ๆ จะลดลงถึงร้อยละ 70 (สสส., 2551ข)

สำหรับการเสพยาเสพติดสะท้อนให้เห็นผ่านทางกลุ่มคนที่เข้ารับการรักษาการติดยาเสพติด ดังเช่น ปีพ.ศ.2548-2549 มีผู้เข้ารับการรักษาจำนวน 30,000 คนเพิ่มเป็น 44,461 คนในปี พ.ศ.2550 ซึ่งกว่าร้อยละ 70 เป็นผู้ขายยา และตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2550 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2551 มีจำนวน 28,000 คน คาดว่าสิ้นปีพ.ศ.2551 มีจำนวนเป็น 60,000 คน (สสส., 2551ค) หรือข้อมูลจากจำนวนคดีที่ถูกดำเนินคดีของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั่วประเทศแสดงถึงแนวโน้มของคดีในฐานะความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตั้งแต่ปีงบประมาณ 2547-2550 ที่เพิ่มมากขึ้น ตามลำดับปีงบประมาณเป็นดังนี้คือ 4,707 คดี 6,323 คดี 8,227 คดี และ 9,733 คดีโดยที่ยาบ้าเป็นยาเสพติดที่เยาวชนใช้ในการกระทำความผิดมากที่สุดรองลงมาคือสารระเหย (สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, ม.ป.ป.)

ข้อมูลในระดับจังหวัดเชียงใหม่จากการสำรวจของโครงการติดตามสภาพการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัดปีพ.ศ.2549-2550 พบจำนวนเฉลี่ยของผู้ที่ดื่มแอลกอฮอล์เป็นครั้งคราวถึงดื่มแบบประจำที่กำลังเรียนในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษามากกว่าค่าเฉลี่ยของระดับประเทศเท่ากับ 68.18 และ 71.93 ตามลำดับ ในขณะที่ค่าเฉลี่ยของประเทศเพียง 45.00 และ 48.34 ตามลำดับ การสุบบุหรี่เป็นครั้งคราวถึงประจำพบว่าเยาวชนระดับอาชีวศึกษามีค่าเฉลี่ยของจำนวนผู้สูบบุหรี่เท่ากับ 27.85 ขณะที่ระดับประเทศมีค่าเฉลี่ยเป็น 20.43 สำหรับจำนวนของผู้พบเห็นยาเสพติดในสถานศึกษาในระดับประถมศึกษาที่มีจำนวนเฉลี่ยใกล้เคียงกับระดับประเทศคือ 6.03 ค่าเฉลี่ยระดับประเทศเป็น 6.39 สำหรับระดับอื่นมีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าระดับประเทศยกเว้นระดับอุดมศึกษาที่มีมากกว่าระดับประเทศคือ 21.50 ขณะที่ค่าเฉลี่ยระดับประเทศเท่ากับ 17.72 (จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.)

จากข้อมูลพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นการสะท้อนภาพปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างปัญหาต่างๆ ของสังคมดังที่ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ ผู้อำนวยการสถาบันรามจิตติได้เปรียบลักษณะทางสังคมกับปัญหาของเด็กว่าเป็นเสมือน “สายพานความเจ็บป่วย” ที่มีลักษณะร่วมที่ปรากฏได้ในทุกภาคคือต้นสายพานเริ่มจากสถาบันครอบครัวอ่อนแอ มีพื้นที่อบายมุขขาดการควบคุม ผ่านมาถึงกลางสายพานได้แก่ การติดเที่ยวห้างสรรพสินค้า การติดเที่ยวกลางคืน การดื่มสุราสูบบุหรี่ ซึ่งนำมาสู่ความพินาศที่ปลายทางคือ การละเมิดทางเพศ การ

ตั้งครุฑโดยไม่พร้อม การก่อคดีอาชญากรรม การเกิดอุบัติเหตุ สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่ออนาคตของประเทศไทยในด้านทรัพยากรมนุษย์และด้านสังคม ซึ่งผลกระทบระยะยาวคือ เยาวชนจะผลิตซ้ำสิ่งที่ได้พบเห็นและกระทำพฤติกรรมเช่นนั้นในปัจจุบันทั้งในเรื่องการบริโภค ความรุนแรง การดื่มแอลกอฮอล์และสูบบุหรี่นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเสี่ยงอื่น ๆ ที่จะทำให้เด็กและเยาวชนด้อยคุณภาพลงสำหรับช่วงที่มีโอกาสเกิดความเสี่ยงเป็นอย่างมากหรือเป็นจุดวิกฤติของการเกิดความเสี่ยงมีดังเช่นช่วงรอยต่อของการศึกษา ระหว่างการจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าสู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งเด็กมีโอกาที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษาและกลายเป็นเด็กไร้การศึกษา เด็กจรจัด หรือแรงงานเด็กแทนสำหรับช่วงวัยที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและนำไปสู่การมีปัญหาดังกล่าวตามมาคือ ช่วงวัยที่กำลังเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 2 สิ่งสำคัญที่นำไปสู่ความเสี่ยงอื่น ๆ คือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และสื่อลามก (จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์, 2550: 23, 130)

กล่าวได้ว่าสภาพการณ์ด้านพฤติกรรมที่เป็นปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในกลุ่มเด็กและเยาวชนนับวันมี โอกาสที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี ผสมกับการได้รับการดูแลเอาใจใส่ การปลูกฝังความคิด ค่านิยม ความเชื่อและการสนับสนุนจากครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและสังคมของเด็กที่อาจจะไม่มีคุณภาพเท่าที่ควรจึงเป็นที่มาของการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาโดยเฉพาะการสูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์และใช้ยาเสพติด

ความสำคัญของปัญหา

ภาพปรากฏการณ์พฤติกรรมที่เป็นปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในกลุ่มเด็กและเยาวชน แม้ว่าจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการเพื่อแก้ไขและป้องกันปัญหามาอย่างต่อเนื่องแล้วก็ตาม ส่วนใหญ่จะเป็นการดำเนินการเฉพาะการป้องกันหรือแก้ไขปัญหามานานหรือในบริบทใดบริบทหนึ่ง หรือมีจุดหมายเพื่อปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มพูนความรู้ ทักษะบางด้านของเยาวชนหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ครอบครัว โรงเรียน ข้อเสนอจากการศึกษาผลงานวิจัยด้านการดำเนินงานป้องกันหรือแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้รายงานว่า การดำเนินงานป้องกันหรือแก้ไขปัญหามาโดยเฉพาะด้านยาเสพติดในกลุ่มเยาวชนมักเป็นลักษณะการทำงานแบบบูรณาการกล่าวคือ เป็นกิจกรรมอย่างเดี่ยวแต่ใช้ดำเนินการครอบคลุมทั่วประเทศ โดยปราศจากการศึกษาองค์ประกอบและความเหมาะสมของกิจกรรม ขาดการวิเคราะห์องค์ประกอบของกลุ่มเป้าหมายและสภาพพื้นที่ รวมทั้งขาดการต่อยอดทางความคิดในการทำงาน (ป.ป.ส., 2549: ง) ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหามักพบว่าข้อมูลที่มีความสำคัญ

และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการวางแผนการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาคือ ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงอันเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อการสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสม หรือผลักดันชักนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมซึ่งมีอยู่ในทุกบริบทนับตั้งแต่ตัวเด็กและบริบทรอบตัวเด็ก ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ชุมชน และสังคม ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสภาพชุมชนหรือสังคมด้วย ดังผลการศึกษาจากโครงการการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการปัญหาและพัฒนาเยาวชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนและชุมชน ของสภาองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชนฯ (2546) ที่สรุปว่าการศึกษาและการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาวรรกระทำในหน่วยพื้นที่ระดับหมู่บ้านเนื่องจากสถานการณ์ปัญหา รวมถึงเงื่อนไขในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนจุดแข็งของแต่ละหมู่บ้านไม่เหมือนกันซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหาคำเนินอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ข้อสรุปจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานป้องกันหรือแก้ไขปัญหายังเสนอแนะว่าการดำเนินงานควรให้ความสำคัญกับการทำระบบข้อมูลเชิงพฤติกรรมด้วยกระบวนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหา รวมถึงความต้องการและการจัดหาเพื่อดูแลวัด และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเชิงพฤติกรรมการทำงานต้องมุ่งเน้นการบูรณาการทุกสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้อง และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องทำงานร่วมกันในปัญหาที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อถึงกัน

ในส่วนขององค์ความรู้เรื่องหลักการของการป้องกัน (prevention principle) มีสาระสำคัญของหลักการคือ การป้องกันนอกจากจะต้องนำข้อมูลปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงของทุกบริบทที่เกี่ยวข้องมาใช้ประกอบการพิจารณาวางแผนงานแล้ว ยังต้องคำนึงถึงพัฒนาการตามช่วงวัย และช่วงที่เป็นจุดเปลี่ยนผ่านที่มีโอกาสเกิดความเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาซึ่งมี 4 ช่วงสำคัญคือ ช่วงวัยรุ่นตอนต้น ช่วงวัยรุ่นตอนกลางเป็นช่วงที่เข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ช่วงวัยรุ่นตอนปลายหรือเข้าสู่การเรียนในระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย และผู้ใหญ่ตอนต้นเป็นช่วงของการเริ่มต้นทำงาน โดยมีการทำงานที่มุ่งเน้นการเพิ่มปัจจัยปกป้อง และลดหรือกำจัดปัจจัยเสี่ยง ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายเชิงผลลัพธ์คือ การเพิ่มพฤติกรรมที่เหมาะสมสร้างสรรค์ตามพัฒนาการของวัยและลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาค้าง ๆ ในกลุ่มเป้าหมายทุกประเภทอันได้แก่ 1) กลุ่มทั่วไปที่ยังไม่มีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ 2) กลุ่มเสี่ยงต่อการมีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเริ่มมีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ และ 3) กลุ่มที่มีการใช้สิ่งเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดร่วมกันเป็นประจำแล้ว ทั้งนี้การให้ความสำคัญและการทำงานกับทุกกลุ่มเป้าหมายไปพร้อม ๆ กันนั้นเป็นการลดการตีตราต่อกลุ่มที่มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเริ่มมีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดและกลุ่มที่มีการใช้สิ่งเสพติดเป็นประจำ แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยยังไม่ทราบว่ามี 1) สถานการณ์พฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในชุมชนเป็นอย่างไร 2) มีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นปัจจัยปกป้องไม่ทำให้เกิดพฤติกรรม

การใช้ และอะไรเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ 3) รูปแบบแนวทาง กระบวนการ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในชุมชนเป็นอย่างไร และ4) ผลของการดำเนินการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในชุมชนเป็นอย่างไร

ปัญหาในการวิจัย

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มของวัยรุ่นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาพฤติกรรมการใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในชุมชน โดยศึกษาสถานการณ์ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดในพื้นที่ระดับตำบลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในภาพรวมซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นของตำบลอื่นนำไปสู่การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในระดับหมู่บ้านตามข้อเสนอแนะจากข้อสรุปการศึกษาวิจัยของสภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนฯ ที่เสนอว่าการป้องกันและแก้ไขปัญหายาของเยาวชนควรกระทำในหน่วยพื้นที่ระดับหมู่บ้าน เนื่องจากสถานการณ์และบริบทต่าง ๆ แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ผู้วิจัยจึงกำหนดการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในระดับหมู่บ้านจำนวน 1 หมู่บ้านทั้งนี้เพื่อค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงอย่างครอบคลุมในทุกบริบททั้งตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อม ข้อมูลที่ได้นำมาสะท้อนให้ชุมชนรับทราบ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักและตื่นตัวในการมาร่วมคิด วิเคราะห์ หาแนวทาง และกำหนดแผนการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้าน โดยคำนึงถึงการใช้ทุนหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างต่อเนื่องด้วยการวิจัยและพัฒนา

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่การศึกษาวัยในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกศึกษาในกรณีของตำบลจีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณถนนเชียงใหม่-ฝาง เป็นเขตติดต่อกับอำเภอแม่ริมซึ่งเป็นอำเภอขึ้นรองจากอำเภอเมือง หากพิจารณาตามลักษณะภูมิศาสตร์แล้วอาจจัดได้ว่าเป็นบริเวณรอยต่อระหว่างเขตความเป็นเมืองและเขตชนบทซึ่งเป็นเส้นทางไปสู่อำเภอเชียงดาว อำเภอไชยปราการ อำเภอฝาง และอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปายและอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนอันมีความหลากหลายทางภูมิประเทศและวัฒนธรรมอีกทั้งยังเป็นเขตพื้นที่ที่มีการลักลอบนำยาเสพติดเข้ามาตามแนวชายแดนอย่างต่อเนื่อง (ป.ป.ส., 2552: 4) อาจกล่าวได้ว่าเป็นบริเวณเส้นทางผ่านระหว่างการไหลออกของค่านิยมความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีจากเขตเมือง และการไหลเข้าของสินค้าที่ผิดกฎหมายอันได้แก่ สิ่งเสพติด

ติดประเภทต่าง ๆ จากพื้นที่อำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ข้อสังเกตประการนี้ถือเป็นความเสี่ยงในด้านการรับเอากระแสนิยมความทันสมัยและการมีโอกาของการแพร่สิ่งเสพติดเข้ามาในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความเสี่ยงต่อสมาชิกในชุมชนได้ โดยเฉพาะกับกลุ่มวัยรุ่นที่เป็นบุคคลที่กำลังอยู่ในช่วงของการแสวงหาเอกลักษณ์ในตนโดยอาจเป็นโอกาสที่ทำให้เข้าไปสู่การมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดต่าง ๆ ได้

พื้นที่ระดับหมู่บ้านสำหรับการพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่นนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการชี้แจงเป้าหมายของการวิจัยเบื้องต้นเพื่อหาหมู่บ้านที่มีความสนใจและสมัครใจที่จะเข้าร่วมเป็นหมู่บ้านนำร่องในการวิจัยโดยผ่านทางการประชุมสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหล็ก ซึ่งผู้นำชุมชนของบ้านหนองไค้ง หมู่ที่ 4 ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่ปัจจุบันมีจำนวนหนึ่งที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่และอาจเสี่ยงต่อการใช้ยาเสพติด จึงมีความสนใจเข้าร่วมดำเนินการศึกษาวิจัยและพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่น โดยมุ่งหวังสนับสนุนให้วัยรุ่นใช้ชีวิตตามวัยและเติบโตขึ้นได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบลห้วยเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบลห้วยเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
3. พัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้านหนองไค้ง ตำบลห้วยเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
4. ประเมินผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่น

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของเนื้อหา

1. ศึกษาพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดเฉพาะบูห์รี แอลกอฮอล์และยาเสพติดที่ผิดกฎหมาย ได้แก่ ยาบ้า สารระเหยหรืออื่น ๆ ของวัยรุ่นในชุมชน
2. การพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมสิ่งเสพติดพัฒนาบนฐานข้อมูลอ้างอิงที่ได้จากการศึกษาถึงปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงในแต่ละบริบท ได้แก่ ตัวบุคคล(วัยรุ่น) ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และชุมชน

ขอบเขตของพื้นที่

1. ดำเนินการศึกษากฎการการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นและความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ระดับตำบล เฉพาะตำบลชีเหล็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน
2. ดำเนินการศึกษและพัฒนาารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่นในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านหนองโค้ง ตำบลชีเหล็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น169 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 419 คน

ขอบเขตของประชากร

1. ดำเนินการศึกษากฎการการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นและความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องในกลุ่มวัยรุ่นอายุระหว่าง 11-25 ปี ที่อาศัยอยู่ในตำบลชีเหล็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรอายุระหว่าง 11-25 ปี จำนวน 2,162 คน
2. ดำเนินการศึกษและพัฒนาารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่นในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านหนองโค้ง ตำบลชีเหล็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรอายุระหว่าง 11-25 ปี จำนวน 419 คน

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษาในส่วนของการพัฒนารูปแบบการป้องกันปรมพฤิกรรมการเสพลิงเสพลิตของวัยรุนในระดับหมู่บ้านใช้เวลาในการศึกษาและพัฒนารูปแบบเป็นเวลาทั้งสิ้น 13 เดือน ซึ่งอาจส่งผลต่อการกำหนดเวลาที่แน่นอนในการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ กับสถานการณ์ความเป็นจริงของชุมชนที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถเป็นไปตามที่กำหนดได้และทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการดำเนินงานได้ อันอาจส่งผลต่อคุณภาพข้อมูลที่ต้องศึกษาและจำนวนการจัดกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ได้

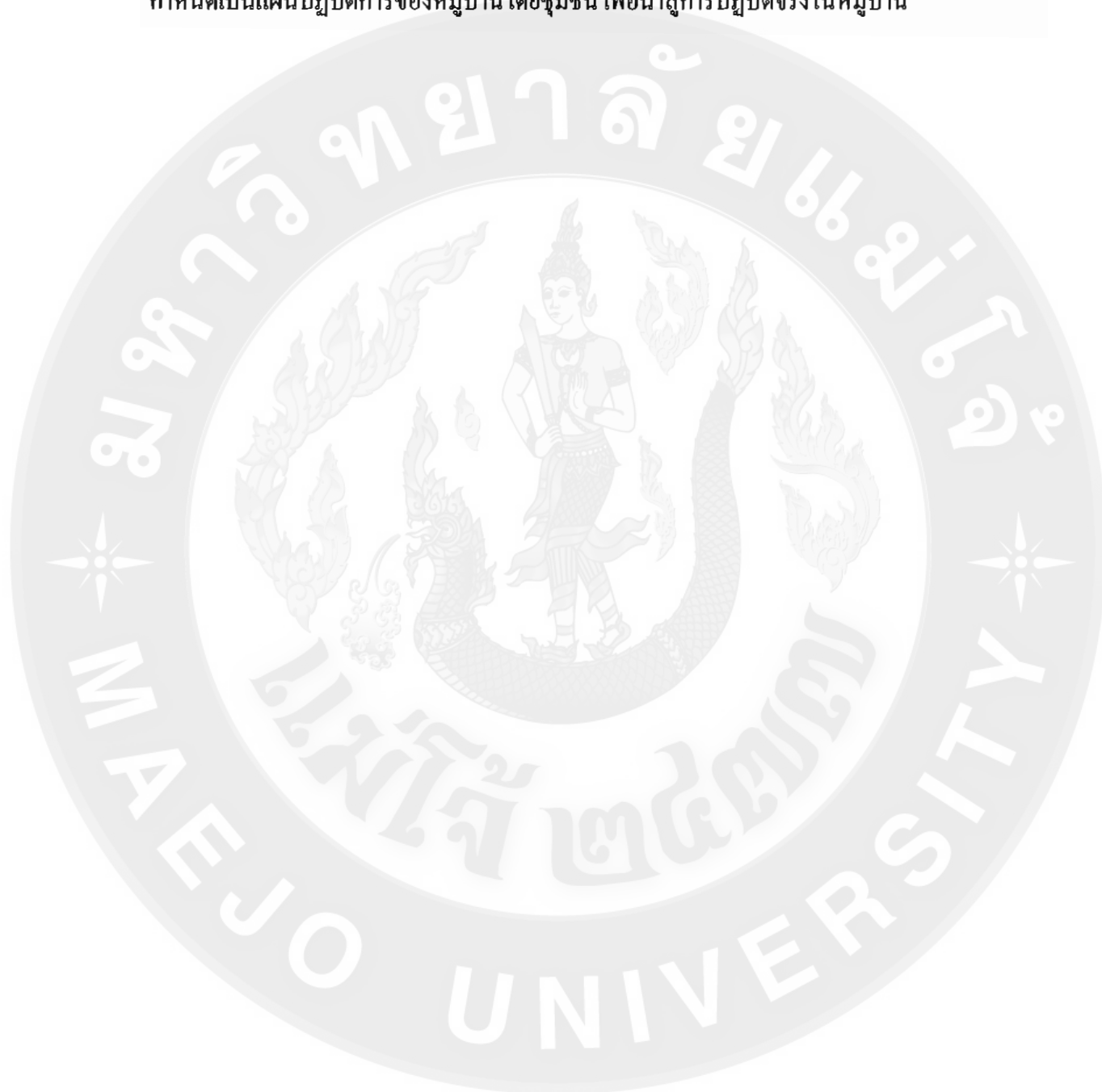
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนเกิดความตระหนักและเข้าใจถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีพฤิกรรมใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพลิตของวัยรุน
2. ชุมชนสามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในด้านการสนับสนุนส่งเสริมวัยรุนให้มีพฤิกรรมที่สร้างสรรค์เหมาะสมตามวัย และลดหรือป้องกันไม่ให้เกิดพฤิกรรมการใช้สิ่งเสพลิต
3. วัยรุนได้รับการดูแล ส่งเสริม สนับสนุนให้มีพฤิกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชนมากขึ้น สามารถใช้ชีวิตตามวัยได้อย่างปกติและพร้อมที่จะก้าวสู่วัยผู้ใหญ่ต่อไป
4. ชุมชนได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงที่สัมพันธ์กับพฤิกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพลิตของวัยรุนในบริบทแวดล้อมที่เป็นชุมชนชนบทของประเทศไทย และการนำความรู้นี้มาสู่การปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อป้องกันปรมพฤิกรรมการเสพลิงเสพลิตของวัยรุน
5. หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถนำองค์ความรู้และรูปแบบของการป้องกันปรมพฤิกรรมการเสพลิงเสพลิตของวัยรุนไปขยายผลการปฏิบัติในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปได้
6. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการป้องกันปรมการเสพลิงเสพลิตของวัยรุนในพื้นที่ระดับหมู่บ้าน และนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายการป้องกันปรมสิ่งเสพลิตในพื้นที่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป

นิยามศัพท์ทั่วไป

1. วัยรุ่น หมายถึง ผู้มีอายุระหว่าง 11-25 ปี ทั้งเพศชายและหญิงที่อาศัยอยู่ในชุมชน ตำบลหรืออำเภอ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ในระหว่างที่ทำการศึกษาวិชาลัย
2. การพัฒนา หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือริเริ่มใหม่เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตของงานขึ้นหรือทำให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม
3. การป้องกันภัย คำนวณจากนุกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2542 อธิบายความหมายของคำว่า “ป้องกัน” หมายถึง บังเพื่อกักหรือกั้นไว้ และคำว่า “ภัย” หมายถึง การว่ากล่าวตักเตือนให้เกรงกลัว ดังนั้นการป้องกันภัยจึงหมายถึง ขั้นตอนและกิจกรรมที่นำไปสู่การสกัดกั้นไว้เพื่อคุ้มครองป้องกันรักษาหรือด้านทาน และการเตือนเพื่อให้หลีกเลี่ยงหรือลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
4. สิ่งเสพติด หมายถึง สารใดก็ตามเมื่อรับประทานเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าจะเป็นการรับประทาน สูบ ดม หรือนิดจะก่อให้เกิดผลต่อจิตใจอารมณ์และพฤติกรรม ซึ่งผู้เสพมักแสดงพฤติกรรมดังเช่นเพิ่มปริมาณของสารเพื่อให้เกิดอาการมึนเมาหรือได้รับผลตามที่ต้องการเช่น อารมณ์สนุกสนาน มีพลังกำลัง และเมื่อหยุดใช้สารนั้นจะเกิดอาการขาดสาร เช่น อ่อนเพลีย ไม่มีแรง ใจคอหงุดหงิด โกรธง่าย มีอารมณ์เศร้า นอนไม่หลับ ในการศึกษาสิ่งเสพติดคือ บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้แก่ สุรา (เหล้าแดง) สุราชุมชน (เหล้าขาว) ยาแดงเหล้า เบียร์หรือเครื่องดื่มที่ผสมแอลกอฮอล์อื่น ๆ และยาเสพติดชนิดผิดกฎหมายได้แก่ ยาบ้า สารระเหย หรืออื่น ๆ
5. พฤติกรรมการเสพยาสิ่งเสพติด หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกทางร่างกายถึงการสูบบุหรี่ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้แก่ สุรา (เหล้าแดง) สุราชุมชน (เหล้าขาว) ยาแดงเหล้า เบียร์หรือเครื่องดื่มที่ผสมแอลกอฮอล์อื่น ๆ การเสพยาเสพติดชนิดผิดกฎหมายได้แก่ ยาบ้า สารระเหย หรืออื่น ๆ
6. การป้องกันพฤติกรรมเสพยาสิ่งเสพติด หมายถึง ขั้นตอน หรือการกระทำกิจกรรมใด ๆ ที่นำไปสู่การสกัดกั้นหรือคุ้มครอง ป้องกันรักษา หรือด้านทาน และการเตือนเพื่อให้หลีกเลี่ยง หรือลดพฤติกรรมกระทำที่เกี่ยวข้องกับยาหรือสารที่เมื่อสูบ ดม และหรือเสพยาเข้าสู่ร่างกายแล้วจะมีผลที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งได้แก่ บุหรี่ แอลกอฮอล์ เช่น สุรา (เหล้าแดง) สุราชุมชน (เหล้าขาว) เบียร์ เครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ และยาเสพติดที่ผิดกฎหมาย เช่น ยาบ้า สารระเหย หรืออื่น ๆ
7. รูปแบบการป้องกันพฤติกรรมเสพยาสิ่งเสพติด หมายถึง ชุดของกิจกรรมการจัดกระทำที่เป็นการสกัดกั้นวัยรุ่นไม่ให้เกิดพฤติกรรมเสพยาสิ่งเสพติด ช่วยทำให้วัยรุ่นหลีกเลี่ยงและ

หรือ ลด พฤติกรรมเสพติด รวมถึงกิจกรรมการจัดกระทำที่เอื้ออำนวย สนับสนุน ส่งเสริม
ให้วัยรุ่นเกิดพฤติกรรมสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ซึ่งจะถูกรวบรวมและ
กำหนดเป็นแผนปฏิบัติการของหมู่บ้านโดยชุมชน เพื่อนำสู่การปฏิบัติจริงในหมู่บ้าน

บทที่ 2

การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดการตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. พัฒนาการวัยรุ่น
2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม
3. ทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา
4. แนวคิดป้องกันปกป้องและปัจจัยเสี่ยง
5. แนวคิดสิทธิพลทางพัฒนาการ
6. แนวคิดการเสริมพลัง
7. แนวคิดการป้องกัน
8. แนวคิดการมีส่วนร่วม
9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
10. การประเมินผล
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. พัฒนาการวัยรุ่น

วัยรุ่น หรือ Adolescence มาจากคำว่า Adolescere ในภาษาละติน หมายถึง การเจริญเติบโต (อุบลรัตน์ เฟื่องสถิตย์, 2532: 312) หรือการเจริญเติบโตไปสู่สภาวะคือ วัยย่างเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ (สุชา จันทรเฒ, 2536: 136) หรือ “พัฒนาการสู่ความเจริญเติบโตพ้นจากความเป็นเด็ก” (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540: 330) ซึ่งวัยรุ่นเป็นบุคคลที่มีลักษณะ 3 ประการคือ 1) มีการเปลี่ยนแปลงและเติบโตทางด้านร่างกาย เช่น ความสูง น้ำหนักตัว รวมถึงกายวิภาคและสรีระทางเพศ จนกระทั่งมีวุฒิภาวะทางเพศอย่างสมบูรณ์ 2) มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทางด้านจิตใจ เพิ่มความสามารถในความคิดที่เป็นนามธรรมมากขึ้น และ 3) มีพัฒนาการด้านสังคมคือเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ต้องพึ่งพาพ่อแม่และผู้อื่นในครอบครัวไปสู่สภาวะที่ต้องรับผิดชอบ และพึ่งพาตนเอง (ปิ่นทิพย์ ชะเอม, 2544: 8 และนงนุช ภัทรพงศ์สินธุ์, 2546: 20) เช่นเดียวกับ Lerner (2002: 24) อธิบายว่าวัยรุ่นเป็นช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยาของบุคคล ลักษณะทางจิตใจ และลักษณะทางสังคมจากวัยเด็ก

ผู้ใหญ่ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า วัยรุ่น หมายถึง บุคคลที่เจริญเติบโตขึ้นพร้อมกับมีการพัฒนาการในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องซึ่งนำไปสู่สถานะของผู้ใหญ่ ด้วยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงวัยรุ่นนี้เองจึงทำให้มีการแบ่งระยะของวัยรุ่นออกเป็น 3 ช่วงคือ วัยรุ่นตอนต้น (early adolescence) วัยรุ่นตอนกลาง (middle adolescence) และวัยรุ่นตอนปลาย (late adolescence) โดยทั่วไปมักเริ่มตั้งแต่อายุ 11-21 ปี หรือองค์การอนามัยโลกกำหนดไว้ระหว่าง 10-24 ปี (กรมสุขภาพจิต, 2547 อ้างใน คัม บุนยรอต, 2550: 7) ซึ่งอายุในแต่ละช่วงจะมีความแตกต่างกันบ้างระหว่างเพศชายและเพศหญิง ปัจจุบันช่วงความเป็นวัยรุ่นได้ขยายออกไปอีกตามสภาพการณ์ทางสังคมเนื่องจากเด็กต้องอยู่ในสถานศึกษานานขึ้น การเป็นผู้ใหญ่ที่พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจจึงต้องใช้เวลาออกไป ตลอดจนรูปแบบการดำเนินชีวิตในยุคสมัยใหม่ทำให้เด็กมีวุฒิภาวะทางจิตใจ (maturity) ซ้ำกว่ายุคสมัยที่ผ่านมา ดังนั้นช่วงเวลาของวัยรุ่นจึงอยู่ในช่วงอายุประมาณ 11-25 ปี และเมื่อใช้เกณฑ์ความเป็นเด็ก-ผู้ใหญ่ตัดสินแล้วสามารถแบ่งวัยรุ่นได้เป็น 3 ระยะดังนี้

1. ช่วงวัยแรกรุ่น (puberty) อายุประมาณ 11-15 ปี ยังมีพฤติกรรมค่อนข้างเด็กอยู่มาก เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากวัยเด็กสู่วัยรุ่น
2. วัยรุ่นตอนกลาง (middle adolescence) อายุประมาณ 16-19 ปี มีพฤติกรรมกำลังระหว่างความเป็นเด็กและผู้ใหญ่
3. วัยรุ่นตอนปลาย (late adolescence) อายุประมาณ 20-25 ปี มีพฤติกรรมค่อนข้างเป็นผู้ใหญ่

การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่เกิดขึ้นในแต่ละระยะจะมีความเหลื่อมล้ำและต่อเนื่องกันมาก การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้อย่างเด่นชัดจะเริ่มจากด้านร่างกายหรือภายนอก และการเปลี่ยนแปลงภายใน อาทิ สอว์โมนเพศ พร้อม ๆ กันนั้นก็มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นในลักษณะพัฒนาการของด้านอื่น ๆ ตามมา เช่น อารมณ์ ค่านิยม สังคม ฯลฯ (สุชา จันทรเฒ, 2536: 136 และ ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540: 329)

พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในช่วงวัยรุ่นในแต่ละด้านนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. พัฒนาการด้านร่างกาย (Physical development)
2. พัฒนาการด้านความคิด (Cognitive development)
3. พัฒนาการด้านศีลธรรม (Moral development)
4. พัฒนาการด้านจิตสังคม (Psychosocial development)
5. พัฒนาการด้านพฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior Development)

1.1 พัฒนาการด้านร่างกาย

มีการเจริญเติบโตและพัฒนาทั้งในด้านสรีรวิทยาและกายวิภาคถึงขีดสมบูรณ์ ซึ่งแสดงถึงความพร้อมในการทำหน้าที่ของระบบและอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย อาทิ ระบบต่อมไร้ท่อ ที่ผลิตฮอร์โมนต่าง ๆ ระบบประสาท ระบบหัวใจและหลอดเลือด ระบบย่อยอาหาร กล้ามเนื้อ สำหรับการเปลี่ยนแปลงของรูปร่าง ร่างกาย ที่สำคัญ คือ มีการเปลี่ยนแปลงขนาด (body size) สัดส่วน (body proportions) ลักษณะทางเพศปฐมภูมิ คือ การพัฒนาอวัยวะสืบพันธุ์และต่อมเพศผลิตเซลล์สืบพันธุ์ และทุติยภูมิ (primary and secondary sex characteristics) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางเพศที่ช่วยทำให้ลักษณะที่แสดงถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะเพศสมบูรณ์ขึ้น เช่น มีการสะสมของไขมัน และมีขนขึ้นในบริเวณต่าง ๆ เป็นต้น อัตราการเจริญเติบโตของวัยรุ่นจะยังไม่ค่อยปรากฏเด่นชัดในช่วงแรก ๆ แต่จะมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงถัดมา หรือเรียกว่า Growth spurt อย่างไรก็ตาม วัยรุ่นแต่ละคนจะมีอัตราเจริญเติบโตที่ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และการพักผ่อน ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กับภาวะสุขภาพที่ดีหรือไม่ดีของวัยรุ่นด้วย ดังตัวอย่างการรับประทานอาหารที่มากเกินไป หรืออาหารที่ไม่มีประโยชน์แต่มีปริมาณไขมันหรือน้ำตาลสูง จะทำให้วัยรุ่นมีน้ำหนักตัวเกินมาตรฐานได้ ในขณะที่วัยรุ่นบางคนอาจมีความกังวลกับรูปร่างของตน กลัวอ้วนมากจนกระทั่งรับประทานอาหารไม่เพียงพอกับที่ร่างกายต้องการ ซึ่งล้วนแต่เป็นปัญหาทางสุขภาพทั้งสิ้น การเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายนี้เป็นภาระงานตามวัยที่วัยรุ่นจะต้องเตรียมพร้อมในการปรับตัว และจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งจะมีผลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ในตลอดช่วงเวลาของการเป็นวัยรุ่น (อุบลรัตน์ เฟื่องสฤติย์, 2532: 292; สุชา จันทร์อม, 2536: 140-145; ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540: 31-35 และ Lerner, 2002: 24, 80)

1.2 พัฒนาการด้านความคิด

วัยรุ่นเป็นช่วงเวลาที่สมองมีการเจริญเติบโตเต็มที่ ประกอบกับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ช่วงวัยเด็กได้สร้างการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ส่งผลต่อความก้าวหน้าในทางความคิด ตามแนวคิดทฤษฎีของ Jean Piaget วัยรุ่นเป็นวัยที่มีพัฒนาการด้านความคิดอยู่ในระดับความเข้าใจอย่างมีเหตุผล (Cognitive Thought Phase หรือ Formal Operations) เด็กจะเริ่มมีความสามารถในการคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือคิดอย่างวิทยาศาสตร์ได้ตั้งแต่อายุ 10-15 ปี กล่าวคือ มีความคิดที่เป็นรูปแบบชัดเจน สามารถแยกตัวแปรที่เป็นเหตุและเป็นผลได้ มีผลต่อการเข้าใจในตัวเอง

และรับรู้โลกตามความเป็นจริงมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีความคิดแบบยึดตนเอง (egocentric) ซึ่งจะแตกต่างจากภาวะยึดตนเองในช่วงวัยทารกหรือเด็กเล็ก ลักษณะความคิดแบบยึดตนเองของวัยรุ่นเป็นลักษณะของความคิดที่หมกมุ่นคิดคำนึงเกี่ยวกับตนเองว่าเป็นใคร หวั่นไหวต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ และความคิดเห็นของคนอื่น ด้วยเหตุนี้วัยรุ่นส่วนมากจึงมักมีความคิดเกี่ยวกับตนเอง (self concept) โดยผ่านทางความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่บุคคลอื่นมีต่อตน มากกว่าที่จะประเมินหรือคิดเห็นด้วยตนเอง (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540: 347 – 353; นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน), 2545: 90 และพรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547: 44-45)

อย่างไรก็ตาม การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลจะช่วยจัดระบบความคิดความเชื่อที่เกี่ยวกับตนเองและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับบทบาทของตนเองในสังคม สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาการด้านความคิดของวัยรุ่น คือการที่ได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนหรือผู้ที่มีอายุและประสบการณ์มากกว่า ซึ่งจะมีผลต่อการหาข้อสรุปให้แก่ตัวเองเกี่ยวกับบทบาทและความรับผิดชอบในวัยผู้ใหญ่ และช่วยทำให้ภาวะการยึดตนเองของวัยรุ่นค่อย ๆ ลดลง (Lerner, 2002: 103)

1.3 พัฒนาการด้านศีลธรรม

การพัฒนาด้านศีลธรรมจะเกี่ยวกับความคิดในการใช้เหตุผลและพฤติกรรมเพื่อสังคม (pro-social behaviors) ซึ่งอาจจะใช้การเลียนแบบ เป็นกลไกสำคัญในการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมตามที่สังคมต้องการ หรือตามมาตรฐานพฤติกรรมที่สังคมได้กำหนดไว้ Lawrence Kohlberg ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหน้าที่ทางศีลธรรมของวัยรุ่น โดยมุ่งเน้นทั้งการคิดเชิงศีลธรรมหรือการให้เหตุผล และพฤติกรรมทางศีลธรรม โดยเฉพาะที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งพบว่าการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เหตุผลและพฤติกรรมทางศีลธรรมนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลและบริบทแวดล้อมด้วย ซึ่งระดับของการให้เหตุผลทางศีลธรรมของวัยรุ่นจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้จะเกี่ยวข้องกับตัวแปรต่าง ๆ เช่น เพศและรูปแบบประสบการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งประสบการณ์จำนวนมากสัมพันธ์กับการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีพฤติกรรมทางศีลธรรมที่เป็นแบบอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัวและสมาชิกในชุมชนหรือสังคมก็ตาม เด็กวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมเกเรหรือกระทำความผิด ละเมิดกฎของสังคม อาจเป็นเพราะมีความคิดว่ากฎเหล่านี้ไม่สำคัญ ตัวของเขาสำคัญกว่า (egocentric) จึงหาเหตุผลต่าง ๆ มาเข้าข้างตนเอง เช่น ผู้ใหญ่ในสังคมมีการสูบบุหรี่ ดื่มสุรากันเป็นเรื่องธรรมดา สังคมก็ยอมปล่อยให้มีคนขาย คนเมาเหล้า แล้วทำไมตนเองจะทำบ้างไม่ได้ ดังนั้น กล่าวได้ว่าตัวแบบอย่างในสังคม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับ

พฤติกรรมทางศีลธรรม ไม่ว่าจะเป็นบริบทของกลุ่มเพื่อน ครอบครัว สถานที่ทำงาน โรงเรียน สถาบันทางศาสนาหรือชุมชน มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางศีลธรรมของวัยรุ่น การช่วยเหลือวัยรุ่นให้มีพัฒนาการทางศีลธรรมที่ดีนั้น นอกจากการมีตัวแบบอย่างที่ดีแล้ว การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมเพื่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นอยู่บริบทใดก็ตาม เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้วัยรุ่นมีประสบการณ์และการเรียนรู้ด้านบวก ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทั้งบุคลิกภาพ เอกลักษณ์ และความสัมพันธ์กับสังคมต่อไป (นพมาศ ชุ่มพระ (ธีรเวกิน), 2545: 92-94 และ Lerner, 2002: 130)

1.4 พัฒนาการด้านจิตสังคม

พัฒนาการทางจิตใจที่ปรากฏเห็นอย่างเด่นชัดเป็นลำดับแรก ๆ ของวัยรุ่น คือ การเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ จนกระทั่งมีการเปรียบวัยรุ่นว่าเป็นวัยพายุแคะ (storm and stress) แต่ในความเป็นจริงการพัฒนาอารมณ์ต่างๆ เริ่มต้นมาตั้งแต่ในวัยทารกแล้ว หากแต่วัยรุ่นต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งมีผลต่อความไม่มั่นคงของอารมณ์ดังที่ William James และ Carl Lange (no date อ้างใน พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547: 73, 76-77) เสนอความคิดเกี่ยวกับอารมณ์ว่า “อารมณ์เป็นผลต่อเนื่องของการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย แต่อารมณ์ไม่ได้เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง” วัยรุ่นแต่ละคนจะสามารถปรับสภาพอารมณ์ให้เหมาะสมและเกิดภาวะสมดุลภายในจิตใจได้คือน้อยเพียงใดนั้น จะมีปัจจัยอื่นที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย อันได้แก่ประสบการณ์เดิมที่ได้รับจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่และครอบครัว สังคมแวดล้อมที่มีหรือไม่มีลักษณะของการสนับสนุนส่งเสริมความมั่นคงทางอารมณ์

สำหรับภาระงานตามวัยประการสำคัญของการพัฒนาด้านจิตสังคมในวัยรุ่น ซึ่งจะมีผลต่อการเป็นผู้ใหญ่อย่างมีความมั่นใจและเลือกเส้นทางในการประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตอย่างมั่นคงนั้น คือ การค้นหาความหมายและพัฒนาเอกลักษณ์ของตนเอง (self-definition and self-identity) เอกลักษณ์ในที่นี้หมายถึงชุดของความคิด ความรู้สึก ค่านิยม เจตคติและพฤติกรรมที่กำหนดโดยตัวบุคคลผู้นั้นเอง หากอธิบายตามทฤษฎีการพัฒนาคัดคนในวัยรุ่นของ Erikson (Erikson's theory of Ego development in adolescence) แล้ววัยรุ่นเป็นช่วงสำคัญระหว่างการพบหรือสับสนในเอกลักษณ์ของตน (identity or role confusion) ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากวัยเด็กในช่วงอายุต่าง ๆ ด้วย อย่างไรก็ตามเอกลักษณ์ไม่สามารถสร้างขึ้นได้ทั้งหมดภายในช่วงวัยรุ่น วัยรุ่นบางคนอาจต้องเผชิญกับวิกฤตทางเอกลักษณ์ (identity crisis) กล่าวคือ ถ้าไม่สามารถปรับแก้ไขความวุ่นวายสับสนทางอารมณ์ อันเนื่องมาจากการสับสนในบทบาท (role confusion) ของตนตามที่ควรจะเป็นแล้วถือเป็นช่วงวิกฤต (moratorium) ระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ หากวิกฤตทางเอกลักษณ์ยังไม่ได้รับการแก้ไขในช่วง

ขณะเป็นวัยรุ่นแล้ว บุคคลนั้นจะยังคงมีความรู้สึกสับสนในบทบาทหรือสับสนในเอกลักษณ์ต่อไปจนกระทั่งวัยผู้ใหญ่ (Lerner, 2002: 158)

วัยรุ่นที่หาตัวเองไม่พบ คือ ผู้ที่มีคนอันสับสน ซึ่งอาจจะกลายเป็นบุคคลที่มีปัญหาต่อสังคมต่อไปได้ หรือถ้าร้ายแรงมากก็อาจจะกลายเป็นอันธพาล ดิฉะสพตติค หรือเป็นอาชญากรได้ วิธีการที่จะช่วยลดปัญหาในการค้นหาตัวเองของวัยรุ่นนั้นนอกเหนือจากการหล่อหลอมมาจากวัยเยาว์ตามลำดับขั้นพัฒนาการแล้ว อีกวิธีหนึ่งที่วัยรุ่นสามารถนำมาใช้กับตนเอง เพื่อช่วยในการค้นหาความเป็นตัวตน คือ การเขียนแบบ ซึ่งโดยมากมักจะเขียนแบบคารา ศิลปิน ที่ชื่นชอบ ทั้งวัยเดียวกันและบุคคลต่างวัย แต่การเขียนแบบจะก่อให้เกิดปัญหาหรือข้อบกพร่องถ้าหากบุคคลที่เป็นต้นแบบนั้นมีลักษณะหรือคุณสมบัติที่ไม่เหมาะสม (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540: 357-358)

1.5 พัฒนาการด้านพฤติกรรมทางสังคม

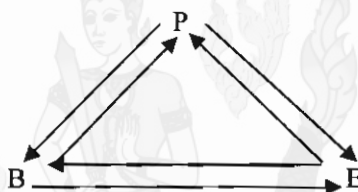
เนื่องจากวัยรุ่นเริ่มมีพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันทั้งมีความคิดริเริ่มของตนเอง มีการใช้และหาเหตุผล แสวงหาลักษณะความเป็นตัวตนทั้งทางกายภาพและคติในการดำรงชีวิต ดังนั้น ลักษณะวัยรุ่นจึงต้องการความเป็นอิสระจากพ่อแม่ ต้องการพูดคุยหรือร่วมทำกิจกรรมกับคนในวัยเดียวกันที่มีความคิดความรู้สึกใกล้เคียงกัน กลุ่มเพื่อนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ระยะเวลาวัยรุ่นเป็นช่วงที่เริ่มต้นชีวิตกลุ่ม (gang age) ที่แท้จริง

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มเพื่อน สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านความรู้สึก อารมณ์ จิตใจและความคิด ของวัยรุ่นได้โดยที่เด็กได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น และความรู้สึกได้อย่างอิสระ ขณะเดียวกันก็มีการยอมรับคำนิชม ความเชื่อ ความสนใจของกลุ่มเพื่อนเข้ามาในตน ซึ่งทำให้รู้สึกเชื่อมั่น รู้สึกมั่นคงในตน โดยเฉพาะช่วงเวลาที่อยู่ร่วมกันกับกลุ่มเพื่อน ก่อให้เกิดเป็นความผูกพันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้น กลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อพฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่น (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540: 337- 339)

สรุปได้ว่าวัยรุ่นเป็นช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความคิด ตลอดจนสังคมทั้งนี้เป็นผลจากการกระทำที่ส่งผลต่อกันและกันระหว่างตัววัยรุ่นกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการปรับตัวในด้านต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การค้นหาเอกลักษณ์ในตนเองเชื่อมโยงไปสู่การเติบโตและพัฒนาการเป็นผู้ใหญ่ต่อไป

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของ Bandura มีฐานคิดว่า พฤติกรรมของบุคคลที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เป็นเพราะตัวเราหรือสิ่งแวดล้อมเป็นผู้กำหนด แต่พฤติกรรมเกิดขึ้นเพราะการมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนของตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการภายในของบุคคลที่สำคัญคือความคิดมักจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของคน ๆ นั้นด้วย ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงมีปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 องค์ประกอบหลัก คือ ตัวบุคคล (person) สิ่งแวดล้อม (environment) และพฤติกรรม (behavior) ปัจจัยดังกล่าวต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ดังภาพ 1

ภาพ 1 Bandura's Social Learning Theory

ที่มา: พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2547: 142

เมื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกันที่ละคู่เริ่มจากบุคคลกับพฤติกรรม ($P \leftrightarrow B$) เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุและเป็นผลต่อกันของความคิด ความรู้สึก และการกระทำ ความคาดหวัง ความเชื่อ การรับรู้ เป้าหมาย และความตั้งใจของบุคคล ล้วนแต่เป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางของพฤติกรรม กล่าวคือ ไม่ว่าบุคคลคิด เชื่อ และรู้สึกอะไรก็ตามจะมีผลต่อพฤติกรรมของเขา ซึ่งโดยปกติธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากภายนอกมีผลต่อการกระทำของบุคคล แต่ขณะเดียวกันการกระทำของบุคคลก็มีส่วนในการกำหนดรูปแบบความคิด และการได้ตอบทางอารมณ์ของตนเองด้วยเช่นกัน

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและบุคคล ($E \leftrightarrow P$) เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของบุคคลและอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ความคาดหวังของบุคคล ความเชื่อ ความสามารถทางอารมณ์ และความคิดที่ถูกพัฒนาขึ้นและถูกปรับแต่งโดยอิทธิพลจากสังคมในลักษณะของการถ่ายทอดข้อมูลและกระตุ้นการตอบสนองทางอารมณ์ด้วยการผ่านตัวแบบ (modeling) การสอน (instruction) และการชักจูงทางสังคม (social persuasion) คนในสังคมจึงมีการตอบสนองที่แตกต่างกันออกไปตามสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเขาและด้วยคุณลักษณะทางกายภาพ อาทิ อายุ ขนาดของร่างกาย เชื้อชาติ เพศ และความดึงดูดทางร่างกาย นอกจากนี้การตอบสนองทาง

สังคมของบุคคลที่แตกต่างกันยังขึ้นอยู่กับสถานภาพและบทบาททางสังคมของแต่ละบุคคลด้วย เช่น เด็กที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นคนก้าวร้าวรุนแรงจะกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองที่แตกต่างไปจากเพื่อนที่ถูกมองว่าเป็นคนไม่กล้าแสดงออก ดังนั้นสถานภาพทางสังคมและลักษณะที่ปรากฏให้เห็นของแต่ละบุคคลสามารถส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมของพวกเขาได้ตั้งแต่ง่อนที่พวกเขาจะลงมือทำหรือพูดอะไร

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อม ($B \leftrightarrow E$) ในการดำเนินชีวิตแต่ละวันของบุคคลพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขสภาพแวดล้อม ในทางกลับกันพฤติกรรมของบุคคลก็สามารถเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขสภาพแวดล้อมได้ สภาพแวดล้อมเป็นลักษณะที่มีการเคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้น ดังนั้นลักษณะเฉพาะบางอย่างของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมจึงอาจจะกระทบต่อบุคคลได้แต่โดยมากแล้วสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในสถานการณ์หนึ่งจะยังไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลจนกว่าจะถูกกระตุ้นโดยพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น ครูผู้สอนยังไม่มีอิทธิพลต่อนักเรียนจนกระทั่งพวกเขาเข้ามาในห้องเรียน หรือ เตารีดร้อนยังไม่สามารถทำให้มือของเราองใหม่ได้จนกว่าเราเอามือไปสัมผัสมัน หรือ พ่อแม่จะยังไม่ชมเชยลูกจนกว่าพวกเขาทำบางสิ่งที่น่ายกย่องชมเชย ลักษณะสภาพแวดล้อมบางอย่างที่มีอิทธิพลต่อบุคคลจึงกลายมาเป็นสภาพแวดล้อมปัจจุบันสำหรับกำหนดให้บุคคลมีพฤติกรรมต่าง ๆ

เนื่องจากพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกันบุคคลจึงเป็นทั้งผู้ผลิตและผลผลิตของสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวพวกเขาซึ่งจะมีผลต่อการเลือกหรือการสร้างสรรคสิ่งใด ๆ ในสถานการณ์นั้น ๆ โดยทั่วไปคนเรามักเลือกทำกิจกรรมหรือสร้างความสัมพันธ์จากสิ่งที่มีความเป็นไปได้มากก่อนโดยคำนึงถึงความชอบและความสามารถ ดังนั้นในการกระทำของบุคคล บุคคลจะทำได้เท่า ๆ กับการที่เขาเลือกสภาพแวดล้อม ดังเช่น บุคคลที่ก้าวร้าวไม่ว่าจะไปที่ไหนก็จะทำให้เกิดบรรยากาศที่ไม่เป็นมิตรตลอดเวลา ขณะที่บุคคลที่มีลักษณะเป็นมิตรจะสร้างสังคมรอบ ๆ ตัวเขาด้วยพฤติกรรมการแสดงออกถึงการมีอริยาสัที่ดี ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพฤติกรรมกำหนดลักษณะรูปแบบของสิ่งแวดล้อมว่าจะเป็นแบบใด ขณะเดียวกันอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมก็กระตุ้นและกำหนดการพัฒนาพฤติกรรมเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองของกระบวนการขัดเกลาหรือถ่ายทอดทางสังคม (socialization) จากเดิมที่มองในทิศทางเดียวว่าพ่อแม่มีอิทธิพลต่อเด็กอย่างไร มาเป็นทั้งพ่อแม่และเด็กมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างไรแทน (Bandura, 1989: 3-4 และนพมาศ อุ้งพระ (ธีรเวคิน), 2546: 388)

นอกจากการให้ความสำคัญต่อความคิดซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลเป็นอย่างมากแล้วยังมีสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมประการอื่น ๆ อีกด้วยคือ

1. การเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) บุคคลสามารถเรียนรู้และสร้างพฤติกรรมต่างๆ ได้จากการดูตัวอย่าง หรือการเลียนแบบ จากตัวแบบ ซึ่งตัวแบบ (model) จะเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญอีกหนึ่งปัจจัยต่อการสร้างพฤติกรรม โดยผ่านกระบวนการของความตั้งใจ (attention) การจดจำ (retention) การสร้างพฤติกรรมทางอวัยวะเคลื่อนไหว (motor reproduction) และการจูงใจ (motivation) ซึ่งการจูงใจให้เกิดการเรียนรู้จะมีบทบาทสำคัญในการเลียนแบบจากการสังเกต

2. การกำกับตนเอง (Self-Regulatory) มาจากความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนไม่ได้เป็นผลมาจากการเสริมแรงหรือการลงโทษจากภายนอกเพียงอย่างเดียวแต่การที่สามารถกระทำการบางอย่างนั้นเป็นเพราะต้องการควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเองเพื่อผลที่จะได้รับการกระทำ

3. ความสามารถในตน (Self-Efficacy) เดิมจะเกี่ยวกับความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (efficacy expectation) หมายถึงความเชื่อของบุคคลในแง่ที่ว่าตัวเองสามารถบรรลุผลที่ต้องการได้ ความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตนเองนี้มีอิทธิพลต่อการเลือกกิจกรรมและเลือกสิ่งแวดล้อมของคน แต่ต่อมา ใช้คำว่า การรับรู้ความสามารถของตน (perceived self-efficacy) ซึ่งหมายถึงการตัดสินใจว่าตนมีความสามารถเท่าใดที่จะจัดการและดำเนินการกระทำพฤติกรรมตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ สรุปได้ว่าประสิทธิภาพของการแสดงออกของบุคคลขึ้นอยู่กับ การรับรู้ความสามารถของตนในแต่ละสภาพการณ์สำหรับการตัดสินใจกระทำหรือแสดงพฤติกรรมขึ้นอยู่กับความคาดหวังในผลที่จะเกิดขึ้น (outcome expectation) ซึ่งก็คือการตัดสินใจว่าผลของพฤติกรรมที่จะทำนั้นเป็นอย่างไร (สม โภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536: 50-60; นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน), 2546: 388-393 และ พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2547: 143)

หากกล่าวโดยสรุป ช่วงวัยรุ่นเป็นช่วงหนึ่งของชีวิตที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยธรรมชาติแล้วช่วงเวลานี้บุคคลต้องทำความรู้จักและเข้าใจตนเอง โดยผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่อาศัยการสังเกตแบบอย่างต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนความคิด ความรู้สึก ท่ามกลางความข้องเกี่ยวสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ตั้งแต่พ่อแม่ สมาชิกในครอบครัว และบุคคลภายนอกครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนที่มีวัยใกล้เคียงกัน ขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ ที่มีการตอบสนองซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลในสภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการตอบสนองในทางลบหรือบวกที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะนั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้และหล่อหลอมความคิด ความรู้สึก พฤติกรรมการแสดงออกของวัยรุ่น หรือที่เรียกว่า เป็นการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อภาระงานตามวัยที่สำคัญคือการพัฒนาด้านเอกลักษณ์ในตน อันจะมีผลต่อเนื่องต่อการดำเนินชีวิตในขั้นวัยผู้ใหญ่ต่อไป อย่างไรก็ตามจะพบว่าวัยรุ่นจำนวนหนึ่งไม่ได้อยู่ในยุค

สมัยใดก็ตาม ที่ไม่สามารถนำพาตนเองให้บรรลุตามภาระงานตามวัยดังที่ควรจะเป็นได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังเพิ่มจำนวนและขนาดความรุนแรงของพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมให้มากขึ้นอีกด้วย ดังที่ปรากฏให้เห็นเป็นพฤติกรรมที่เป็นปัญหาค้าง ๆ เช่น เกร่ ก้าวร้าว ให้ความรุนแรง ลักขโมย การใช้ยาหรือสารเสพติดให้โทษ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรและไม่ปลอดภัย การตั้งครกก็ไม่ฟัง ประสงค์ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนนำมาซึ่งอันตรายต่อสุขภาพและชีวิตในที่สุด

3. ทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา

พฤติกรรมที่เป็นปัญหา (Problem-Behavior) หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่สังคมบ่งบอกหรือกำหนดให้ว่าเป็นปัญหา ทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของ Richard Jessor เป็นทฤษฎีที่มีกรอบแนวคิดทางสังคมจิตใจใช้แนวคิดพื้นฐานจากแนวคิดเรื่องคุณค่าและความคาดหวัง (value and expectation) ของ Rotter ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) และแนวคิดภาวะไร้ระเบียบของสังคมหรือการขาดสิ่งยึดเหนี่ยว (anomic) ของ Merton ทฤษฎีนี้เริ่มต้นจากการศึกษาปัญหาการดื่มแอลกอฮอล์ และปัญหาพฤติกรรมอื่น ๆ ในชุมชนเล็ก ๆ ที่มีประชาชน 3 สัญชาติในทางตะวันตกเฉียงใต้ของรัฐโคโรราโด ในช่วงต้นศตวรรษ 1960 โดยให้ความสำคัญกับพฤติกรรมในแง่ที่เป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นในการศึกษาเพื่ออธิบายพฤติกรรมจึงต้องศึกษาตัวแปรทั้งสองกลุ่มนี้พร้อมกัน (Jessor *et al.*, 1994: 29) สำหรับขอบเขตความหมายและตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของ Jessor แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ซึ่งคุษฎี โยเหลา และคณะ (2540: 8-9) ได้อธิบายไว้ว่า ตัวแปรในกลุ่มสิ่งแวดล้อมแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ 1) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายถึง สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมหรือเป็นลักษณะทางกายภาพ เช่น ระดับการศึกษา รายได้ การนับถือศาสนา โครงสร้างของครอบครัว และ 2) การรับรู้สิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึงสิ่งแวดล้อมที่มีความหมาย มีความสำคัญต่อบุคคล เป็นตัวแปรที่มีความสำคัญในเชิงสาเหตุของพฤติกรรมมากกว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ดังนั้นโครงสร้างของทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาจึงประกอบด้วย 3 ระบบ คือ

1. ระบบการรับรู้สิ่งแวดล้อม (the perceived-environment system) และ ระบบสิ่งแวดล้อมทางสังคม (the social environment system)
2. ระบบบุคลิกภาพ (the personality system)
3. ระบบพฤติกรรม (the behavior system)

ในแต่ละระบบประกอบไปด้วยตัวแปรต่าง ๆ ที่ชักนำไปสู่พฤติกรรมที่เป็นปัญหา หรือป้องกันและควบคุมการเข้าไปข้องเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา

3.1 ระบบการรับรู้สิ่งแวดล้อม

ระบบการรับรู้สิ่งแวดล้อม เป็นกลุ่มของตัวแปรที่ประกอบด้วย การควบคุมทางสังคม (social control) ตัวแบบ (models) และการสนับสนุน (support) หรือการสนับสนุนทางสังคม (social support) ตัวแปรเหล่านี้จะถูกจำแนกออกเป็น 2 ระดับคือตัวแปรที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาได้แก่ การยอมรับเพื่อนที่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ตัวแบบเพื่อนที่ใช้แอลกอฮอล์หรือสารเสพติดหรือมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา และตัวแบบเพื่อนที่ทำการกระทำความผิดทางศาสนาเป็นตัวแปรที่ส่งผลในทางตรงกันข้าม การยอมรับเพื่อนที่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและตัวแบบเพื่อนที่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เป็นปัญหามากที่สุด สำหรับตัวแปรที่ไม่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรม เช่น การสนับสนุน หรือการควบคุมจากพ่อแม่ อิทธิพลของพ่อแม่หรือเพื่อน และการรับรู้ความเครียด สำคัญโดยสังเขปของกลุ่มตัวแปรทั้ง 3 กลุ่มมีดังนี้

3.1.1 การควบคุมทางสังคม

Roucek (1978: 11 อ้างใน จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์, 2542: 5) ให้ความจำกัดความของการควบคุมทางสังคมว่าคือ “แรงผลักดันทั้งหมดที่สังคมและกลุ่ม ซึ่งเป็นส่วนประกอบของสังคมใช้บังคับพฤติกรรมของสมาชิกให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกลุ่ม” หรือตามพจนานุกรม ศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายการควบคุมทางสังคมไว้ว่าคือ กระบวนการต่าง ๆ ทางสังคมที่มุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม เช่น กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ศีลธรรม และจารีตประเพณี ดังนั้นการควบคุมทางสังคมจึงเป็นกระบวนการทั้งที่ได้วางแผนหรือไม่ได้วางแผนไว้ ซึ่งปรากฏขึ้นได้ในทุกสถาบันทั้งนี้เพื่อนำมาใช้อบรมสั่งสอน ชักจูง หรือบังคับปัจเจกบุคคลให้คล้อยตามค่านิยมในการดำเนินชีวิตของกลุ่มอย่างเป็นปกติวิสัย

วิธีการควบคุมทางสังคมมีทั้งที่เป็นแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการ ประเภทที่เป็นทางการได้แก่ ประมวล กำหนด รวบรวม หรือจัดทำเป็นระเบียบไว้แล้วหลายวิธี เช่น ข้อปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม การตัดสินลงโทษ กฎข้อบังคับต่าง ๆ ส่วนประเภทที่ไม่เป็นทางการมีลักษณะในทางตรงข้ามคือไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์แน่นอน และไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ขาดการวางระเบียบ การประมวลและการรวบรวม ตัวอย่างวิธีการควบคุมประเภทนี้ เช่น การสรรเสริญที่ไม่

มีกฎเกณฑ์แน่นอน การเยาะเย้ยถากถาง การขูข่มขู่ข่มขู่ และการเนรเทศคนนอกกริด การใช้มาตรการควบคุมทางสังคมจะมุ่งให้เกิดการควบคุมโดยตัวบุคคลเองหรือเรียกว่า การควบคุมภายใน (internal control) ซึ่งหมายถึงการปลูกฝังคุณธรรมในตัวบุคคลให้มีความรู้สึกอายชั่วกลัวบาป หรือกล่าวง่าย ๆ ได้ว่าเป็นความรู้สึกที่บุคคลมีต่อสังคม และ การควบคุมการกระทำจากภายนอกของบุคคลหรือ การควบคุมภายนอก (external control) ซึ่งหมายถึงวิธีการควบคุมจากสถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน องค์กรศาสนา ชุมชน เป็นต้น

สำหรับทฤษฎีหนึ่งที่อธิบายถึงการควบคุมภายในนั้นคือ ทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory) ของ Travis Hirschi ที่มีแนวคิดต่อการมองหาสิ่งที่คอยยับยั้งหรือควบคุมการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่าง ๆ มากกว่าการมองหาสาเหตุที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน ทฤษฎีนี้อธิบายพฤติกรรมโดยทั่วไปของบุคคลว่าถูกควบคุมโดยความรู้สึกผูกพันและข้อผูกมัดที่มีต่อสถาบันต่าง ๆ รวมถึงกระบวนการตามประเพณี ในทางกลับกันเมื่อใดความผูกพันของบุคคลที่มีต่อสังคม หรือต่อแบบแผนบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับหมดลงหรืออ่อนลงบุคคลนั้นจะมีอิสระในการกระทำความผิด (สุภาพร ชนะชานนท์, 2548: 4-6, 20)

แนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของ Richard Jessor อธิบายว่าการควบคุมของพ่อแม่และการควบคุมของเพื่อนหมายถึงการรับรู้ของวัยรุ่นถึงบุคคลทางสังคมที่ทำได้แทรกซึมเข้ากับพวกเขาทั้งนี้เพื่อป้องกันและแสดงถึงการไม่คล้อยตามไปกับการฝ่าฝืนต่าง ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการควบคุมที่เข้มงวดของพ่อแม่และเพื่อนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมจะเป็นประโยชน์ต่อการลดความเป็นไปได้ในการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา แม้ว่าจะไม่ได้เป็นตัวแปรที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมก็ตาม (Jessor *et al.*, 1994: 29)

3.1.2 ตัวแบบ

ตามทฤษฎีตัวแบบทางสังคม (Social Modeling Theory) มีฐานคิดจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม อธิบายว่าพฤติกรรมเป็นผลมาจากกระบวนการเลียนแบบ (identification) โดยบุคคลจะสังเกตพฤติกรรมของคนอื่นและมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพฤติกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าบุคคลมีความรู้สึกผูกพันกับตัวแบบนั้น ซึ่งการเลียนแบบจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นและการยอมรับนี้เป็นผลมาจากการที่บุคคลต้องการจะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีหรือที่พอใจระหว่างตนเองกับผู้อื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่น เช่น เด็กเล็กจะมีนิสัยที่นำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีหรือไม่ดีนั้นมักจะมาจากการสังเกตพฤติกรรมของพ่อแม่ อาทิ การสูบบุหรี่ หรือ พฤติกรรมการรับประทานอาหารของพ่อแม่ นอกจากนี้มีรายงานการศึกษาจำนวนมากที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ยาเสพติดของพ่อแม่กับการสูบบุหรี่และดื่มแอลกอฮอล์ของลูก อันเป็นผลจากกระบวนการเลียนแบบทั้งสิ้น (Wills *et al.*, no date: 3; สุริยัน อันทองทิม, 2550: 25)

จากรายงานทางวิชาการของ Wills *et al.* (no date: 8) ตั้งแต่ปี 1999-2005 เสนอว่า การวัดตัวแบบทางสังคมที่เป็นตัวบ่งชี้ของการสูบบุหรี่ การดื่มแอลกอฮอล์ หรือพฤติกรรมอื่น ๆ มักจะวัดจากสมาชิกของเครือข่ายทางสังคม เช่น ศึกษาการใช้ยาหรือสารเสพติดต่าง ๆ ในกลุ่มเพื่อน พ่อแม่ และพี่น้อง ซึ่งเชื่อว่าสามารถสะท้อนถึงอิทธิพลของตัวแบบได้ ดังผลการศึกษาของ Ennett & Bauman (1994 cited in Wills *et al.*, no date: 9) และ Urberg *et al.* (1990 cited in Wills *et al.*, no date: 9) เกี่ยวกับการสูบบุหรี่ของเพื่อนที่พบว่า การสูบบุหรี่ของวัยรุ่นมีความสัมพันธ์อย่างสูงกับการรับรู้การสูบบุหรี่ของเพื่อนมากกว่าการไปถามถึงการสูบบุหรี่ของพวกเขาโดยตรง สำหรับทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาจะให้ความสำคัญกับตัวแบบจากเพื่อนมากเป็นอันดับหนึ่งทั้งเพื่อนที่เป็นแบบอย่างด้านพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและด้านการทำกิจกรรมทางศาสนาซึ่งจัดเป็นสิ่งที่ด้านทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ

3.1.3 การสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคม มีผู้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกันดังสรุปได้คือ การที่บุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ความต้องการทางสังคมหรือการเสริมแรงทางสังคมในรูปแบบของการช่วยเหลือ การแนะนำ การเอาใจใส่ดูแล หรืออื่น ๆ โดยผ่านทางข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร วัตถุสิ่งของ ซึ่งทำให้บุคคลที่ได้รับการสนับสนุนเกิดความรู้สึกพอใจ รู้สึกถึงการได้รับการยอมรับ ความรัก และคุณค่าจากสังคม (Cobb, 1976; Kaplan *et al.*, 1977; Pender, 1987; Wineman, 1990 อ้างใน ขวัญหทัย รงคุปตวนิช. 2544: 7-8)

การสนับสนุนทางสังคมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมประกอบด้วยประเภทของการสนับสนุนที่แตกต่างกัน 3 ประเภท คือ 1) การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม (perceived support) หรือที่รู้จักกันว่าเป็นการสนับสนุนตามหน้าที่ซึ่งเป็นการรับรู้ความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลที่มีต่อผู้ให้การสนับสนุนอันหมายถึงพ่อแม่ และเพื่อนที่คอยให้การช่วยเหลือในยามที่มีภาวะเครียด บุคคลที่มีการรับรู้การสนับสนุนในระดับสูงจะเชื่อว่าเขาสามารถหาคนในครอบครัวหรือเพื่อนที่จะช่วยเหลือได้ ในช่วงเวลาที่ประสบกับความยุ่งยาก 2) การสนับสนุนที่เฉพาะเจาะจง (enacted support) เน้นการสนับสนุนที่มีการกระทำที่เฉพาะพิเศษมากขึ้น และ 3) การเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (social integration) หมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สถานภาพสมรส การเป็นพี่น้อง การเป็นสมาชิกในองค์กรต่าง ๆ การอ่อนน้อมในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะสัมพันธ์กับการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมและการสนับสนุนที่เฉพาะเจาะจงด้วย (Lakey, nodate: 1)

สำหรับชนิดของการสนับสนุนทางสังคมมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้นได้แก่ การให้ หรือช่วยเหลือในสิ่งที่จับต้องได้เช่น เงิน สิ่งของเครื่องใช้ ข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำ บริการต่าง ๆ การให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือบทบาทต่าง ๆ เป็นต้น สำหรับใน

ด้านนามธรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึก และความคิด เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์หรือความคิดทางบวกต่อบุคคลที่ได้รับการสนับสนุน เช่น การฟัง การให้กำลังใจ ให้ความไว้วางใจ การยอมรับ เคารพ การแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นคนที่มีความรู้ค่า ซึ่งจะทำให้ผู้รับการสนับสนุนทางสังคมเกิดความรู้สึกว่าได้รับความรัก ความผูกพัน มีความภาคภูมิใจในสังคม สำหรับแหล่งที่มาของการสนับสนุนทางสังคมที่สำคัญได้แก่ กลุ่มสนับสนุนตามธรรมชาติซึ่งหมายถึงครอบครัว ญาติพี่น้อง และเพื่อนสนิท กลุ่มอื่นๆจะเป็นลักษณะขององค์กรหรือสมาคมต่าง ๆ ทั้งสถานที่ทำงาน องค์กรทางศาสนา กลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม Brown (1986 อ้างใน ขวัญหทัย รงคุปตวนิช. 2544: 9-13) และ Mc Elveen (1978 อ้างใน ขวัญหทัย รงคุปตวนิช. 2544: 9-13) กล่าวว่าครอบครัวเป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่มีความใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด รองลงมาเป็นญาติพี่น้อง และกลุ่มเพื่อน ในทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาจะมุ่งเน้นการสนับสนุนของพ่อแม่และเพื่อนมากกว่าแหล่งอื่น

สำหรับระบบสิ่งแวดล้อมทางสังคม เป็นคุณลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ ตามโครงสร้างทางประชากรและสังคม เช่น การศึกษา อาชีพ รายได้ ศาสนา การเป็นสมาชิกขององค์กรศาสนา

3.2 ระบบบุคลิกภาพ

ระบบบุคลิกภาพ หมายรวมถึงรูปแบบและชุดความสัมพันธ์ของความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน (relatively enduring) ตัวแปรด้านการรู้คิดทางสังคม (socio cognitive variables) เช่น ค่านิยม ความคาดหวัง ความเชื่อ เจตคติ และการกำหนดแนวปฏิบัติของตนเองและที่เกี่ยวข้องกับสังคม ซึ่งสะท้อนการเรียนรู้ทางสังคมและประสบการณ์ กลุ่มของตัวแปรด้านบุคลิกภาพ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มโครงสร้างที่เกี่ยวกับเป้าหมายและความคาดหวัง ได้แก่ การเห็นคุณค่าของความสำเร็จ การเห็นคุณค่าความเป็นอิสระ ความคาดหวังเกี่ยวกับความสำเร็จและความคาดหวังเกี่ยวกับความเป็นอิสระ

2. กลุ่มโครงสร้างด้านความเชื่อ ได้แก่ ความแปลกแยก (alienation) การยอมรับบรรทัดฐาน ค่านิยม และข้อยึดถือปฏิบัติของสังคม (social criticism) ความภูมิใจในตนเอง (self-esteem) และความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอกตน

3. กลุ่มโครงสร้างด้านการควบคุม ได้แก่ เจตคติต่อต้านความเบี่ยงเบน เจตคติในจริยธรรม และความยึดมั่นทางศาสนา

นพมาศ ชีระเวคิน (2542: 89-90) กล่าวว่า ค่านิยมและเจตคติเป็นสิ่งที่บุคคลสะสมมาตั้งแต่เกิดเป็นสมาชิกของสังคม ทั้งคู่มีคุณสมบัติคล้ายกันคือ เป็นตัวกำหนดอะไรที่เป็นสิ่งที่คาดหวัง และอะไรเป็นสิ่งที่ต้องการหรือหมายเอาไว้ในใจ แต่เจตคติจัดเป็นความเชื่อที่คงทนซึ่งมนุษย์เรียนรู้มาเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง หรือเป็นสิ่งที่รวมตัวกันมาจากความเชื่อเป็นกลุ่ม จนกระทั่งมีความมั่นคงและเป็นระบบ สามารถแบ่งเป็น 3 องค์ประกอบได้แก่ 1) ส่วนความเชื่อและความคิด (cognitive component) หมายถึงความเชื่อหรือไม่เชื่อ ความคิดและความรู้ 2) ส่วนที่เกี่ยวกับความชอบ (affective component) จะเกี่ยวกับอารมณ์ เช่น ความชอบ ความรัก หรือความไม่ชอบและความเกลียดชัง และ 3) ส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำ (action component) เป็นความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรม

ตัวแปรในกลุ่มโครงสร้างด้านความเชื่อ และกลุ่มโครงสร้างด้านการควบคุม เป็นตัวแปรที่ควบคุมไม่ให้นักลทำพฤติกรรมที่เป็นปัญหา

3.3 ระบบพฤติกรรม

ระบบพฤติกรรม หมายถึง ระบบพฤติกรรมที่เป็นปัญหา อันได้แก่ การดื่มแอลกอฮอล์ ปัญหาการดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ การเสพยาเสพติด เช่น กัญชาหรือยาที่ผิดกฎหมายอื่น ๆ พฤติกรรมเบี่ยงเบนทั่วไป เช่น การใช้ความรุนแรงที่ยังอยู่ในเกณฑ์บรรทัดฐานของสังคม การขับรถเร็ว และพฤติกรรมทางเพศก่อนวัยอันควร ความเกี่ยวข้องกันในแต่ละปัญหา จนเพิ่มขึ้นตามความสัมพันธ์ของช่วงวัยกับพฤติกรรมต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมรอบตัวเด็ก ได้แก่ โอกาสจากสถาบันทางสังคมที่มีผลต่อการเรียนรู้ และการปฏิบัติของพวกเขา และพฤติกรรมโดยปกติทั่วไป (conventional behavior) คือพฤติกรรมที่สังคมยอมรับตามความคาดหวังโดยทั่วไป และ พฤติกรรมตามที่สถาบันทางสังคมต่าง ๆ กำหนดให้ว่าเหมาะสมสำหรับวัยรุ่น ซึ่งจะรวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การไปวัด การไปโรงเรียน หรือความสำเร็จในด้านการศึกษา ทั้งสถาบันการศึกษาและสถาบันศาสนาจัดว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญต่อกระบวนการจัดเกลาทางสังคม (Costa, 2006: 1-5; Jessor *et al.*, 1994: 21-30; และคุชฎี โยเหลา และคณะ, 2540: 7-9)

จากผลการศึกษาหลายครั้งของ Jessor *et.al.* ที่ใช้ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นทำนายพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในกลุ่มเยาวชน พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณมีค่าประมาณ .70 เมื่อตัวแปรตามเป็นกลุ่มพฤติกรรม และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณมีค่าระหว่าง .50-.80 เมื่อตัวแปรตามเป็นพฤติกรรมเฉพาะอย่าง เช่น การดื่มแอลกอฮอล์ หรือการใช้สารเสพติด จากงานวิจัยหลายเรื่องพบตัวแปรที่มีความสำคัญต่อการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ดังนี้คือ ความคาดหวัง

เกี่ยวกับความสำเร็จด้านการเรียน เจตคติที่ต่อต้านความเบี่ยงเบน การมีต้นแบบของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในกลุ่มเพื่อน การใช้สารเสพติดอื่น ๆ และผลการเรียนต่ำ (คุยฎิ โยเหลา และคณะ, 2540: 9)

กล่าวได้ว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์หรือพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ล้วนเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่บุคคลรับรู้ว่ามีความหมายหรือสำคัญต่อตัวเขา สิ่งนั้นจึงสามารถส่งผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของบุคคลได้ หากบุคคลรับรู้และแปลความหมายสิ่งแวดล้อมที่ตนให้ความสำคัญไปในด้านลบหรือไม่พึงปรารถนาแล้ว พฤติกรรมที่เกิดขึ้นของบุคคลก็จะเป็นไปในทางไม่สร้างสรรค์หรือก่อให้เกิดปัญหา ในทางกลับกัน การรับรู้เชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อมมีผลต่อการเกิดพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ ลักษณะเช่นนี้กล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อบุคคล ขณะเดียวกัน บุคคลสามารถมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน กล่าวคือความคิด ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยมในตัวบุคคลมีผลต่อการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งจะมีผลต่อการตอบสนองของสิ่งแวดล้อมในขณะนั้นด้วย ดังนั้นในทุกบริบทแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นบริบทของตัวบุคคล ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ชุมชนและสังคม ย่อมมีทั้งคุณลักษณะที่จะส่งผลทางบวกและทางลบต่อกันและกัน อันจะนำไปสู่การตอบสนองเชิงบวกและเชิงลบด้วย สิ่งต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลในลักษณะ ส่งเสริมสนับสนุน หรือผลักดัน ชักนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์หรือพฤติกรรมที่เป็นปัญหานั้น ซึ่งหมายถึงปัจจัยปกป้อง (Protective Factors) และปัจจัยเสี่ยง (Risk Factors)

4. แนวคิดปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยง

วัยรุ่นกำลังเจริญเติบโตในท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง หรือมีปัจจัยต่าง ๆ จำนวนมากที่อยู่รายล้อมรอบตัววัยรุ่น ทั้งสิ่งที่จัดว่าเป็นเครื่องมือส่งเสริม สนับสนุน ให้วัยรุ่นเติบโตและมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย อันเป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ และขณะเดียวกันก็มีสิ่งที่เพิ่มความเสี่ยง หรือผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ ด้วย คุณลักษณะทั้งหลายของสภาพแวดล้อมรอบตัววัยรุ่นและอีกหลายประการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัววัยรุ่นเอง เหล่านี้รวมเรียกว่า ปัจจัยปกป้อง (Protective Factors) และปัจจัยเสี่ยง (Risk Factors) อันเป็นคุณลักษณะในทุกบริบททั้ง ตัวบุคคลซึ่งหมายรวมถึงพฤติกรรมและจิตใจ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และชุมชน (National Institute on Drug Abuse [NIDA], 2001: 2)

4.1 ปัจจัยปกป้อง

ปัจจัยปกป้อง (Protective Factors) หมายถึง คุณลักษณะทางบวกที่เอื้ออำนวยและมีอิทธิพลต่อชีวิตวัยรุ่น โดยเป็นเกราะป้องกันให้พ้นจากอิทธิพลทางลบ (Benard, 1991 cited in Reininger, *et al*, 2003: 462) เป็นคุณลักษณะของบุคคลและสิ่งแวดล้อมล้อมรอบตัวพวกเขาที่จะช่วยชักนำให้เกิดพฤติกรรมและการพัฒนาไปในทางที่ดีและเหมาะสมตามวัย (Meeks *et al.*, 1995: 8) หรือเป็นสถานการณ์ที่ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพ (health behaviors) ของวัยรุ่นและลดโอกาสที่วัยรุ่นจะถูกดึงดูดเข้าไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ (Introduction to Risk Factors and Protective Factors, no date) ซึ่งมีดังนี้

4.1.1 ตัวบุคคล ได้แก่

- 1) อารมณ์ทางบวก
- 2) เห็นคุณค่าด้านบวกของตัวเอง
- 3) ทักษะความสามารถทางสังคม ทักษะการแก้ไขปัญหาและมีแผนในการจัดการกับสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดในชีวิต
- 4) รับรู้ถึงการมีแหล่งสนับสนุนทางสังคมจากผู้ใหญ่ หรือจากกลุ่มเพื่อน
- 5) มีความรู้สึกตระหนักถึงสุขภาพของตนมีเจตคติด้านสุขภาพเกี่ยวกับการแข่งขันหรือเล่นกีฬา
- 6) มองโลกหรือมองอนาคตทางบวก
- 7) มีความคาดหวังสูง
- 8) มีการกำหนดเป้าหมายและวางแผนที่จะบรรลุเป้าหมายอย่างชัดเจน
- 9) มีการปฏิบัติตามความศรัทธาอย่างสม่ำเสมอ
- 10) มีการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสถาบันทางศาสนาหรือมีความผูกพันกับองค์กรที่ช่วยเหลือสังคม

4.1.2 ครอบครัว ได้แก่

- 1) ความสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อแม่ มีความผูกพันในครอบครัว
- 2) ครอบครัวมีโอกาสและได้กระทำในสิ่งที่เป็นการช่วยเหลือสังคม
- 3) ครอบครัวมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความสม่ำเสมอ สามารถทำหน้าที่ของครอบครัวได้ดี
- 4) ความคาดหวังของครอบครัวสูง
- 5) พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวเป็นแบบอย่างในการไม่ใช้ยาหรือสารเสพติด

- 6) การติดตามสอดส่องพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมกับอายุของเด็ก
- 7) การกำหนดกติกาบทลงโทษที่ชัดเจนเหมาะสมและมีการให้อย่างสม่ำเสมอ
- 8) การรู้จักกับเพื่อนของลูก
- 9) พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวให้การสนับสนุน ปรึกษาแนะนำ

4.1.3 โรงเรียน ได้แก่

โรงเรียน

1) มีแรงจูงใจ เจตคติที่ดีต่อโรงเรียน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมใน
กับครู ความเชื่อและความเชื่อมั่นในการเรียน

คำนวณ

- 2) มีความผูกพันและความสัมพันธ์ที่ดีต่อโรงเรียน ซึ่งหมายรวมถึงการผูกพัน
- 3) ความสำเร็จในการเรียน มีความสามารถในการอ่านและทักษะด้านการ
- 4) มีโอกาสและได้รับรางวัลเกี่ยวกับการมีพฤติกรรมช่วยเหลือสังคม
- 5) โรงเรียนมีคุณภาพ มีกฎระเบียบที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐาน
- 6) มีความคาดหวังในนักเรียนสูง
- 7) การมีกิจกรรมนอกเหนือหลักสูตรโดยเฉพาะช่วงเวลาหลังเลิกเรียน
- 8) ครู อาจารย์ ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ใส่ใจดูแล

4.1.4 กลุ่มเพื่อน ได้แก่

สารเสพติด

- 1) เกี่ยวข้องกับกลุ่มเพื่อนที่มีกิจกรรมหรือมีบรรทัดฐานเชิงบวกไม่ใช้ยาและ
- 2) มีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อน
- 3) พ่อแม่ให้การยอมรับเพื่อน

4.1.5 ชุมชน ได้แก่

การบังคับใช้กฎหมาย

3) บรรทัดฐานในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนเป็นไปในทางบวกมีเจตคติและ
บรรทัดฐานต่อต้านการเสพยาเสพติด

- 4) ความคาดหวังของชุมชนสูง
- 5) เพื่อนบ้านมีความสัมพันธ์ทางสังคม

6) มีโอกาสและได้รับรางวัลชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือสังคม หรือสมาชิกในชุมชนในฐานะเพื่อนบ้านเป็นบุคคลที่มีความสามารถ

7) มีพื้นที่และโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์

4.2 ปัจจัยเสี่ยง

ปัจจัยเสี่ยง (Risk Factors) เป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับปัจจัยป้องกันเป็นเครื่องป้องกัน หรือเกราะคุ้มกันให้ห่างไกลจากพฤติกรรมที่เป็นปัญหาค่ตนเองหรือผู้อื่น ปัจจัยเสี่ยงจึงเป็น คุณลักษณะของบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับความง่ายต่อการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา หรือเป็นสิ่งที่มอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ เช่น การสูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ ใช้ ยาเสพติด เกร มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรและไม่ปลอดภัย ตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม และการใช้ ความรุนแรง เป็นต้น (Meeks *et al.*, 1995: 12 และ NIDA, 2001: 2) ซึ่งมีดังนี้

4.2.1 ตัวบุคคล ได้แก่

1) ขาดทักษะชีวิต หรือมีทักษะชีวิตน้อยขาดประสบการณ์เกี่ยวกับความ ใ่วางใจและมิตรภาพ

2) อ่อนไหวต่อแรงกดดันของเพื่อน มีการควบคุมตนเองและความเชื่อมั่นน้อย หรือสรุปได้ว่าการควบคุมจากภายนอกมีพลังมากกว่า

3) มีการนับถือคุณค่าในตนเองหรือความภาคภูมิใจ และความเชื่อมั่นในตนเอง ต่ำ

4) มีปัญหาทางอารมณ์และจิตใจ เช่น เครียด ซึมเศร้า พยายามฆ่าตัวตาย มี แนวโน้มบุคลิกภาพที่ผิดปกติ เคยประสบกับวิกฤติ หรือประสบปัญหาทางร่างกาย เพศ และการ ตั้งครรภ์

5) เจตคติชื่นชอบต่อการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์และยาเสพติด

6) ปฏิเสธหรือต่อต้านค่านิยมโดยทั่วไปและศาสนา

7) ล้มเหลวทางการเรียน มีความยากลำบากในความสำเร็จทางการเรียน หรือมี ประสบการณ์ความกดดันต่อความสำเร็จในการเล่นกีฬา

8) ไม่มีความผูกพันกับโรงเรียน

9) เริ่มมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม เช่น โกหก ขโมย ก้าวร้าว พัวพันกับ พฤติกรรมที่เหลวไหล การพกพาหรือมีอาวุธปืนที่ผิดกฎหมาย ในเด็กผู้ชายมักพบว่ามีสมาธิและ ภาวะอยู่ไม่นิ่ง (hyperactivity) ร่วมด้วย

10) มีประวัติทางพันธุกรรมเกี่ยวกับการมีแนวโน้มต้องพึ่งสารเคมี ด้อยความสามารถในด้านสติปัญญา หรือพัฒนาการด้านต่าง ๆ เช่น สมาธิสั้น ลักษณะผิดปกติไม่สมบูรณ์

11) รับอิทธิพลแบบอย่างที่ไม่ดีหรือรุนแรงมาจากสื่อ ขาดแบบอย่างที่ดี

4.2.2 ครอบครัว ได้แก่

1) มีความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว มักพบว่ามีระดับของการสื่อสารทางลบหรือไม่เหมาะสมอย่างสูง

2) การจัดการที่ไม่ดีในครอบครัว มักจะขาดแบบแผนของครอบครัว

3) ขาดความผูกพันในครอบครัว สายสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างพ่อแม่และลูก พบได้บ่อยในครอบครัวที่พ่อแม่ติดยาหรือแอลกอฮอล์ หรือยาเสพติด

4) เป็นครอบครัวที่แยกตัวออกจากสังคม ครอบครัวที่ติดยาหรือแอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดมักเป็นครอบครัวที่มีการสนับสนุนช่วยเหลือจากสังคมน้อย

5) มีความเครียดในครอบครัวสูง

6) มีเจตคติและพฤติกรรมที่ชอบการใช้ยาและสารเสพติด

7) การติดตามดูแลสอดส่องลูก หรือระเบียบวินัยไม่ดี

8) มีกฎกติกาและบทลงโทษต่อการใช้นาหรือแอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดที่

หละหลวม คลุมเครือ หรือไม่แน่นอน

9) คาดหวังต่อการพัฒนาลูกโดยไม่ตรงกับความเป็นจริง เช่น คาดหวังในสิ่งที่เกินความสามารถหรืออายุของลูก

10) พี่น้องร่วมบิดามารดามีพฤติกรรมต่อต้านสังคม

4.2.3 โรงเรียน ได้แก่

1) โรงเรียนมีกฎกติกาและบทลงโทษต่อการใช้นาหรือแอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดที่หละหลวม คลุมเครือ หรือไม่แน่นอน

2) บุคลากรมีความนิยมชื่นชอบและนักเรียนมีเจตคติเชิงบวกต่อการใช้นาหรือแอลกอฮอล์ หรือยาเสพติด

3) เทคนิคในการจัดการกับนักเรียนที่ไม่ได้ผล

4) ในโรงเรียนมีแหล่งที่ทำให้สามารถเข้าถึงนาหรือแอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดได้

5) ขาดความผูกพันในโรงเรียน นักเรียนที่มีความเสี่ยงมักจะไม่มีความผูกพันกับโรงเรียนน้อยและยังขาดแรงจูงใจในการเรียนด้วย

4.2.4 กลุ่มเพื่อน คุณลักษณะต่าง ๆ ของกลุ่มเพื่อนนี้เป็นตัวทำนายที่มีอิทธิพลเป็น

อย่างมากต่อการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดของวัยรุ่น ซึ่งได้แก่

1) เกี่ยวข้องกับเพื่อนที่มีพฤติกรรมเกร หรือใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติด หรือเป็นสมาชิกแก๊ง

2) เกี่ยวข้องกับเพื่อนที่มีเจตคติที่ขึ้นชอบการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติด

3) เพื่อนปฏิเสธไม่คบ

4.2.5 ชุมชน หมายความว่ารวมถึงสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง และเด็กอันหมายถึง เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน สภาพสังคม และสื่อ คุณลักษณะที่เป็นปัจจัยเสี่ยงได้แก่

1) ชุมชนขาดความเป็นระเบียบ ปัญหาสิ่งเสพติดมักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีความแตกต่างระหว่างชนชั้นในกลุ่มเพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชนมีศักยภาพน้อย สมาชิกจำนวนมากของครอบครัวที่ไม่ค่อยมั่นคงมีความรู้สึกเชื่อมั่นในชุมชนน้อยมีอัตราอาชญากรรมสูง เป็นแหล่งที่หาอาวุธปืนได้ แก๊งวัยรุ่นสร้างกิจกรรมเป็นที่โดดเด่น และชุมชนขาดการจัดสรรหรือสรรหาทรัพยากรเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กและครอบครัวได้มีกิจกรรมร่วมกัน

2) ขาดความผูกพันในชุมชน สะท้อนได้จากตัวอย่างดังเช่นมีวัยรุ่นจำนวนมากที่รู้สึกว่าพวกเขาไม่ได้เป็นเจ้าของชุมชน ไม่สามารถบอกถึงความเป็นเพื่อนบ้านได้ ไม่มีความรู้สึกที่ว่าคนในชุมชนใส่ใจดูแลกัน เป็นการยากที่ค้นหาตัวแบบอย่างที่ดี วัยรุ่นเหล่านี้มักจะปฏิเสธคำนิยามการช่วยเหลือสังคมในชุมชนของพวกเขา คีตราการต่อต้านอำนาจนิยม และปฏิเสธสถาบันทางศาสนาและการมาทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน การแยกตัวหรือปฏิเสธการปฏิบัติตามคำนิยามทางสังคมจะยิ่งทำให้มีความเสี่ยงต่อการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดสูงขึ้น

3) ขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ในกรณีที่มีสมาชิกเป็นชนกลุ่มน้อยคิดว่าวัฒนธรรมของคนที่ปรากฏตามสื่อหรือในโรงเรียนเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดี เงื่อนไขนี้จะทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองต่ำ

4) ชุมชนมีเจตคติที่ขึ้นชอบการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติด วัยรุ่นที่มีความเสี่ยงสูงต่อการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้ใหญ่และเยาวชนจำนวนมากเชื่อว่าการใช้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่ยอมรับ มีงานวิจัยแสดงให้เห็นว่าระบบการควบคุมของสังคมอย่างไม่เป็นทางการมีผลต่อการพัฒนาสุขภาพชุมชน ดังวิถีปฏิบัติโดยทั่วไปเกี่ยวกับการใช้สิ่งเสพติดมีความสัมพันธ์แบบเสี่ยงกับพฤติกรรมสุขภาพ และเมื่อมีความขัดแย้งของการสื่อสารข้อความ ระบบทางสังคมจะทำการยุติความขัดแย้งนั้น และต้องการการควบคุมทางสังคมแบบเป็นทางการ ระบบการควบคุมอย่างเป็นทางการนี้ไม่ได้มีผลในการลดพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ

ในระยะยาว ฉะนั้นจึงต้องพิจารณาอย่างรอบด้านถึงความไม่มีประสิทธิภาพของกลยุทธ์การป้องกันที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติ

5) ขาดสมรรถนะเชิงความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีงานวิจัยที่เสนอแนะว่าความสามารถทางวัฒนธรรมในอีกวัฒนธรรมหนึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของวัยรุ่นที่เป็นชนกลุ่มน้อย วัยรุ่นชนกลุ่มน้อยคนที่สามารถยืดหยุ่นต่อการรองรับการรับวัฒนธรรมของคนกลุ่มใหญ่ได้ดีเท่า ๆ กับในวัฒนธรรมของตัวเองได้นั้นจะเป็นผู้ที่หลีกเลี่ยงการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดได้มากกว่า

6) ความง่ายในการหาบุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติด ยิ่งหาได้ง่ายมากเท่าใด ความเสี่ยงต่อการใช้สารเหล่านี้ในเด็ก วัยรุ่น และผู้ใหญ่ ยิ่งมีมากขึ้นด้วย รวมถึงการบริการเยาวชนและการเปิดโอกาสให้เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือสังคมมีน้อย ในขณะที่ชุมชนที่มีการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมจะช่วยลดปัญหาเสพติดได้กล่าวคือ เยาวชนต้องการโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมและควรได้รับรางวัลสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย (Substance Abuse and Mental Health Services Administration[SAMHSA], 1994: 1-26; Mecks *et al.*, 1995: 9, 12; Wilson and Kolander, 2000: 7; NIDA, 2003: 8-10 และจุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์, 2550: 193)

สรุปได้ว่าปัจจัยปกป้องจัดเป็นภูมิคุ้มกันหรือเกราะป้องกันความเสี่ยงต่อพฤติกรรมอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับสุขภาพและชีวิตหรือที่เป็นปัญหาสำหรับบุคคลและยังช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงหรือสถานการณ์ปัญหาสำหรับปัจจัยเสี่ยงคือสิ่งชักนำหรือผลักดันให้บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่มีการกระทำและทำให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม

นอกจากนี้สถาบันยาเสพติดแห่งชาติ (National Institute on Drug Abuse: NIDA) ประเทศสหรัฐอเมริกาได้อธิบายเพิ่มเติมถึงพฤติกรรมเสี่ยงว่า อาการแสดงของเด็กที่มีความเสี่ยงสามารถปรากฏให้เห็นได้ตั้งแต่วัยทารก ลักษณะที่บ่งพร่องทางบุคลิกภาพหรืออารมณ์สามารถเพิ่มความเสี่ยงต่อการเสพติดได้ในช่วงเวลาถัดมา ดังตัวอย่างของเด็กชายที่มีความก้าวร้าว มักแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาโดยการกระทำที่แสดงออกต่อครอบครัว เพื่อน และบุคคลอื่นในสังคมที่เขาต้องมีปฏิสัมพันธ์ด้วย และถ้าหากยังคงปล่อยในพฤติกรรมก้าวร้าวนั้นยังคงอยู่ต่อไปเรื่อย ๆ แล้ว เด็กเหล่านั้นจะถูกนำเข้าไปสู่ความเสี่ยงชนิดอื่นต่อไป อาทิ การลี้ภัยในการเรียน ถูกเพื่อนปฏิเสธ และในที่สุดจะเข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกลุ่มเพื่อนที่มีความเปี่ยงเบน ที่พบบ่อยคือความเสี่ยงต่อการเสพติดในช่วงวัยรุ่น ในประเด็นนี้มีผลงานวิจัยที่พบว่า เด็กในช่วงอายุ 7-9 ปี ที่มีผลการเรียนต่ำและมีพฤติกรรมทางสังคมที่ไม่เหมาะสม มักจะมีความเกี่ยวพันอย่าง

มากกับการเสพติดเมื่อตอนอายุประมาณ 14-15 ปีด้วย ซึ่งปัจจัยเสี่ยงที่มีความสำคัญมากที่สุด ในวัยรุ่นคือ การที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเพื่อนที่ใช้สิ่งเสพติดและมีพฤติกรรมเเกร

ช่วงเวลาที่เสี่ยงมากที่สุดต่อการเสพติดคือ ระยะเวลาระหว่างการเปลี่ยนผ่าน ในแต่ละช่วงชีวิตที่สำคัญ ๆ เช่น ช่วงเวลาที่มีการพัฒนาทางด้านร่างกายมากที่สุด คือช่วงวัยแรกรุ่น (puberty) หรือการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมเช่น การย้ายที่อยู่ หรือพ่อแม่หย่ากัน ถ้ากล่าวโดยละเอียดถึงจุดเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของเด็กจะเริ่มขึ้นในครั้งแรกเมื่อตอนที่เด็กจะต้องแยกจากแม่เพื่อเข้าโรงเรียน ต่อมาคือช่วงวัยที่ต้องเปลี่ยนจากโรงเรียนประถมเข้าสู่ระดับมัธยม หรือวิทยาลัย ในช่วงนี้เด็กต้องประสบกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนและทางสังคมเป็นอย่างมาก เช่น การเรียนรู้ที่จะต้องเข้ากับกลุ่มเพื่อน และมีความคาดหวังสูงต่อการเรียน สรุปช่วงเวลาสำคัญที่มีความเสี่ยงต่อการเสพติดได้ 4 ช่วงดังนี้

1. วัยรุ่นตอนต้น เป็นช่วงที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการใช้สิ่งเสพติดเป็นครั้งแรก
2. ช่วงเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือวัยรุ่นตอนกลาง เนื่องจากต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งทางสังคม จิตใจ และการศึกษา ขณะเดียวกันก็มีความง่ายที่จะเข้าถึงตัวสิ่งเสพติด ผู้ที่ใช้สิ่งเสพติดอยู่แล้ว และการกระตุ้นจากสังคมให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด ความท้าทายเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความเสี่ยงในการดื่มแอลกอฮอล์ สูบบุหรี่ และใช้ยาเสพติดเพิ่มมากขึ้น
3. วัยรุ่นตอนปลายเป็นช่วงที่มีความท้าทายเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นเวลาที่ต้องจากบ้านไปโดยลำพังไม่มีการติดตามดูแลจากพ่อแม่ อาจจะเป็นการเปลี่ยนสถานที่ศึกษาไปสู่ระดับวิทยาลัย หรือโรงเรียนแห่งอื่น การเสพติดโดยเฉพาะแอลกอฮอล์เป็นปัญหาสุขภาพที่สำคัญของคนกลุ่มนี้
4. ผู้ใหญ่ตอนต้น เป็นเวลาที่ต้องเริ่มทำงาน หรือแต่งงาน ทำให้มีประเด็นท้าทายใหม่ๆ หรือตัวกระตุ้นความเครียดที่แตกต่างไปจากเดิม ทั้งนี้อาจจะทำให้นำไปสู่สภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงต่อการดื่มแอลกอฮอล์และเสพยาเสพติดได้ แต่สิ่งที่จะเป็นตัวป้องกันได้คือโอกาสในการเติบโตก้าวหน้า เป้าหมายและความสนใจในอนาคต มีงานวิจัยที่แสดงว่าวิถีชีวิตใหม่คือบทบาทใหม่ที่มีความสำคัญมากกว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการใช้สิ่งเสพติดซึ่งถือเป็นปัจจัยปกป้องที่สำคัญ

กล่าวได้ว่าความเสี่ยงจะปรากฏขึ้นได้ในทุกช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนผ่าน จากวัยเด็กไปจนกระทั่งวัยผู้ใหญ่ตอนต้น สถาบันยาเสพติดแห่งชาติจึงเสนอว่าการวางแผนป้องกันจำเป็นต้องพิจารณากลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสมกับโปรแกรมการปฏิบัติที่ต้องกำหนดการสนับสนุนช่วยเหลือให้เหมาะสมกับขั้นของพัฒนาการด้วย และที่สำคัญต้องพิจารณาว่าจะทำอย่างไรที่จะเพิ่มความเข้มแข็งของปัจจัยปกป้องที่สัมพันธ์กับช่วงของจุดเปลี่ยนต่าง ๆ ได้ (NIDA, 2003: 8-10)

จะเห็นว่าพัฒนาการที่แสดงออกมาทางพฤติกรรมของวัยรุ่นจะเป็นไปในทางสร้างสรรค์เหมาะสม หรือเป็นพฤติกรรมที่มีปัญหานั้น มีปัจจัยในหลาย ๆ ด้านที่มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน อันส่งผลต่อพฤติกรรมในท้ายที่สุดนั้น สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าสิ่งที่มีผลต่อการพัฒนาวัยรุ่นจะประกอบไปด้วยปัจจัยต่าง ๆ ทั้งในด้านตัวบุคคล ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และชุมชน อันมีลักษณะทั้งในด้านสนับสนุนส่งเสริม หรือด้านชักนำ ผลักดันไปสู่ความเสี่ยงต่ออันตราย ซึ่งอิทธิพลของปัจจัยปกป้อง และปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมจะเป็นลักษณะตรงข้ามกันกล่าวคือ หากวัยรุ่นมีปัจจัยปกป้องมาก ปัจจัยเสี่ยงก็จะมีน้อยลง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจะเป็นในลักษณะที่พึงประสงค์ ในทางกลับกันถ้ามีปัจจัยเสี่ยงมาก ปัจจัยปกป้องก็ย่อมมีน้อย และโอกาสที่จะเกิดพฤติกรรมปัญหาก็จะมีมากขึ้นตามปริมาณของปัจจัยเสี่ยงด้วย

เมื่อพิจารณาลักษณะของปัจจัยเสี่ยงดังที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นแล้วนั้น กล่าวได้ว่าปัจจัยเสี่ยงต่อการเสพติดเป็นสิ่งที่เป็นสิ่งที่ทำลายต่อภาระงานตามวัยของวัยรุ่นทั้งในด้านอารมณ์ สังคมและการเรียน แต่ปัจจัยเสี่ยงเหล่านี้สามารถให้ผลที่แตกต่างกันได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะบุคลิกภาพส่วนบุคคล ระยะของพัฒนาการ และสิ่งแวดล้อมด้วย ดังเช่น เด็กที่เริ่มมีพฤติกรรมก้าวร้าว และมีผลการเรียนต่ำ อาจจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าเด็กน่าจะมีพัฒนาการไปในทางลบ หรือเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในเวลาต่อมาได้ แต่หากมีการจัดการเพื่อแทรกแซงการเกิดปัญหาดังแต่ในระยะแรก ๆ จะช่วยทำให้ลดการเกิดพฤติกรรมเสี่ยง หรือพลิกผันพฤติกรรมให้เป็นไปตามพัฒนาการที่เหมาะสมได้ ประเด็นสำคัญที่พึงตระหนักคือ ถ้าพบพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ที่กำลังเริ่มเกิดขึ้นกับเด็กควรจัดการด้วยการหาวิธีแทรกแซงเพื่อลดหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเหล่านั้น การจัดการกับพฤติกรรมที่ล่าช้าหรือปล่อยให้ล่วงเลยมาถึงวัยรุ่นแล้วจะมีความยากขึ้น เนื่องจากเจตคติและพฤติกรรมของวัยรุ่นเป็นสิ่งที่ถูกหล่อหลอมมาตั้งแต่ในช่วงวัยเด็ก และไม่ง่ายที่จะเปลี่ยนแปลง

อิทธิพลของปัจจัยเสี่ยงที่มีต่อการเสพติดนั้นเป็นไปได้ในหลายทาง แต่ทั้งนี้ในวัยรุ่นบางคนที่มีปัจจัยเสี่ยงบางประการอาจจะไม่เกิดพฤติกรรมเสี่ยงใด ๆ ก็ได้ถ้ามีปัจจัยปกป้องประการอื่นมาช่วยยับยั้ง กล่าวคือ ปัจจัยเสี่ยงบางประการจะไม่มีอิทธิพลจนกว่าจะมีเงื่อนไขบางอย่างปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัด ดังเช่นกรณีที่ครอบครัวมีประวัติการเสพติด ประเด็นนี้เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติดสำหรับเด็ก แต่ถ้าหากเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมของกลุ่มเพื่อนที่ไม่มี การใช้สิ่งเสพติด และมีบรรทัดฐานต่อต้านสิ่งเสพติดอย่างแน่วแน่แล้ว โอกาสที่เด็กผู้นั้นจะกลายเป็นผู้ใช้สิ่งเสพติดจะมีน้อยลง ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยปกป้องอีกเป็นจำนวนมากที่สามารถทำให้เกิดผลกระทบต่อการมีปัจจัยเสี่ยงที่น้อยลง เช่น การปกป้องดูแลอย่างเต็มที่ อันได้แก่ การสนับสนุน และการเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของผู้ปกครองที่มีต่อเด็กสามารถลดอิทธิพลของปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ เช่น การคบเพื่อนที่เสพติดได้ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของเป้าหมายสำคัญในการป้องกัน

คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้อง ซึ่งต้องให้น้ำหนักหรือความสำคัญกับปัจจัยปกป้องมากกว่าปัจจัยเสี่ยง (NIDA, 2003: 6-7)

จากที่นำเสนอมาในข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้อง มีที่มาจากการดำเนินงานที่ใช้การวิจัยเป็นพื้นฐาน และข้อค้นพบจากผลการวิจัยจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของวัยรุ่นจะเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์หรือไม่ นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคล ซึ่งได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ชุมชนและสังคม ปัจจัยจากภายนอกจะมีอิทธิพลต่อวัยรุ่น โดยผ่านการกระบวนการเรียนรู้ จากการสังเกต การเลียนแบบ การคิดวิเคราะห์ หรืออื่น ๆ ผนวกกับปัจจัยภายในตัววัยรุ่นอันได้แก่ ความคิด อารมณ์ความรู้สึก และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในท้ายที่สุด ซึ่งปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญมากที่สุด ในวัยรุ่น คือ การมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเพื่อนที่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา อย่างไรก็ตามวัยรุ่นที่กำลังเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงบางประการ อาจจะไม่เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหานั้นก็ได้ หากผู้นั้นได้รับปัจจัยปกป้องอื่น ๆ มาเป็นเครื่องยับยั้ง หรือได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์อื่น ๆ ทดแทน

5. แนวคิดสินทรัพย์ทางพัฒนาการ

ความหมายโดยทั่วไปของคำว่าสินทรัพย์ทางพัฒนาการ (Developmental Assets) ที่พัฒนาโดย Peter L. Benson แห่งสถาบันเซิร์ช (Search Institute) ตรงกับคำว่า คุณสมบัติ (property) หรือทรัพยากรสมบัติ (resources) ที่ให้ความหมายนี้เนื่องจากเป็นการกำหนดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นในรูปแบบกลุ่มคุณลักษณะของการพัฒนาสุขภาพ หรือการพัฒนาคน สิ่งต่าง ๆ นี้เป็นการกระทำหรือคุณลักษณะที่เสมือนทุนหรือสินทรัพย์ในชีวิตของเด็กแต่ละคนซึ่งจะเพิ่มมูลค่าขึ้นตลอดเวลา (Benson *et al.*, 1998: 3) และยังหมายรวมถึงประสบการณ์ทางบวก ความสามารถ และการสนับสนุน ซึ่งช่วยเป็นภูมิคุ้มกันให้เยาวชนห่างไกลจากการเข้าสู่พฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ (Benson, 2001: 1) ที่มาของสินทรัพย์ทางพัฒนาการเกิดขึ้นจากการรวบรวมประสบการณ์ด้านบวกและลักษณะของเยาวชนที่พึงประสงค์ในนักเรียนเกรด 6-12 หรืออายุประมาณ 12-18 ปีของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณสมบัติที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมวัยรุ่นโดยไม่เกี่ยวข้องกับเพศ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ สถานะทางเศรษฐกิจ หรือถิ่นที่อยู่อาศัย คุณสมบัติทางพัฒนาการจะสนับสนุนส่งเสริมทั้งพฤติกรรมและเจตคติทางบวกรวมถึงป้องกันพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ (Search Institute, 2006a) กล่าวคือ เป็นคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยอันมีผลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการที่เหมาะสมของเด็ก

จากการศึกษาวิจัยทางด้านจิตวิทยาเด็กและวัยรุ่น รวมทั้งงานวิชาการเกี่ยวกับการป้องกัน (prevention) และปัจจัยปกป้อง (protective factors) ในกลุ่มเด็กและเยาวชนของประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี ค.ศ.1989 ข้อค้นพบที่ได้มาจากคำถามต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการสำรวจเช่น ทำไมเด็กจำนวนหนึ่งสามารถเจริญเติบโตขึ้นได้อย่างง่าย ๆ ไม่มีปัญหาใด ๆ ขณะที่เด็กบางส่วนต้องประสบกับความยากลำบากในชีวิต ทำไมเด็กบางคนถึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการกระทำในสิ่งที่เป็นอันตรายในขณะที่บางคนใช้เวลาไปกับการทำงานร่วมกับสังคม และทำไมเด็กบางคนจึงผ่านสถานการณ์ที่ยุ่งยากหรือเป็นปัญหามาได้ขณะที่บางคนติดอยู่ในหลุมพรางเหล่านั้น คำตอบต่าง ๆ ที่ค้นพบนำมาสู่การกำหนดเป็นตัวบ่งชี้ของสินทรัพย์ทางพัฒนาการในวัยรุ่นอายุ 12-18 ปี ซึ่งมีทั้งสินทรัพย์ภายนอกและสินทรัพย์ภายใน รวมทั้งสิ้น 40 ประการ ดังนี้

1. สินทรัพย์ภายนอก (External Assets) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่รอบล้อมตัวเด็กที่สามารถสนับสนุนและส่งเสริม รวมถึงการกำหนดขอบเขตและการชั่งเกี่ยวกับเด็กในการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการเจริญเติบโต รายละเอียดดังตาราง 1
2. สินทรัพย์ภายใน (Internal Assets) หมายถึง เจตคติ ค่านิยม และความสามารถที่อยู่ในตนเองของเด็กทุก ๆ คน รายละเอียดดังตาราง 2

ตาราง 1 สัมภาษณ์ภายนอก

ด้าน	ประเด็น	ความหมาย
การสนับสนุน (support)	1. การสนับสนุนของครอบครัว	- ชีวิตในครอบครัวมีความรักและการสนับสนุนซึ่งกันและกันในระดับสูง
	2. การสื่อสารทางบวกในครอบครัว	- เด็กและพ่อแม่มีการสื่อสารทางบวกและเด็กมักขอคำแนะนำปรึกษาจากพ่อแม่
	3. ความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่คนอื่น ๆ	- เด็กได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่พ่อแม่ 3 คนขึ้นไป
	4. การดูแลจากเพื่อนบ้าน	- เด็กมีประสบการณ์การได้รับการดูแลจากเพื่อนบ้าน
	5. บรรยากาศการดูแลเอาใจใส่ของโรงเรียน	- โรงเรียนกำหนดการดูแลและจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย
	6. ความเกี่ยวข้องของพ่อแม่กับการเรียนในโรงเรียน	- พ่อแม่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือลูกให้ประสบความสำเร็จในโรงเรียน
การเสริมพลังอำนาจ (empowerment)	7. คุณค่าของเด็กในชุมชน	- เด็กรับรู้ว่ามีผู้ใหญ่ในชุมชนเห็นคุณค่าของพวกเขา
	8. เยาวชนในฐานะเป็นทรัพยากร	- เด็กได้รับมอบหมายบทบาทที่เป็นประโยชน์ในชุมชน
	9. บริการผู้อื่น	- เด็กช่วยเหลือชุมชนสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมงหรือมากกว่า
	10. ความปลอดภัย	- เด็กรู้สึกปลอดภัยเมื่ออยู่ที่บ้าน โรงเรียน และในละแวกบ้าน
ขอบเขตและความคาดหวัง (boundaries & expectations)	11. ขอบเขตของครอบครัว	- ครอบครัวมีกฎ และผลของการละเมิดกฎและการติดตามดูแลพฤติกรรมเด็กอย่างชัดเจน
	12. ขอบเขตของโรงเรียน	- โรงเรียนกำหนดกฎระเบียบและผลของการละเมิดกฎที่ชัดเจน
	13. ขอบเขตของเพื่อนบ้าน	- เพื่อนบ้านช่วยกันรับผิดชอบในการติดตามดูแลพฤติกรรมของเด็ก

ตาราง 1 (ต่อ)

ด้าน	ประเด็น	ความหมาย
	14. ตัวแบบที่ดีของผู้ใหญ่	- พ่อแม่และผู้ใหญ่คนอื่น ๆ เป็นแบบอย่างในทางที่ดี มีพฤติกรรมรับผิดชอบ
	15. อิทธิพลของเพื่อนในทางบวก	- ตัวอย่างพฤติกรรมรับผิดชอบของเพื่อนที่ดีที่สุดของเด็ก
	16. ความคาดหวังสูง	- ทั้งพ่อแม่ ครู กระตุ้นให้เด็กทำสิ่งที่ดี
การใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ (constructive use of time)	17. กิจกรรมสร้างสรรค์	- เด็กใช้เวลา 3 ชั่วโมงหรือมากกว่าใน 1 สัปดาห์ไปกับบทเรียนหรือเล่นดนตรี ละคร หรือศิลปะอื่น ๆ
	18. โปรแกรมเยาวชน	- เด็กใช้เวลา 1 ชั่วโมงหรือมากกว่าใน 1 สัปดาห์กับการเล่นกีฬา สโมสรหรือชมรมต่าง ๆ ในโรงเรียนและหรือในชุมชน
	19. กิจกรรมทางศาสนาในชุมชน	- เด็กใช้เวลา 1 ชั่วโมงหรือมากกว่าใน 1 สัปดาห์กับกิจกรรมทางศาสนา
	20. การใช้เวลาที่บ้าน	- เด็กใช้เวลาโดยปราศจากเพื่อน หรือไม่ได้ทำอะไรเป็นพิเศษ 2 คืน หรือน้อยกว่านั้นต่อสัปดาห์

ที่มา: Search Institute, 2006b

ตาราง 2 สินทรัพย์ภายใน

ด้าน	ประเด็น	ความหมาย
พันธะสัญญา ต่อการเรียน (commitment to learning)	21. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์	- เด็กถูกจูงใจให้ทำสิ่งดี ๆ ในโรงเรียน
	22. การกระตุนของโรงเรียน	- เด็กถูกกระตุ้นให้กระตือรือร้นต่อการเรียนรู้
	23. การบ้าน	- เด็กรายงานว่าทำการบ้านที่บ้านอย่างน้อย 1 ชั่วโมงของทุกวันเรียน
	24. ความผูกพันกับโรงเรียน	- เด็กใส่ใจในโรงเรียนของเขา
	25. การอ่านเพื่อความ เพลิดเพลิน	- เด็กอ่านหนังสือเพื่อความเพลิดเพลิน 3 ชั่วโมง หรือมากกว่า ใน 1 สัปดาห์
ค่านิยม ทางบวก (positive values)	26. การเอาใจใส่ดูแล	- เด็กมีค่านิยมในเรื่องการช่วยเหลือคนอื่นสูง
	27. ความเสมอภาคและการ ตัดสินใจทางสังคม	- เด็กมีค่านิยมสูงในเรื่องความเสมอภาคและการลดความยากจน ความอดอยาก
	28. ความมั่นคง (integrity)	- เด็กมีการปฏิบัติตามความสำนึกและ อย่างตรงไปตรงมาตามความเชื่อของเขา
	29. ความซื่อสัตย์ (honesty)	- เด็กพูดความจริงแม้ว่าในตอนนั้นมันจะ ไม่ง่าย
	30. ความรับผิดชอบ (responsibility)	- เด็กยอมรับและปฏิบัติตนให้มีความ รับผิดชอบ
	31. การยับยั้งชั่งใจ (restraint)	- เด็กเชื่อว่าการมีกิจกรรมทางเพศและ การใช้แอลกอฮอล์และยาเสพติดอื่น ๆ ไม่ใช่สิ่งสำคัญ
ความสามารถ ทางสังคม (social competencies)	32. การวางแผนและการ ตัดสินใจ (planning and decision making)	- เด็กรู้ว่าจะวางแผนล่วงหน้าและสร้าง ตัวเลือกอย่างไร
	33. ความสามารถระหว่างบุคคล (interpersonal competence)	- เด็กมีความเข้าใจเห็นใจผู้อื่น มีความไว ในการรับรู้และทักษะการสร้าง สัมพันธภาพ

ตาราง 2 (ต่อ)

ด้าน	ประเด็น	ความหมาย
เอกลักษณ์ทางบวก (positive identity)	34. ความสามารถทางวัฒนธรรม (cultural competence)	- เด็กมีความรู้และเข้าได้กับคนต่างเชื้อชาติต่างวัฒนธรรม
	35. ทักษะการต่อต้าน (resistance skills)	- สามารถต้านทานแรงกดดันทางลบของเพื่อนและสถานการณ์อันตรายได้
	36. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยความสงบ (peaceful conflict resolution)	- หาทางแก้ไขปัญหาคัดแย้งด้วยวิธีที่ไม่ใช้ความรุนแรง
	37. พลังในคน (personal power)	- รู้สึกว่าตนสามารถควบคุมสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนได้
	38. การเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem)	- เด็กรายงานว่ามีความภาคภูมิใจในตนมาก
	39. ความรู้สึกเกี่ยวกับเป้าหมาย (sense of purpose)	- เด็กรายงานว่า “ชีวิตฉันมีความหมาย”
	40. ภาพทางบวกในอนาคตของตน (positive view of personal future)	- มีการมองโลกในด้านดีเกี่ยวกับอนาคตของตน

ที่มา: Search Institute, 2006b

การนำแนวคิดสินทรัพย์ทางพัฒนาการมาใช้สามารถส่งเสริมให้เกิดผลลัพธ์ทางสุขภาพที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. การป้องกันการดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ และยาเสพติดให้โทษ ตลอดจนความรุนแรง และการออกจากโรงเรียน
2. การเพิ่มผลลัพธ์ทางบวกของการเจริญเติบโต เช่น ความสำเร็จในการเรียน

3. ความยืดหยุ่น (resiliency) หรือความสามารถในการเผชิญกับสถานการณ์ที่เลวร้าย

นอกจากนี้ยังพบว่าวัยรุ่นที่มีสินทรัพย์ทางพัฒนาการจำนวนมาก ผลลัพธ์ด้านสุขภาพดีมากกว่าผู้ที่มีสินทรัพย์ทางพัฒนาการน้อย หรืออีกนัยหนึ่งคือ ยังมีจำนวนสินทรัพย์ทางพัฒนาการมากเท่าไรการใช้ยาเสพติดจะมีคนน้อยลง และยังมีส่วนช่วยในการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดเจตคติและพฤติกรรม ที่เหมาะสมกับการกระทำที่ความวุ่นวายของวัยรุ่นด้วย กล่าวคือ ช่วยสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมเชิงบวก เช่น ความสำเร็จด้านการเรียน ช่วยเหลือคนอื่น มีค่านิยมที่หลากหลาย รักษาสุขภาพ มีภาวะผู้นำ มีลักษณะอดได้รอได้ และเผชิญกับสถานการณ์ความยุ่งยากต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาสุขภาพที่ดีของบุคคลต่อไป (Benson, 1997: 2; 2001: 1; Benson *et al.*, 1998: 3-4 และ Search Institute, 2006a)

กล่าวได้ว่า สินทรัพย์ทางพัฒนาการ เป็นคุณสมบัติทั้งในตัวบุคคล และสิ่งแวดล้อม ที่มีคุณลักษณะในทางที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดอารมณ์ ความคิดของบุคคล และนำไปสู่พฤติกรรมที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ หรือเทียบเคียงได้กับปัจจัยปกป้อง ดังที่กล่าวถึงแล้วในข้างต้น คุณสมบัติสำคัญภายในตัวบุคคลที่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดผลลัพธ์ทางพฤติกรรมเชิงบวกหรือเป็นปัจจัยปกป้องไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ ขึ้นนั้น คือ การยึดมั่นในการเรียน ค่านิยมทางบวก ความสามารถทางสังคม และการมีเอกลักษณ์ทางบวก ซึ่งประกอบไปด้วยคุณลักษณะย่อยที่สำคัญ อาทิ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การมีความสัมพันธ์ ความผูกพัน ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ทักษะต่าง ๆ ได้แก่ การตัดสินใจ การต้านทานแรงกดดัน การแก้ไขความขัดแย้ง การสร้างสัมพันธภาพ การเห็นใจเข้าใจผู้อื่น ตลอดจนการควบคุมตนเอง ความรู้สึภากฎมีใจ การรู้เป้าหมายและภาพในอนาคตของตน สำหรับคุณสมบัติภายนอกจะเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ชุมชน และสังคม ในแง่ของการสนับสนุน การเสริมพลังอำนาจ การกำหนดขอบเขต ความคาดหวัง และการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ จากข้อค้นพบเหล่านี้นับเป็นคุณสมบัติที่สามารถเอื้อให้เกิดผลลัพธ์ในทางบวกต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาวัยรุ่นต่อไป

6. แนวคิดการเสริมพลัง

Chinman *et al.* (1998: 393-413) ได้เรียบเรียงเอกสารวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเสริมพลัง (empowerment) ไว้มีสาระสำคัญดังนี้คือ ความหมายของคำว่าเสริมพลัง

Rappaport (1981, 1984, 1985, 1987 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413)ให้ความหมายว่าเป็นหนทางที่บุคคลมีการควบคุมชีวิตของตนเองให้เข้าถึงการร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยพลังความเข้มแข็งแทนความอ่อนแอ นอกจากนี้การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการใช้ภาษายังเป็นการสะท้อนถึงแนวคิดการเสริมพลัง และยังอธิบายเพิ่มเติมว่าโปรแกรมการป้องกันที่อาศัยความร่วมมือและหลีกเลี่ยงลักษณะความสัมพันธ์ในลักษณะที่มีคนหนึ่งคนใดเป็นผู้เสียเปรียบหรือได้เปรียบนั้นจะเอื้อต่อการแสวงหาทรัพยากรที่เป็นการใช้ความสามารถของบุคคลอย่างถูกต้องโดยอิสระ ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นการเสริมพลัง

Zimmerman (1990, 1992 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) เสนอว่าการเสริมพลังทางจิตใจจะแตกต่างกันตามประชากรและถิ่นฐาน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่พัฒนาไปตามช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ตัวแปรต่าง ๆ ภายในโมเดลการเสริมพลังตามแนวคิดของ Zimmerman คือ 1) ตัวแปรควบคุมภายในตัวบุคคล (Intrapsychic) 2) ตัวแปรที่ทำให้บุคคลเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม (Interactional) หมายรวมถึงการตระหนักรู้ถึงวิกฤติของปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุในสิ่งแวดล้อม (ปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยด้านคน ด้านวัตถุ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ได้) และการจำแนกความแตกต่างระหว่างผู้ที่มีส่วนร่วมมากและน้อยได้ และ 3) ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจของตัวบุคคลเองไม่ได้เกิดขึ้นจากการถูกกำกับโดยผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ (Behavioral)

Kieffer (1984 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) อธิบายว่าการเสริมพลังเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตของการพัฒนาการพินิจพิจารณาและความสามารถซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดของสมรรถนะในการมีส่วนร่วม ซึ่งมีส่วนประกอบพื้นฐาน 2 ประการที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาการเสริมพลัง ได้แก่ 1) ความขัดแย้ง ควรปรากฏออกมาเพื่อกำหนดเป็นประเด็นสำหรับการปฏิบัติ และควรมีช่องทางในการสนับสนุน และสร้างสรรค์ต่อประเด็นการขัดแย้งนั้น และ 2) วงจรการสะท้อนกลับและการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมใหม่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่มากขึ้นต่อวิธีการที่มีประสิทธิภาพอันจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันความเข้าใจที่มากขึ้นจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของบุคคล

Dunst *et al.* (no date cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) มุ่งความสนใจเกี่ยวกับการเสริมพลังไปที่บริบทในการบำบัดครอบครัว จึงเสนอเป็น โมเดลการช่วยเหลือ (the Enablement Model of Helping) ภายใต้อาสาเชื่อที่ว่าครอบครัวมีส่วนทำให้เกิดปัญหาในอดีตขึ้น ฉะนั้นทุกคนในครอบครัวจึงต้องมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบโดยร่วมกันหาทักษะที่จำเป็นเพื่อแก้ไขปัญหของตน ในโมเดลนี้จะมีผู้ให้การช่วยเหลือทำหน้าที่ช่วยเหลือครอบครัวโดยทำให้พวกเขาสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่และหาเครือข่ายตามที่ต้องการได้

อย่างไรก็ตามมีข้อสรุปที่เป็นประเด็นร่วมกันของแนวคิดทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นคือ

1. การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างแข็งขันเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาการเสริมพลัง
2. ผู้ให้การช่วยเหลือควรสร้างความเข้มแข็งและความร่วมมือให้แก่ผู้รับการช่วยเหลือมากกว่าการอยู่ในฐานะสั่งการ
3. การยอมรับถึงการเสริมพลังโดยการสร้างจุดแข็งต่าง ๆ อาจจะเป็นการพัฒนาความแตกต่างในประชากรที่แตกต่างกัน ซึ่งการยอมรับทำนองนี้จะกลายเป็นการเสริมพลังบุคคลที่ต้องการพัฒนาความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว

6.1 การเสริมพลังสำหรับวัยรุ่น

แนวคิดการเสริมพลังสำหรับวัยรุ่นได้สร้างขึ้นบนพื้นฐานทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของวัยรุ่นและพฤติกรรมที่เป็นปัญหาซึ่งจะรวมถึง 1) การพัฒนาเอกลักษณ์ 2) ความไม่มีบทบาท 3) ความผูกพันและการควบคุมทางสังคม องค์ประกอบเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในกระบวนการเสริมพลังในวัยรุ่นซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. การพัฒนาเอกลักษณ์ สมมติฐานของ Erikson (1959, 1968 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) ที่เกี่ยวกับการะงานตามวัยที่สำคัญของวัยรุ่นคือ การสร้างเอกลักษณ์ และภาพลักษณ์แห่งตน อันเป็นการหลอมรวมพฤติกรรมตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และที่ต้องการในอนาคต ทั้งนี้จะเกี่ยวเนื่องกันกับบทบาททางเพศ คุณค่าแห่งตน ความเชื่อ และอัตมโนทัศน์แห่งตนด้วย ในการพัฒนาเอกลักษณ์มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1.1 วัยรุ่นมีความต้องการที่จะยืนยันความรู้สึกที่เป็นหนึ่งเดียวกับอัตมโนทัศน์แห่งตน ในขณะที่ตัวเองกำลังพยายามทำให้ไปถึงภavnะนั้นด้วยเช่นกัน

- 1.2 องค์ประกอบของการพัฒนาเอกลักษณ์คือ ความรู้สึกที่ต่อเนื่องเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อตัวเองในทุกช่วงเวลา ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของวัยรุ่นคือการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางร่างกาย อารมณ์ และความคิด ตลอดจนความคาดหวังจากสังคม การมีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วม และการจดจำบทบาทเชิงบวกที่สำคัญที่ตนได้รับจึงเป็นแรงจูงใจที่สร้างความมั่นคงในช่วงชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการมีส่วนร่วมในบทบาทเชิงบวกตามมาด้วยการจดจำจึงจัดเป็นส่วนประกอบสำคัญของทฤษฎีการเสริมพลัง

- 1.3 องค์ประกอบสุดท้ายของการพัฒนาเอกลักษณ์คือ วิกฤติทางจิตสังคม (psychosocial moratorium) จะเกี่ยวข้องกับการทดลองทำบทบาทที่แตกต่างกันออกไปของวัยรุ่น ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดการผสมผสานเอกลักษณ์ นอกจากนี้ Marcia (1966 cited in Chinman *et al.*,

1998: 393-413) ได้เสนอว่ารูปแบบเอกลักษณ์ของวัยรุ่นจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับพยายามทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของพ่อแม่ ความสามารถของตน และความต้องการของสังคม

ดังนั้นกระบวนการเสริมพลังจึงเป็นแนวคิดที่มีความเชื่อมโยงกันอยู่กับการพัฒนาเอกลักษณ์ของวัยรุ่น ซึ่งการเสริมพลังอาจทำให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกต่อการสร้างเอกลักษณ์ และการสร้างพลังชีวิต ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาได้เอง แต่เป็นผลมาจากการกระทำ Erikson (1959, 1968 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) จึงเสนอแนะไว้ว่า ลักษณะประสบการณ์ที่เป็นโอกาสของวัยรุ่นมีความสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบหรือรายละเอียดของเอกลักษณ์แห่งตน

นอกจากนี้ Chinman *et al.* (1998: 393-413) ได้รายงานว่ามีนักวิชาการต่างประเทศอีกหลายท่านเสนอว่าวัยรุ่นที่ใช้ประสบการณ์ของตนในการพัฒนาตนเองนั้นมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ ได้แก่

1) กระบวนการเสริมพลัง หมายความว่ามีการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมเชิงบวก เช่น บริการชุมชน ทั้งนี้จะนำไปสู่การมีสมรรถนะในการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นส่วนที่ช่วยพัฒนาภาพลักษณ์ทางบวก ฉายาทางบวก และเอกลักษณ์ทางบวกของวัยรุ่นได้นอกจากนี้ ยังช่วยให้วัยรุ่นลดการยึดตัวตนลงภายหลังจากที่พวกเขามีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนหรือผู้ใหญ่ ตลอดจนมีการยอมรับบทบาทผู้ใหญ่มากขึ้น

2) กิจกรรมการเสริมพลัง สามารถนำวัยรุ่นไปสู่การทดลองทำบทบาทเชิงบวกได้มากกว่าพฤติกรรมเชิงลบการเสริมแรงทางบวกเมื่อวัยรุ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม จะช่วยให้วัยรุ่นเกิดการพัฒนาเอกลักษณ์ทางบวกเพิ่มขึ้นและอาจจะนำไปสู่ทางเลือกเกี่ยวกับบทบาทเชิงบวกที่มากขึ้นในช่วงวัยรุ่น

2. ความไม่มีบทบาท (Rolelessness) หรือการขาดบทบาทที่มีความหมายที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วม สิ่งนี้เป็นสาเหตุหนึ่งของการเกิดปัญหาทางพฤติกรรมและสังคมของวัยรุ่น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่จะไปเพิ่มความรู้สึกในการไม่มีบทบาทที่ชัดเจนของวัยรุ่นได้ ดังกรณีการกำหนดภาวะการบรรลุเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ โดยใช้อายุเป็นเกณฑ์ซึ่งเป็นตัวเลขอายุที่ลดลงจากในอดีต ขณะที่การกำหนดเกณฑ์อายุเพื่อห้ามปฏิบัติในบางสิ่งบางอย่างตามข้อกฎหมายใช้ตัวเลขอายุที่มากกว่า นอกจากนี้บทบาทของวัยรุ่นยังถูกกำหนดโดย “อะไรที่ไม่ใช่” ซึ่งวัยรุ่นเองก็เป็นบุคคลที่ไม่ใช่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ดังนั้นวัยรุ่นจึงขาดสถานที่ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะสำหรับพวกเขาโดยตรง ขณะเดียวกันกับที่พวกเขาถูกเสนอให้ค้นหาเอกลักษณ์ของตนเอง อีกทั้งยังต้องพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าและความสามารถในการตน อย่างไรก็ตามการไม่มีบทบาทที่ชัดเจนนี้อาจจะทำให้วัยรุ่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเชิงลบต่าง ๆ ได้ ดังนั้นการลดความไม่มีบทบาทที่

ชัดเจนจึงเป็นเหตุผลหนึ่งในการสนับสนุนการจัดให้มีโปรแกรมปฏิบัติการมีส่วนร่วมโดยให้วัยรุ่นมีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วม หรือสร้างบทบาทที่มีความหมายต่อตนเอง เช่น การบริการชุมชน ตลอดจนมีการเสริมสร้างความรู้สึกว่าตนสามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้ เช่น การเสริมพลัง

3. ความผูกพันและการควบคุมทางสังคม จากทฤษฎีการควบคุมของ Hirschi (1969) ได้เสนอว่าพฤติกรรมเกรเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความผูกพันที่ไม่แน่นแฟ้นหรือเปราะบางต่อสังคม ถัดมา Hawkins *et al.* (1992 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) ได้ผสมผสานทฤษฎีการควบคุมกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและเสนอเป็นรูปแบบการพัฒนาสังคม (social development model) ที่มุ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของความผูกพันที่มีต่อบทบาทในการทำประโยชน์ทั้งภายในครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ซึ่งจัดเป็นตัวป้องกันการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ภายใต้รูปแบบการพัฒนาสังคมนี้การพัฒนาความผูกพันจะไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้เองจนกว่าวัยรุ่นจะมีโอกาสในการทำกิจกรรม และสร้างสรรค์กลุ่มขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเล็กหรือใหญ่ รวมถึงมีทักษะในการปฏิบัติตามความรับผิดชอบและจดจำประสบการณ์ที่เป็นความพยายามของพวกเขาเอง นอกจากความผูกพันแล้วยังเกี่ยวข้องกับความไม่มีบรรทัดฐานด้วย ซึ่ง Ross and Mirowsky (1987 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) อธิบายว่าการเกร และการกระทำที่ผิดกฎหมายเป็นผลมาจากความไม่มีบรรทัดฐานและความไม่มีพลัง ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลพ่ายแพ้ต่อการปฏิบัติตามเกณฑ์ที่สังคมยอมรับ ดังนั้นจึงดูเหมือนว่าผู้ที่ไม่สามารถหาบทบาทเชิงบวกที่เป็นลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมได้นั้นจะมีโอกาสน้อยในการเข้าไปมีความผูกพันกับสถาบันหรือองค์กรเชิงบวก อีกทั้งยังอาจจะทำให้พวกเขาเข้าไปมีความผูกพันกับสถาบันเชิงลบได้มากขึ้น ซึ่งกลายเป็นไม่มีบรรทัดฐานใดๆและนำไปสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ เช่น เกร Hawkins *et al.* (1992 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) สรุปว่าความผูกพันต่อสถาบันเชิงบวกเป็นปัจจัยปกป้องที่สำคัญในการป้องกันวัยรุ่นให้พ้นจากการเกิดพฤติกรรมทางลบต่างๆ เช่น การเสพสิ่งเสพติด และเกร

6.2 รูปแบบการเสริมพลังวัยรุ่น (A Model of Adolescent Empowerment)

รูปแบบการเสริมพลังวัยรุ่นเกิดจากการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงการเปลี่ยนแปลงของวัยรุ่น ได้แก่ การพัฒนาเอกลักษณ์ ความไม่มีบทบาท และความผูกพัน ซึ่งสามารถอธิบายวงจรของการเสริมพลังวัยรุ่นโดยเริ่มตั้งแต่การเข้าสู่กระบวนการที่ทำให้เกิดความคงที่ เอกลักษณ์ทางบวกที่เกิดจากการทดลองทำในบทบาทต่างๆ และความร่วมมือในการให้ข้อมูลย้อนกลับ วงจรการเสริมพลังทางบวกสำหรับวัยรุ่นแสดงดังภาพ 2

จากภาพ 2 เห็นได้ว่าลักษณะของกิจกรรมที่วัยรุ่นได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องทั้งวงจรและเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นได้เก็บเกี่ยวข้อมูลความสามารถในตนเอง (Schunk, 1986 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) ซึ่งตามมาด้วยการผูกพันกับสถาบันเชิงบวก และการเสริมพลัง การมีส่วนร่วมเชิงบวก กิจกรรมที่มีความหมาย การเรียนรู้ถึงประโยชน์และทักษะที่สัมพันธ์กัน สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบส่วนแรกของวงจร ตัวอย่างเช่น การที่วัยรุ่นในโรงเรียนมีโอกาสเข้ามาเกี่ยวข้องกับองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงที่คอยให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนใหม่ที่เพิ่งย้ายโรงเรียนเข้ามา การมีส่วนร่วมเช่นนี้จะช่วยสอนทักษะอย่างเป็นระบบให้กับวัยรุ่นซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตในภาคภายนอกต่อไป นอกจากนี้การจดจำถึงสิ่งดี ๆ ยังส่งผลต่อการเพิ่มความภาคภูมิใจและความสามารถในการตนเองของวัยรุ่นด้วย

Hawkins *et al.* (1992 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) จึงสรุปคุณลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาความผูกพันไว้ 3 ประการคือ การมีโอกาสทางบวก การเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ และการได้รับแรงเสริมทางบวก ซึ่งในท้ายที่สุดจะกลายเป็นการเสริมพลังทางบวก

ฉะนั้นกระบวนการในการพัฒนาความผูกพันจึงเป็นข้อสมมติฐานหนึ่งในวงจรการเสริมพลังวัยรุ่น ซึ่งเริ่มต้นด้วยการมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม สำหรับประโยชน์ในเชิงพัฒนาการของการมีส่วนร่วมนั้นจากผลการศึกษาวิจัยจำนวนหนึ่งรายงานว่าวัยรุ่นจะได้เรียนรู้ทักษะต่าง ๆ รวมถึงความตระหนักรู้วิกฤติของวิธีการต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กล่าวคือ เป็นการรู้ว่ที่ไหนดเมื่อใดที่พวกเขาสามารถนำทักษะที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือการเรียนรู้ถึงวิธีการที่จะเข้าถึงทรัพยากรในชุมชน

จากผลของกระบวนการสร้างความผูกพัน (ปฏิบัติ-พัฒนาทักษะ-ได้แรงเสริม) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการเสริมพลังวัยรุ่นนี้สามารถทำนายถึงความรู้สึกเชื่อมั่น การควบคุมตนเอง การมีความภาคภูมิใจ และความสามารถในตนเองที่เพิ่มมากขึ้นของวัยรุ่นได้ ขณะเดียวกันเมื่อวัยรุ่นมีความเชื่อมั่น มีความตระหนักรู้วิกฤติและต้องการทักษะต่างๆ รวมถึงได้รับแรงเสริมสำหรับความพยายามต่าง ๆ แล้ว พลังทางบวกก็จะเกิดขึ้น

รูปแบบการเสริมพลังวัยรุ่นจึงเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการพัฒนาวัยรุ่น โดยที่ความเกี่ยวข้องทั้งหลายในกระบวนการเสริมพลังทางบวกเป็นตัวเสริมแรงให้เกิดการมีส่วนร่วมในบทบาทเชิงบวกในอนาคตต่อไปซึ่งสิ่งนี้จะช่วยทำให้วัยรุ่นมีเอกลักษณ์ทางบวกที่มั่นคงและลดการยึดตนเองลง

Chinman *et al.* (1998: 393-413) อธิบายถึงองค์ประกอบของประสบการณ์การเสริมพลังไว้ดังนี้

1. บทบาทของผู้ใหญ่และบทบาทของเพื่อน แม้ว่าวัยรุ่นจะเป็นวัยที่เอนเอียงมาทาง

เพื่อนมากขึ้นก็ตาม แต่จริง ๆ แล้วพวกเขายังต้องการคำแนะนำจากพ่อแม่หรือผู้ที่อาวุโสกว่า ดังนั้น การแนะแนวของผู้ใหญ่ควรให้อย่างเหมาะสม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เมื่อประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น บุคคลย่อมต้องการคำแนะนำมากขึ้น

2. การเห็นพ้องในหมู่เพื่อน การทำงานเป็นกลุ่มมีความสำคัญในกระบวนการเสริมพลังเนื่องจากบุคคลสามารถเรียนรู้และสนับสนุนซึ่งกันและกันได้

3. ลักษณะของประสบการณ์ที่วัยรุ่นเข้าไปเกี่ยวข้อง มีข้อเสนอว่าควรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อชุมชน ซึ่งต่อมาจะมีการอธิบายให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ต้องเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่มีความหมาย การพัฒนาทักษะ และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

4. การจดจำสิ่งดี ๆ จากการทำกิจกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีผลต่อการเพิ่มความภาคภูมิใจและการตระหนักถึงความสามารถในตน ดังนั้นเมื่อวัยรุ่นมีการทดลองทำบทบาทใหม่ๆ การจดจำถึงสิ่งที่ดีจากประสบการณ์ตรงนั้นจะเป็นตัวเสริมแรงทางบวกให้บุคคลนั้น เกิดพฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมอื่น ๆ อีก

5. ช่วงเวลาสำหรับวัยรุ่นที่ใช้ในการไตร่ตรอง หรือพินิจพิจารณาประสบการณ์ของตนเอง การมีหรือไม่มีองค์ประกอบข้อนี้อาจจะมีผลต่อผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับวัยรุ่น เช่น วัยรุ่นที่ทำงานพิเศษอาจจะมีปัญหามากกว่าวัยรุ่นที่ไม่ทำงานพิเศษทั้งนี้เนื่องจากงานเป็นสิ่งที่น่าเบื่อ ไม่ท้าทาย ซ้ำซาก แบ่งแยกอายุ และไม่มีผลต่อการเสริมพลังทางบวก งานที่สัมพันธ์กับประโยชน์เชิงพัฒนาการต้องมีลักษณะกระตุ้นเร้า และมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเสริมพลังมากกว่างานโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตามบริบทของครอบครัวและชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากลักษณะของโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมเป็นข้อกำหนดสำคัญของกระบวนการเสริมพลัง ฉะนั้นหากชุมชนไม่ได้เสนอบทบาทเชิงบวกอย่างแท้จริงให้แล้ว ศักยภาพของวัยรุ่นที่จะเสริมพลังให้ตัวเองจะถูกลดลงแทน ในส่วนของครอบครัว โดยเฉพาะพ่อแม่เป็นผู้ที่กำหนดการให้การเสริมแรงทางบวกสำหรับการเสริมพลัง ซึ่งจะรวมถึงการให้คำแนะนำต่าง ๆ ด้วย

สำหรับวัยรุ่นที่ไม่เพียงแต่พลาดโอกาสในการได้รับการเสริมพลังทางบวกแต่ยังขาดโอกาสทางบวกและขาดการได้รับการเสริมแรงทางบวกนั้นอาจนำไปสู่การเสริมพลังทางลบได้ กล่าวคือถ้าวัยรุ่นมีโอกาสนในการเข้าร่วมทำกิจกรรมและมีบทบาททางลบในชุมชน เช่น เกร เป็นหัวหน้าแก๊ง ขายสิ่งเสพติด วัยรุ่นเหล่านี้อาจจะเข้าสู่วงจรการพัฒนาเอกลักษณ์และความสามารถในการตนที่สัมพันธ์กับบทบาทและพฤติกรรมทางลบ และอาจจะได้รับแรงเสริมต่อพฤติกรรมดังกล่าว เช่น ได้รับเงินจำนวนมากจากการกระทำความผิดกฎหมาย และอาจจะพัฒนาทักษะที่

ใช้สำหรับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ เช่น พัฒนทักษะในการขายสิ่งเสพติด สิ่งเหล่านี้ก็คือข้อกำหนดในการสร้างความผูกพัน แต่เป็นความผูกพันกับสถาบันเชิงลบ เช่น กลุ่มวัฒนธรรมย่อยเกี่ยวกับสิ่งเสพติด แทนการสร้างผูกพันกับสถาบันเชิงบวก ยิ่งไปกว่านั้นความภาคภูมิใจและการตระหนักรู้ในความสามารถของตนเกิดจากการกระทำทางลบซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาภาพลักษณ์ ลักษณะ และฉายาแห่งตนในทางลบ และท้ายที่สุดก็พัฒนาเป็นเอกลักษณ์แห่งตนในฐานะผู้ค้าสิ่งเสพติด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการเสริมพลังเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการให้โอกาสและทำให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สร้างสรรค์ต่าง ๆ อันจะมีบทบาทที่หลากหลายทำให้วัยรุ่นได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ จากการร่วมกระทำกิจกรรมนั้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัยรุ่นกับบุคคลอื่นหรือกลุ่มคน และสถาบันต่าง ๆ ด้วย ผนวกกับการจดจำสิ่งดี ๆ ในบทบาทเชิงบวกของตนเองจะส่งผลต่อการพัฒนาการของวัยรุ่น โดยเฉพาะการพัฒนาเอกลักษณ์หรือการแสวงหาภาพลักษณ์แห่งตน

7. แนวคิดการป้องกัน

สถาบันยาเสพติดแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (NIDA, 2003: 1-5) ได้สรุปว่า การพัฒนาโปรแกรมการป้องกันที่เริ่มต้นจากการใช้การวิจัยเป็นฐานช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยง ซึ่งสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนป้องกันและการปฏิบัติการของชุมชนต่อไปได้ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในการศึกษาวิจัย คือ การใช้ความรู้ด้านพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา และมุ่งค้นหาว่าอะไรที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการใช้ยาเสพติด หรือพฤติกรรมที่เป็นปัญหาอื่น ๆ ในระหว่างช่วงการพัฒนาของเด็กและวัยรุ่น ข้อค้นพบจากงานวิจัยที่ศึกษามาอย่างค่อเนื่อง สามารถสรุปเป็นหลักการของการป้องกัน โดยครอบคลุมในทุกบริบท ดังนี้

7.1 หลักการสำคัญของการป้องกัน

7.1.1 หลักการเกี่ยวกับปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้อง

(Risk Factors and Protective Factors)

1) โปรแกรมการป้องกันต้องสนับสนุนส่งเสริมปัจจัยปกป้องและเปลี่ยนแปลงหรือลดหรือกำจัดปัจจัยเสี่ยง ข้อค้นพบสำคัญจากการวิจัยที่สนับสนุนและอธิบายหลักการในข้อนี้เพิ่มเติมมีดังนี้

ความเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติดมีความสัมพันธ์กับจำนวน และชนิดของปัจจัยเสี่ยง (เช่น เจตคติและพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน) และปัจจัยปกป้อง (เช่น การสนับสนุนของพ่อแม่)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้องจะแปรเปลี่ยนไปตามอายุ เช่น ปัจจัยเสี่ยงภายในครอบครัวมีผลอย่างมากในช่วงวัยเด็ก ขณะที่ความสัมพันธ์กับเพื่อนที่ใช้สิ่งเสพติดอาจจะเป็นปัจจัยเสี่ยงที่มีอิทธิพลอย่างมากในช่วงวัยรุ่น

การบริหารจัดการกับปัจจัยเสี่ยงด้านพฤติกรรมตั้งแต่ในระยะแรกที่พบ เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว หรือการควบคุมตนเองที่ไม่ดี จะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีมากกว่าการมาจัดการด้วยวิธีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เป็นปัญหาของเด็ก และมุ่งสร้างพฤติกรรมเชิงบวกในภายหลัง

ปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้องสามารถมีผลต่อบุคคลทุกกลุ่ม ขณะเดียวกันปัจจัยเหล่านี้สามารถทำให้เกิดผลที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุ เพศ เชื้อชาติ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

2) โปรแกรมการป้องกันควรมุ่งให้ความสำคัญกับการคิดสิ่งเสพติดในทุกรูปแบบ ทั้งการใช้ยาเพียงชนิดเดียวหรือการใช้ยาหลายชนิดร่วมกัน รวมทั้งการใช้สิ่งเสพติดที่ไม่ผิดและผิดกฎหมาย เช่น บุหรี่ แอลกอฮอล์ เฮโรอีน หรือกัญชา ตลอดจนการใช้สิ่งเสพติดที่ผิดกฎหมายในลักษณะที่ไม่เหมาะสม เช่น สารระเหย ขาดามใบสั่งของแพทย์ หรือยาที่ไม่ต้องใช้ใบสั่งของแพทย์ (over-the-counter drugs)

3) โปรแกรมการป้องกันควรมุ่งเน้นไปที่ชนิดของสิ่งเสพติดที่ทำให้เกิดปัญหาในชุมชน ปัจจัยเสี่ยงที่เป็นเป้าหมายที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และการเพิ่มความเข้มแข็งของปัจจัยปกป้อง

4) โปรแกรมการป้องกันควรออกแบบให้ตรงตามความเสี่ยงที่เกิดขึ้นเฉพาะในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย หรือลักษณะของกลุ่มบุคคลกลุ่มนั้น ๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ เพื่อให้โปรแกรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

7.1.2 หลักการเกี่ยวกับการวางแผนป้องกัน (Prevention Planning)

โปรแกรมในครอบครัว (Family Programs)

ควรสนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ ความผูกพันในครอบครัว และทักษะของพ่อแม่ เช่น การเลี้ยงดูที่ช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสม การแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น และการกำหนดกฎกติกาในครอบครัวอันเกี่ยวกับการใช้สิ่งเสพติด ตลอดจนการฝึกอบรวมความรู้และให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งเสพติด ความผูกพันในครอบครัวเป็นหลักการพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก การเพิ่มพูนความผูกพันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นสามารถทำได้โดยการฝึกทักษะเกี่ยวกับวิธีสนับสนุนลูก การสื่อสารระหว่างพ่อแม่และลูก และการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับลูก ข้อค้นพบสำคัญจากการวิจัยที่สนับสนุนและอธิบายหลักการในข้อนี้เพิ่มเติมมีดังนี้

การสอดส่องติดตามดูแลลูกของพ่อแม่เป็นสิ่งสำคัญต่อการป้องกันการติดสิ่งเสพติด ทักษะเหล่านี้สามารถฝึกฝนได้ เช่น เทคนิคการติดตามการทำกิจกรรมของลูก การชมเชยเมื่อมีพฤติกรรมที่เหมาะสม และการทำให้มีกฎระเบียบวินัยที่คงเส้นคงวาซึ่งหมายถึงกติกาของครอบครัว

การให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งเสพติดแก่พ่อแม่ผู้ปกครอง และผู้ดูแลเด็กจะเป็นการช่วยเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับอันตรายและผลร้ายของสิ่งเสพติด ตลอดจนเปิดโอกาสให้ครอบครัวได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการใช้สิ่งเสพติดทั้งผิดและไม่ผิดกฎหมาย

มาตรการระยะสั้นที่มุ่งเน้นครอบครัวในกลุ่มทั่วไปสามารถช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีต่อเด็กไปในทางที่เหมาะสมมากขึ้น ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติดของเด็กได้

โปรแกรมในโรงเรียน (School Programs)

1) โปรแกรมการป้องกันสามารถออกแบบวิธีปฏิบัติเพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติด เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว ทักษะทางสังคมที่ไม่ดี และการมีปัญหาด้านการเรียน ได้ตั้งแต่ในวัยก่อนเรียน

2) โปรแกรมการป้องกันสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาควรมุ่งเป้าหมายไปที่การพัฒนาการเรียนและการเรียนรู้ด้านอารมณ์สังคมที่จะเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติด เช่น การเริ่มมีความก้าวร้าว การเรียนไม่ดี และการขาดเรียน การศึกษาควรให้ความสำคัญและสนใจในการติดตามดูทักษะต่าง ๆ ของเด็กดังนี้คือ การควบคุมตนเอง การตระหนักรู้อารมณ์ การสื่อสาร การแก้ไขปัญหาทางสังคมและการสนับสนุนการเรียน โดยเฉพาะการอ่าน

3) โปรแกรมการป้องกันสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ควรเพิ่มความสามารถด้านการเรียนและด้านสังคมโดยการติดตามความก้าวหน้าของทักษะต่างอันได้แก่ นิสัยการเอาใจใส่การเรียน การสื่อสาร สัมพันธภาพกับเพื่อน ความสามารถในการตนและการ

แสดงออกที่เหมาะสม ทักษะการต่อต้านสิ่งเสพติด การเสริมเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติด การเพิ่มความเข้มแข็งในตนเองเกี่ยวกับการต่อต้านสิ่งเสพติด

โปรแกรมในชุมชน (Community Programs)

1) โปรแกรมการป้องกันมุ่งให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายทั่วไปที่อยู่ในช่วงรอยต่อต่าง ๆ ด้วย เช่น กลุ่มเด็กที่กำลังจะเปลี่ยนผ่านจากชั้นประถมศึกษาเข้าสู่มัธยมศึกษา ดังนั้นกิจกรรมการป้องกันจึงไม่ได้กระทำอย่างเฉพาะเจาะจงสำหรับเด็กกลุ่มเสี่ยงเพียงกลุ่มเดียว ซึ่งเป็นการช่วยลดการติดยาต่อเด็ก และยังเป็น การเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน

2) โปรแกรมการป้องกันในชุมชนเป็นการผนวกโปรแกรมที่มีประสิทธิภาพตั้งแต่สองโปรแกรมขึ้นไป เช่น โปรแกรมครอบครัว และโปรแกรมโรงเรียน ซึ่งทำให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้เพียงโปรแกรมเดียว

3) โปรแกรมการป้องกันในชุมชนที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในทุกสถานที่ เช่น ในโรงเรียน สโมสร องค์การเยาวชน สถานที่ทางศาสนา โดยการใช้สื่อ เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดเมื่อมีการเสนอข่าวสารที่ชุมชนสามารถรับรู้ได้ทั้งชุมชนและนำเสนออย่างสม่ำเสมอ

การนำโปรแกรมป้องกันไปปฏิบัติ (Prevention Programs Delivery)

1) เมื่อชุมชนต้องปรับประยุกต์โปรแกรมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ บรรทัดฐานของชุมชน หรือความต้องการทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สิ่งสำคัญที่ยังต้องคงไว้คือ องค์ประกอบหลักอันเป็นจุดเริ่มต้นที่ได้มาจากการวิจัย ได้แก่ 1) โครงสร้าง (structure) หมายถึง โปรแกรมประกอบขึ้นด้วยอะไรบ้าง 2) เนื้อหา (content) ได้แก่ ข้อมูล ทักษะ และกลยุทธ์ของโปรแกรม และ 3) การนำไปใช้ (delivery) หมายถึง วิธีการปรับใช้ และการประเมินผล

2) โปรแกรมการป้องกันควรดำเนินการเป็นระยะยาวโดยทำกิจกรรมนั้นซ้ำ ๆ หรืออาจจะเป็น โปรแกรมเพื่อเพิ่มพูนสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมายนั้น (booster programs) ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมให้บรรลุตามเป้าหมายดั้งเดิมของการป้องกัน

3) ควรรวมถึงการฝึกอบรมครูด้านเทคนิคการบริหารจัดการชั้นเรียนที่ดี เช่น การให้รางวัลอย่างเหมาะสมกับพฤติกรรมกับพฤติกรรมดีของนักเรียน เทคนิคเช่นนี้จะช่วยให้นักเรียนมีพฤติกรรมเชิงบวก มีความสำเร็จและมีแรงจูงใจในการเรียน ตลอดจนมีความผูกพันกับโรงเรียน

4) โปรแกรมการป้องกันจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดเมื่อใช้เทคนิคให้ทุกฝ่ายมีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น การอภิปรายกันในกลุ่มเพื่อน การแสดงบทบาทสมมติของพ่อแม่ เทคนิคเช่นนี้จะทำให้ทุกฝ่ายเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการเสพติด และการเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ

5) โปรแกรมที่ใช้การวิจัยเป็นฐาน เป็นวิธีการที่ให้ผลคุ้มค่ากับการลงทุน

งานวิจัยล่าสุดพบว่า การลงทุนในการป้องกันสามารถประหยัดงบประมาณได้มากกว่าการรักษาผู้ติดเชื้อเอชไอวีหรือยาเสพติดอื่น

7.2 การวางแผนป้องกันสิ่งเสพติดในชุมชน

กระบวนการในการช่วยเหลือชุมชนให้สามารถวางแผนการปฏิบัติเพื่อป้องกันโดยใช้งานวิจัยเป็นพื้นฐาน โดยกำหนดเป็นแนวทางที่นำหลักการป้องกันมาประยุกต์ใช้ เริ่มจากการประเมินความต้องการและความพร้อมของชุมชน ใจสมาชิกในชุมชนให้มาร่วมปฏิบัติการ และประเมินผลกระทบของโปรแกรม ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการวางแผนใช้ทรัพยากรซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการเลือกสรรทรัพยากรในการดำเนินงาน สาระสำคัญของการวางแผนป้องกันในชุมชนมีดังต่อไปนี้

7.2.1 กระบวนการพัฒนาแผนการป้องกันที่ใช้งานวิจัยเป็นฐานของชุมชน

(Research-Based Prevention)

การวางแผนที่ดีของชุมชนต้องมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ร่วมกันคือ 1) ระบุ (identifies) ชนิดของสิ่งเสพติด รวมทั้งพฤติกรรมที่เป็นปัญหาอื่น ๆ ของทั้งเด็กและวัยรุ่นในชุมชน 2) สร้าง (builds) งานภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ 3) พัฒนา (develops) เป้าหมายระยะสั้นที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติในโปรแกรมการป้องกัน 4) โครงการ (projects) มีวัตถุประสงค์ในระยะยาว ดังนั้นการวางแผนและการใช้ทรัพยากรต้องเพียงพอในระยะยาวด้วย และ 5) รวม (incorporates) การประเมินในระหว่างดำเนินการเข้าไว้ด้วยเพื่อประเมินความมีประสิทธิภาพของกลยุทธ์การป้องกัน

ในกระบวนการวางแผนจะมีขั้นตอนดังนี้

1) ประเมินระดับความเสี่ยงของการใช้สิ่งเสพติด รวมถึงปัญหาอื่นของเด็กและวัยรุ่น ตลอดจนการตรวจวัดระดับการใช้สิ่งเสพติดในชุมชนและระดับของปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ผลจากการประเมินนี้สามารถช่วยทำให้ชุมชนมีความตระหนักเพิ่มมากขึ้นต่อลักษณะและความรุนแรงของปัญหา และชี้แนะการเลือกใช้โปรแกรมที่เหมาะสมที่สุดกับความต้องการของชุมชน ฉะนั้นขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่สำคัญขั้นตอนหนึ่ง

2) ประเมินความพร้อมของชุมชนต่อการป้องกัน เพื่อให้ทราบว่าชุมชนจำเป็นต้องมีขั้นตอนปลีกย่อยอะไรเพิ่มเติมก่อนหรือไม่เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนปฏิบัติการ เช่น ต้องได้รับความรู้เรื่องอะไรบ้างเพิ่มเติมก่อนที่จะเริ่มดำเนินการป้องกันจริง ๆ

3) การวางแผนของชุมชน หากได้รับการสนับสนุนหรือร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนในการกำหนดบริการหรือกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนแล้วยังทำให้เกิดประโยชน์มากขึ้น

7.2.2 การใช้หลักการของการป้องกัน (Prevention Principles)

หลักการหลายข้อดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นเป็นการเสนอความคิดรวบยอดที่เป็นกุญแจสำคัญสำหรับการปฏิบัติการป้องกันที่ใช้งานวิจัยเป็นฐาน ซึ่งสามารถนำมาใช้กำหนดกรอบการวางแผนและ โปรแกรมป้องกันที่มีประสิทธิภาพได้ ดังเช่น

หลักการ “โปรแกรมการป้องกันควรมุ่งเน้นไปที่ชนิดของสิ่งเสพติดที่ทำให้เกิดปัญหาในชุมชน ปัจจัยเสี่ยงที่เป็นเป้าหมายที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และการเพิ่มความเข้มแข็งของปัจจัยปกป้อง” หลักข้อนี้บอกว่าการวางแผนจึงจะทำให้เกิดผลตรงกับความเป็นจริงของปัญหาในชุมชนและจำเป็นต้องทำอะไรบ้าง

หลักการ “โปรแกรมการป้องกันมุ่งให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายทั่วไปที่อยู่ในช่วงรอยต่อต่าง ๆ ด้วย เช่น กลุ่มเด็กที่กำลังจะเปลี่ยนผ่านจากชั้นประถมศึกษาเข้าสู่มัธยมศึกษา ดังนั้นกิจกรรมการป้องกันจึงไม่ได้กระทำอย่างเฉพาะเจาะจงสำหรับเด็กกลุ่มเสี่ยงเพียงกลุ่มเดียว ซึ่งเป็นการช่วยลดการตีตราต่อเด็กและยังเป็นการเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน” การคำนึงถึงหลักข้อนี้ช่วยทำให้ชุมชนกำหนดบริการหรือกิจกรรมสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งกลุ่มเสี่ยง ซึ่งช่วยให้ปลอดภัยจากการตีตราหรือประณามเด็กกลุ่มนี้

หลักการต่าง ๆ เป็นการเสนอแนวทางสำหรับการเลือกหรือประยุกต์ใช้โปรแกรมที่มีประสิทธิภาพที่ตรงกับความต้องการของแต่ละชุมชน สิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักคือ โปรแกรมต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายนั้นไม่ได้หมายความว่าทุกโปรแกรมจะประกอบไปด้วยหลักการของการป้องกันที่ใช้งานวิจัยเป็นฐาน การนำหลักการมาเป็นแนวคิดในการสร้างโปรแกรมช่วยทำให้โปรแกรมนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โปรแกรมที่มีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ 1) โครงสร้าง (structure) แต่ละโปรแกรมถูกกำหนดหรือวางองค์ประกอบอย่างไร 2) เนื้อหา (content) หมายถึง ข้อมูล ทักษะ และกลวิธีที่จะถูกนำเสนอเป็นอย่างไร และ 3) การนำไปใช้ (delivery) หมายความว่า ทำอย่างไรในการเลือกหรือปรับใช้โปรแกรม และการนำไปปฏิบัติ ตลอดจนการประเมินผลในชุมชน นอกจากนี้การมีข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่สามารถช่วยชุมชนในการวางแผนป้องกันได้ดีมากยิ่งขึ้น

7.2.3 การประเมินระดับความเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติดในชุมชน

ความสำคัญของการประเมินระดับความเสี่ยง ได้แก่

- 1) ตรวจวัดลักษณะและขนาดความรุนแรงรูปแบบและแนวโน้มของการใช้สิ่งเสพติด
- 2) รวบรวมข้อมูลปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้องทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน
- 3) เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งวัฒนธรรมส่งผลอย่างไรต่อการใช้สิ่งเสพติด การใช้สิ่งเสพติดมีผลอย่างไรต่อวัฒนธรรมชุมชน

- 4) ปรีกษาผู้นำชุมชนในการทำงานเกี่ยวกับการป้องกันการใช้สิ่งเสพติด การรักษา การบังคับใช้กฎหมาย และความสัมพันธ์กับการเกิดปัญหาทางสุขภาพจิตและอื่นๆ
- 5) ประเมินความตระหนักของชุมชนต่อปัญหา
- 6) ระบุผลลัพธ์ที่ต้องการในการป้องกันภายใต้ปัญหาที่กำหนดขึ้น (NIDA, 2003: 12-16)

อย่างไรก็ตามการระบุระดับความรุนแรงของความเสี่ยงในชุมชนไม่ได้หมายความว่าชุมชนมีความพร้อมต่อการลงมือปฏิบัติการเสมอไป Plested *et al.*, (1999 cited in NIDA, 2003: 16) พบว่าระดับของความพร้อมที่สามารถช่วยในการวางแผนการป้องกันมี 9 ระดับดังตาราง 3

7.2.4 การจูงใจให้ชุมชนทำโปรแกรมการป้องกันโดยใช้งานวิจัยเป็นฐาน

การป้องกันด้วยแนวทางนี้จำเป็นต้องจูงใจให้ชุมชนร่วมปฏิบัติการ ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับความพร้อม ระดับต่ำสุด คือ บุคคลหรือคนกลุ่มเล็ก ๆ มีการประชุม ซึ่งจะดึงดูดการสนับสนุนจากกลุ่มใหญ่ ๆ ในชุมชนที่มีอิทธิพลมากได้ ระดับความพร้อมที่มากขึ้น สามารถช่วยทำให้เกิดความร่วมมือจากผู้บริหารและคณะกรรมการชุมชน หรือผู้นำในหน่วยงานหรือองค์กรสำคัญ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้สามารถกำหนดอัตราความเร็วในการดำเนินงานได้

การร่วมมือของชุมชน ช่วยทำให้ชุมชนมีการขยายการพบปะหรือการประชุม ช่วยพัฒนาการณรงค์ให้ความรู้ต่อสาธารณะ นำเสนอข้อมูลที่น่าสนับสนุนโปรแกรมการป้องกันที่ใช้งานวิจัยเป็นฐาน และจูงใจผู้สนับสนุนการดำเนินงานตามกลยุทธ์การป้องกัน นอกจากนี้การใช้สื่อยังสามารถทำให้สาธารณชนตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหาการใช้สิ่งเสพติดในชุมชน และการป้องกันในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี การใช้ข้อมูลและวิทยาการของท้องถิ่นมาดำเนินการในเรื่องปัญหาสิ่งเสพติดเองนั้น เป็นวิธีการที่จำเป็นด้วยเช่นกัน

ตาราง 3 ระดับความพร้อมของชุมชน

การประเมินความพร้อม		ปฏิบัติการของชุมชน
ระดับความพร้อม	การตอบสนองของชุมชน	แนวคิด
1. ไม่ตระหนัก (no awareness)	สัมพันธ์กับความอดทนต่อ การใช้ยาและสารเสพติด	สร้างแรงจูงใจ ประชุมผู้นำชุมชนใน เรื่องเกี่ยวกับการป้องกันการใช้ยาและ
2. ปฏิเสธ (denial)	ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ไม่สามารถทำ สิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นได้	สารเสพติดโดย 1) ใช้สื่อเพื่อระบุและพูดคุยเกี่ยวกับ ปัญหา
3. ตระหนักเล็กน้อย (vague awareness)	มีความตระหนัก แต่ไม่มี แรงจูงใจ	2) กระตุ้นชุมชนให้มองเห็นว่าเป็น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชน อย่างไร
4. ก่อนการวางแผน (pre planning)	ผู้นำตระหนัก มีแรงจูงใจบ้าง	3) เริ่มเข้าสู่ขั้นก่อนการวางแผน ทำงานร่วมกัน พัฒนาแผนสำหรับ โปรแกรมป้องกัน โดยระดมความ ร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน
5. เตรียมการ (preparation)	พลั้งเคลื่อนไหว ภาวะผู้นำ และการตัดสินใจ	ระบุและดำเนินการ โปรแกรมที่ใช้ งานวิจัยเป็นฐาน
6. ริเริ่ม (initiation)	ใช้ข้อมูลมาสนับสนุนการ ปฏิบัติในการป้องกัน	ประเมินและพัฒนาโปรแกรมใน ระหว่างปฏิบัติการ
7. ปฏิบัติสม่ำเสมอ (stabilization)	ชุมชนยังคงสนับสนุนการ ดำเนินโปรแกรม	จัดทำเป็นหลักฐานและขยายโปรแกรม ไปสู่กลุ่มคนให้มากขึ้น
8. รับรองผล/ขยายผล (confirmation/expansion)	ผู้ตัดสินใจสนับสนุนการ ปรับปรุงหรือขยายผลโปรแกรม	นำเสนอโปรแกรมที่ประกอบด้วย องค์ประกอบต่าง ๆ ต่อสาธารณชน
9. มีความเชี่ยวชาญ (professionalization)	องค์ความรู้เกี่ยวกับปัญหาสาร เสพติดของชุมชน/ยอมรับ การแก้ไขที่มีประสิทธิภาพ	

ที่มา: Plested *et al.*, 1999 cited in NIDA, 2003: 16

7.3 การประยุกต์ใช้หลักการป้องกันในโปรแกรมการป้องกันสิ่งเสพติด

ในการประยุกต์หลักการป้องกันเพื่อสร้างโปรแกรมให้มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นโปรแกรมสำหรับครอบครัว โรงเรียน และชุมชนนั้น ต้องคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้ 1) การใช้ข้อมูลปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้องมาประกอบในการทำงาน 2) การปรับประยุกต์โปรแกรมต้องคงไว้ซึ่งองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ประการ อันได้แก่ โครงสร้าง เนื้อหา และการนำไปใช้ 3) การนำไปปฏิบัติและการประเมินผลโปรแกรม และ 4) พิจารณาความคุ้มค่า ทั้งนี้มีเป้าหมาย คือ ช่วยชุมชนให้มีปฏิบัติการ โดยใช้โปรแกรมการป้องกันที่มีงานวิจัยเป็นฐานมุ่งเน้นการใช้ปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้อง สาระสำคัญโดยสรุปมีดังนี้

ปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้อง คือ เป้าหมายแรกของโปรแกรมการป้องกันที่มีประสิทธิภาพที่ใช้ในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน โดยที่โปรแกรมการป้องกันมักออกแบบให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มเด็กวัยเรียนทั่วไป มักเป็นโปรแกรมต้นหนการ หรือโปรแกรมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการมุ่งสร้างและคงความเข้มแข็งของปัจจัยปกป้อง ขณะเดียวกันลดหรือปรับเปลี่ยนปัจจัยเสี่ยงที่เกิดขึ้นในวัยรุ่นด้วย

การนำปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยปกป้องมาประยุกต์ใช้กับโปรแกรมทั้ง 3 ระดับ ซึ่งได้แก่ โปรแกรมทั่วไป (universal programs) โปรแกรมทางเลือก (selective programs) และโปรแกรมเฉพาะ (indicated programs) กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ นั้น มีดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ในครอบครัว โปรแกรมการป้องกันสามารถสร้างเสริมให้ปัจจัยปกป้องแข็งแรงขึ้นได้ โดยการสอนให้พ่อแม่มีทักษะการสื่อสารในครอบครัวที่ดีขึ้น พัฒนารูปแบบระเบียบวินัยที่เหมาะสม การบังคับและความสม่ำเสมอในการใช้กฎกติกาของครอบครัว และทักษะในการจัดการภายในครอบครัว วิธีการเพิ่มการสนับสนุนทางอารมณ์ สังคม ความคิด และวัสดุสิ่งของที่จำเป็นสำหรับลูก กล่าวได้ว่าอะไรก็ตามที่ช่วยสร้างสัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่และเด็กถือเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากสายสัมพันธ์นี้จะต่อเนื่องจนกระทั่งเข้าสู่วัยรุ่นและต่อไป

2. ในโรงเรียน มุ่งเน้นทักษะทางสังคมและด้านการเรียนของเด็ก รวมถึงการส่งเสริมสัมพันธภาพกับเพื่อน การควบคุมตนเอง ทักษะการแก้ไขปัญหาพฤติกรรมทางสังคม และทักษะการปฏิเสธยาเสพติด การผสมผสานในโปรแกรมเน้นการเสริมสร้างความผูกพันกับโรงเรียน และลดอัตราการออกจากโรงเรียนกลางคัน

3. ในชุมชน โปรแกรมการป้องกันในระดับชุมชนเป็นการทำงานกับจังหวัด สถาบันศาสนา การบังคับใช้กฎหมาย และองค์กรภาครัฐอื่น เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม การช่วยเหลือสังคม และบรรทัดฐานต่อต้านสิ่งเสพติด กลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลงที่มักนำมาใช้กันจะเป็นลักษณะการ

สร้างนโยบายใหม่ของสถาบันต่าง ๆ เช่น แนวคิดโรงเรียนปลอดสิ่งเสพติด หรือเทคนิคเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เช่น การถามอายุผู้ซื้อหรือผู้จำหน่าย โปรแกรมการป้องกันจำนวนมากมักเป็นการประสานการดำเนินงานของหลาย ๆ หน่วยงานร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อสื่อสารเนื้อหาที่มีความหมายเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังรวมถึงการพัฒนานโยบายหรือการออกข้อบังคับใช้กฎหมาย การใช้สื่อสารมวลชน และโปรแกรมสร้างความตระหนักของชุมชนในวงกว้าง ตัวอย่างเช่น การกำหนดช่วงเวลากลับเข้าเคหะสถาน การควบคุมโฆษณา ลดปริมาณการนำเข้าแอลกอฮอล์ของชุมชน ขึ้นราคาบุหรี่ และจัดบริเวณเขตปลอดสิ่งเสพติดในโรงเรียน (NIDA, 2003: 18-21)

Hawkins and Catalano (2005: 7-9, 30-31) มหาวิทยาลัยวอชิงตันได้เสนอแนวทางการป้องกันโดยชุมชน (Community-wide approach) ที่มุ่งเป้าหมายเชิงผลลัพธ์คือ พฤติกรรมสุขภาพที่ดีของเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ส่งเสริมให้ชุมชนมีความปลอดภัยและมีสุขภาพที่ดี โดยมุ่งเน้นการสร้างค่านิยม เทคนิคการปฏิบัติและนโยบายของชุมชน 2) เปลี่ยนแปลงเงื่อนไขที่เป็นความเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในเด็กและเยาวชน และ 3) สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดผลลัพธ์ในระยะยาว โดยการผสมผสาน โปรแกรม นโยบาย และการปฏิบัติเข้ากับบริการต่าง ๆ ในชุมชน จากแนวคิดนี้นำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาสังคม (The Social Development Strategy) ที่ใช้ข้อมูลและข้อค้นพบเกี่ยวกับปัจจัยปกป้องจากการวิจัยมาเป็นฐานในการพัฒนากลยุทธ์ กลวิธีสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายเชิงผลลัพธ์ เช่น การสื่อสารเชิงบวกภายในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และกลุ่มเพื่อน การสร้างความผูกพัน ซึ่งจะนำไปสู่การปลูกฝังความเชื่อด้านสุขภาพและกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ชัดเจนของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และแหล่งอื่น ๆ ต่อไป

ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของแนวคิดป้องกันโดยชุมชนนี้ คือ Community That Care Model ของ Hawkins and Catalano มหาวิทยาลัยวอชิงตัน เป็นโมเดลปฏิบัติการของชุมชนที่มีพื้นฐานมาจากการวิจัย มีเป้าหมายสำคัญคือ

1. เสริมพลังชุมชน มุ่งการทำงานอย่างเป็นระบบและเน้นให้ทุกภาคส่วนของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอนการดำเนินงาน
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นไปเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนในเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งการป้องกันพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของวัยรุ่น อาทิ การดื่มแอลกอฮอล์ ยาเสพติด และยาชนิดอื่น การใช้ความรุนแรง การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นหญิง การออกจากระบบโรงเรียนกลางคัน และพฤติกรรมเกเร
3. ใช้ประโยชน์จากข้อมูลชุมชน ทั้งนี้จะให้ความสำคัญกับการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องของชุมชนอย่างถูกต้อง อาทิ ปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ปัจจัยป้องกันการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ทรัพยากรและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน และนำมาสร้างโมเดล

การป้องกันโดยการกำหนดวิธีการป้องกันหรือแก้ไขปัญหานั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของฐานข้อมูลชุมชนนี้เป็นสำคัญ โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้นการลดปัจจัยเสี่ยงและเพิ่มปัจจัยป้องกันในทุกบริบทที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน กลุ่มเพื่อน

7.4 แนวคิดการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งเสพติดของประเทศไทย

สุภาพร ณะชนานนท์ (2548: 27-30) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของการป้องกันสิ่งเสพติดในประเทศไทยไว้ดังนี้

ประเทศไทยได้นำรูปแบบจิตวิทยาสังคม (The Psycho-Social Model) มาใช้ในการป้องกันสิ่งเสพติด รูปแบบนี้ให้ความสำคัญกับ “คน” เป็นหลัก มุ่งเน้นการสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” ให้กับคนให้สามารถอยู่ท่ามกลางสังคมที่มีสิ่งเสพติดได้โดยไม่พึ่งสิ่งเสพติด การดำเนินงานป้องกันสิ่งเสพติด เป็นการดำเนินงานเพื่อลดอุปสงค์สิ่งเสพติด (Demand Reduction) และดำเนินการพัฒนาสถาบัน สิ่งแวดล้อมใกล้ชิดตัวที่จะมีอิทธิพลยับยั้งไม่ให้คนหันไปพึ่งสิ่งเสพติด เช่น บ้าน โรงเรียน สถานที่ทำงาน และชุมชน ตลอดจนพัฒนาสถาบันแวดล้อม เพื่อส่งเสริม สั่งสอน และปลูกฝังให้เยาวชนเป็นคนที่มึจิตใจมั่นคง เช่น วัด มัสยิด โบสถ์ เป็นต้น โดยมีพัฒนาการของการป้องกันสิ่งเสพติดในยุคต่าง ๆ ดังนี้

1. รูปแบบของการดำเนินงานในยุคแรก (พ.ศ.2519 – 2524) ของการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ได้มุ่งเน้นการดำเนินงานในด้านการให้ความรู้และเจตคติเกี่ยวกับโทษพิษภัยของสิ่งเสพติดเป็นหลัก โดยใช้เทคนิควิธีการในการขู่ให้กลัว (Scared Tactic) เพื่อคนจะได้ไม่ไปใช้สิ่งเสพติด ดังนั้น สื่อและเนื้อหาหลักที่ออกเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมายในช่วงนั้นจึงสร้างภาพว่าสิ่งเสพติดเป็นของน่ากลัวมีอันตรายร้ายแรง
2. ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2525 – 2529) แนวคิดและรูปแบบในการดำเนินงานได้เปลี่ยนแปลงไป การดำเนินงานได้มุ่งเน้นการให้ข้อมูลข่าวสารในเชิงบวก (Positive Approach) ลักษณะการขู่ให้กลัวลดลง มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้นเนื้อหาของสื่อจึงออกมาในลักษณะสวยงามเชิงบวก เสนอแนะพฤติกรรมที่พึงประสงค์
3. ช่วงที่ 3 (พ.ศ.2530 – 2535) มีแนวคิดในการดำเนินงานในลักษณะมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายไปพร้อมกับการปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพของบุคคล
4. ช่วงที่ 4 (พ.ศ.2536 – 2540) การดำเนินงานป้องกันสิ่งเสพติดได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มเด็กและเยาวชน และเริ่มมีการยอมรับข้อเท็จจริงที่ว่ามาตรการป้องกันเพียงมาตรการเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาได้ รูปแบบการดำเนินงานจึงเริ่มมีการบูรณาการเนื้องานด้านการป้องกัน ปราบปราม/บำบัดรักษา และ

การฟื้นฟูสมรรถภาพเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินงานในสถานศึกษา และชุมชนจะมีลักษณะของการป้องกันและแก้ไขปัญหาสีงเสพติดที่ชัดเจน

5. ช่วงที่ 5 (พ.ศ.2541 – 2544) การดำเนินงานยังให้ความสำคัญกับกระบวนการเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับเยาวชน แนวคิดในการดำเนินงานใช้มาตรการผสมผสานเต็มรูป ทั้งด้านการป้องกันปราบปราม บำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเป้าหมาย และกำหนดพื้นที่ในการดำเนินงานที่ชัดเจน และดำเนินงานในลักษณะอ้อมร่วม มีการสร้างเครือข่ายของการทำงานและเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ระหว่างกัน

6. ช่วงที่ 6 (พ.ศ.2546 – 2549) ดำเนินงานภายใต้กรอบแนวคิดของการรณรงค์สร้างกระแสสังคม ต้องเร่งรณรงค์สร้างกระแสสังคมให้ทุกคนตระหนักถึงพิษภัยของสิ่งเสพติดและมีจิตสำนึกที่จะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาสีงเสพติดอย่างจริงจังในฐานะที่เป็นปัญหาของสังคมและประเทศชาติ การแก้ปัญหาแบบองค์รวมครบวงจร โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางและยึดพื้นที่ที่เป็นเป้าหมาย เน้นการระดมสรรพกำลังและบูรณาการแผนงานโครงการกิจกรรมและทรัพยากรให้มีความสำคัญเป็นพิเศษต่อการป้องกันปัญหา โดยสร้างภูมิคุ้มกันและการบำบัดรักษาฟื้นฟูเพื่อลดอุปสงค์ยาเสพติดควบคู่กับการปราบปรามอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชนและสถาบันสังคมและต้องมีเอกภาพเชิงนโยบาย มียุทธศาสตร์และมาตรการที่มีความหลากหลายหรือยืดหยุ่นเหมาะสมกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการบริหารจัดการที่รวดเร็วมีประสิทธิภาพ ต้องมีการร่วมมือระบบเครือข่ายกับต่างประเทศในเชิงรุก

สำหรับช่วงปีพ.ศ.2550-2551 แนวคิดการป้องกันและแก้ไขปัญหาสีงเสพติดยังคงเน้นแนวคิด “แก้ไขปัญหาคงเหลือ สถาปนาความมั่นคงและสร้างความยั่งยืน” โดยเน้นการดำเนินงานในการแก้ไขพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายสำคัญคือ กลุ่มเด็กและเยาวชน ตลอดจนการรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนทำความดี ละเว้นความชั่ว ทั้งกาย วาจา ใจ ในลักษณะต่าง ๆ ภายใต้โครงการทำความดีเพื่อพ่อ (ป.ป.ส., 2550: 1)

และในปีพ.ศ.2552 การป้องกันและแก้ไขปัญหาสีงเสพติดใช้กรอบแนวคิดการควบคุม 4 ประเด็นคือ ตัวยา พื้นที่ เจริญใจ และผู้เสพโดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ 5 รั้วป้องกันได้แก่ รั้วชายแดน รั้วชุมชน รั้วสังคม รั้วโรงเรียน และรั้วครอบครัว ทั้งนี้มุ่งการสร้างภูมิคุ้มกันภัยอันตรายจากสิ่งเสพติดในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ และเน้นขจัดปัจจัยเสี่ยงที่เป็นเงื่อนไขทางลบ เสริมสร้างปัจจัยทางบวกที่ส่งผลต่อการสร้างภูมิคุ้มกัน (ป.ป.ส., 2552: 2-3)

ตัวอย่างในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสีงเสพติดของประเทศไทย อาทิเช่น การรณรงค์สร้างกระแสความตระหนักถึงผลดีของการไม่ยุ่งเกี่ยวหรือผลเสียของการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ทั้งที่ถูกและผิดกฎหมายให้กับทุกกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุน

การสร้างเสริมสุขภาพ หรือโครงการ TO BE NUMBER ONE เป็นโครงการที่มุ่งเน้นการรณรงค์ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเยาวชน ประกอบด้วย 3 ยุทธศาสตร์หลัก คือ 1) การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกและสร้างกระแสที่เอื้อต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด 2) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตให้แก่เยาวชนในชุมชน และ 3) การสร้างและพัฒนาเครือข่าย มีกิจกรรมสำคัญ คือ การจัดตั้งชมรม TO BE NUMBER ONE วัตถุประสงค์เพื่อเน้นการใช้เวลาว่างให้มีประโยชน์ เกิดความภาคภูมิใจและมองเห็นคุณค่าในตนเอง รวมทั้งการให้โอกาสและสนับสนุนการคืนสู่สังคมของสมาชิกที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาก่อนอีกทั้งมีบริการศูนย์เพื่อนใจวัยรุ่น (friend corner) เป็นหน่วยให้คำแนะนำ ปรึกษาปัญหาของวัยรุ่น โดยวัยรุ่นด้วยกัน (To be number one, no date: 1-2)

8. แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ปรากฏขึ้นทั่วโลก มาเป็นเวลานานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชน ดังเห็นได้จากตัวอย่างของธรรมเนียมปฏิบัติในฤดูกาลเก็บเกี่ยว อันได้แก่ ประเพณีลงแขก ซึ่งมีการปฏิบัติในหมู่เกษตรกรทั่วโลก และการลงขันในด้านการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527: 182 และปรีชาธิ สถาปิตานนท์ และคณะ, 2549: 18) ที่มาของการเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 182) ได้อธิบายว่ามาจากแนวความคิดที่สำคัญ 3 ประการ และบางครั้งก็อาจจะมาจากแนวความคิดอื่น ๆ ด้วยดังนี้

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนและลงมือกระทำการร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

แนวความคิดอื่น เช่น

1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์ วิหาร

2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้ง ๆ ยังไม่มีความศรัทธา หรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยม ที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากของแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง

3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำการต่าง ๆ เช่น บังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส ฯลฯ

ปรัชญา เวสารัชช์ มีความคิดเห็นทำนองเดียวกันแต่ชี้ชัดลงไปเฉพาะประเด็นของความไม่พึงพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ และมีความต้องการที่จะเปลี่ยนการสภาพที่เป็นอยู่ไปสู่สภาพอื่น จึงเป็นที่มาของการมีส่วนร่วม (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527: 197) แนวคิดการมีส่วนร่วมมักถูกนำไปใช้ในงานพัฒนาด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้ให้นิยามความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม (participation) หรือการมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) เป็นจำนวนมากซึ่งโดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ก็ตามของบุคคล กลุ่มบุคคล ไม่ว่าจะเป็นในระดับครอบครัว ชุมชนหรือสังคม ตลอดจนองค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน ที่มีความรู้สึกห่วงกังวลหรือความสนใจในเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่สามารถมีผลต่อสิทธิประโยชน์หรือส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น ๆ ร่วมกัน โดยมีพันธะสัญญาและความผูกพันทั้งด้านจิตใจ และการปฏิบัติต่อกัน โดยผ่านทางกระบวนการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่การกระทำอาทิ การค้นหาปัญหา การวางแผน การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีการตัดสินใจ การบริหารจัดการและการติดตามประเมินผลที่เป็นการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอย่างแท้จริง (ไพรัตน์ เจริญรินทร์, 2527: 6-7; นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527: 183-189; อकिन รพีพัฒน์, 2527: 100-101; ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 138-139; นรินทร์ แก้วมีศรี และคณะ, 2546: 44; นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2547: 3-4 และ Creighton, 2548: 2)

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ (2549: 21) ได้อธิบายถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามมุมมองของ White มี 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (genuine participation) และการมีส่วนร่วมแบบเทียม (pseudo-participation) ทั้ง 2 ลักษณะนี้มีความแตกต่างในระดับของการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ White ได้จัดกลุ่มระดับหรือขั้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งมีทั้งหมด 8 ขั้น ตามที่ Arnstein เคยเสนอไว้มาจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้คือ 1) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการร่วมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น การร่วมเป็นพันธมิตร การส่งตัวแทนเข้าไปร่วมใช้สิทธิในการตัดสินใจ และการควบคุมการตัดสินใจโดยพลเมือง และ 2) การมีส่วนร่วมแบบเทียมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแบบเบ็ดเสร็จโดยตรง การบำบัดรักษา หรือให้การเยียวยา การร่วมให้ข้อมูลข่าวสาร และการร่วมให้คำปรึกษา ดังภาพ 3

ภาพ 3 ระดับและลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา: นรินทร์ แก้วมีศรี และคณะ, 2546: 46; ปรีชาดี สถาปิตานนท์ และคณะ, 2549: 20-21

กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ควรเริ่มต้นจากการที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มาร่วมกันพิจารณาสภาพปัญหา สาเหตุ ทรัพยากร และสิ่งอื่นที่เกี่ยวข้องโดยผ่านทางการศึกษา ชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการกำหนดแนวทาง วิธีการและการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การ แก้ไขหรือพัฒนา เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับผลประโยชน์ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจร่วมกัน

เมื่อมีความต้องการที่จะให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่ต้องการแก้ไขหรือ ปรับปรุงพัฒนา เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่ม ประชาชนแล้ว จำเป็นต้องมีวิธีการต่าง ๆ ที่จะกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเข้ามาร่วมกัน แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ความคิดเห็น เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการปฏิบัติ ตลอดจนตรวจสอบติดตาม ประเมินผล เทคนิควิธีการที่จะนำมาใช้เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้น มีอยู่หลากหลายวิธี ตั้งแต่การ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สื่อสารทั้งแบบทางเดียวและแบบสองทาง ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อตัวบุคคล ซึ่งเป็นได้ทั้งในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการคือผ่านการพูดคุยกันโดยทั่วไป และ รูปแบบที่เป็นทางการคือ การประชุม สัมมนา อบรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และ นำไปสู่การกำหนดข้อตกลงในเรื่องต่าง ๆ ร่วมกัน เทคนิคที่นำมาใช้ เช่น การทำแผนที่และสร้าง อนาคตร่วมกัน (Mind Map and Future Search Conference) เทคนิคการระดมพลังอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control [A-I-C]) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคาม หรือ (Strength-Weakness-Opportunity-Threat [S-W-O-T]) การจัดประชุมอบรมแบบมีส่วนร่วม การเสวนา ในหมู่บ้าน (village dialogue) นอกจากนี้ยังมีการปฏิบัติการร่วมกันของคนในชุมชน และคนนอก ชุมชน ที่มุ่งเน้นการสะท้อนความคิด จากบุคคลที่เป็นคนในชุมชน เพื่อศึกษา เรียนรู้ และเข้าใจถึง ความสัมพันธ์และศักยภาพของตนเองและชุมชน ตลอดจนช่วยเสริมพลังให้แก่ชุมชนด้วย ดังเช่น การประเมินสถานะชนบทอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal [PRA]) ซึ่งมีเครื่องมือ ช่วยในการศึกษา ได้แก่ ภาพร่างแผนที่ (sketch map) แผนที่เดินดิน ผังเครือญาติ โครงสร้างองค์กร ชุมชน ปฏิทินชุมชน หรือแผนผังวงจร แผนผังอดีต หรือประวัติศาสตร์ชุมชน รวมถึงระบบสุขภาพ ชุมชน และประวัติดั้งเดิม

เทคนิคการจัดทำแผนที่ความคิดและสร้างอนาคตร่วมกันทั้ง 2 เทคนิคนี้เป็นส่วน หนึ่งของการทำงานอย่างมีส่วนร่วม โดยแผนที่ความคิด เป็นวิธีการช่วยบันทึกความคิดเป็นแผนที่ ความคิดไว้เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องที่เป็นระบบหลากหลาย ทำให้เห็นภาพได้ชัดเจนและเป็นระบบ สำหรับการสร้างอนาคตร่วมกัน เป็นเทคนิคที่ช่วยทำให้คนในองค์กรหรือชุมชนร่วมคิดถึงอดีต วิเคราะห์สภาพปัจจุบันและร่วมวางแผนในอนาคต เทคนิคดังกล่าวเป็นการทำงานที่อาศัย ประสบการณ์เดิมของสมาชิก ช่วยให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้ใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (active performance)

เทคนิคการระดมพลังอย่างสร้างสรรค์ เป็นเทคนิคที่กระตุ้นให้เกิดการยอมรับ ร่วมระดมความคิดเห็นและสร้างพลังของประชาชนในชุมชนเพื่อช่วยกันวางแผนพัฒนาชุมชน มีขั้นตอนสำคัญดังนี้

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) เป็นขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงข้อคิดเห็นรับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นประชาธิปไตย โดยใช้การวาดรูปเป็นสื่อในการแสดงข้อคิดเห็นแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ 1) การวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านในปัจจุบันหรือเรียกว่า A1 และ 2) การกำหนดอนาคตของหมู่บ้านว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด เรียกว่า A2

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) คือขั้นตอนการหาวิธีการที่จะทำให้พัฒนาหมู่บ้านตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในช่วง A2 และเป็นช่วงการหามาตรการหรือวิธีการในการพัฒนาและการค้นหาเหตุผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญตามความเห็นของกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ 1) การคิดโครงการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ และ 2) การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ โดยแยกออกเป็น 3 ประเภท คือ กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเอง กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเองบางส่วนและขอความช่วยเหลือจากแหล่งทุนภายนอก และกิจกรรมหรือโครงการที่สามารถขอจากภาครัฐโดยผ่านตำบล

3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) คือ การนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มผู้ดำเนินงานซึ่งจะรับผิดชอบต่อโครงการหรือกิจกรรม ขั้นตอนนี้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงได้แก่ 1) การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ และ 2) การตกลงในรายละเอียดในการดำเนินงาน (อรพินท์ สฟโชคชัย, 2537: 13 อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 92 – 93)

เทคนิคการวิเคราะห์ S-W-O-T ใช้วิเคราะห์สำหรับการจัดทำแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือปรับปรุงการทำงานเป็นหมู่คณะ โดยมีขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค

จุดแข็ง (Strength) หมายถึง จุดเด่น หรือข้อดีที่จะช่วยเสริมสร้างให้การดำเนินงานก้าวหน้าไปได้ด้วยดี หรือทำให้องค์กรเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

จุดอ่อน (Weakness) หมายถึง ข้อด้อย หรือข้อบกพร่องขององค์กร ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ผู้ดำรงไม่ให้องค์กรมีการดำเนินงานที่ก้าวหน้าสามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้

โอกาส (Opportunity) หมายถึง สถานการณ์หรือช่วงจังหวะเวลาที่เอื้อให้องค์กรได้รับการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง อาจจะเป็นความพร้อมหรือศักยภาพของบุคลากรในปัจจุบันก็ได้

อุปสรรค (Threat) หมายถึง สิ่งขัดขวาง แรงกดดันหรืออันตรายที่บั่นทอนความเจริญก้าวหน้าขององค์กร ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้ององค์กรจะต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

2. กำหนดวิสัยทัศน์/ทางเลือกขององค์กรหรือชุมชน
3. กำหนดเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ขององค์กรหรือชุมชน
4. วางแผนยุทธศาสตร์หรือแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาขององค์กรหรือชุมชน

การเสวนาในหมู่บ้าน มาจากคำว่า dialogue เป็นการมาร่วมสนทนากันแต่แตกต่างกันจากการพูดคุยโดยทั่วไป กล่าวคือเป็นการพูดคุยที่แต่ละคนพร้อมที่จะเปิดใจรับฟังเรื่องราว และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นต่าง ๆ อย่างมีสติ ลดละอัตตาตัวตนให้น้อยลง ซึ่งจะนำไปสู่การหาข้อสรุปหรือแนวทางปฏิบัติในเรื่องต่างๆร่วมกัน รูปแบบวิธีการทำ dialogue มีได้หลายแบบ เช่น before action review (BAR) เป็นการร่วมกันทบทวนก่อนเริ่มทำกิจกรรม during action review (DAR) ร่วมกันทบทวนระหว่างที่กิจกรรมกำลังดำเนินการ after action review (AAR) เป็นการทำการทบทวนหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหลังจบกิจกรรม word cafe เป็นการแบ่งกลุ่มผู้ร่วมสนทนาเป็นกลุ่มย่อยประมาณ 4-6 คนพูดคุยกันตามประเด็นที่กำหนด เป็นต้น อย่างไรก็ตามหลักการสำคัญของการร่วมสนทนาคือ การมีสติอยู่กับปัจจุบัน ปลดวางความยึดมั่นในอคติ หรือความคิดเห็นเดิม องค์กรประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ กระบวนการ หมายถึงคนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมกระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือเป็นผู้ที่กระตุ้นให้เกิดการเริ่มต้นสนทนาด้วยการตั้งประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายที่ต้องการ จนกระทั่งมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และจบลงด้วยข้อสรุปที่เห็นพ้องต้องกัน (วรภัทร์ ภูเจริญ, 2552: 92-105)

สำหรับเทคนิคหรือกระบวนการที่ได้รับความนิยมในปัจจุบันเพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนนั้นจะเป็นรูปแบบของการศึกษาและพัฒนา ด้วยการใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งในขั้นตอนและกระบวนการของการวิจัยจะช่วยให้ประชาชนรวมตัวขึ้นมาในรูปขององค์กรประชาชนที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสาระสำคัญ จะกล่าวในหัวข้อลำดับถัดไป

สรุปคือหากมีความต้องการไม่ว่าจะเป็นของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลทั้งภาครัฐ เอกชน หรือประชาชน ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่พึงประสงค์อันจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อทุกฝ่ายแล้วนั้น ต้องใช้กลวิธีทำให้เกิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่การคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ไปจนกระทั่งการกำหนดวิธีการและการนำไปปฏิบัติจริง รวมถึงการประเมินผลเพื่อนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เทคนิค วิธีการและเครื่องมือ ที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งการเลือกใช้ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ และผลลัพธ์ที่จะ

เกิดขึ้นจากเครื่องมืออื่น ๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม เป้าหมายของการใช้เทคนิควิธีการและเครื่องมือต่าง ๆ ก็เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทุกฝ่าย เข้ามาร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 76-89; โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ, 2545: 16-114; นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2547: 62-115 และนงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล, 2551: 172-179)

9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เป็นรูปแบบวิธีการวิจัยที่เริ่มเกิดขึ้นเมื่อกลางปี ค.ศ.1970 โดยมีแนวคิดมาจากการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ในการมุ่งหาข้อเท็จจริง ความรู้ หรือคำตอบที่นำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหา หรือเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ดีขึ้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงมีนิยามความหมายและวิธีการปฏิบัติใกล้เคียงกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) ซึ่งคือ การศึกษาหาความรู้ที่เป็นคำตอบโดยที่ผู้วิจัยและผู้ให้คำตอบมีปฏิสัมพันธ์ต่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น (dialogue) โดยผ่านการสื่อสารสองทาง (two-way communication) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) อันเป็นกระบวนการวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกหรือกำหนดกิจกรรมที่คิดว่าเหมาะสมขึ้นมาเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้ทดลองปฏิบัติและปรับปรุงแก้ไขภายหลังให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้นต่อไป (นงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล, 2551: 185-186 และอนรรักษ์ ปัญญานูวัฒน์, 2548: 31)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) หมายถึง การค้นหาคำตอบหรือให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้และวิธีการปฏิบัติ โดยเฉพาะในประเด็นที่เป็นปัญหาหรือสิ่งที่ต้องการพัฒนาของกลุ่มคน ชุมชนหรือองค์กร ซึ่งบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายต้องเข้ามาร่วมกันดำเนินการตั้งแต่การคิดวิเคราะห์ปัญหา วางแผนการปฏิบัติ การตัดสินใจในขั้นตอนต่าง ๆ ตลอดจนการร่วมกันปฏิบัติการ ตรวจสอบประเมินผล และพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น เพื่อผลลัพธ์อันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในท้ายที่สุด (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร, 2545: 20; ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม, 2547: 3-4 และนงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล, 2551: 180)

หลักการสำคัญของการวิจัยในรูปแบบนี้ มุ่งให้ความสำคัญกับการสะท้อนคิดจากมุมมองคนในคือผู้ถูกวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประชาชนหรือชาวบ้าน ผู้ที่ต้องการความเปลี่ยนแปลง เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมากยิ่งขึ้น โดยใช้หลักการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (systematic learning process) ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ (critical intelligence) การสังเกต การวิพากษ์วิจารณ์ตนเองของสมาชิกในชุมชน นำไปสู่การร่วมกันปฏิบัติการทางสังคม (social practice) ที่เน้นความสำคัญของการสำรวจและศึกษาชุมชน (social education) การประเมินปัญหา ความต้องการ

และทรัพยากรที่เกี่ยวข้องทั้งหมดของชุมชน (need and resource assessment) ซึ่งจัดเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ (situation analysis) และการกระตุ้นให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้าร่วมกำหนดแนวทางและการปฏิบัติการ (action) ที่สามารถดำเนินการได้จริง ในขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นการส่งเสริมเพิ่มพูนศักยภาพของตัวบุคคลและกลุ่มบุคคลทั้งในด้านอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมตามที่ต้องการอย่างแท้จริง

ขั้นตอนสำคัญในการวิจัยและพัฒนาด้วยวิธีการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมี 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมการ
 - 1.1 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าสู่ชุมชน
 - 1.2 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
2. ขั้นตอนการวิจัย เพื่อการวางแผนพัฒนาตามแผน และการติดตามประเมินผล
 - 2.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
 - 2.2 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการพัฒนา
 - 2.3 การกำหนดแผนงาน โครงการและการจัดการ
 - 2.4 การปฏิบัติตามโครงการ
 - 2.5 การติดตามประเมินผล (สุริยา วีรวงศ์, 2542: 2-11; ขอบ เข้มกลัด และ

โกวิท พวงงาม, 2547: 26-27 และนนนภัส ภูวรัญญู เทียงกมล, 2551: 191-198)

ปัจจุบันสังคมไทยได้พัฒนารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับท้องถิ่นขึ้นโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของท้องถิ่นโดยที่ชาวบ้านในพื้นที่นั้นๆ เข้าร่วมเป็นผู้ทำการศึกษาและพัฒนาด้วยกันหรือที่เรียกกันในชื่อ งานวิจัยท้องถิ่น (community-based research) ซึ่งมีขั้นตอนหลักในการวิจัยดังนี้

1. การเตรียมพื้นที่ เป็นการประเมินสถานการณ์ รวมถึงการเตรียมทีมนักวิจัยซึ่งมีทั้งบุคคลภายนอกและภายในพื้นที่ ปัจจัยสำคัญเกี่ยวกับทีมวิจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการวิจัยคือความเข้าใจร่วมกันและความสัมพันธ์อันดีระหว่างทีมวิจัย
2. การพัฒนาโจทย์วิจัยที่มาจากความต้องการของชุมชน และขณะเดียวกันก็เป็นการยกระดับทักษะในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน
3. การออกแบบการวิจัย
4. การสร้างความเข้าใจร่วมกัน
5. การจัดการข้อมูล

ในขั้นตอนการออกแบบการวิจัย การสร้างความเข้าใจร่วมกันและการจัดการข้อมูล เป็นไปตามวิธีวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แต่อย่างไรก็ตามการสร้างความเข้าใจร่วมกันจะถูกย้ำเน้นตลอดระยะเวลาของการวิจัย

6. การใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบหรือวิเคราะห์และสังเคราะห์ แล้วโดยอาจจะนำไปเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหขององค์กรหรือพื้นที่ นำไปเป็นเนื้อหา หรือ หลักสูตรต่าง ๆ ตลอดจนขยายผลสู่พื้นที่อื่น หรือนำเสนอเป็นนโยบายท้องถิ่นต่อไป

7. การถอดและสรุปบทเรียน เป็นการแสวงหาความรู้ตามแนวการจัดการความรู้คือ ถือว่าความรู้ที่แท้จริงของคนเกิดมาจากการปฏิบัติซึ่งเมื่อปฏิบัติแล้วต้องมีเครื่องมือหรือกลไกในการเก็บสะสมความรู้ขึ้นซึ่งก็คือการสรุปหรือถอดบทเรียน ในทางปฏิบัติการสรุปหรือถอดบทเรียน จะมีการทำมาเป็นระยะ ๆ ตลอดการวิจัย และในขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นเสมือนการประมวลผลความรู้ร่วมกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2552: 16-24)

กล่าวได้ว่าการวิจัยและพัฒนาด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการ มุ่งหาคำตอบอันเป็นประเด็นสำคัญของกลุ่มคน ชุมชนหรือองค์กรทั้งนี้บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้อง เป็นผู้ร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นการคิดวิเคราะห์ปัญหา การหาวิธีการในการ ดำเนินการเพื่อปรับปรุง แก้ไขหรือพัฒนา ตลอดจนสรุปผลหรือบทเรียนที่ได้รับ ซึ่งผลลัพธ์ที่ เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนนำไปสู่การแก้ไขปัญหา การปรับปรุงหรือการพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อประโยชน์ ต่อกลุ่มคน ชุมชนหรือองค์กรนั้น ๆ

10. การประเมินผล

ศิริชัย กาญจนวาสี (2547: 21 – 22) ได้ศึกษาพัฒนาการของความหมายการประเมินที่ นักประเมินหลายท่านได้ให้ไว้ และสรุปเป็นใจความสำคัญไว้ดังนี้ คือ ความหมายของการประเมิน ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเริ่มต้นจากความเข้าใจที่ว่า การประเมินเป็นสิ่งเดียวกับการวัดผลการ เรียนรู้ของผู้เรียน (Measurement-oriented) การประเมินเป็นกระบวนการศึกษาสิ่งต่าง ๆ โดยใช้ระเบียบ วิธีวิจัย (Research-oriented) การประเมินเป็นการตรวจสอบการบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (Objectives-oriented) การประเมินเป็นการช่วยเสนอสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision-oriented) การประเมินเป็นการเสนอสารสนเทศแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายด้วยการบรรยายอย่างลุ่มลึก (Objectives-oriented) และการประเมินเป็นการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน (Judgment-oriented) การสืบทอด และพัฒนากันมาอย่างต่อเนื่องทำให้ความหมายของการประเมินมีการชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การ

ประเมินในอนาคตน่าจะขยับสถานภาพให้มีความหมายและบทบาทต่อสังคมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเป็นสารสนเทศเชิงคุณค่าที่สนับสนุนการเจรจาต่อรองเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้บรรลุถึงเอกภาพของความคิด แนวทาง และข้อสรุปทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันของสังคม

นอกจากนี้ สุวิมล ศิริกานันท์ (2550 : 2 – 3) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการประเมินไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. การจัดเก็บข้อมูลที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการในทุกรูปแบบและทุกขั้นตอน
2. มีการเก็บรวบรวมข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ ทั้งนี้ลักษณะข้อมูลที่รวบรวมมาต้องมีความชัดเจน น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับ ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีคุณภาพ
3. มีการใช้ข้อมูลนั้นเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ
4. สารสนเทศที่ได้จากข้อมูล สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุง แก้ไขการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การประเมิน หมายถึง ความคิดเห็นและการตัดสินใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เกี่ยวกับคุณค่า ความสอดคล้อง การบรรลุความสัมฤทธิ์ผลหรือคุณสมบัติอื่น ๆ โดยใช้กระบวนการและวิธีการตามระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลและสารสนเทศที่ตอบสนองความต้องการเกี่ยวกับการวางแผนการดำเนินงาน การกำกับติดตาม การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานได้อย่างทันสถานการณ์

10.1 ทฤษฎีและแบบจำลองการประเมิน

การประเมินนับว่าเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีวิวัฒนาการและการพัฒนาของแนวคิดและเทคนิควิธีการประเมินที่เป็นระบบ ตลอดจนพัฒนาเป็นรูปแบบการประเมินที่เรียกกันว่า แบบจำลองหรือโมเดล ไม่เพียงแต่เป็นแบบจำลองภาพหรือความคิดเท่านั้น แต่ยังมุ่งสื่อสารภาพ รวมทั้งแนวความคิด หลักการ ตลอดจนปรากฏการณ์ในเชิงสัมพันธ์อย่างเป็นระบบอีกด้วย จนอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบหรือโมเดลการประเมินนี้ สามารถที่จะถือว่าเป็นทฤษฎีการประเมินก็ได้ เพราะมีลักษณะของความสมเหตุสมผลบนพื้นฐานของข้อตกลงเบื้องต้นในเชิงทฤษฎีเช่นกัน (เขาวดี ราชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2548: 28)

สุวิมล ศิริกานันท์ (2550: 41 – 42) ได้สรุปสาระสำคัญของแบบจำลองที่ใช้กันทั่วไปมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. Descriptive Model เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นการบรรยาย การอธิบาย ลักษณะของสิ่งต่างๆ และอาจมีส่วนที่แสดงสิ่งที่คาดหวังในแบบจำลองนั้นอีกด้วย

2. Prescriptive Model เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นโดยมีลักษณะเป็นกฎ หรือเป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติ ผู้ใช้แบบจำลองจะอาศัยแบบจำลองนี้เป็นกรอบแนวคิด เป็นวิธีในการ ดำเนินการ

แบบจำลองที่ใช้ในการประเมินในปัจจุบันเกือบทั้งหมด เป็นแบบจำลองที่มี จุดเริ่มต้นมาจากการประเมินทางการศึกษา ต่อมาได้นำมาประยุกต์ใช้กับการประเมินต่างๆ แบ่ง แบบจำลองเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. Objective Based Model ในกลุ่มนี้มุ่งให้ความสนใจเปรียบเทียบผลที่ได้รับกับ วัตถุประสงค์นักวิชาการในกลุ่มนี้ได้แก่ Tyler และ Cronbach

2. Judgmental Evaluation Model กลุ่มที่สองนี้ให้ความสนใจกับการตัดสินใจกับ การตัดสินใจคุณค่าของนักวิชาการในกลุ่มนี้ได้แก่ Stake Scriven และ Provus

3. Decision-oriented Evaluation Model กลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มที่มุ่งผลิตสารสนเทศ เพื่อการตัดสินใจ นักวิชาการในกลุ่มนี้ได้แก่ Stufflebeam และ Alkin

แบบจำลองการประเมินของ Stufflebeam คือ CIPP Model แบบจำลองนี้ พัฒนาขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1971 โดยมีแนวคิดในการสร้างสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ และแบ่งการ ประเมินออกเป็น 4 ประเด็นตามประเภทของการตัดสินใจ และการนำไปใช้ประโยชน์ดังนี้

1. การประเมินบริบท (context evaluation) เป็นการตัดสินใจเพื่อประกอบการ วางแผน มีประโยชน์ต่อการนำไปใช้กำหนดนโยบายหรือเป้าหมาย ใช้คัดเลือกโครงการที่เหมาะสม

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (input evaluation) เป็นการตัดสินใจเพื่อประกอบการ กำหนดโครงสร้าง มีประโยชน์ต่อการกำหนดโครงสร้างการดำเนินงาน ยุทธวิธี วิธีการ และ แผนการดำเนินงาน

3. การประเมินกระบวนการ (process evaluation) เป็นการตัดสินใจในระหว่างการ ดำเนินการ มีประโยชน์ต่อการติดตามและกำกับการทำงานตามแผน ปรับปรุงวิธีการดำเนินงาน และรายงานความก้าวหน้าของโครงการ

4. การประเมินผลผลิต (product evaluation) เป็นการตัดสินใจดำเนินงานต่อหรือ ยุติ มีประโยชน์ต่อการดำเนินการต่อโดยขยายโครงการ หรือยุติและชะลอโครงการ

แบบจำลองของ Stufflebeam จะแบ่งการประเมินแต่ละแบบเพื่อให้ได้สารสนเทศที่ เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน (สุวิมล ศิริกาญจน์, 2550: 47-48)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ แบบจำลองการประเมิน CIPP Model ของ Stufflebeam ในการประเมินการปฏิบัติตามแผนงานป้องกันปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในระดับหมู่บ้าน

11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

11.1 พฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดในสังคมไทย

แนวโน้มของการเกิดพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ของสังคมไทย เริ่มปรากฏให้เห็นถึงการเริ่มต้นมีพฤติกรรม โดยเฉพาะการสูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ในเด็กที่มีอายุน้อยลง ดังการศึกษาสถานการณ์พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดต่าง ๆ ในกลุ่มวัยรุ่นที่อยู่ในระบบการศึกษา ผลการศึกษาส่วนใหญ่พบว่าเพศชายมีการดื่มแอลกอฮอล์มากกว่าเพศหญิง อายุเฉลี่ยที่เริ่มดื่มประมาณ 13 ปี ในเด็กผู้หญิงอาจจะเริ่มต้นช้ากว่าเพศชายเล็กน้อย คือประมาณ อายุ 14 ปี หรือผลการศึกษาของสมิต วัฒนธัญญกรรม และคณะ (2545: 1-3) พบว่าอายุเฉลี่ยในการเริ่มสูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์และเสพยาเสพติดในครั้งแรกคืออายุ 14 ปีแต่ในบางการศึกษาเฉพาะพื้นที่ เช่นในเขตเทศบาลตำบลบ้านไผ่ อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น พบอายุเฉลี่ยของการเริ่มดื่มครั้งแรกคือ 9.41 ปี อายุต่ำที่สุดที่พบคือ 8 ปี เบียร์เป็นเครื่องดื่มที่ดื่มในครั้งแรก และใช้ดื่มเป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีการสูบบุหรี่ ซึ่งบางการศึกษาพบว่าบุหรี่ไม่ใช่สารชนิดแรกที่เด็กใช้สำหรับทดลองหัดเสพในครั้งแรก อย่างไรก็ตามอายุในการเริ่มหัดสูบบุหรี่ลดน้อยลงเช่นกัน ดังการศึกษาในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของตำบลบ้านกง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น พบการเริ่มสูบบุหรี่เป็นครั้งแรกในเด็กอายุ 12 ปี สำหรับยาเสพติดโดยเฉพาะยาบ้าเป็นสิ่งเสพติดที่บางกลุ่มตัวอย่างใช้เป็นลำดับถัดมา (จิรวัดน์ มูลศาสตร์ และคณะ, 2545; จินตนา วงศ์วาน, 2548; รัชดาวรรณ กาวิวงศ์ และคณะ, 2548; วนิตา พลเชียงสา, 2549; เกศสุดา โลหิตรัตนนท์ และสมพร เนติรัฐกร, 2550; ศาวิตรี อัยฉางค์กรชัย และคณะ, 2551: [1]; กฤษฎา ภูพลพันธ์, 2551 และวิจิตรา ปัญญาชัย และคณะ, 2551)

11.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติด

สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การใช้หรือไม่ใช้ สิ่งเสพติดต่างๆ นั้น งานวิจัยจำนวนมากมุ่งศึกษาสาเหตุ ปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยทำนายการมีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติด ชนิดใดชนิดหนึ่ง ในวัยรุ่นหรือเยาวชน ซึ่งสามารถจัดกลุ่มและสรุปผลการศึกษาดังนี้

11.2.1 ตัวบุคคล ประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่

1) เพศชาย มักมีความเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดมากกว่าเพศหญิง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเพศหญิงมักมีเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งเสพติด (สุภาพร ธนะชานันท์, 2548: 163) เช่นเดียวกับผลการศึกษาของประเทศสเปนที่ระบุว่าเพศหญิงเป็นปัจจัยป้องกันสิ่งเสพติดในอนาคตได้ (Fernandez *et al.*, 2005: 352-358) แต่ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่วัยรุ่นเพศหญิงมีการใช้สิ่งเสพติดเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะ แอลกอฮอล์ (วนิดา พลเชียงสา, 2549: บทคัดย่อ และพนมกร นันติ, 2550: บทคัดย่อ)

2) อายุ แม้ว่าจะพบว่าการเริ่มมีพฤติกรรมมีแนวโน้มเกิดขึ้นในอายุน้อยลงแต่อายุที่มากขึ้น จะมีความเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมใช้แอลกอฮอล์และยาเสพติดเพิ่มมากขึ้นและมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ดื่มแอลกอฮอล์ในปัจจุบัน ดื่มหนัก และดื่มจนเมาบ่อยครั้งกว่าผู้เริ่มที่มีอายุน้อย ทั้งนี้เนื่องจากอายุมากขึ้นมักมีปัญหาการแยกตัว วิตกกังวล ซึมเศร้า สมาธิไม่ดี ต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตมากขึ้น และยังมีโอกาสต่อการไปเที่ยวสถานบันเทิงยามวิกาลซึ่งเป็นแหล่งของสิ่งเสพติดต่าง ๆ (สุวรรณ อรุณพงศ์ไพศาล, 2548: 1-3; พนมกร นันติ, 2550: บทคัดย่อ และสาวิตรี อัมฉัตรกรชัย และคณะ, 2551: [2])

ขณะที่ Fernandez *et al.* (2005: 352-358) พบว่าการเริ่มสูบบุหรี่เมื่ออายุ 13 ปี สามารถทำนายการดื่มแอลกอฮอล์ในอีก 2 ปีต่อมาได้ Mcgue *et al.* (2008: S30-S38) ศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 2,689 คน ผลพบว่าการเริ่มดื่มแอลกอฮอล์เมื่ออายุน้อยกว่า 15 ปีมีความเสี่ยงมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่การติดแอลกอฮอล์เท่านั้น ยังสัมพันธ์กับการเสี่ยงต่อการติดนิโคติน การติดยาเสพติดอื่น และมีบุคลิกภาพต่อต้านสังคมเมื่ออายุ 17 ปีด้วย เช่นเดียวกับอธิบายของ Jessor *et al.* (1994: 29) ที่กล่าวว่าพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของวัยรุ่นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงปัญหาใดปัญหาหนึ่งเท่านั้น หากแต่วัยรุ่นที่ดื่มแอลกอฮอล์มักสูบบุหรี่และใช้ยาเสพติด รวมทั้งมีพฤติกรรมขัดแย้งหรือไม่ยอมทำตามที่สังคมกำหนดมากกว่าวัยรุ่นที่ไม่ดื่มแอลกอฮอล์ และยังมีข้อค้นพบว่าวัยรุ่นที่เริ่มสูบบุหรี่ใช้ยาเสพติดตั้งแต่อายุ 15 ปี มีปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับเรื่องกฎหมายหรือการมีเพศสัมพันธ์มากกว่าผู้ดื่มแอลกอฮอล์ที่มีอายุ 17 ปีซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ได้เริ่มใช้ตั้งแต่อายุ 15 ปี เช่นเดียวกับในประเทศบราซิลที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการดื่มแอลกอฮอล์ครั้งแรกกับการสูบบุหรี่ และใช้ยาเสพติดอย่างอื่น

ซึ่งพบว่า การเริ่มดื่มตั้งแต่อายุน้อยสัมพันธ์กับโอกาสในการสูบบุหรี่และใช้ยาอื่น ๆ ที่เพิ่มมากขึ้น ในช่วง 30 วันก่อนทำการศึกษา จากข้อค้นพบนี้จึงกล่าวว่าทั้งแอลกอฮอล์และบุหรี่เป็นสารเริ่มต้นที่สามารถนำไปสู่การใช้ยาเสพติดอื่นได้ เช่น โคเคน กัญชา (Vieira *et al.*, 2007: 222-227)

3) ลักษณะทางบุคลิกภาพ เช่น ขี้เหงา ห้วนใจ เก็บตัว เปิดกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลิกภาพแบบทำทาบ (คุษฎี โยเหลา และคณะ, 2540: 65) เป็นลักษณะที่ต้องการความแปลกใหม่ ความหลากหลายของประสบการณ์ (sensational seeking) โดยชอบเสี่ยงทางร่างกายและสังคมเพื่อให้ได้มาซึ่งประสบการณ์นั้น พบมากในวัยรุ่นอายุประมาณ 16 ปี ทั้งนี้จะมีความสัมพันธ์กับความหุนหันพลันแล่น ขาดการควบคุมตัวเอง และทักษะทางสังคมต่ำ (Arnett, 1992; Heino *et al.*, 1996 and Wills *et al.*, 2000 อ้างใน นันทา สุริรักษา, 2546: 29)

4) ลักษณะทางจิตวิทยา ได้แก่ การมีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า การรับรู้ความสามารถในตนเองหรือความเชื่อมั่นในตนเองต่ำ ความอดทนรอคอยต่ำ และ ขาดแรงจูงใจ เป้าหมายในชีวิตหรือการมุ่งอนาคตต่ำ คุณลักษณะเช่นนี้จะสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ดังเช่น คุษฎี โยเหลา และคณะ (2540: 65) ได้สรุปไว้ว่าความภาคภูมิใจในตนเองเป็นตัวแปรสำคัญที่จำแนกผู้ที่ใช้สารระเหยออกจากผู้ที่ไม่ใช้สารระเหย และสุภาพร ธนะชานันท์ (2548: 171) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการป้องกันสิ่งเสพติดของนักเรียนพบว่าความภาคภูมิใจในตนเองเป็นตัวแปรหนึ่งในลักษณะส่วนบุคคลของนักเรียนที่มีอิทธิพลทั้งเจตคติต่อสิ่งเสพติดและพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากสิ่งเสพติด

5) ลักษณะทางพฤติกรรม ได้แก่ มีพฤติกรรมเที่ยวกลางคืน มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติด และมีแนวโน้มของพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ผลการศึกษาของประเทศสวีเดนพบว่าพฤติกรรมเกรในเพศชายเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติด (Branstrom *et al.*, 2007: 12-18) ในขณะที่ Beebe *et al.* (2008: S82-S90) พบว่าพฤติกรรมใช้เวลาในการทำกิจกรรมทางศาสนามีความสัมพันธ์กับการไม่ใช้แอลกอฮอล์และยาเสพติดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$)

6) ลักษณะความเชื่อ ความคิด และค่านิยม ได้แก่ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ มีการรับรู้หรือเจตคติทางบวกต่อการใช้สิ่งเสพติด และมีความเชื่อที่ไม่ถูกต้องต่อสิ่งเสพติด มีค่านิยมในการใช้ชีวิตที่เสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติด เช่น ชอบทดลอง ชอบเที่ยวกลางคืนตามแหล่งสถานบันเทิง ใช้สิ่งเสพติดที่ไม่ผิดกฎหมาย (จิราพร สุวรรณธีรางกูร, 2542: 26-27) โดยเฉพาะในประเทศสวีเดนพบว่า เจตคติทางบวกต่อแอลกอฮอล์และบุหรี่เป็นปัจจัยเสี่ยงมากที่สุดต่อพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของเพศหญิงอายุ 15-16 ปี ขณะเดียวกันการมีเจตคติทางบวกต่อการห้ามปรามสิ่งเสพติดเป็นปัจจัยป้องกันที่สำคัญมากที่สุดสำหรับเพศหญิงด้วยเช่นกัน แต่สำหรับกลุ่มอายุ 17-18 ปี

ลักษณะของปัจจัยจะแตกต่างออกไปบ้างกล่าวคือ ปัจจัยที่เป็นตัวทำนายสำคัญที่สุดของการดื่มและใช้ยาเสพติดของทั้ง 2 เพศได้แก่ เจตคติทางบวกต่อแอลกอฮอล์ ขณะที่การมีเจตคติทางบวกต่อการห้ามปรามสิ่งเสพติดจะเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันการใช้สิ่งเสพติดของเพศชาย (Branstrom *et al.*, 2007: 12-18)

7) อื่น ๆ อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการของช่วงวัยความสามารถจัดการกับปัญหาอุปสรรคในชีวิต และการไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งเสพติดหรือโทษของแอลกอฮอล์ (จิราพร สุวรรณธีรางกูร, 2542; จิรวัดน์ มูลศาสตร์ และคณะ, 2545: 122; จูไรรัตน์ แสนใจรักษ์, 2547: 7-10; จินตนา วงศ์วาน, 2548: 64 และป.ป.ส., 2549: 23-34)

11.2.2 ครอบครัว มีตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรม คือ

1) ลักษณะทางเศรษฐกิจมีทั้งที่ดีเกินไปและไม่ดี
2) ลักษณะครอบครัวแตกแยก
3) ความสัมพันธ์ในครอบครัว ได้แก่ มีความขัดแย้งในครอบครัวโดยเฉพาะระหว่างพ่อแม่กับเด็ก ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในครอบครัว และครอบครัวที่มีลักษณะความสัมพันธ์แบบห่างเหิน

4) วัฒนธรรมภายในครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวมีความคาดหวังต่อสมาชิกมากเกินไป และครอบครัวที่ใช้อำนาจนิยมหรือความรุนแรงในครอบครัว นอกจากนี้ผลการศึกษาของ Vieira *et al.* (2007: 222-227) พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ดื่มแอลกอฮอล์จะดื่มกับสมาชิกในครอบครัวก่อนที่จะมาดื่มกับกลุ่มเพื่อน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อทางวัฒนธรรมของสังคมที่เชื่อว่าการดื่มกับพ่อแม่จะเป็นการป้องกันการติดแอลกอฮอล์ และสุดท้ายผลการศึกษาพบว่ามีผู้ที่เคยดื่มมาแล้วตั้งแต่ก่อนอายุ 18 ปีถึงร้อยละ 99.10 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่มีประสิทธิภาพของการควบคุมทางสังคมด้วย

6) แบบแผนการเลี้ยงดูของครอบครัวที่ไม่มีการสอนเกี่ยวกับสิ่งเสพติด ขาดระเบียบวินัยทำให้ขาดการดูแลเอาใจใส่ ขาดการควบคุมติดตามการทำกิจกรรมของเด็ก รวมถึงมีตัวแบบในครอบครัวที่ใช้สิ่งเสพติด ส่วนการกำหนดช่วงเวลากลับบ้านเป็นปัจจัยปกป้องที่สำคัญในเพศหญิงอายุ 17-18 ปี นอกจากนี้ยังพบว่าการเสนอแนะแอลกอฮอล์ของพ่อแม่ให้แก่ลูกเป็นปัจจัยทำนายพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นด้วย (Branstrom *et al.*, 2007: 12-18) ขณะที่การทำหน้าที่ที่ปกติของครอบครัว เป็นปัจจัยป้องกันการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ในอนาคตได้ (Fernandez *et al.*, 2005: 352-358) ผลการศึกษาวัยรุ่นอเมริกันอินเดียชนอายุ 13-19 ปีในรัฐโอกลาโฮมา สหรัฐอเมริกา จำนวน 134 คนในช่วงปี 1999-2000 พบว่าการสื่อสารในครอบครัวเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการไม่ใช้สิ่งเสพติดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) และได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า

การสื่อสารที่มีความหมายและมีประสิทธิภาพของพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวเป็นตัวบ่งบอกถึงความผูกพันที่แน่นแฟ้นภายในครอบครัวซึ่งเป็นปัจจัยป้องกันที่เด่นชัดจากการรายงานของกลุ่มวัยรุ่นเอง สำหรับปัจจัยด้านครอบครัวที่สัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดนั้นรวมไปถึงวิถีปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องของพ่อแม่ การขาดการติดตามสอดส่อง พ่อแม่ปฏิเสธลูก ความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่กับลูก โดยเฉพาะครอบครัวที่มีการสื่อสารบกพร่อง ตลอดจนการขาดการสนับสนุนจากพ่อแม่ (Beebe *et al.*, 2008: S82-S90)

11.2.3 สังคม และสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยอิทธิพลจากตัวแปรต่าง ๆ ดังนี้

1) กลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะการคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติด พฤติกรรมเกเร และพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ หรือการคบเพื่อนที่ชอบฝ่าฝืนกฎระเบียบ (Branstrom *et al.*, 2007: 12-18) จัดเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ของวัยรุ่น ดังผลการศึกษาของสุวรรณิ แสงอาทิตย์ (2550:80) ที่พบว่าตัวแปรพฤติกรรมเสี่ยงด้านการคบเพื่อนสามารถทำนายพฤติกรรมเสี่ยงด้านการสูบบุหรี่ ดื่มสุรา และเสพยาเสพติดในวัยรุ่นสุขภาพปกติได้ร้อยละ 39.40 และในวัยรุ่นที่เจ็บป่วยเรื้อรังได้ถึงร้อยละ 41.60 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ สภาพแวดล้อมและลักษณะที่อยู่อาศัยของเด็กและเยาวชนมีความเสี่ยงในด้านสิ่งเสพติด เช่น เป็นแหล่งที่หาสิ่งเสพติดได้ง่ายหรือค่านิยมทางบวกต่อสิ่งเสพติดของชุมชน มีผู้ที่คิดสิ่งเสพติดอยู่ในชุมชน เด็กและเยาวชนไม่ค่อยมีความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดกับบุคคลอื่นหรือสถานที่ในชุมชน ซึ่ง Beebe *et al.* (2008: S82-S90) พบว่ารูปแบบบทบาทของผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่พ่อแม่ มีความสัมพันธ์กับการไม่ใช้แอลกอฮอล์ บุหรี่ และยาเสพติดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$)

3) วัฒนธรรมของสังคมใหญ่ พบว่าสังคมไทยยังขาดเอกภาพในการถ่ายทอดบรรทัดฐานเกี่ยวกับสิ่งเสพติด และการคงสภาพเป็นบริบทเงื่อนไขที่เอื้อต่อการใช้สิ่งเสพติด รวมถึงวัฒนธรรม ประเพณี งานเลี้ยง เทศกาลต่าง ๆ

4) โรงเรียน เดิมทีขาดความผูกพันกับโรงเรียนและครูอาจารย์ มีปัญหาด้านการเรียน ผลการเรียนต่ำ และเรียนซ้ำชั้น สำหรับการรับรู้สภาพแวดล้อมทางสังคมในโรงเรียนและนโยบายกฎระเบียบของโรงเรียน ผู้ที่ดื่มแอลกอฮอล์มักมีแนวโน้มที่จะรับรู้สภาพแวดล้อมและนโยบายกฎระเบียบในด้านที่สอดคล้องกับการดื่มแอลกอฮอล์ ส่วนผู้ที่ไม่ดื่มมักคิดว่าตนเองอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีผู้ดื่มน้อยกว่า และรับทราบกฎระเบียบของโรงเรียนในเชิงที่ไม่ส่งเสริมการดื่ม

5) กระแสสื่อและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและทันสมัยที่เข้าถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะโฆษณาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีผลต่อเด็กและเยาวชนใน

ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ค่านิยม การเลียนแบบ (จิราพร สุวรรณธีรรางกูล, 2542: 26-27; กนกรัตน์ แจ่มวิภูกุล, 2545: 61-64; วิฑูร วรวัลย์, 2546; นันทา สุรักษา, 2546: 77-80; จินตนา วงศ์วาน, 2548; 62-64; สุวรรณ อรุณพงศ์ไพศาล, 2548: 1-3; 2549: 1-2; วนิดา พลเชียงสา, 2549; ป.ป.ส., 2549: 23-34; พนมกร นันติ, 2550 และวิจิตรา ปัญญาชัย และคณะ, 2551 และสาวิตรี อัมฉังกรชัย และคณะ, 2551: [3]-[4])

นอกจากนี้ในส่วนของการป้องกันพบว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นปัจจัยป้องกันการเกิดปัญหาต่าง ๆ ในวัยรุ่นด้วย ดังผลการศึกษาของดวงหทัย สุกนธปฎิภาค (2547: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการรับรู้การสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อนและครู พฤติกรรมการป้องกันการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ในวัยรุ่นตอนต้นที่กำลังเรียนระดับมัธยมศึกษา ในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 417 คน ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการรับรู้การสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน และครูอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 60 มีพฤติกรรมการป้องกันการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ สำหรับการรับรู้การสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน และครูในกลุ่มที่ดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับต่ำกับพฤติกรรมการป้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = 0.32, 0.24, 0.26, p < .01$ ตามลำดับ) แต่มีความสัมพันธ์ทางลบระดับต่ำกับพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = -0.24, p < .01, r = -0.10, p < .05, r = -0.18, p < .01$ ตามลำดับ) และพฤติกรรมการป้องกันการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์มีความสัมพันธ์ทางลบระดับปานกลางกับพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = -0.41, p < .01$) และสิริอนันฐพร สุวี (2548: บทคัดย่อ) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองและการได้รับการสนับสนุนทางสังคมต่อพฤติกรรมการเผชิญปัญหาของวัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลและเอกชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 638 คน พบว่า ทั้งการรับรู้ความสามารถของตนเองและการได้รับการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเผชิญปัญหาแบบมีประสิทธิภาพ และมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมการเผชิญปัญหาแบบด้อยประสิทธิภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อีกทั้งการรับรู้ความสามารถของตนเองและการได้รับการสนับสนุนทางสังคมยังสามารถร่วมกันพยากรณ์พฤติกรรมการเผชิญปัญหาแบบมีประสิทธิภาพและด้อยประสิทธิภาพได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยสามารถพยากรณ์พฤติกรรมการเผชิญปัญหาแบบมีประสิทธิภาพได้สูงกว่าแบบด้อยประสิทธิภาพ

สำหรับแหล่งการสนับสนุนทางสังคมของวัยรุ่นมีธารทิพย์ อัมทรัพย์ (2548: บทคัดย่อ) ศึกษาการสนับสนุนทางสังคมและสัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กวัยรุ่นอายุระหว่าง

18-25 ปีที่พยายามฆ่าตัวตาย ในจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 119 ราย พบว่า ร้อยละ 52.94 มีการสนับสนุนทางสังคมในระดับต่ำค่าเฉลี่ยประชากรเท่ากับ 90.21 ($\sigma = 9.54$) แหล่งการสนับสนุนทางสังคมที่พบมากที่สุดคือ เพื่อนสนิท คิดเป็นร้อยละ 57.94 ส่วนแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่ไม่พบเลย คือ พระหรือนักบวช และบุตร

11.3 การป้องกันและแก้ไขปัญหาลิงเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชน

สำหรับการดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาลิงเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชน นั้นมีหลากหลายรูปแบบ ดังรายงานผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับกิจกรรมดำเนินการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาลิงเสพติดในช่วงปี พ.ศ.2540-2547 จำนวน 90 เรื่อง ส่วนใหญ่มุ่งจัดกระทำกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายหลัก อันได้แก่ เด็กและเยาวชนที่อยู่ในระบบการศึกษาและใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในการจัดกิจกรรมเป้าหมายของการจัดกิจกรรมคือ ฝึกทักษะ พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาความคิดและเจตคติ ด้วยวิธีการให้ความรู้ ฝึกปฏิบัติกิจกรรมในลักษณะของการเข้าค่าย ทักษะชีวิต การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสร้างแกนนำเยาวชน การสนับสนุนส่งเสริมให้มีกิจกรรมทางเลิอก เช่น อาชีพเสริม สำหรับเยาวชนกลุ่มเสี่ยง และการให้ความรู้ที่กับเยาวชนกลุ่มเสี่ยงแต่ยังไม่สามารถสร้างความตระหนักให้แก่กลุ่มเสี่ยงได้ (รัชณี อ่อนศรี, 2546 อ้างใน สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ภาคเหนือ, 2546: 20-21) ในส่วนขององค์ประกอบอื่น ๆ พบว่ามีการดำเนินงานกับสถาบันการศึกษา มากกว่าองค์ประกอบอื่น โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาระบบงาน เช่น การจัดโครงสร้างทางสังคม ของโรงเรียน เพิ่มพูนความรู้และพัฒนาศักยภาพของบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างครูและผู้ปกครอง (ป.ป.ส., 2549: 34-40) นอกจากนี้สมิต วัฒนธัญญกรรม และคณะ (2545: 1-3) เสนอถึงนโยบายและมาตรการระดับประเทศว่าควรให้ความสำคัญกับการเป็นต้นแบบ (role model) ของบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือผู้ที่เด็กและเยาวชนชื่นชอบศรัทธา ต่อการเสพสิ่งเสพติดทั้งบุหรี่ แอลกอฮอล์ และยาบ้า รวมทั้งสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ในทางลบที่เผยแพร่ออกมา ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อการแก้ปัญหาที่ไม่สามารถทำได้อย่างครบวงจร

การป้องกันและแก้ไขปัญหาลิงเสพติดในบริบทชุมชน มักเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ล้วนมีเป้าหมายเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษา และหรือส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชน และสร้างรูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหาลิงเสพติดของชุมชน พื้นที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีสภาพการณ์ปัญหาการแพร่ระบาดของสิ่งเสพติด (วันทนีย์ จันทรเยี่ยม, 2543; สมปราชญ์ หมั่นจิต, 2545; นรินทร์ แก้วมีศรี และคณะ, 2546 และสมจิต แคนสีแก้ว, 2548)

อย่างไรก็ตามแจ่มจิต อุดรมาตย์ (2542) นำวิธีการเสริมพลังวัยรุ่นมาใช้โดยการพัฒนากลุ่มเยาวชน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสีเสียดในระดับชุมชน

สำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหาวัยรุ่นเสี่ยงต่าง ๆ ในชุมชน ที่มีการกำหนด กลุ่มเป้าหมาย เป็นวัยรุ่นหรือเยาวชนทั้งที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ชนบท และชุมชนแออัดนั้น มักมี วัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ ศึกษาสถานการณ์ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง หาแนวทางในการป้องกันและ แก้ไข ข้อเสนอแนะที่ได้คือ การดำเนินการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาวัยรุ่น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ พฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติด ควรศึกษาและดำเนินการในหน่วยพื้นที่ระดับหมู่บ้าน เนื่องจาก ในแต่ละหมู่บ้านมีบริบท เงื่อนไข ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สำหรับตัวเด็ก วัยรุ่นนั้นควรมุ่งเน้นที่การพัฒนาศักยภาพในตัวเด็ก อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ของวัยรุ่นมีทั้งที่เกิดจากตัวเอง ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และชุมชน ดังนั้น ในการดำเนินงาน ควรคำนึงถึง เงื่อนไข หรือการจัดกิจกรรมสำหรับองค์ประกอบในแต่ละบริบทดังกล่าวด้วย และ ต้องเป็นการดำเนินงานที่หน่วยงานทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกัน ดำเนินงานอย่างจริงจัง (สภาองค์การ พัฒนาเด็กและเยาวชนฯ, 2546; หทัยชนก บัวเจริญ, 2547 และกฤษฎา ภูพลพันธ์, 2551)

ภาคสรุป

(Overview)

การเจริญเติบโตของบุคคล โดยเฉพาะในช่วงที่เปลี่ยนผ่านจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่นใหญ่ซึ่ง ปัจจุบันอาจมีระยะเวลาที่ยาวนานมากขึ้นกว่าในสมัยก่อน อันเนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่มีส่วนทำให้เด็กมีสภาพการพึ่งพาครอบครัวหรือผู้อื่นนานมากขึ้น จึง ทำให้บางครั้งมีการกำหนดช่วงอายุของการเป็นวัยรุ่นอยู่ระหว่าง 11-25 ปี ช่วงนี้จะมีการ เปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความคิดและพฤติกรรมทางสังคม โดยมี ภาระงานตามวัยที่สำคัญ คือ การค้นหาเอกลักษณ์ในตน ซึ่งหมายถึงการเข้าใจ การยอมรับและ กำหนดเป็นคุณลักษณะ แบบแผนหรือรูปแบบพฤติกรรมทั้งภายในและภายนอกของตน ตัวบุคคล เพียงลำพัง ไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้หากไม่มีการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura เป็นทฤษฎีหนึ่งที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของบุคคลว่า เป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างตัวบุคคล สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมทั้ง 3 องค์ประกอบนี้จะมีอิทธิพลต่อกัน ฉะนั้นการที่วัยรุ่นจะต้องทำภารกิจเพื่อตอบสนองภาระงานตาม วัยดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ทางสังคม ในขณะที่ตนเองกำลังเผชิญกับภาวะการณ์

เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วย ตามทฤษฎีแบบแผนการพัฒนา Ego ของ Erikson ได้อธิบายถึงพัฒนาการทางจิตสังคมว่า หากบุคคลได้รับการสนับสนุน การตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ตามวัยได้อย่างเหมาะสมและสมดุลไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป หรือไม่บีบคั้นหรือหละหลวมเกินไปแล้ว บุคคลตั้งแต่ในวัยทารกจะมีพัฒนาการที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากความรู้สึกไว้วางใจ ความรู้สึกเป็นอิสระมั่นใจ มีความคิดริเริ่ม มีความมุ่งมั่นอดสาหะต่อการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ทำให้เข้าใจตัวตนและค้นหาเอกลักษณ์ของตนได้ในช่วงวัยรุ่น ในทางกลับกันหากบุคคลไม่ได้รับการตอบสนอง ส่งเสริมที่เหมาะสมแล้วคุณลักษณะของพัฒนาการด้านจิตสังคมหรือลักษณะของตัวคนจะเป็นไปในทางตรงข้ามกับข้างต้น คือ ในวัยทารกจะเกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจ นำไปสู่ความอับอาย ไม่มั่นใจ รู้สึกผิด รู้สึกมีปมด้อย และสับสน ทั้งทางอารมณ์และบทบาทในคน ซึ่งมีผลต่อการค้นหาไม่พบเอกลักษณ์ในตนของตนเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น อย่างไรก็ตามแม้ว่าความต่อเนื่องของพัฒนาการจะมีผลต่อการค้นหาเอกลักษณ์ของวัยรุ่น แต่ยังมีอีกวิธีการหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้วัยรุ่นสามารถค้นหาเอกลักษณ์ในตนได้ คือ การเลียนแบบจากตัวแบบ แต่ช่วงของการแสวงหาความเป็นตัวตนของตนในท่ามกลางสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่รายรอบตัววัยรุ่นอยู่นั้น อาจจะมีผลต่อตัวบุคคลและพฤติกรรมทั้งในเชิงบวก ซึ่งจะก่อให้เกิดผลลัพธ์ในเชิงสร้างสรรค์ เช่น ความสำเร็จด้านการเรียน การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม และเชิงลบจะมีส่วนทำให้เกิดผลในทางที่ไม่พึงประสงค์หรือไม่เหมาะสม ดังที่เห็นเป็นพฤติกรรมก้าวร้าว เกร หนีเรียน การใช้ยาและสารเสพติด หรืออื่น ๆ ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและชีวิตได้

การเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและเป็นปัญหา สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของ Richard Jessor ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura แนวคิดทฤษฎีนี้ ประกอบด้วยระบบ 3 ระบบ คือ 1) การรับรู้สิ่งแวดล้อม อันได้แก่การควบคุมทางสังคม ตัวแบบอย่างและการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งยังจำแนกเป็นตัวแปรที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรม อันได้แก่ ตัวแบบโดยเฉพาะเพื่อน และตัวแปรที่ไม่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมคือการควบคุมทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคม 2) บุคลิกภาพ ประกอบด้วย กลุ่มโครงสร้างด้านเป้าหมายและความคาดหวัง กลุ่มโครงสร้างด้านความเชื่อ และกลุ่มโครงสร้างด้านการควบคุม และ 3) พฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามสิ่งที่มีส่วนเสริมสร้างสนับสนุนให้วัยรุ่นมีพัฒนาการตามวัยได้อย่างปกติและยังเป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันการเกิดพฤติกรรมปัญหาต่าง ๆ ด้วยนั้น จะรวมเรียกว่าทุนทางพัฒนาการซึ่งมีทั้งที่เป็นทุนภายในตัวบุคคลได้แก่ ค่านิยมทางบวก ความสามารถทางสังคม เอกลักษณ์ทางบวกและพันธะสัญญาต่อการเรียน และทุนภายนอกซึ่งเป็นคุณลักษณะของสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม การเสริมพลังอำนาจ การใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ และ

การควบคุมทางสังคมซึ่งหมายถึงขอบเขตและความคาดหวังต่อวัยรุ่นที่สถาบันทางสังคมหน่วยต่างๆ กำหนดขึ้น รวมถึงตัวแบบที่ดีของผู้ใหญ่ และอิทธิพลของเพื่อนในทางบวกด้วย

สำหรับการดำเนินงานเกี่ยวกับการป้องกันพฤติกรรมที่เป็นปัญหา โดยเฉพาะพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ สูบบุหรี่และใช้ยาเสพติดในปัจจุบันใช้งานวิจัยเป็นพื้นฐานในการกำหนดโปรแกรม รูปแบบหรือกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาถึงปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงในทุกบริบทที่เกี่ยวข้อง ทั้งตัวบุคคล ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียนและชุมชน การศึกษาวิจัยและการดำเนินงานในด้านนี้ ที่ผ่านมามักมุ่งเฉพาะพฤติกรรมที่เป็นปัญหาใดปัญหาหนึ่ง เช่น พฤติกรรมสูบบุหรี่ พฤติกรรมดื่มแอลกอฮอล์ พฤติกรรมใช้ยาเสพติด หรืออื่น ๆ รวมถึงรูปแบบการป้องกันหรือแก้ไขปัญหามักจะมุ่งไปที่พฤติกรรมนั้น ๆ ของกลุ่มเป้าหมายใดกลุ่มเป้าหมายหนึ่งด้วยเช่นกัน ดังเช่น การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงในโรงเรียนหรือในชุมชน การป้องกันโดยการอบรมให้ความรู้ในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียน การกระทำลักษณะเช่นนี้อาจก่อให้เกิดผลเสียในแง่ของการตีตราเด็กกลุ่มเสี่ยงหรือเด็กที่มีปัญหาได้

การดำเนินการป้องกันพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของวัยรุ่นในชุมชนสามารถแบ่งได้ 3 ระดับ ตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ 1) โปรแกรมทั่วไปสำหรับกลุ่มประชากรโดยทั่วไปที่ยังไม่เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา 2) โปรแกรมทางเลือกสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่มีความเสี่ยงหรือเป็นกลุ่มย่อยในประชากรทั่วไป และ 3) โปรแกรมเฉพาะสำหรับกลุ่มที่เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาแล้ว การวางแผนเพื่อการป้องกันจำเป็นต้องใช้ข้อมูลของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงมาประกอบการคิดวิเคราะห์และกำหนดแผนปฏิบัติการด้วย เพื่อให้การปฏิบัติจริงสามารถตอบสนองความต้องการและตรงกับประเด็นปัญหาของกลุ่มเป้าหมายและชุมชนได้อย่างแท้จริง ลักษณะการวิจัยและการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในชุมชนของประเทศไทยมักจะเป็นการเสริมพลังชุมชน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการแพร่ระบาดของสิ่งเสพติด สำหรับการดำเนินการในกลุ่มวัยรุ่นหรือเยาวชนนั้น ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายสถานการณ์และสภาพการณ์ของพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง รวมถึงการได้ข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของวัยรุ่น ส่วนกรณีการป้องกันและแก้ไขปัญหามาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดของวัยรุ่นในชุมชนนั้น มีกรณีตัวอย่างชุมชนที่ดำเนินการด้วยการใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้ข้อเสนอแนะประการหนึ่งเกี่ยวกับการกำหนดระดับหน่วยพื้นที่ในการปฏิบัติการว่า ควรศึกษาและดำเนินการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ระดับหมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านแต่ละแห่งมีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะอยู่ในตำบลเดียวกันก็ตาม การใช้วิธีการหรือรูปแบบเดียวกันในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอาจจะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ไม่มี

ประสิทธิภาพมากเท่าที่ควร สำหรับการดำเนินงานในระดับหน่วยพื้นที่ที่สูงขึ้น เช่น ระดับตำบล อำเภอหรือจังหวัด ควรจะดำเนินการในลักษณะของเครือข่ายต่าง ๆ เช่น เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายแกนนำเยาวชน หรือเครือข่ายของกลุ่มทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น และการพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น โดยนำหลักความรู้ด้านการพัฒนาการของวัยรุ่น แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ทูทางพัฒนาการ และหลักการป้องกันมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและพัฒนา โดยให้ความสนใจกับกลุ่มพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติด คือ บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และยาเสพติดที่ผิดกฎหมาย ซึ่งแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในหน่วยพื้นที่ระดับตำบลจำนวน 1 ตำบล ด้วยการสำรวจสถานการณ์การมีหรือไม่มีพฤติกรรมดังกล่าวของวัยรุ่น และศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในมุมมองการรับรู้ของวัยรุ่นทั้งที่เป็นปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยง ครอบคลุมบริบทตัวบุคคล ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และชุมชนหรือสังคม กลุ่มตัวแปรที่ศึกษาแบ่งตามแนวคิดของ Jessor คือ กลุ่มตัวแปรภูมิหลังและบริบททางสังคมของบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ ระดับศึกษา จำนวนปีการศึกษา สถานภาพการศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพสมรสของบิดามารดา และกลุ่มตัวแปรคุณลักษณะทางจิตสังคม ได้แก่ 1) เจตคติต่อสิ่งเสพติด เนื่องจากเจตคติเป็นความคิดเห็น ความรู้สึก หรือความเชื่อที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันเป็นผลมาจากการหลอมรวมหรือเลือกรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ส่งผ่านมาถึงบุคคลนั้นซึ่งจะมีผลต่อการเลือกตัดสินใจปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ ต่อไป อีกทั้งผลการวิจัยทั้งในและต่างประเทศมักพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมใช้สิ่งเสพติดมักมีเจตคติทางบวกต่อสิ่งเสพติด ในขณะที่เจตคติทางลบต่อสิ่งเสพติดหรือเจตคติทางบวกต่อการห้ามปรามสิ่งเสพติดเป็นตัวป้องกันพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดได้ 2) ระบบการรับรู้สิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมหมายถึงการควบคุมของครอบครัว เพื่อน และชุมชน การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวอย่างทางสังคมหมายถึงการเป็นตัวอย่างของครอบครัว เพื่อน ชุมชนและสังคม การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมหมายถึงการสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน และชุมชน การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังหมายถึงการเสริมพลังให้วัยรุ่นโดยครอบครัว และชุมชน ตัวแปรในกลุ่มนี้จัดเป็นปัจจัยภายนอกที่อาจมีผลทั้งต่อการมีพฤติกรรมทางสร้างสรรค์ หรือการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของวัยรุ่นได้ ตามแนวคิดของ Jessor ตัวแบบจากเพื่อนจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อการเกิดพฤติกรรมปัญหา ส่วนการควบคุมทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อพฤติกรรมทางอ้อม ทำนองเดียวกันกับแนวคิดทูทางพัฒนาการที่กำหนดให้การสนับสนุนทางสังคมและการเสริมพลังอำนาจ

การกำหนดขอบเขตและความคาดหวัง เป็นปัจจัยหรือทุนภายนอกที่ส่งผลต่อการพัฒนาการของวัยรุ่น โดยเฉพาะการเสริมพลังสำหรับวัยรุ่นจัดเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งของการสร้างเอกลักษณ์ในตน โดยผ่านการเข้ามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งในกระบวนการนี้จะทำให้เกิดการสร้าง ความผูกพันกับสมาชิกและสถาบันต่าง ๆ ในสังคม อีกทั้งยังทำให้รู้จักบทบาทต่าง ๆ ในสังคม ผล การศึกษาที่ได้ในส่วนนี้ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งเสพติดของวัยรุ่นในภาพรวมระดับ ตำบลและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดซึ่งมุ่งเน้นปัจจัยทางสังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชน โดยชุมชนเพื่อป้องกันปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ของวัยรุ่น โดยการศึกษาเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเฉพาะพื้นที่ในระดับหมู่บ้านต่อไปกรอบแนวคิดการ วิจัยแสดงดังภาพ 4

ส่วนที่ 2 พัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น ผู้วิจัย กำหนดหน่วยพื้นที่ศึกษาในส่วนนี้เป็นระดับหมู่บ้านจำนวน 1 หมู่บ้าน ทำการศึกษาด้วยวิธีการวิจัย ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยการสำรวจสถานการณ์พฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของ วัยรุ่นในหมู่บ้าน ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และกำหนดรูปแบบการป้องกันที่มุ่งเน้น 1) การเพิ่ม ปัจจัยปกป้องทั้งในด้านจำนวนปัจจัยและเสริมความเข้มแข็งของแต่ละปัจจัยที่มีอยู่ และ 2) ลดหรือ กำจัดปัจจัยเสี่ยงโดยมีเป้าหมายที่ปัจจัยเสี่ยงที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ในกระบวนการนี้จะใช้ เทคนิคที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม ได้แก่ เทคนิค A-I-C โดยนำแนวคิดทุนทางพัฒนาการ โดยเฉพาะ ทุนภายนอกที่เป็นปัจจัยที่มีส่วนในการส่งเสริม สนับสนุน ให้วัยรุ่นมีปัจจัยภายในที่เข้มแข็งหรือ เพิ่มขึ้นได้ อันได้แก่ การควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม ตัวแบบอย่าง และการเสริม พลัง มาใช้เป็นกรอบความคิดในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อหารูปแบบการป้องกัน ปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นและกำหนดแผนปฏิบัติการ กระบวนการและวิธีปฏิบัติ เพื่อ นำไปสู่ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายวัยรุ่น โดยมีผลลัพธ์ที่พึงประสงค์คือ การเพิ่มพฤติกรรม เชิงสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน และการลดหรือไม่เกิดพฤติกรรมการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ และยาเสพติดอื่น กรอบแนวคิดการวิจัยในส่วนนี้แสดงดังภาพ 5

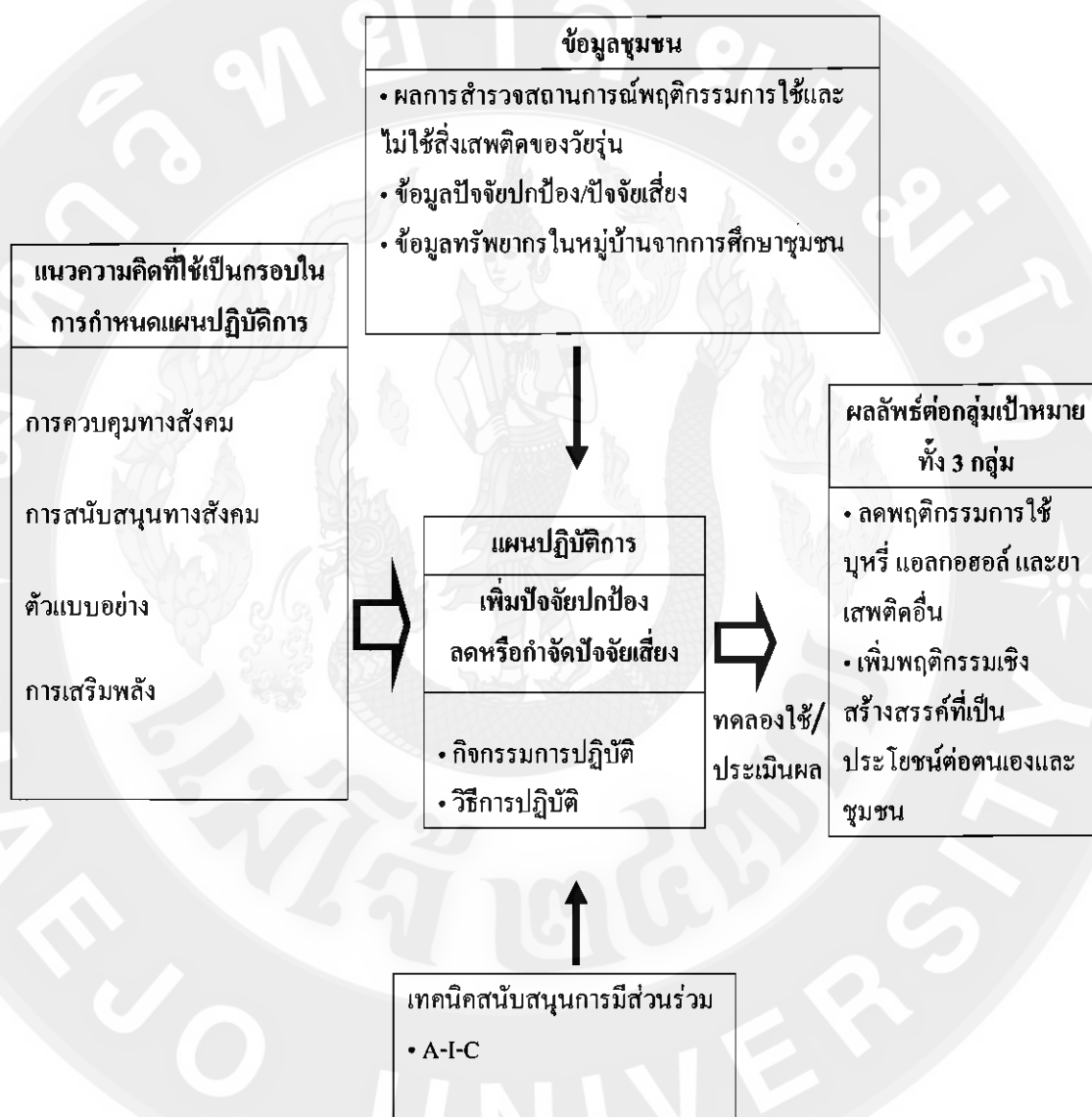
กรอบแนวคิดการวิจัย

ส่วนที่ 1 ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นตำบลชีเหล็ก อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่

ภาพ 4 กรอบแนวคิดการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบล

ส่วนที่ 2 พัฒนารูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมเสพติดของวัยรุ่น

ภาพ 5 กรอบแนวคิดการพัฒนารูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้าน

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

คำศัพท์และความหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีดังนี้

1. ปังจัยปกป็อง หมายถึง คุณลักษณะต่าง ๆ ทั้งของตัวบุคคล และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และชุมชนที่เอื้ออำนวย สนับสนุน ส่งเสริมหรือชักนำ ให้วัยรุ่น เกิดพฤติกรรมสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

2. ปังจัยเสียง หมายถึง คุณลักษณะต่าง ๆ ทั้งของตัวบุคคล และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และชุมชน ที่ชักนำ หรือผลักดันให้วัยรุ่น เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมซึ่งก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของตนได้ อันได้แก่ การเสพลิงเสพลิตต่าง ๆ

3. เจตคติต่อสิ่งเสพลิต หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึก หรือความเชื่อที่มีต่อการ ใช้สิ่งเสพลิต และผลที่เกิดขึ้นจากการใช้สิ่งเสพลิต วัด โดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็น ประโยคที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับจากเห็นด้วยอย่างยิ่ง ถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ผู้ตอบเลือกตอบตามความคิดเห็นที่มีต่อข้อความ ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้ คะแนนมีดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็น ด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผล คะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนเฉลี่ยโดยแบ่งระดับคะแนนออกเป็น 3 ระดับคือ 1) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงแสดงว่ามีเจตติระดับที่ต่อต้านสิ่งเสพลิต 2) คะแนนเฉลี่ยอยู่ใน ระดับปานกลางแสดงว่ามีเจตติระดับที่ยังไม่ชัดเจนระหว่างการต่อต้านหรือเห็นชอบต่อสิ่งเสพลิต 3) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำแสดงว่ามีเจตติระดับที่เห็นชอบต่อสิ่งเสพลิต

4. การรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม หมายถึง การที่วัยรุ่นรับรู้ถึงระดับ การปฏิบัติของกลุ่มบุคคลกลุ่มต่าง ๆ อันได้แก่ กลุ่มครอบครัว คือพ่อแม่หรือผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อน และกลุ่มชุมชนซึ่งหมายถึงเพื่อนบ้านในชุมชน ที่มีต่อตนเอง โดยที่กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีการกำหนด กฎเกณฑ์ กติกา หรือวิธีการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการ อีกทั้งยังกระตุ้น หรือชักจูงให้วัยรุ่นเกิดการปฏิบัติตามเพื่อป้องกันหรือลดความเสี่ยงของการเกิดพฤติกรรมที่เป็น ปัญหาต่างๆ การรับรู้การควบคุมทางสังคมของทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าววัด โดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้าง ขึ้น เป็นประโยคที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับจากมากที่สุด ถึง ไม่เคยเลย ผู้ตอบ เลือกตอบตามความคิดเห็นที่มีต่อข้อความ ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมี ดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 1,

2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนเฉลี่ยโดยแบ่งระดับคะแนนออกเป็น 3 ระดับคือ 1) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงแสดงว่าการควบคุมของกลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นอยู่ในระดับสูง 2) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางแสดงว่าการควบคุมของกลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นอยู่ในระดับปานกลาง 3) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำแสดงว่าการควบคุมของกลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นอยู่ในระดับต่ำ

5. การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่วัยรุ่นรับรู้ถึงระดับการปฏิบัติของกลุ่มบุคคลกลุ่มต่าง ๆ อันได้แก่ กลุ่มครอบครัว คือพ่อแม่หรือผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อน และกลุ่มชุมชนซึ่งหมายถึงเพื่อนบ้านในชุมชน ที่มีต่อตนเอง โดยที่กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีการกระทำหรือแสดงออกในลักษณะของการสนับสนุน ช่วยเหลือ ทั้งในยามปกติและช่วงเวลาที่ประสบกับความยุ่งยากหรือปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ลักษณะของการสนับสนุน ช่วยเหลือ มีทั้งในรูปแบบของการให้วัสดุสิ่งของเครื่องใช้ เงิน ข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำ หรือในด้านอารมณ์ความรู้สึก ความคิด โดยแสดงออกมาในลักษณะของการฟัง การใช้คำพูดหรือแสดงท่าทางให้กำลังใจ ปลอบใจ การให้เวลาร่วมทำกิจกรรมหรืออยู่เป็นเพื่อน การรับรู้การสนับสนุนของทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าววัดโดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นประ โยชน์ที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับจากมากที่สุด ถึง ไม่เคยเลย ผู้ตอบเลือกตอบตามความคิดเห็นที่มีต่อข้อความ ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนเฉลี่ยโดยแบ่งระดับคะแนนออกเป็น 3 ระดับคือ 1) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงแสดงว่าการสนับสนุนของกลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นอยู่ในระดับสูง 2) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางแสดงว่าการสนับสนุนของกลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นอยู่ในระดับปานกลาง 3) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำแสดงว่าการสนับสนุนของกลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นอยู่ในระดับต่ำ

6. การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง หมายถึง การที่วัยรุ่นรับรู้ถึงระดับของการกระทำหรือการแสดงออกทางพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลกลุ่มต่าง ๆ อันได้แก่ กลุ่มครอบครัวคือพ่อแม่หรือผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อน กลุ่มชุมชนซึ่งหมายถึงเพื่อนบ้านในชุมชน และกลุ่มทางสังคมหมายถึงบุคคลหรือข้อมูลข่าวสารที่แสดงการกระทำหรือให้ข้อมูลที่มีความหมายโดยผ่านทางสื่อสารมวลชนหรือสื่อโฆษณา อันเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ประ โยชน์ต่อตนเองหรือส่วนรวม และสิ่งเสพติดต่างๆ การรับรู้ตัวแบบอย่างของทั้ง 4 กลุ่มดังกล่าววัดโดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นประ โยชน์ที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับจากมากที่สุด ถึง ไม่เคยเลย ผู้ตอบเลือกตอบตามความคิดเห็นที่มีต่อข้อความ ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมี

ดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนเฉลี่ยโดยแบ่งระดับคะแนนออกเป็น 3 ระดับคือ 1) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงแสดงว่ากลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับสิ่งเสพติดน้อย 2) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางแสดงว่ากลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับสิ่งเสพติดปานกลาง 3) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำแสดงว่ากลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับสิ่งเสพติดมาก

7. การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง หมายถึง การที่วัยรุ่นรับรู้ถึงระดับการปฏิบัติของกลุ่มครอบครัว คือพ่อแม่หรือสมาชิกในครอบครัว และกลุ่มชุมชนซึ่งหมายถึงเพื่อนบ้าน และแกนนำชุมชน ที่มีต่อตนเอง โดยที่กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีการกระทำหรือแสดงออกในลักษณะของการให้โอกาส มอบหมายบทบาทหน้าที่ กระตุ้นหรือชักจูงให้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ต่างๆทั้งกับสมาชิกในครอบครัวและนอกครอบครัว รวมทั้งชุมชนด้วย การรับรู้การเสริมพลังของครอบครัวและชุมชนวัดโดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นประโยคที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับจากมากที่สุด ถึง ไม่เคยเลย ผู้ตอบเลือกตอบตามความคิดเห็นที่มีต่อข้อความ ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลางน้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนเฉลี่ยโดยแบ่งระดับคะแนนออกเป็น 3 ระดับคือ 1) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงแสดงว่ากลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นให้การเสริมพลังแก่วัยรุ่นระดับสูง 2) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางแสดงว่ากลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นให้การเสริมพลังแก่วัยรุ่นระดับปานกลาง 3) คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำแสดงว่ากลุ่มบุคคลกลุ่มนั้นให้การเสริมพลังแก่วัยรุ่นระดับต่ำ

8. การใช้สิ่งเสพติด หมายถึง การที่บุคคลเคยกระทำหรือแสดงออกทางร่างกายถึงการสูบบุหรี่ หรือดื่มแอลกอฮอล์ ได้แก่ เบียร์ เหล้าแดง เหล้าขาว เหล้าปั่น และยาสูบหรือเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์อื่น ๆ หรือ ดมสารระเหย เช่น กาว หรือ ทินเนอร์ หรือเสพยาบ้า หรืออื่นๆ มาอย่างน้อยหนึ่งครั้งในช่วงชีวิต

9. การไม่ใช้สิ่งเสพติด หมายถึง การที่บุคคลไม่เคยมีการกระทำหรือการแสดงออกทางร่างกายถึงการใช้สิ่งเสพติดดังต่อไปนี้คือ สูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ ได้แก่ เบียร์ เหล้าแดง เหล้าขาว เหล้าปั่น และยาสูบหรือเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์อื่น ๆ ดมสารระเหย เช่น กาว หรือ ทินเนอร์ เสพยาบ้า หรืออื่น ๆ มาเลยในช่วงชีวิต

10. การใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา หมายถึงการที่บุคคลกระทำหรือแสดงออกทางร่างกายถึงการสูบบุหรี่ หรือดื่มแอลกอฮอล์ ได้แก่ เบียร์ เหล้าแดง เหล้าขาว เหล้าปั่น และชาดองเหล้า เครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์อื่น ๆ หรือ คมสารระเหย เช่น กาว หรือ ทินเนอร์ หรือ เสพยาบ้า หรืออื่น ๆ ในช่วงระยะเวลา 12 เดือนที่ผ่านมาจนถึงวันที่ตอบแบบสอบถาม

11. วัยรุ่นตอนต้น หมายถึง บุคคลที่มีอายุระหว่าง 11-15 ปี
12. วัยรุ่นตอนกลาง หมายถึง บุคคลที่มีอายุระหว่าง 16-19 ปี
13. วัยรุ่นตอนปลาย หมายถึง บุคคลที่มีอายุระหว่าง 20-25 ปี
14. รายได้ หมายถึง เงินที่บุคคลได้รับต่อเดือนอันมีแหล่งที่มา ดังนี้ 1) บุคคลที่ทำงานหรือประกอบอาชีพได้รับเงินเป็นค่าตอบแทนจากการทำงาน 2) บุคคลยังไม่ประกอบอาชีพหรือกำลังอยู่ในระบบการศึกษาได้รับเงินเป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวจากบิดา มารดาหรือผู้ปกครอง

สมมติฐานการวิจัย

การศึกษาส่วนที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น กำหนดสมมติฐานการวิจัยไว้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านภูมิหลังและบริบททางสังคม และปัจจัยด้านคุณลักษณะทางจิตสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติด
2. ปัจจัยด้านภูมิหลังและบริบททางสังคม และปัจจัยด้านคุณลักษณะทางจิตสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

บทที่ 3

วิธีวิทยาวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบตัดขวาง (Cross-sectional survey study) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบล และส่วนที่ 2 เป็นการพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพยาเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้าน รายละเอียดในการศึกษาวิจัยมีดังนี้

สถานที่ดำเนินการศึกษาวิจัย

การวิจัยเชิงสำรวจแบบตัดขวางในส่วนที่ 1 เป็นการศึกษาเชิงปริมาณดำเนินการในพื้นที่ระดับตำบลคือ ตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะทั่วไปของตำบลชีเหล็ก ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอแม่แตง ร้อยละ 65 ของพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ และร้อยละ 35 เป็นพื้นที่ราบเพาะปลูก มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลสันมหาพนและตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย
ทิศตะวันตก	ติดกับ ตำบลสันป่ายางและตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง

ตำบลชีเหล็กประกอบด้วย 9 หมู่บ้านดังนี้ หมู่ที่ 3 บ้านดงป่าตัน หมู่ที่ 4 บ้านหนองโค้ง หมู่ที่ 5 บ้านทรายมูล หมู่ที่ 6 บ้านไร่เปิง หมู่ที่ 7 บ้านแม่จะจาน หมู่ที่ 8 บ้านปางเปา หมู่ที่ 9 บ้านห้วยไร่ หมู่ที่ 10 บ้านทุ่งสีทอง หมู่ที่ 11 บ้านปางแสงทอง ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลชีเหล็ก

สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกำหนดพื้นที่ระดับหมู่บ้านคือ บ้านหนองโค้ง หมู่ที่ 4 ตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ บริบทของชุมชนเป็นดังนี้

1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เป็นที่ราบประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ ร้อยละ 20 เป็นที่ราบสูง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอแม่แตงบนหลักกิโลเมตรที่ 33 ของทางหลวงหมายเลข 10 (ถนนเชียงใหม่-ฝาง) มีพื้นที่ประมาณ 1,206.875 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านดงป่าตัน หมู่ที่ 3 ตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่แตง
----------	---

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านร่ำเปิง หมู่ที่ 6 ตำบลจีเหล็ก อำเภอแม่แตง
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ฝั่งขวาของแม่น้ำปิง
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านแม่จะงาน หมู่ที่ 7 ตำบลจีเหล็ก อำเภอแม่แตง

2. ลักษณะทางประชากร เป็นชุมชนที่มีขนาดกลางมีครัวเรือนประมาณ 169 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 419 คน อาชีพหลักคือการเกษตรกรรมและกสิกรรมได้แก่ การทำนาปี การทำไร่เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง การทำสวนเช่น ลำไย การเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่พื้นเมืองเป็ด หมู ควายและวัว

3. โครงสร้างองค์กรชุมชน เป็นองค์กรภาคประชาชนที่เกิดจากการรวมกลุ่มสมาชิกที่มีความสนใจในการดำเนินงานหรือการช่วยเหลือหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านดังนี้คือ

3.1 ด้านสังคม ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มผู้ใช้น้ำประปา กลุ่มกองทุนยามประจำหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน (ศ.ส.บ.)

3.2 ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มตลาด กลุ่มเครื่องจักรบริการ กลุ่มจักสาน กลุ่มผู้ปลูกถั่วเหลือง และกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง

3.3 ด้านการปกครอง ได้แก่ กลุ่มกรรมการหมู่บ้าน (ก.ม) และกลุ่มช่วยกันรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน (ช.ร.บ.)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรการศึกษาส่วนที่ 1 คือวัยรุ่นทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุระหว่าง 11-25 ปี ที่อาศัยอยู่ในตำบลจีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 2,162 คน (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550: 1-3) ประชากรในการศึกษาส่วนที่ 2 คือวัยรุ่นทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุระหว่าง 11-25 ปีที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 4 บ้านหนองโค้ง ตำบลจีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ในช่วงปี พ.ศ.2552 มีจำนวนทั้งสิ้น 95 คน กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาส่วนที่ 1 จำนวนหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของยามาเน่ (Yamane, 1967 อ้างใน สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546: 141) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

ซึ่งในที่นี้ n คือ ขนาดของตัวอย่างที่ควรสุ่ม
 N คือ ขนาดของประชากรทั้งหมด
 e คือ ความคลาดเคลื่อนของการสุ่ม

เมื่อแทนค่าในสูตรโดยที่ประชากรอายุระหว่าง 11-25 ปีของตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนทั้งสิ้น 2,162 คน และกำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างร้อยละ 5

$$\begin{aligned} n &= \frac{2,162}{1 + 2,162(.05)^2} \\ &= 337.54 \end{aligned}$$

ดังนั้น จำนวนตัวอย่างในครั้งนี่คือ 338 คน

การสุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายแบบเป็นสัดส่วนกับประชากร ทั้งนี้ประชากรที่ศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มตามการแบ่งระยะช่วงวัยรุ่นคือ วัยรุ่นตอนต้นอายุระหว่าง 11-15 ปีมีจำนวน 713 คน วัยรุ่นตอนกลางอายุระหว่าง 16-19 ปีมีจำนวน 562 คน และวัยรุ่นตอนปลายอายุระหว่าง 20-25 ปีมีจำนวน 887 คน (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550: 1-3) การคำนวณจำนวนตัวอย่างในแต่ละกลุ่มใช้การคำนวณสัดส่วนจากจำนวนประชากรในแต่ละกลุ่ม (สุวิมล ติรกานันท์, 2550: 101) ได้สัดส่วนดังนี้ วัยรุ่นตอนต้น:วัยรุ่นตอนกลาง:วัยรุ่นตอนปลาย เป็น 1.3:1:1.6 รวมสัดส่วนทั้งหมด (1.3+1+1.6) เท่ากับ 3.9 คำนวณจำนวนตัวอย่างของวัยรุ่นแต่ละกลุ่มตามสัดส่วนดังกล่าว (Probability Proportional to Size Sampling) ซึ่งจำนวนตัวอย่างรวมที่ควรสุ่มคำนวณได้ 338 คน จำนวนตัวอย่างที่ควรสุ่มจากวัยรุ่นแต่ละกลุ่มเป็นดังนี้

$$\begin{aligned} \text{วัยรุ่นตอนต้น} &= (338/3.9)(1.3) = 113 \text{ คน} \\ \text{วัยรุ่นตอนกลาง} &= (338/3.9)(1) = 86 \text{ คน} \\ \text{วัยรุ่นตอนปลาย} &= (338/3.9)(1.6) = 139 \text{ คน} \end{aligned}$$

ผู้วิจัยกำหนดการสุ่มตัวอย่างวัยรุ่นทั้ง 3 กลุ่มที่อาศัยในหมู่บ้านทุกหมู่บ้านของตำบลชีเหล็กซึ่งมีทั้งสิ้น 9 หมู่บ้านด้วยการสุ่มแบบบังเอิญ (accidental sampling) โดยมีจำนวนตัวอย่างในแต่ละกลุ่มอายุดังนี้

$$\begin{aligned} \text{วัยรุ่นตอนต้น} &= 113/9 = 13 \text{ คน/หมู่บ้าน} \\ \text{วัยรุ่นตอนกลาง} &= 86/9 = 10 \text{ คน/หมู่บ้าน} \end{aligned}$$

วัยรุ่นตอนปลาย = $139/9 = 16$ คน/หมู่บ้าน

ดังนั้นจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 351 คน ทั้งนี้เพื่อป้องกันแบบสอบถามที่ได้กลับมาไม่ครบหรือไม่สมบูรณ์จึงใช้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 360 คน

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาส่วนที่ 2 มีดังนี้

1. กลุ่มวัยรุ่น

1.1 ขั้นตอนการสำรวจพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นบ้านหนองไค้ กลุ่มตัวอย่างคือวัยรุ่นที่อาศัยอยู่ในบ้านหนองไค้ช่วงระหว่างวันที่ 1-7 ตุลาคม พ.ศ.2552 ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีบังเอิญ (accidental sampling) ซึ่งได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 90 คน

1.2 ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างคือวัยรุ่น อายุ 11-25 ปีที่อาศัยอยู่ในบ้านหนองไค้ในระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ.2552ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีบังเอิญ (accidental sampling)

2. กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการศึกษาหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ พ่อแม่หรือผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน เจ้าของร้านค้าและเพื่อนบ้าน ที่อาศัยอยู่ในบ้านหนองไค้ในระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ.2552ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีบังเอิญ (accidental sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาส่วนที่ 1 ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยที่ผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดเนื้อหาความรู้จากตำรา เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมากำหนดขอบเขตและโครงสร้างของเนื้อหา ตลอดจนตัวแปรที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา ร่างแบบสอบถามเพื่อนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (content validity) และนำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นอายุ 11-25 ปี บ้านคันขาม หมู่ที่ 5 ตำบลชีเหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่จำนวน 30 คนเพื่อหาความเชื่อมั่น (reliability) ด้วยการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546: 260) ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าเท่ากับ 0.849 แบบสอบถามประกอบด้วยชุดคำถามจำนวน 4 ชุดดังนี้

ชุดที่ 1 ข้อมูลภูมิหลังและบริบททางสังคมของบุคคล ประกอบด้วย 1) ข้อมูลเชิงนับ (categorical data) ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรสของพ่อแม่ ข้อคำถามมีลักษณะให้เลือกตอบวัดโดยการแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ และ 2) ข้อมูลต่อเนื่อง (continuous data) ได้แก่ อายุ และรายได้ ข้อคำถามมีลักษณะให้เติมคำตอบ วัดเป็นค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุดและค่าต่ำสุด

ชุดที่ 2 เจตคติต่อสิ่งเสพติด เป็นข้อความที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดเห็น หรือความเชื่อที่มีต่อการใช้สิ่งเสพติดและผลที่เกิดขึ้นจากการใช้สิ่งเสพติด สร้างขึ้นตามแบบวัดเจตคติของลิเคิร์ต (Likert scale) เป็นการวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกนึกคิดของท่านมากที่สุด
เห็นด้วย	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกนึกคิดของท่าน
ไม่แน่ใจ	หมายถึง ตัดสินใจไม่ได้ว่าข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกนึกคิดของท่านหรือไม่
ไม่เห็นด้วย	หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับความรู้สึกนึกคิดของท่าน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับความรู้สึกนึกคิดของท่านมากที่สุด

ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนตามแนวคิดของ Best (1977 อ้างใน ตัม บุนรอด, 2550: 30) โดยใช้คะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดและนำมาหารด้วยจำนวนกลุ่มหรือระดับการวัดที่ต้องการคือ 3 ระดับได้เกณฑ์ดังนี้

ระดับเจตคติ	คะแนนเฉลี่ย
เจตคติระดับที่ต่อต้านสิ่งเสพติด	3.68 - 5.00
เจตคติระดับที่ยังไม่ชัดเจนระหว่างการต่อต้านหรือชื่นชอบต่อสิ่งเสพติด	2.34 - 3.67
เจตคติระดับที่ชื่นชอบต่อสิ่งเสพติด	1.00 - 2.33

การทดสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.778

ชุดที่ 3 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม ตัวแบบอย่าง และการเสริมพลัง

การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม ประกอบด้วยข้อความที่เกี่ยวกับการที่วัยรุ่นรับรู้ถึงระดับการปฏิบัติในเชิงควบคุม สอดคล้องติดตามของกลุ่มบุคคลกลุ่มต่างๆอันได้แก่ กลุ่มครอบครัว คือพ่อแม่หรือผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อนและกลุ่มชุมชนซึ่งหมายถึงเพื่อนบ้านในชุมชนวัด โดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นประโยชน์ที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ดังนี้

มากที่สุด	มากที่สุด	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับการปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
ค่อนข้างมาก	มาก	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับการปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
บ้างเป็นบางครั้ง	ปานกลาง	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับการปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
น้อยครั้ง	น้อย	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับการปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น

น้อยที่สุด หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับการปฏิบัติของกลุ่มบุคคลนั้นเลย
 ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนตามแนวคิดของ Best (1977 อ้างใน ตัม บุญรอด, 2550: 30) โดยใช้คะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดและนำมาหารด้วยจำนวนกลุ่มหรือระดับการวัดที่ต้องการคือ 3 ระดับ ได้เกณฑ์ดังนี้

ระดับการรับรู้การควบคุมทางสังคม	คะแนนเฉลี่ย
รับรู้การควบคุมทางสังคมระดับสูง	3.68 - 5.00
รับรู้การควบคุมทางสังคมระดับปานกลาง	2.34 - 3.67
รับรู้การควบคุมทางสังคมระดับต่ำ	1.00 - 2.33

การทดสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.735

การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วยข้อความที่เกี่ยวกับการที่วัยรุ่นรับรู้ถึงระดับการปฏิบัติของกลุ่มบุคคลกลุ่มต่างๆอันได้แก่ กลุ่มครอบครัว คือพ่อแม่หรือ

ผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อน และกลุ่มชุมชนหมายถึงเพื่อนบ้านในชุมชนที่มีต่อตนเอง โดยแสดงออกในลักษณะของการสนับสนุน ช่วยเหลือ ทั้งในยามปกติและช่วงเวลาที่ประสบกับความยุ่งยากหรือปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต วัดโดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นประ โยคที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับดังนี้

มากที่สุด	มากที่สุด	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
มาก	มาก	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
ค่อนข้างมาก	ปานกลาง	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
บ้างเป็นบางครั้ง	น้อย	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
น้อยครั้ง	น้อยที่สุด	หมายถึง	ข้อความนั้นไม่ตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลนั้นเลย

ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนตามแนวคิดของ Best (1977) อ้างใน ตัม บุญรอด, 2550: 30) โดยใช้คะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดและนำมาหารด้วยจำนวนกลุ่มหรือระดับการวัดที่ต้องการคือ 3 ระดับได้เกณฑ์ดังนี้

ระดับการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม	คะแนนเฉลี่ย
รับรู้การสนับสนุนทางสังคมระดับสูง	3.68 - 5.00
รับรู้การสนับสนุนทางสังคมระดับปานกลาง	2.34 - 3.67
รับรู้การสนับสนุนทางสังคมระดับต่ำ	1.00 - 2.33

การทดสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.846

การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง ประกอบด้วยข้อความที่เกี่ยวกับการที่วัยรุ่นรับรู้ถึงระดับของการกระทำหรือการแสดงออกทางพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลกลุ่มต่างๆอัน ได้แก่ กลุ่มครอบครัวคือพ่อแม่หรือผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อน กลุ่มชุมชนคือเพื่อนบ้านในชุมชนและกลุ่มทางสังคม ทั้งในสิ่งที่ประ โยชน์ต่อตนเองหรือส่วนรวมและการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ วัดโดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นประ โยคที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับดังนี้

มากที่สุด	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
มากที่สุด		
มาก	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
ค่อนข้างมาก		
ปานกลาง	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
บ้างเป็นบางครั้ง		
น้อย	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
น้อยครั้ง		

น้อยที่สุด หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลนั้นเลย
 ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก
 คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1ตามลำดับ ส่วนข้อ
 คำถามเชิงลบ คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5
 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนตามแนวคิดของBest (1977
 อ้างใน ตัม บุญรอด, 2550: 30) โดยใช้คะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดและนำมาหารด้วยจำนวน
 กลุ่มหรือระดับการวัดที่ต้องการคือ 3 ระดับได้เกณฑ์ดังนี้

ระดับการรับรู้ตัวแบบอย่าง	คะแนนเฉลี่ย
ตัวแบบอย่างเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติระดับต่ำ	3.68 - 5.00
ตัวแบบอย่างเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติระดับปานกลาง	2.34 - 3.67
ตัวแบบอย่างเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติระดับสูง	1.00 - 2.33

การทดสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach ได้ค่าความ
 เชื่อมั่นเท่ากับ 0.746

การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลัง ประกอบด้วยข้อความที่เกี่ยวกับการที่วัยรุ่น
 รับรู้ถึงระดับการปฏิบัติของกลุ่มครอบครัว คือพ่อแม่หรือสมาชิกในครอบครัวและกลุ่มชุมชนคือ
 เพื่อนบ้านในชุมชนที่มีต่อตนเองโดยที่กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีการกระทำหรือแสดงออกในลักษณะของ
 การให้โอกาส มอบหมายบทบาทหน้าที่ กระตุ้นหรือชักจูงให้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์
 ต่างๆทั้งกับสมาชิกในครอบครัวและนอกครอบครัวรวมทั้งชุมชนด้วย วัดโดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัย
 สร้างขึ้น เป็นประโยคที่ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ดังนี้

มากที่สุด	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
มากที่สุด		

มาก	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
ค่อนข้างมาก	
ปานกลาง	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
บ้างเป็นบางครั้ง	
น้อย	หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น
น้อยครั้ง	
น้อยที่สุด	หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับกรปฏิบัติของกลุ่มบุคคลเหล่านั้นเลย

ข้อคำถามมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้ ข้อคำถามเชิงบวก คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนข้อคำถามเชิงลบ คำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคยเลย ให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ การแปลผลคะแนนใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ตามช่วงคะแนนตามแนวคิดของ Best (1977) อ้างใน ตัม บุญรอด, 2550: 30) โดยใช้คะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุดและนำมาหารด้วยจำนวนกลุ่มหรือระดับการวัดที่ต้องการคือ 3 ระดับได้เกณฑ์ดังนี้

ระดับการรับรู้การเสริมพลัง	คะแนนเฉลี่ย
รับรู้การเสริมพลังระดับสูง	3.68 - 5.00
รับรู้การเสริมพลังระดับปานกลาง	2.34 - 3.67
รับรู้การเสริมพลังระดับต่ำ	1.00 - 2.33

การทดสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.842

ชุดที่ 4 การใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์ และยาเสพติดประกอบด้วย 1) ข้อมูลเชิงนับ (categorical data) ได้แก่ การใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติด ชนิดของสิ่งเสพติดที่ใช้ การใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา บุคคลที่ใช้สิ่งเสพติดร่วมกับ สถานที่ที่ใช้สิ่งเสพติด ข้อคำถามมีลักษณะให้เลือกตอบวัดโดยการแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ และ 2) ข้อมูลต่อเนื่อง (continuous data) ได้แก่ อายุที่เริ่มใช้สิ่งเสพติดครั้งแรก และปริมาณของสิ่งเสพติดที่ใช้ ข้อคำถามมีลักษณะให้เติมคำตอบ วัดเป็นค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่ามัธยฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด

การศึกษาในส่วนที่ 2 แบ่งระยะของการดำเนินการวิจัยเป็น 4 ระยะ เครื่องมือที่ใช้ในแต่ละระยะมีดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการก่อนวิจัย

1. การประชุมเพื่อแนะนำตนเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการแก่สมาชิกในหมู่บ้านหนองไค้และค้นหาทีมงานวิจัย

2. สํารวจข้อมูลชุมชนใช้เครื่องมือคือ แผนที่เดินดิน (walking transect)

ระยะที่ 2 รวบรวมและศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

1. การประชุมเพื่อวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคามต่อการป้องกันปรามพฤติกรรมกาเสพติดของวัยรุ่นในชุมชน
2. แบบสำรวจพฤติกรรมกาใช้สิ่งเสพติดที่สร้างขึ้นโดยผู้วิจัยและทีมงานวิจัย เพื่อรวบรวมข้อมูลและสรุปสถานการณ์พฤติกรรมกาใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดในวัยรุ่นบ้านหนองโค้ง
3. แนวคำถามการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงในกลุ่มวัยรุ่น
4. แนวคำถามการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงสำหรับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แก่ ครอบครัว แกนนำชุมชนและเพื่อนบ้าน

5. แบบบันทึกภาคสนาม (field note)

6. เครื่องบันทึกเสียง

7. กล้องบันทึกภาพ

ระยะที่ 3 พัฒนาแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมกาเสพติดของวัยรุ่น

1. การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน เพื่อแจ้งข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสถานการณ์พฤติกรรมกาใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติด และข้อมูลปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซักถามและเสนอแนะถึงแนวทางการป้องกันและการใช้ทรัพยากรในหมู่บ้าน

2. การประชุมระดมพลังสร้างสรรค์ (เทคนิค A-I-C) สำหรับกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มสมาชิกชุมชนเพื่อกำหนดแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมกาใช้สิ่งเสพติดในวัยรุ่น

3. แบบบันทึกภาคสนาม (field note)

4. เครื่องบันทึกเสียง

5. กล้องบันทึกภาพ

ระยะที่ 4 การทดลองปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการระหว่างวันที่ 15 มีนาคมถึงวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2553 และประเมินผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมกาเสพติดของวัยรุ่นเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2553

1. ประเด็นคำถามการติดตามและประเมินผลในการประชุมทีมงานวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ

2. แบบสำรวจพฤติกรรมวัยรุ่น

3. เครื่องบันทึกเสียง

4. กล้องบันทึกภาพ

วิธีการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาส่วนที่ 1 มีวิธีการดำเนินงานในการเก็บรวบรวมดังนี้

1. ทำหนังสือแนะนำตัวและขออนุญาตเก็บข้อมูลจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ถึงนายกองค์การบริหารส่วนตำบลขี้เหล็กเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการเก็บข้อมูล
2. ประสานงานกับผู้ช่วยเก็บข้อมูลซึ่งเป็นตัวแทนของหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้านเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
3. อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลให้ผู้ช่วยเก็บข้อมูล ได้แก่ เรื่องการรักษาความลับของข้อมูลโดยข้อมูลที่ได้นำไปวิเคราะห์ทางสถิติและรายงานข้อสรุปที่ได้ในภาพรวมทั้งนี้บุคคลอื่นรวมทั้งผู้วิจัยจะไม่ทราบว่ามีแบบสอบถามแต่ละชุดเป็นของใครเนื่องจากไม่ต้องเขียนชื่อนามสกุลลงในแบบสอบถามและวิธีการเก็บแบบสอบถามของแต่ละรายให้กลุ่มตัวอย่างบรรจุแบบสอบถามของตนลงในซองสีน้ำตาลพร้อมปิดผนึกซองซึ่งจะช่วยทำให้กลุ่มตัวอย่างมั่นใจว่าผู้วิจัยและบุคคลอื่นจะไม่เห็นข้อมูลตอนส่งแบบสอบถามคืน

ส่วนที่ 2 มีขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูลดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระยะที่ 1 เตรียมการก่อนวิจัย

ชี้แจงและสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของการวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้ โดยการจัดประชุมชี้แจงและค้นหาอาสาสมัครที่มีความสนใจเข้าร่วมเป็นทีมงานวิจัย และผู้ร่วมเป็นผู้ช่วยเก็บข้อมูลการสำรวจพฤติกรรมวัยรุ่น ได้แก่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลขี้เหล็ก ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แกนนำเยาวชนและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ระยะที่ 2 รวบรวมและศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

1. วิเคราะห์ทุนของหมู่บ้านโดยการจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับทุนของหมู่บ้าน จัดหมวดหมู่ของข้อมูลและสรุปข้อมูลด้วยการใช้แผนที่ความคิด (mind mapping) และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามของชุมชน ผู้เข้าร่วมประชุมคือ ตัวแทนวัยรุ่น ตัวแทนแกนนำและสมาชิกในชุมชน

2. ดำเนินการสถานการณ์พฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดในวัยรุ่น โดยการใช้แบบสำรวจพฤติกรรมที่ผู้วิจัยและทีมงานวิจัยร่วมกันสร้างขึ้น ผลลัพธ์ที่ได้คือข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในชุมชนจำแนกตามช่วงวัยของวัยรุ่นดังนี้คือ 1) วัยรุ่นตอนต้นอายุ 11-15 ปี 2) วัยรุ่นตอนกลางอายุ 16-19 ปี และ 3) วัยรุ่นตอนปลายอายุ 20-25 ปี จำนวนทั้งสิ้น 90 คน

3. ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น ทั้งจากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มแกนนำชุมชน เจ้าของร้านค้าและสมาชิกในหมู่บ้านด้วยการจัดสนทนากลุ่ม ซึ่งนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และจำแนกเป็นปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยง

4. ประชุมทีมงานวิจัยเพื่อสรุปข้อมูลที่รวบรวมมาได้

ระยะที่ 3 พัฒนาแผนปฏิบัติการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น

1. การจัดเวทีชุมชนเพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานในระยะที่ 2 เป็นการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้รับทราบโดยทั่วถึงกันและยังเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนมีความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมของวัยรุ่น โดยเฉพาะการใช้สิ่งเสพติด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดในวัยรุ่นของหมู่บ้าน

2. การกำหนดแผนปฏิบัติการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น ด้วยการประชุมระดมพลังอย่างสร้างสรรค์ (A-I-C) ทั้งนี้ข้อมูลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของผลการสำรวจพฤติกรรมของวัยรุ่น ปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยง ข้อมูลอื่นๆ ที่ค้นพบในระหว่างดำเนินการวิจัยและทรัพยากรในหมู่บ้านมาประกอบการพิจารณาและวิเคราะห์การวางแผนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประกอบด้วยกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและกลุ่มสมาชิกในหมู่บ้าน

ระยะที่ 4 ทดลองปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ

1. ประชุมทีมงานวิจัยและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประสานการทำงานกิจกรรม และติดตามการดำเนินงาน

2. ปฏิบัติโครงการและกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผนงาน

3. ประเมินผลการปฏิบัติตามแผนโดยใช้กรอบแนวคิดการประเมินแบบ CIPP Model ประเมินบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดยการประชุมทีมงานวิจัยและผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเป็นระยะอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งเพื่อทบทวนประเด็นปัญหาอุปสรรคและหาแนวทางการแก้ไข สำหรับผลลัพธ์ต่อกลุ่มเป้าหมายการวิจัยศึกษาพฤติกรรมหลังจากการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการของชุมชนในรอบ 3 เดือนด้วยแบบสำรวจพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดในวัยรุ่น

4. รวบรวมข้อมูลและวิธีการปฏิบัติในแต่ละระยะ นำมาสรุปเป็นรูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นบ้านหนองไค้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามีทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงมีวิธีการดังนี้

1. การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยสถิติดังนี้

สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่

1.1 การแจกแจงความถี่ ร้อยละ เพื่อบรรยายข้อมูลแจกนับ ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพสมรสของบิดามารดา ลักษณะการพักอาศัย การใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติด ชนิดของสิ่งเสพติดที่ใช้ การใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา บุคคลที่ใช้สิ่งเสพติดร่วมกับด้วย สถานที่ที่ใช้สิ่งเสพติด

1.2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่ามัธยฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุดเพื่อบรรยายข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ อายุ รายได้ อายุที่เริ่มใช้สิ่งเสพติดครั้งแรกและปริมาณของสิ่งเสพติดที่ใช้

สถิติเชิงอนุมาน (inferential statistics) ได้แก่

1.3 สถิติความถดถอยพหุโลจิสติก (Multiple Logistic Regresstion) ในการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น

2. การสำรวจพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้านใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ทั้งก่อนและหลังดำเนินการตามแผนปฏิบัติการของชุมชน

3. การศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้าน ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

4. การพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมเสพติดสิ่งเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้านใช้การสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมเสพติดสิ่งเสพติดของวัยรุ่น ผลการดำเนินการที่ได้จากการศึกษาในหมู่บ้านทั้งหมด

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น

วัตถุประสงค์และการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติด และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเชิงปริมาณเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับกลุ่มวัยรุ่นอายุ 11–25 ปีในตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 360 คน ผลการวิจัยดังนี้

ผลการวิจัยและวิจารณ์

1. ข้อมูลทั่วไป ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น

1.1 ข้อมูลทั่วไป

คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 53.05 มีอายุเฉลี่ย 17.87 ปี อายุน้อยที่สุด 11 ปี อายุมากที่สุด 25 ปี กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 32.50 มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การศึกษาสูงสุดคือระดับปริญญาตรีร้อยละ 13.61 อาชีพส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษาถึงร้อยละ 64.72 สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาแล้วประกอบอาชีพรับจ้างมากที่สุด ร้อยละ 19.72 และพบผู้ไม่มีงานทำร้อยละ 1.67 สำหรับรายได้ต่อเดือนกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 38.06 มีรายได้อยู่ระหว่าง 1,001–3,000 บาท รองลงมาร้อยละ 31.95 มีรายได้น้อยกว่าหรือเท่ากับ 1,000 บาท ทั้งนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 2,729.09 บาทโดยผู้มีรายได้ต่ำที่สุดคือ 50 บาทต่อเดือน และมากที่สุดคือ 30,000 บาทต่อเดือน สถานภาพสมรสของบิดามารดาอยู่ด้วยกันมากที่สุดร้อยละ 65.28 บิดามารดาหย่าหรือแยกทางกัน กับบิดาหรือมารดาถึงแก่กรรมมีจำนวนใกล้เคียงกัน คือร้อยละ 19.44 และร้อยละ 13.89 ตามลำดับ นอกจากนี้พบกลุ่มตัวอย่างที่บิดามารดาถึงแก่กรรมทั้งคู่ร้อยละ 1.39 จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังอยู่ในระบบการศึกษา ฉะนั้นรายได้ที่ได้รับจึงอยู่ในช่วง

น้อยกว่า 1,000–3,000 บาท สำหรับผู้ที่จบการศึกษาและมีงานทำแล้วจะมีรายได้ที่สูงขึ้น ดังข้อมูลตามตาราง 4

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (n = 360)

คุณลักษณะทั่วไป		จำนวน	ร้อยละ
เพศ ชาย		191	53.05
ระดับอายุ			
11-15 ปี		121	33.61
16-19 ปี		100	27.78
20-25 ปี		139	38.61
$\bar{X} = 17.87$ SD = 4.11 Min-Max = 11-25			
การศึกษา			
ประถมศึกษาตอนปลาย		43	11.94
มัธยมศึกษาตอนต้น		117	32.50
มัธยมศึกษาตอนปลาย		61	16.95
ปวช.		45	12.50
ปวส.		27	7.50
ปริญญาตรี		49	13.61
ไม่ระบุชั้นการศึกษาที่จบหรือออกจากสถานศึกษา		18	5.00
$\bar{X} = 10.40$ ปี SD = 3.79 Min-Max = 6-16			
อาชีพ			
นักเรียน/นักศึกษา		233	64.72
พนักงานบริษัท/ห้างร้านเอกชน		32	8.89
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว		12	3.33
ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น		6	1.67
รับจ้าง		71	19.72
อื่น ๆ ได้แก่ ไม่ได้ทำงาน		6	1.67

ตาราง 4 (ต่อ)

คุณลักษณะทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
ระดับรายได้ต่อเดือน		
≤1,000 บาท	115	31.95
1,001 – 3,000 บาท	137	38.06
3,001 – 6,000 บาท	85	23.61
6,001 – 9,000 บาท	16	4.44
≥ 9,001 บาท	7	1.94
$\bar{X} = 2,729.09$ $SD = 2,823.96$ Min-Max = 50-30,000		
สถานภาพสมรสของบิดามารดา		
อยู่ด้วยกัน	235	65.28
หย่าหรือแยกทางกัน	70	19.44
บิดาหรือมารดาถึงแก่กรรม	50	13.89
บิดาและมารดาถึงแก่กรรมทั้งคู่	5	1.39

ผลการศึกษาการใช้สิ่งเสพติดในช่วงชีวิตที่ผ่านมา พบกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 45.00 เคยใช้สิ่งเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดมาแล้ว และในจำนวนนี้ยังคงมีการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาถึงร้อยละ 79.01 ดังข้อมูลตามตาราง 5

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละของการใช้สิ่งเสพติด (n = 360)

การใช้สิ่งเสพติด	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ใช้	198	55.00
เคยใช้	162	45.00
ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา	128	79.01
ไม่ได้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา	34	20.99

สำหรับการศึกษาการใช้สิ่งเสพติดจำแนกตามคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างพบ ผลการศึกษาดังนี้ คือกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดพบมากในเพศหญิงร้อยละ 60.10 ระดับอายุ 11–15 ปีร้อยละ 51.01 ระดับรายได้ต่อเดือนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 1,000 บาทร้อยละ 46.46 สำหรับกลุ่มที่เคยใช้สิ่งเสพติดพบมากในเพศชายร้อยละ 69.14 ระดับอายุ 20–25 ปีร้อยละ 57.40 และในระดับอายุ 11–15 ปีมีผู้เคยใช้สิ่งเสพติดถึงร้อยละ 12.35 มีระดับรายได้ต่อเดือนระหว่าง 3,001–6,000 บาทร้อยละ 37.65 รองลงมาคือระหว่าง 1,001–3,000 บาทร้อยละ 36.42 สำหรับระดับการศึกษาของกลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดและกลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดพบมากที่สุดในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 36.36 และร้อยละ 27.78 ตามลำดับ เช่นเดียวกับกับอาชีพของกลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดและกลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดพบมากที่สุดในอาชีพนักเรียนนักศึกษาร้อยละ 82.83 และร้อยละ 42.59 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาผลการศึกษาในกลุ่มอาชีพอื่น ๆ พบว่าอาชีพรับจ้างมีการใช้สิ่งเสพติดถึงร้อยละ 32.72 รองลงมาคือพนักงานบริษัทห้างร้านเอกชนร้อยละ 14.20 กลุ่มตัวอย่างที่บิดามารดาอยู่ด้วยกันพบว่าเป็นกลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดและกลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดมีจำนวนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 65.15 และร้อยละ 65.43 ตามลำดับ

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้สิ่งเสพติดและใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาด้วยนั้นยังคงพบมากในเพศชายร้อยละ 74.22 ระดับอายุ 20–25 ปีร้อยละ 59.37 อย่างไรก็ตามในระดับอายุ 11–15 ปียังคงพบถึงร้อยละ 10.94 สำหรับระดับรายได้ต่อเดือนพบมากที่สุดในระหว่าง 1,001–3,000 บาทร้อยละ 37.50 รองลงมาคือระหว่าง 3,001–6,000 บาทร้อยละ 36.72 ในส่วนของอาชีพพบว่านักเรียนนักศึกษาและข้าราชการพนักงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีจำนวนผู้ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาลดลงอาชีพพนักงานบริษัทห้างร้านเอกชนและอาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัวมีจำนวนผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาสูงขึ้นเล็กน้อย ร้อยละ 15.63 และร้อยละ 6.25 ตามลำดับ

กล่าวได้ว่าเพศหญิงเป็นกลุ่มที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดมากกว่า ในขณะที่เพศชายเป็นกลุ่มที่มีจำนวนผู้เคยใช้และยังคงใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากกว่า ในส่วนของระดับอายุกลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดมักเป็นกลุ่มระดับอายุ 20–25 ปี อาจเนื่องจากเป็นกลุ่มอายุที่ได้ผ่านช่วงระยะของการเริ่มใช้มาแล้วตั้งแต่ในระดับอายุ 11–19 ปี อย่างไรก็ตามกลุ่มระดับอายุ 11–15 ปีมีผู้เคยใช้สิ่งเสพติดและยังคงใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาแม้จะมีจำนวนน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มระดับอายุอีก 2 กลุ่มนั้น แต่เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าวัยรุ่นอายุ 11–15 ปี เริ่มใช้สิ่งเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งแล้ว นอกจากนี้มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือกลุ่มระดับอายุ 16–19 ปีจำนวนทั้งสิ้น 100 คนมีผู้ไม่ใช้และเคยใช้สิ่งเสพติดจำนวนใกล้เคียงกันคือ 51 คน และ 49 คน ตามลำดับแสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นกลุ่มอายุ 16–19 ปี จำนวนเกือบครึ่งหนึ่งที่ตัดสินใจใช้สิ่งเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่ง สอดคล้องกับผลการวิจัย

ภายในประเทศไทยที่รายงานถึงอายุที่เริ่มใช้สิ่งเสพติดอันได้แก่ บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือยาเสพติดอื่นในครั้งแรกมักพบในระหว่างอายุ 12-14 ปี (จิรวรรณ มุลศาสตร์ และคณะ, 2545; สมิต วัฒน รัญญกรรม และคณะ, 2545: 1-3; จินตนา วงศ์วาน, 2548; รัชดาวรรณ กาวิวงศ์ และคณะ, 2548; วนิดา พลเชียงสา, 2549; เกศสุตา โลหิตรัตนนท์ และสมพร เนติรัฐกร, 2550; สาวิตรี อัมณางค์กรชัย และคณะ, 2551: [1]; กฤษณา ภูพลพันธ์, 2551 และวิจิตรา ปัญญาชัย และคณะ, 2551) เช่นเดียวกับการศึกษาของ Glantz and Hartel (1999: 225) ที่รายงานว่าการใช้สิ่งเสพติดในครั้งแรกจะพบเมื่ออายุ 12-17 ปีโดยใช้นิโคตินและแอลกอฮอล์ ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่สิ่งเสพติดชนิดอื่นต่อไปเช่น กัญชา

สำหรับอาชีพพบว่านักเรียนนักศึกษาเป็นกลุ่มที่เคยใช้และยังคงใช้สิ่งเสพติดใน 12 เดือนเป็นจำนวนมากกว่าอาชีพอื่น ๆ ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษาถึงร้อยละ 64.72 อย่างไรก็ตามมีจำนวนผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนลดลงจากจำนวนของกลุ่มผู้เคยใช้ สำหรับในกลุ่มอาชีพอื่น ๆ มีจำนวนผู้เคยใช้มากกว่าผู้ไม่ใช้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอาชีพ รับจ้างและพนักงานบริษัทห้างร้านเอกชน สำหรับอาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัวมีผู้เคยใช้และยังคงใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาเป็นจำนวนเท่าเดิม อาจจะกล่าวได้ว่าผู้ที่มีอาชีพอื่น ๆ ยังคงมีจำนวนของผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนเป็นจำนวนเท่าเดิมหรือลดลงเล็กน้อยนั้น ทั้งนี้อาจจะเกี่ยวเนื่องกันกับ รายได้ต่อเดือนที่ได้รับ หรือลักษณะทางสังคมอื่น ๆ ด้วย ข้อมูลตามตาราง 6

ตาราง 6 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและการใช้สิ่งเสพติด (n = 360)

คุณลักษณะทั่วไป	ไม่ใช้ (n = 198)	ใช้	
		เคยใช้ (n = 162)	เคยใช้และใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา (n = 128)
เพศ			
หญิง	119 (60.10)	50 (30.86)	33 (25.78)
ชาย	79 (39.90)	112 (69.14)	95 (74.22)
ระดับอายุ			
11 – 15 ปี	101 (51.01)	20 (12.35)	14 (10.94)
16 – 19 ปี	51 (25.76)	49 (30.25)	38 (29.69)
20 – 25 ปี	46 (23.23)	93 (57.40)	76 (59.37)

ตาราง 6 (ต่อ)

คุณลักษณะทั่วไป	ไม่ใช้ (n = 198)	ใช้	
		เคยใช้ (n = 162)	เคยใช้และใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา (n = 128)
การศึกษา			
ประถมศึกษาตอนปลาย	34 (17.17)	9 (5.56)	5 (3.91)
มัธยมศึกษาตอนต้น	72 (36.36)	45 (27.78)	34 (26.56)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	34 (17.17)	27 (16.67)	23 (17.97)
ปวช.	20 (10.10)	25 (15.43)	19 (14.84)
ปวส.	9 (4.55)	18 (11.11)	17 (13.28)
ปริญญาตรี	25 (12.63)	24 (14.81)	19 (14.84)
ไม่ระบุชั้นการศึกษาที่จบหรือ	4 (2.02)	14 (8.64)	11 (8.60)
ออกจากสถานศึกษา			
อาชีพ			
นักเรียน/นักศึกษา	164 (82.83)	69 (42.59)	52 (40.63)
พนักงานบริษัท/ห้างร้านเอกชน	9 (4.55)	23 (14.20)	20 (15.63)
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	4 (2.02)	8 (4.94)	8 (6.25)
ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	3 (1.52)	3 (1.85)	2 (1.56)
รับจ้าง	18 (9.09)	53 (32.72)	43 (33.59)
อื่น ๆ ได้แก่ ไม่ได้ทำงาน	-	6 (3.70)	3 (2.34)
ระดับรายได้ต่อเดือน			
≤1,000 บาท	92 (46.46)	23 (14.20)	16 (12.50)
1,001 – 3,000 บาท	78 (39.40)	59 (36.42)	48 (37.50)
3,001 – 6,000 บาท	24 (12.12)	61 (37.65)	47 (36.72)
6,001 – 9,000 บาท	2 (1.01)	14 (8.64)	12 (9.38)
≥9,001 บาท	2 (1.01)	5 (3.09)	5 (3.91)

ตาราง 6 (ต่อ)

คุณลักษณะทั่วไป	ไม่ใช้ (n = 198)	ใช้	
		เคยใช้ (n = 162)	เคยใช้และใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา (n = 128)
สถานภาพสมรสของบิดามารดา			
อยู่ด้วยกัน	129 (65.15)	106 (65.43)	87 (67.97)
หย่าหรือแยกทางกัน	35 (17.68)	35 (21.61)	24 (18.75)
บิดาหรือมารดาถึงแก่กรรม	31 (15.66)	19 (11.73)	16 (12.50)
บิดาและมารดาถึงแก่กรรมทั้งคู่	3 (1.52)	2 (1.23)	1 (0.78)

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

1.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการใช้สิ่งเสพติด

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการใช้สิ่งเสพติดในกลุ่มผู้เคยใช้สิ่งเสพติด อันได้แก่ ชนิดสิ่งเสพติดที่ใช้ อายุที่ใช้สิ่งเสพติดในครั้งแรก บุคคลที่ใช้สิ่งเสพติดร่วมด้วยในครั้งแรก และปริมาณที่ใช้สิ่งเสพติดในปัจจุบัน นำเสนอผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1.2.1 ชนิดสิ่งเสพติดที่ใช้ พบว่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นสิ่งเสพติดที่มีกลุ่มตัวอย่างเคยใช้มากที่สุด โดยที่เบียร์เป็นชนิดที่มีผู้เคยใช้มากที่สุดถึงร้อยละ 96.91 รองลงมาคือเหล้าแดงร้อยละ 61.73 ขณะที่บุหรี่เป็นสิ่งเสพติดชนิดที่มีผู้เคยใช้มากเป็นลำดับที่ 3 คือร้อยละ 57.41 ซึ่งในกลุ่มผู้เคยใช้นี้ยังมีผู้ที่คงเป็นผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาด้วยจำนวนหนึ่งโดยพบว่าเบียร์ยังคงเป็นชนิดสิ่งเสพติดที่มีผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากที่สุดถึงร้อยละ 82.81 ส่วนชนิดที่มีผู้ใช้มากเป็นลำดับที่ 2 คือบุหรี่ร้อยละ 51.56 สำหรับผู้ที่ใช้เหล้าแดงในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา มีจำนวนลดลงเหลือร้อยละ 46.09 อาจจะกล่าวได้ว่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นสิ่งเสพติดที่มีผู้เคยใช้เป็นจำนวนมากและยังคงเป็นผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาด้วยแม้ว่าจะมีจำนวนผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนลดลงซึ่งเบียร์ยังคงเป็นชนิดที่มีผู้ใช้มากที่สุด ในขณะที่บุหรี่เป็นชนิดที่มีจำนวนผู้เคยใช้มากเป็นลำดับที่ 3 มีข้อสังเกตว่าจำนวนผู้ที่ยังคงใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาลดลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้นคือจากร้อยละ 57.41 เป็นร้อยละ 51.56 ซึ่งมากเป็นลำดับที่ 2 รองจากการใช้เบียร์ สำหรับสิ่งเสพติดชนิดผิดกฎหมายพบกลุ่มตัวอย่างเคยใช้ยาบ้าร้อยละ 7.41 เคยใช้สารระเหยร้อยละ 5.55 ซึ่งในจำนวนนี้ยังคงมีผู้ใช้ยาบ้า

ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาถึงร้อยละ 5.47 ในขณะที่จำนวนผู้ใช้สารระเหยในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาลดลงอย่างเห็นได้ชัดคือร้อยละ 0.78 ดังข้อมูลตามตาราง 7

ตาราง 7 จำนวนและร้อยละของการใช้สิ่งเสพติดจำแนกตามชนิดสิ่งเสพติด

ชนิดสิ่งเสพติด	เคยใช้ (n = 162)	ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา (n = 128)
บุหรี่	93 (57.41)	66 (51.56)
เบียร์	157 (96.91)	106 (82.81)
เหล้าแดง	100 (61.73)	59 (46.09)
เหล้าขาว	56 (34.57)	28 (21.87)
เหล้าปั่น	51 (31.48)	28 (21.87)
ชาดองเหล้า	36 (22.22)	15 (11.72)
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์อื่น ๆ	59 (36.42)	39 (30.47)
ยาบ้า	12 (7.41)	7 (5.47)
สารระเหย	9 (5.55)	1 (0.78)

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

1.2.2 อายุที่ใช้สิ่งเสพติดในครั้งแรก พบว่ากลุ่มตัวอย่างเริ่มใช้สิ่งเสพติดชนิดต่าง ๆ เป็นครั้งแรกเมื่ออายุประมาณ 14-17 ปีโดยสารระเหยเป็นชนิดที่มีผู้ใช้เป็นครั้งแรกมีอายุน้อยที่สุดคือ 14.80 ปี ถัดมาคือบุหรี่เป็นชนิดที่มีผู้ใช้เป็นครั้งแรกมีอายุน้อยที่สุดคือ 15.35 ปี สำหรับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แม้จะมีกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เคยใช้จำนวนมากที่สุดแต่อายุที่เริ่มใช้ครั้งแรกอยู่ระหว่างช่วงอายุ 15-17 ปีโดยที่เหล้าขาวเป็นชนิดที่มีผู้ดื่มเป็นครั้งแรกมีอายุน้อยที่สุดคือ 15.64 ปี เมื่อพิจารณาอายุน้อยที่สุดที่ใช้สิ่งเสพติดแต่ละชนิดเป็นครั้งแรกพบว่า เบียร์เป็นชนิดที่มีผู้ใช้เป็นครั้งแรกที่มีอายุน้อยที่สุดคือ 5 ปี ถัดมาคือสารระเหยมีผู้ใช้เป็นครั้งแรกอายุ 8 ปี สำหรับบุหรี่มีผู้ใช้เป็นครั้งแรกอายุ 10 ปี โดยภาพรวมอายุน้อยที่สุดที่มีการใช้สิ่งเสพติดเป็นครั้งแรกคือช่วงอายุระหว่าง 5-12 ปี ยกเว้นยาบ้าที่มีผู้ใช้เป็นครั้งแรกเมื่ออายุ 14 ปี อย่างไรก็ตามพบอายุมากที่สุดที่กลุ่มตัวอย่างเริ่มใช้สิ่งเสพติดเป็นครั้งแรกคืออายุ 17-22 ปีโดยที่เครื่องดื่มแอลกอฮอล์และบุหรี่มีผู้ใช้เป็นครั้งแรกเมื่ออายุ 20-22 ปี ขณะที่ผู้ใช้ยาบ้าและสารระเหยเป็นครั้งแรกเมื่อมีอายุมากที่สุดคือ 17-18 ปี ดังข้อมูลตาราง 8

ตาราง 8 อายุที่ใช้สิ่งเสพติดแต่ละชนิดในครั้งแรก

ชนิดสิ่งเสพติด	อายุที่ใช้ครั้งแรก (ปี)		
	อายุเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	อายุน้อยที่สุด- อายุมากที่สุด
บุหรี่	15.35	2.36	10 – 21
เบียร์	15.88	2.49	5 – 22
เหล้าแดง	15.95	2.13	11 – 21
เหล้าขาว	15.64	1.85	12 – 20
เหล้าปั่น	16.46	2.30	12 – 22
ชาดองเหล้า	16.12	1.96	12 – 20
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์อื่น ๆ	16.87	2.46	11 – 22
ยาบ้า	15.91	1.04	14 – 17
สารระเหย	14.80	3.96	8 – 18

1.2.3 บุคคลที่ใช้สิ่งเสพติดร่วมด้วยในครั้งแรก พบว่าบุคคลที่ผู้เคยใช้สิ่งเสพติด โดยเฉพาะการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ บุหรี่ และยาบ้าใช้ร่วมด้วยในครั้งแรกมากที่สุดคือเพื่อนคิด เป็นร้อยละ 80.42 ร้อยละ 60.21 และร้อยละ 50.00 ตามลำดับ ยกเว้นสารระเหยที่ผู้เคยใช้เป็นครั้งแรกใช้คนเดียวถึงร้อยละ 55.56 ดังข้อมูลตามตาราง 9

ตาราง 9 จำนวนและร้อยละของบุคคลที่ใช้สิ่งเสพติดแต่ละชนิดร่วมด้วยในครั้งแรก

บุคคลที่ใช้ด้วยในครั้งแรก	บุหรี่ (n = 93)	แอลกอฮอล์ (n = 143)	ยาบ้า (n = 12)	สารระเหย (n = 9)
ใช้คนเดียว	27 (29.03)	13 (9.09)	3 (25.00)	5 (55.56)
เพื่อน	56 (60.21)	115 (80.42)	6 (50.00)	2 (22.22)
พ่อ/แม่	1 (1.08)	3 (2.10)	-	-
ญาติพี่น้อง	-	7 (4.89)	-	-
เพื่อนบ้าน	1 (1.08)	1 (0.70)	1 (8.33)	-
เพื่อนร่วมงาน	2 (2.15)	4 (2.80)	1 (8.33)	-
ไม่ตอบ	6 (6.45)	-	1 (8.33)	2 (22.22)

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

1.2.4 ปริมาณสิ่งเสพติดที่ใช้ในปัจจุบัน ชนิดสิ่งเสพติดที่มีผู้ใช้ใน ช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา มากที่สุดคือ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และ บุหรี่ ซึ่งผลการศึกษาปริมาณการใช้ในปัจจุบันพบปริมาณการใช้เบียร์เฉลี่ย 3.17 ขวดต่อวัน โดยมีปริมาณน้อยที่สุดคือ 1 แก้วต่อวัน และปริมาณมากที่สุดคือ 12 ขวดต่อวัน ปริมาณการใช้เหล้าแดงเฉลี่ย 1.22 ขวดต่อวัน โดยมีปริมาณน้อยที่สุดคือ ¼ ขวดต่อวัน และปริมาณมากที่สุดคือ 3 ขวดต่อวัน สำหรับบุหรี่ปริมาณการใช้เฉลี่ย 7.22 มวนต่อวัน โดยมีปริมาณน้อยที่สุดคือ 1 มวนต่อวัน และปริมาณมากที่สุดคือ 50 มวนต่อวัน สำหรับสิ่งเสพติดที่ผิดกฎหมายพบว่า ยาบ้ามีผู้ใช้ในปริมาณเฉลี่ย 2.25 เม็ดต่อวัน โดยมีปริมาณน้อยที่สุดคือ 1 เม็ดต่อวัน และปริมาณมากที่สุดคือ 5 เม็ดต่อวัน ดังข้อมูลตามตาราง 10

ตาราง 10 ปริมาณสิ่งเสพติดแต่ละชนิดที่ใช้ในปัจจุบัน

ชนิดสิ่งเสพติด	ปริมาณสิ่งเสพติดที่ใช้ในปัจจุบัน		
	จำนวนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	จำนวนน้อยที่สุด- จำนวนมากที่สุด
บุหรี่ยี่ (มวน/วัน)	7.22	8.66	1 – 50
เบียร์ (แก้วหรือขวด/วัน)	3.17	2.82	1 แก้ว – 12 ขวด
เหล้าแดง (ขวด/วัน)	1.22	0.82	$\frac{1}{4}$ – 3
เหล้าขาว (ขวด/วัน)	1.23	0.75	$\frac{1}{4}$ – 3
เหล้าปั่น (แก้ว/วัน)	5.08	3.73	1 – 13
ขาดองเหล้า (แก้ว/วัน)	4.27	2.57	1 – 10
เครื่องคั้นแอลกอฮอล์อื่น ๆ (ขวด/วัน)	1.53	0.76	1 – 3
ยาบ้า (เม็ด/วัน)	2.25	1.28	1 – 5

1.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นตำบลชีเหล็ก

การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นได้แก่ ปัจจัยด้านจิตสังคม และการรับรู้สิ่งแวดล้อมมีดังนี้คือ เจตคติต่อสิ่งเสพติด การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลัง นำเสนอผลการศึกษาตามลำดับดังนี้

1.3.1 เจตคติต่อสิ่งเสพติด คะแนนเจตคติต่อสิ่งเสพติดจำแนกเป็นรายข้อ มีค่าคะแนนเฉลี่ยรายข้ออยู่ระหว่าง 4.45-3.42 ดังข้อมูลตามตาราง 11

ตาราง 11 เจตคติต่อสิ่งเสพติดจำแนกเป็นรายข้อ

เจตคติต่อสิ่งเสพติด	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับเจตคติต่อสิ่งเสพติด
1. ในช่วงชีวิตวัยรุ่นต้องลองเสพยาบ้าสักครั้ง	4.45	1.07	ต่อต้าน
2. กาวหรือทินเนอร์มีกลิ่นหอมชวนดม	4.45	1.06	ต่อต้าน
3. การลองใช้ยาบ้าหรือสารระเหยเพียงไม่กี่ครั้ง ไม่น่าจะมีปัญหาอะไร เพราะเลิกใช้เมื่อไหร่ก็ได้	4.39	1.09	ต่อต้าน
4. ยาบ้าหรือสารระเหยช่วยให้ชีวิตสนุกสนาน ครื้นเครงมีความสุขมากขึ้น	4.39	1.03	ต่อต้าน
5. การดมกาวหรือทินเนอร์ ช่วยทำให้เกิดความเคลิบเคลิ้ม สนุกสนานได้ดี	4.14	1.22	ต่อต้าน
6. การเสพยาบ้าทำให้ขยันทำงานหรืออ่านหนังสือได้มากขึ้น	4.14	1.21	ต่อต้าน
7. การเสพยาบ้าช่วยลดน้ำหนักตัวได้	4.13	1.22	ต่อต้าน
8. การสูบบุหรี่หรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ไม่มีอันตรายใด ๆ ต่อร่างกาย	4.11	1.36	ต่อต้าน
9. การสูบบุหรี่หรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทำให้ดูเท่	4.04	1.32	ต่อต้าน

ตาราง 11 (ต่อ)

เจตคติต่อสิ่งเสพติด	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับเจตคติ ต่อสิ่งเสพติด
10. การสูบบุหรี่หรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เป็นการทำร้ายตัวเอง	3.97	1.40	ต่อต้าน
11. การไม่สูบบุหรี่ในระหว่างที่ดื่มเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์ทำให้รู้สึกขาดรสชาติอย่าง หนึ่งอย่างใดไป	3.91	1.30	ต่อต้าน
12. การสูบบุหรี่ทำให้เสียบุคลิกภาพเพราะมี กลิ่นบุหรี่ติดตัว เส้นผม หรือในช่องปาก	3.90	1.41	ต่อต้าน
13. การไม่สูบบุหรี่หรือไม่ดื่มแอลกอฮอล์ทำ ให้เพื่อนเยาะเย้ย และไม่ยอมรับเป็น สมาชิกของกลุ่ม	3.89	1.26	ต่อต้าน
14. ใช้ยาบ้าเพียงครั้งเดียวไม่ทำให้เกิดการติด ยาบ้าได้	3.84	1.45	ต่อต้าน
15. กาวหรือทินเนอร์จัดเป็นอบายมุขอย่าง หนึ่งที่จะนำภัยอันตรายมาสู่คนเสพ	3.76	1.50	ต่อต้าน
16. บุหรี่และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ชนิดต่าง ๆ เป็นสิ่งมอมเมาเด็กและเยาวชน	3.75	1.44	ต่อต้าน
17. บุหรี่และหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ช่วย ทำให้เกิดความสนุกสนานลิ้มความทุกข์ ใจได้	3.73	1.26	ต่อต้าน
18. งานเลี้ยงที่ไม่มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สามารถสนุกสนานได้เช่นกัน	3.69	1.47	ต่อต้าน
19. เป็นเรื่องธรรมดาของวัยรุ่นสมัยนี้ที่จะสูบบุหรี่หรือดื่มแอลกอฮอล์	3.43	1.35	ยังไม่ชัดเจน
20. การดื่มเบียร์มีอันตรายน้อยกว่าการดื่ม สุรา	3.42	1.28	ยังไม่ชัดเจน
รวม	3.97	0.71	ต่อต้าน

ผลการศึกษาระดับเจตคติต่อสิ่งเสพติดกับการใช้สิ่งเสพติดพบว่ากลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดมีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติดถึงร้อยละ 40.84 โดยมีค่าคะแนนเจตคติต่อสิ่งเสพติดเฉลี่ย 4.08 กลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดมีเจตคติที่ยังไม่ชัดเจนระหว่างต่อต้านหรือชื่นชอบสิ่งเสพติดร้อยละ 17.50 ในขณะที่ร้อยละ 26.67 มีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติดทั้งนี้มียาคะแนนเจตคติต่อสิ่งเสพติดเฉลี่ย 3.84 ผลการศึกษาโดยรวมพบว่าคะแนนเจตคติต่อสิ่งเสพติดเฉลี่ยเท่ากับ 3.97 ซึ่งอยู่ในระดับเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติดโดยที่กลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนเจตคติต่อสิ่งเสพติดเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ 1.20 และคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ 5.00 แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดร้อยละ 40.84 มีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติดอย่างชัดเจนในขณะที่ผู้เคยใช้สิ่งเสพติดร้อยละ 26.67 มีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งแม้ว่าตนเองจะมีเจตคติที่ต่อต้านสิ่งเสพติดทั้งนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย ดังข้อมูลตามตาราง 12 อย่างไรก็ตามผลการศึกษาที่พบนี้สอดคล้องกับ จิราพร สุวรรณธีรารกุล (2542: 26-27) ที่รายงานไว้ว่าปัจจัยประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิ่งเสพติดคือการรับรู้หรือเจตคติทางบวกต่อการใช้สิ่งเสพติดเช่นเดียวกับผลการศึกษาของประเทศสวีเดนที่พบว่าเจตคติทางบวกต่อแอลกอฮอล์และบุหรี่เป็นปัจจัยเสี่ยงมากที่สุดต่อพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติด ในทางตรงข้ามการมีเจตคติทางบวกต่อการห้ามปรามสิ่งเสพติดเป็นปัจจัยป้องกันที่สำคัญมากที่สุดด้วยเช่นกัน (Branstrom *et al.*, 2007: 12-18)

ตาราง 12 จำนวนและร้อยละของระดับเจตคติต่อสิ่งเสพติดกับการใช้สิ่งเสพติด (n = 360)

การใช้สิ่งเสพติด	ระดับเจตคติต่อสิ่งเสพติด			ค่าเฉลี่ย
	ต่อต้านสิ่งเสพติด	ยังไม่ชัดเจน	ชื่นชอบสิ่งเสพติด	
ไม่ใช้	147 (40.84)	48 (13.33)	3 (0.83)	4.08
เคยใช้	96 (26.67)	63 (17.50)	3 (0.83)	3.84
$\bar{X} = 3.97$ SD = 0.71 Min-Max = 1.20 – 5.00				

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

1.3.2 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม คะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมจำแนกเป็นรายข้อมีค่าคะแนนเฉลี่ยรายข้ออยู่ระหว่าง 4.04-2.72 ดังข้อมูลตามตาราง 13

ตาราง 13 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมจำแนกเป็นรายชื่อ

การควบคุมทางสังคม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการรับรู้ ควบคุมทางสังคม
การควบคุมของครอบครัว	3.81	0.73	สูง
1. พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นห่วงมาก ถ้าฉันกลับบ้านไม่ตรงเวลาตามที่กำหนด บางครั้งท่านก็ออกตามหา	3.99	1.00	สูง
2. ถ้าฉันไม่ทำตามข้อตกลงของครอบครัว ฉันต้องถูกดักเตือนทุกครั้ง	3.77	0.98	สูง
3. พ่อแม่หรือผู้ปกครองคุ้นเคยกับเพื่อนสนิทของฉันทุกคน	3.65	0.97	ปานกลาง
การควบคุมของเพื่อน	3.71	0.77	สูง
4. เพื่อน ๆ ชวนฉันไปเล่นกีฬา เล่นดนตรี หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ ซึ่งฉันก็ไปกับพวกเขา	4.04	0.99	สูง
5. เมื่อมีเวลาว่าง เพื่อน ๆ มักชวนฉันไปดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สูบบุหรี่ ซึ่งฉันก็ไปกับพวกเขา	3.73	1.39	สูง
6. เพื่อนเคยชวนฉันให้ลองสูบบุหรี่หรือดื่มของมึนเมา	3.65	1.42	ปานกลาง
7. ฉันยอมทำตามในสิ่งที่เพื่อนบอกให้ทำ แม้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้เกิดโทษหรืออันตรายต่อตัวเองก็ตาม	3.62	1.25	ปานกลาง
8. เพื่อน ๆ จะห้ามปรามฉัน ถ้าฉันจะทำในสิ่งไม่เหมาะสม เช่น หนีเรียน ทะเลาะวิวาท หรือใช้สิ่งมีมึนเมาต่าง ๆ	3.47	1.25	ปานกลาง

ตาราง 13 (ต่อ)

การควบคุมทางสังคม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการรับรู้ ควบคุมทางสังคม
การควบคุมของชุมชน	3.30	0.68	ปานกลาง
9. ในชุมชนมีแหล่งให้ซื้อขายเสพติด เช่น กาบ ยาบ้า หรืออื่น ๆ ได้	3.73	1.33	สูง
10. ในชุมชนมีการกำหนดข้อห้ามหรือ กฎระเบียบของชุมชน	3.45	1.09	ปานกลาง
11. ผู้ใหญ่ในชุมชนว่ากล่าวตักเตือนเมื่อ ฉันทำบางสิ่งบางอย่างที่ไม่เหมาะสม	3.28	1.24	ปานกลาง
12. ในชุมชนมีร้านค้าที่ขายบุหรี่ หรือ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ให้กับเด็กอายุ ต่ำกว่า 18 ปี	2.72	1.36	ปานกลาง
รวม	3.59	0.55	ปานกลาง

ผลการศึกษาระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมกับการใช้สิ่งเสพติดของกลุ่มตัวอย่างพบว่ากลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดส่วนใหญ่มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมในระดับสูงถึงร้อยละ 31.67 มีค่าคะแนนเฉลี่ย 3.77 ขณะที่กลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดมีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมระดับปานกลางมากที่สุดถึงร้อยละ 31.39 ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.36 ผลการศึกษาโดยรวมพบคะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมเฉลี่ยเท่ากับ 3.59 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางโดยมีกลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ 1.08 และคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ 4.83 ดังข้อมูลตามตาราง 14 แสดงให้เห็นว่าผู้ไม่ใช้สิ่งเสพติดจำนวนมากมีบริบทแวดล้อมที่สะท้อนถึงการควบคุมทางสังคมอย่างชัดเจน ในขณะที่ผู้เคยใช้สิ่งเสพติดจำนวนมากใกล้เคียงกันรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมในระดับปานกลาง จากผลการศึกษานี้อาจกล่าวได้ว่าการปฏิบัติของบิดามารดา เพื่อน หรือชุมชนที่เป็นไปในลักษณะของการสอดส่องดูแลติดตามหรืออื่น ๆ ซึ่งโดยภาพรวมสะท้อนถึงการควบคุมทางสังคมนั้นสามารถช่วยป้องกันการเกิดพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ได้ แม้ว่า Jessor *et al.* (1994: 29) จะกล่าวว่าการควบคุมทางสังคมไม่ได้เป็นตัวแปรที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมก็ตาม

ตาราง 14 จำนวนและร้อยละของระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมกับการใช้
สิ่งเสพติด (n = 360)

การใช้สิ่งเสพติด	ระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม			ค่าเฉลี่ย
	สูง	ปานกลาง	ต่ำ	
ไม่ใช้	144 (31.67)	84 (23.33)	-	3.77
เคยใช้	45 (12.50)	113 (31.39)	4 (1.11)	3.36
$\bar{X} = 3.59$ $SD = 0.55$ Min-Max = 1.08 – 4.83				

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

1.3.3 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม คณะกรรมการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมจำแนกเป็นรายข้อมีค่าคะแนนเฉลี่ยรายข้ออยู่ระหว่าง 4.00-3.36 ดังข้อมูลตามตาราง 15

ตาราง 15 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมจำแนกเป็นรายข้อ

การสนับสนุนทางสังคม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม
การสนับสนุนของครอบครัว	3.87	0.88	สูง
1. พ่อแม่หรือผู้ปกครองพูดให้กำลังใจหรือให้โอกาสเพื่อแก้ตัวใหม่เมื่อยามที่ฉันทำอะไรผิดพลาด	4.00	1.01	สูง
2. พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นที่ปรึกษาเมื่อยามที่ฉันมีเรื่องไม่สบายใจหรือมีปัญหาต่างๆ	3.92	1.12	สูง
3. พ่อแม่หรือผู้ปกครองจัดหาอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ประกอบการเรียนหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำงาน	3.87	1.06	สูง

ตาราง 15 (ต่อ)

การสนับสนุนทางสังคม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการรับรู้การ สนับสนุนทางสังคม
4. พ่อแม่หรือผู้ปกครองกล่าวชมเชย หรือให้ รางวัลเมื่อฉันทำอะไรถูกต้องดีงามหรือสำเร็จ ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้	3.82	1.07	สูง
5. พ่อแม่หรือผู้ปกครองแนะนำหรือบอกข้อมูล ข่าวสารเกี่ยวกับการเรียนหรือการทำงาน	3.76	1.03	สูง
การสนับสนุนของเพื่อน	3.55	0.72	ปานกลาง
6. เพื่อน ๆ พุดปลอบใจและให้กำลังใจเมื่อยาม ที่ฉันประสบกับปัญหาต่าง ๆ	3.77	1.00	สูง
7. เพื่อนชวนฉันไปดื่มแอลกอฮอล์ เพื่อให้คลาย ความทุกข์ใจ	3.64	1.37	ปานกลาง
8. เพื่อน ๆ ชวนฉันให้ทบทวนบทเรียนหรือช่วย กันทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้อื่น	3.61	1.05	ปานกลาง
9. เพื่อนไม่สามารถช่วยทำให้ฉันรู้สึกคลาย ความทุกข์ใจได้ในยามที่ฉันมีเรื่องกลุ้มใจ	3.40	1.09	ปานกลาง
10. เพื่อน ๆ หนีหายไปนในยามที่ฉันมีเรื่องเดือด ร้อนใจหรือมีปัญหาดัง ๆ	3.36	1.21	ปานกลาง
การสนับสนุนของชุมชน	3.56	0.94	ปานกลาง
11. เพื่อนบ้านพูดคุยเป็นกันเองกับฉัน	3.72	1.13	สูง
12. เพื่อนบ้านบอกเล่าข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ แก่ฉัน	3.64	1.07	ปานกลาง
13. เพื่อนบ้านทักทายและพูดให้กำลังใจฉัน	3.58	1.11	ปานกลาง
14. เพื่อนบ้านให้การช่วยเหลือแก่ฉัน เช่น แบ่งปันอาหาร หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ	3.51	1.08	ปานกลาง
15. ฉันสามารถขอคำปรึกษาแนะนำในเรื่องต่างๆ จากเพื่อนบ้านได้	3.38	1.11	ปานกลาง
รวม	3.65	0.68	ปานกลาง

ผลการศึกษาระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมกับการใช้สิ่งเสพติดของกลุ่มตัวอย่างพบว่ากลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดส่วนใหญ่มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมในระดับสูงร้อยละ 32.78 มีค่าคะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมเฉลี่ย 3.81 ขณะที่กลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดมีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมในระดับปานกลางเป็นส่วนใหญ่คือร้อยละ 25.00 มีค่าคะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมเฉลี่ย 3.45 อย่างไรก็ตามในกลุ่มนี้มีผู้ที่รับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมในระดับสูงถึงร้อยละ 16.67 ขณะที่ผู้ที่รับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมระดับต่ำเพียงร้อยละ 3.33 ผลการศึกษาโดยรวมพบคะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ 1.27 และคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ 5.00 ดังข้อมูลตามตาราง 16 แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดมีบริบทแวดล้อมที่ให้การสนับสนุนทางสังคมสูงกว่าผู้ที่เคยใช้สิ่งเสพติดถึงแม้ว่ามีผู้เคยใช้สิ่งเสพติดจำนวนหนึ่งได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับสูงก็ตาม แต่โดยภาพรวมแล้วกลุ่มผู้เคยใช้สิ่งเสพติดรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมในระดับปานกลางเท่านั้น ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของดวงหทัย สุคนธปฏิภาค (2547: บทคัดย่อ) ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นร้อยละ 60 ที่มีพฤติกรรมป้องกันการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีการรับรู้การสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน และครูอยู่ในระดับสูง สำหรับกลุ่มที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีการรับรู้การสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน และครูในลักษณะความสัมพันธ์ทางบวกในระดับต่ำกับพฤติกรรมการป้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เช่นเดียวกับสิริอินันฐพร สุวี (2548: บทคัดย่อ) รายงานว่าการได้รับการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเผชิญปัญหาแบบมีประสิทธิภาพ และมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมการเผชิญปัญหาแบบด้อยประสิทธิภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 16 จำนวนและร้อยละของระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมกับการใช้
สิ่งเสพติด (n = 360)

การใช้สิ่งเสพติด	ระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม			ค่าเฉลี่ย
	สูง	ปานกลาง	ต่ำ	
ไม่เคยใช้	118 (32.78)	73 (20.28)	7 (1.94)	3.81
เคยใช้	60 (16.67)	90 (25.00)	12 (3.33)	3.45
$\bar{X} = 3.65$ SD = 0.68 Min-Max = 1.27 – 5.00				

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

1.3.4 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวอย่าง คะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติ
โดยการเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับสิ่งเสพติดจำแนกเป็นรายข้อมีค่าคะแนนเฉลี่ยรายข้ออยู่ระหว่าง
4.76-2.46 ดังข้อมูลตามตาราง 17

ตาราง 17 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวอย่างจำแนกเป็นรายข้อ

ตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการรับรู้ ตัวอย่าง
ตัวอย่างของครอบครัว	3.92	0.68	ต่ำ
1. ฉันเห็นแม่ใช้ยาเสพติดให้โทษชนิดใดชนิดหนึ่ง	4.76	0.69	ต่ำ
2. ฉันเห็นแม่สูบบุหรี่	4.66	0.87	ต่ำ
3. ฉันเห็นพ่อใช้ยาเสพติดให้โทษชนิดใดชนิดหนึ่ง	4.54	0.97	ต่ำ
4. ฉันเห็นญาติพี่น้องของฉันใช้ยาเสพติดให้โทษ ชนิดใดชนิดหนึ่ง	4.52	0.92	ต่ำ
5. ฉันเห็นญาติพี่น้องของฉันสูบบุหรี่	3.16	1.36	ปานกลาง
6. ฉันเห็นพ่อดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์	2.89	1.36	ปานกลาง
7. ฉันเห็นญาติพี่น้องของฉันดื่มเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์	2.87	1.34	ปานกลาง

ตาราง 17 (ต่อ)

ตัวแบบอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน(SD)	ระดับการรับรู้ ตัวแบบอย่าง
ตัวแบบอย่างของเพื่อน	3.65	0.75	ปานกลาง
8. เพื่อนสนิทของฉันใช้ยาเสพติดให้โทษชนิดใดชนิด หนึ่ง	4.45	0.94	ต่ำ
9. เพื่อนสนิทของฉันสูบบุหรี่	3.58	1.43	ปานกลาง
10. เพื่อนสนิทของฉันทำงานอดิเรกเมื่อมีเวลาว่าง เช่น เล่นดนตรี กีฬา ศิลปะ	3.51	1.22	ปานกลาง
11. เพื่อนสนิทของฉันช่วยผู้อื่นทำงานหรือทำ กิจกรรมของชุมชนเมื่อมีเวลาว่าง	3.39	1.17	ปานกลาง
12. เพื่อนสนิทของฉันดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์	3.36	1.41	ปานกลาง
ตัวแบบอย่างของชุมชน	3.20	0.69	ปานกลาง
13. ฉันเห็นเพื่อนบ้านในชุมชนใช้ยาเสพติดให้ โทษชนิดใดชนิดหนึ่ง	4.15	1.12	ต่ำ
14. เพื่อนบ้านไปทำบุญที่วัดในวันพระ หรือใส่บาตร ตอนเช้า	3.62	1.15	ปานกลาง
15. ฉันเห็นเพื่อนบ้านในชุมชนทะเลาะวิวาทกัน	3.23	1.06	ปานกลาง
16. ฉันเห็นเพื่อนบ้านสูบบุหรี่	2.57	1.31	ปานกลาง
17. ฉันเห็นเพื่อนบ้านดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์	2.46	1.29	ปานกลาง
ตัวแบบอย่างของสังคม	3.81	0.85	ต่ำ
18. ฉันเห็นภาพยนตร์โฆษณาเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์แล้วทำให้ฉันอยากดื่ม	3.90	1.19	ต่ำ
19. ป้ายโฆษณาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และข้อความ เชิญชวนกระตุ้นให้ฉันอยากดื่มเครื่องดื่มนั้น	3.83	1.16	ต่ำ
20. ฉันปฏิบัติตามคำเตือนในโฆษณาณรงค์ต่าง ๆ เช่น เมาไม่ขับ ดั่งสติก่อนสตาร์ท	3.71	1.09	ต่ำ
รวม	3.63	0.53	ปานกลาง

ผลการศึกษาระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่างกับการใช้สิ่งเสพติดของกลุ่มตัวอย่างพบว่ากลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดร้อยละ 34.17 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่างในด้านที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดอยู่ในระดับต่ำโดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 3.78 ขณะที่ผู้ใช้สิ่งเสพติดจำนวนมากที่สุดคือร้อยละ 30 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดในระดับปานกลาง และร้อยละ 13.61 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดในระดับต่ำ สำหรับการรับรู้ในระดับสูงมีเพียงร้อยละ 1.39 โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.45 จัดอยู่ในการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดในระดับปานกลาง สำหรับผลการศึกษาโดยรวมพบคะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่างเฉลี่ย 3.63 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางโดยมีกลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดคือ 1.27 และคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ 4.75 ดังข้อมูลตามตาราง 18 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดมีบริบทแวดล้อมของตัวแทนอย่างที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดมากกว่าผู้ที่เคยใช้สิ่งเสพติด ซึ่งผู้เคยใช้สิ่งเสพติดจำนวนมากมีบริบทแวดล้อมของตัวแทนอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดในระดับปานกลางอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่มีตัวแทนอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดจะเป็นผู้ที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดมากกว่าหรือตัวแทนอย่างที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดเป็นปัจจัยประการหนึ่งซึ่งช่วยป้องกันการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นดังข้อสรุปจากผลงานวิชาการที่ระบุว่า การมีบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลที่มีความหมายเป็นผู้ที่ไม่ใช้สิ่งเสพติด ตลอดจนเป็นแบบอย่างในทางที่ดี เช่น การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาจะปัจจัยปกป้องค่อพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ ได้ (Jessor *et al.*, 1994: 21-30; Substance Abuse and Mental Health Services Administration[SAMHSA], 1994: 1-26; Mecks *et al.*, 1995: 9, 12; Wilson and Kolander, 2000: 7; NIDA, 2003: 8-10; Search Institute, 2006b และจุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์, 2550: 193)

ตาราง 18 จำนวนและร้อยละของระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่างกับการใช้สิ่งเสพติด (n = 360)

การใช้สิ่งเสพติด	ระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่าง			ค่าเฉลี่ย
	สูง	ปานกลาง	ต่ำ	
ไม่เคยใช้	1 (0.28)	74 (20.55)	123 (34.17)	3.78
เคยใช้	5 (1.39)	108 (30.00)	49 (13.61)	3.45
$\bar{X} = 3.63$ SD = 0.53 Min-Max = 1.27 – 4.75				

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

1.3.5 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลัง คะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังจำแนกเป็นรายข้อมีค่าคะแนนเฉลี่ยรายข้ออยู่ระหว่าง 3.92-2.93 ดังข้อมูลตามตาราง 19

ตาราง 19 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังจำแนกเป็นรายข้อ

การเสริมพลัง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการรับรู้การเสริมพลัง
การเสริมพลังของครอบครัว	3.55	0.69	ปานกลาง
1. ฉันเป็นบุคคลที่มีความหมายสำหรับครอบครัว	3.92	1.03	สูง
2. พ่อแม่หรือผู้ปกครองอนุญาตให้ฉันเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ที่ทำงานหรือชุมชน	3.91	1.04	สูง
3. พ่อแม่หรือผู้ปกครองสอนหรือฝึกให้ฉันทำอาหารงานฝีมือหรืออื่น ๆ ที่เป็นความสามารถพิเศษ	3.69	1.08	สูง
4. ฉันไม่มีหน้าที่ใด ๆ ในบ้านต้องรับผิดชอบ	3.68	1.14	สูง
5. พ่อแม่หรือผู้ปกครองมอบหมายหน้าที่ในบ้านให้ฉัน	3.53	1.03	ปานกลาง
6. เมื่อมีโอกาสพ่อแม่หรือผู้ปกครองพาฉันไปหาปู่ย่าตายายหรือญาติพี่น้อง	3.15	1.08	ปานกลาง
7. เมื่อมีเวลาว่างหรือวันหยุดพ่อแม่หรือผู้ปกครองพาฉันไปเที่ยวหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน	2.93	1.12	ปานกลาง
การเสริมพลังของชุมชน	3.41	0.80	ปานกลาง
8. ฉันเข้าร่วมทำกิจกรรมในงานบุญประเพณีที่ชุมชนจัด	3.65	1.13	ปานกลาง
9. ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม	3.63	1.01	ปานกลาง
10. ฉันช่วยเหลือหรือให้บริการที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ ในชุมชน	3.60	0.97	ปานกลาง
11. ในชุมชนมีบริเวณพื้นที่สาธารณะสำหรับให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรม	3.49	1.06	ปานกลาง
12. ในชุมชนมีกลุ่มเยาวชนที่ยังมีการพบปะร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง	3.47	1.02	ปานกลาง

ตาราง 19 (ต่อ)

การเสริมพลัง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการรับรู้ การเสริมพลัง
13. สมาชิกในชุมชนชักชวนให้ฉันเข้าร่วมทำกิจกรรม ของชุมชน	3.45	1.08	ปานกลาง
14. ผู้นำชุมชนสอบถามความคิดเห็นของฉันเกี่ยวกับ ความต้องการในการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของ ชุมชน	3.30	1.14	ปานกลาง
15. ในชุมชนมีการจัดกิจกรรมสำหรับวัยรุ่นโดยเฉพาะ	3.19	1.13	ปานกลาง
16. ผู้ใหญ่ในชุมชนมอบหมายบทบาทหน้าที่บางอย่างให้ฉัน	2.97	1.19	ปานกลาง
รวม	3.44	0.67	ปานกลาง

ผลการศึกษาระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังกับการใช้สิ่งเสพติดของกลุ่มตัวอย่างพบว่ากลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดมีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังในระดับสูงและระดับปานกลางเป็นจำนวนเท่ากันคือร้อยละ 26.67 โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 3.57 ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผู้เคยใช้สิ่งเสพติดร้อยละ 27.50 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังในระดับปานกลาง ร้อยละ 12.78 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังในระดับสูง ในขณะที่ร้อยละ 4.72 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังในระดับต่ำ อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้เคยใช้สิ่งเสพติดมีค่าคะแนนเฉลี่ยของการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังเท่ากับ 3.27 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลการศึกษาโดยรวมพบคะแนนการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังเฉลี่ย 3.44 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางโดยมีกลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดคือ 1.44 และคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ 5.00 ดังข้อมูลตามตาราง 20 แสดงให้เห็นว่าโดยภาพรวมแล้วกลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังในระดับปานกลาง แต่ทั้งนี้สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดมีจำนวนผู้ที่อยู่ในบริบทแวดล้อมของการเสริมพลังมากกว่าผู้ที่เคยใช้สิ่งเสพติด ดังที่ Search Institute (2006b) ได้กำหนดตัวบ่งชี้ของทุนทางพัฒนาการที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัยอีกทั้งมีส่วนช่วยป้องกันการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ อันจัดเป็นปัจจัยภายนอกหรือที่เรียกว่าทุนภายนอกนั้น ทุนภายนอกด้านหนึ่งคือ การเสริมพลังอำนาจให้กับเด็กและวัยรุ่นซึ่งหมายรวมถึงการเห็นคุณค่าของเด็กและวัยรุ่นในชุมชน มอบหมายบทบาทหน้าที่และการบริการในชุมชนทั้งนี้ในฐานะที่พวกเขาเป็นทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนการทำให้เด็กและวัยรุ่นเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจหรือปลอดภัยเมื่ออยู่ในครอบครัว โรงเรียนและชุมชน

ตาราง 20 จำนวนและร้อยละของระดับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังกับการใช้สิ่งเสพติด
(n = 360)

การใช้สิ่งเสพติด	ระดับการรับรู้การปฏิบัติด้านการเสริมพลัง			ค่าเฉลี่ย
	สูง	ปานกลาง	ต่ำ	
ไม่เคยใช้	96 (26.67)	96 (26.67)	6 (1.66)	3.57
เคยใช้	46 (12.78)	99 (27.50)	17 (4.72)	3.27
$\bar{X} = 3.44$ $SD = 0.67$ Min-Max = 1.44 – 5.00				

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

2. ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น

การหาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิ่งเสพติด ตามสมมติฐานทั้ง 2 ข้อที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยใช้สถิติการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) โดยที่นำตัวแปรที่ใช้ในการศึกษามาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทุกตัวด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation) การนำเสนอผลการวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ตอนดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด
2. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่

ผ่านมา

2.1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด

ตัวแปรอิสระที่ใช้ในการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด ประกอบด้วยตัวแปรเชิงปริมาณจำนวน 8 ตัวแปรและตัวแปรเชิงคุณภาพที่มีการวัดแบบตัวแปรหุ่น (dummy) จำนวน 3 ตัวแปร รวมตัวแปรอิสระทั้งสิ้น 11 ตัวแปร ซึ่งผู้วิจัยกำหนดอักษรย่อเพื่อใช้ในการขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลและการเสนอผลสมการทำนายปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดไว้ดังนี้

SEX	แทน	เพศของวัยรุ่น (0 = หญิง 1 = ชาย)
AGE	แทน	อายุของวัยรุ่น (ปี)
ED_Y	แทน	จำนวนปีการศึกษา (ปี)
ED_S	แทน	สถานภาพการศึกษาในปัจจุบัน (0 = จบหรือออกจากระบบการศึกษา 1 = กำลังศึกษา)
INC	แทน	รายได้ต่อเดือน (บาท)
STATUS_F	แทน	สถานภาพสมรสของบิดามารดา (0 = ไม่ได้อยู่ด้วยกัน 1 = อยู่ด้วยกัน)
A_2	แทน	คะแนนเฉลี่ยของเจตคติต่อสิ่งเสพติด (ช่วงคะแนนระหว่าง 1-5 คะแนน)
CON_2	แทน	คะแนนเฉลี่ยของการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม (ช่วงคะแนนระหว่าง 1-5 คะแนน)

SUP_2	แทน	คะแนนเฉลี่ยของการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการ สนับสนุนทางสังคม (ช่วงคะแนนระหว่าง 1-5 คะแนน)
MOD_2	แทน	คะแนนเฉลี่ยของการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการ เป็นตัวแบบอย่าง (ช่วงคะแนนระหว่าง 1-5 คะแนน)
EM_2	แทน	คะแนนเฉลี่ยของการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดย การเสริมพลัง (ช่วงคะแนนระหว่าง 1-5 คะแนน)
ตัวแปรตามเป็นตัวแปรคุณภาพที่มีการวัดแบบตัวแปรหุ่น (dummy) จำนวน 1 ตัวแปร ได้แก่		
SUBSTANC	แทน	การใช้สิ่งเสพติด (0 = ไม่ใช้ 1 = ใช้)

ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด พบว่ามีค่าตั้งแต่ .007-.686 โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีดังนี้

- 1) ตัวแปรเพศกับตัวแปรจำนวนปีการศึกษา สถานภาพการศึกษา เจตคติต่อสิ่งเสพติด การรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติด
- 2) ตัวแปรอายุกับตัวแปรจำนวนปีการศึกษา สถานภาพการศึกษา รายได้ การรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง และการใช้สิ่งเสพติด
- 3) ตัวแปรจำนวนปีการศึกษากับตัวแปรรายได้
- 4) ตัวแปรสถานภาพการศึกษากับตัวแปรรายได้ เจตคติต่อสิ่งเสพติด การรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง และการใช้สิ่งเสพติด
- 5) ตัวแปรรายได้กับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง และการใช้สิ่งเสพติด
- 6) ตัวแปรเจตคติต่อสิ่งเสพติดกับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติด

7) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมกับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติด

8) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมกับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่าง การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติด

9) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่างกับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติด

10) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติ โดยการเสริมพลังกับตัวแปรการใช้สิ่งเสพติด

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีดังนี้

- 1) ตัวแปรเพศกับตัวแปรรายได้
- 2) ตัวแปรอายุกับตัวแปรเจตคติต่อสิ่งเสพติด
- 3) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลังกับตัวแปรสถานภาพการศึกษาและรายได้

สำหรับตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ ตัวแปรสถานภาพสมรสของพ่อแม่ไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรใด ๆ ตัวแปรเพศไม่มีความสัมพันธ์กับอายุ ตัวแปรอายุไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลัง ตัวแปรรายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับเจตคติต่อสิ่งเสพติด ทั้งนี้ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันจะมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ไม่เกิน .800 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแสดงตามตาราง 21 ดังนั้นตัวแปรทุกตัวในการศึกษารั้งนี้สามารถใช้ในการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 คือปัจจัยด้านภูมิหลังและบริบททางสังคม และปัจจัยด้านคุณลักษณะทางจิตสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติด ซึ่งเสนอแบบจำลองการวิเคราะห์ความถดถอย โลจิสติก เพื่อใช้ในการประมาณค่าดังสมการต่อไปนี้

$$\text{Logit (P)} = \ln \left[\frac{P}{1 - P} \right]$$

$$\ln \left[\frac{P}{1 - P} \right] = B + B_1 \text{ SEX} + B_2 \text{ AGE} + B_3 \text{ ED_Y} + B_4 \text{ ED_S} + B_5 \text{ INC} + B_6 \text{ STATUS_F} + B_7 \text{ A_2} + B_8 \text{ CON_2} + B_9 \text{ SUP_2} + B_{10} \text{ MOD_2} + B_{11} \text{ EM_2}$$

P = โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์หรือการใช้สิ่งเสพติด

1-P = โอกาสที่จะไม่เกิดเหตุการณ์หรือการไม่ใช้สิ่งเสพติด

ตาราง 21 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามสำหรับทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 (n = 360)

ตัวแปร	เพศ	อายุ	จำนวนปี การศึกษา	สถานภาพ การศึกษา	รายได้	สถานภาพ สมรสของ พ่อแม่	เจตคติต่อ สิ่งแวดล้อม	การ ควบคุม ทางสังคม	การ สนับสนุน ทางสังคม	การเป็นตัว แบบอย่าง	การเสริม พลัง
อายุ	.063										
จำนวนปีการศึกษา	-.194**	.357**									
สถานภาพการศึกษา	-.190**	-.685**	.077								
รายได้	.115*	.686**	.304**	-.561**							
สถานภาพสมรสของ พ่อแม่	.027	.092	.025	-.013	-.034						
เจตคติต่อสิ่งแวดล้อม	-.214**	-.135*	.032	.143**	-.095	-.036					
การควบคุมทาง สังคม	-.218**	-.251**	.038	.243**	-.193**	.017	.480**				
การสนับสนุนทาง สังคม	-.158**	-.162**	.045	.180**	-.190**	.034	.393**	.595**			
การเป็นตัวแบบอย่าง	-.215**	-.262**	.089	.272**	-.177**	.039	.388**	.508**	.297**		
การเสริมพลัง	-.167**	-.046	.091	.129*	-.166*	.085	.289**	.445**	.668**	.236**	
การใช้สิ่งแวดล้อม	.298**	.445**	.046	-.406**	.349**	.007	-.174**	-.367**	-.254**	-.319**	-.220**

หมายเหตุ ** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01 * มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด พบว่าสถิติทดสอบ Model Chi-square มีค่าเท่ากับ 136.707 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่าการใช้สิ่งเสพติดมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระข้างต้นอย่างน้อย 1 ตัว ทั้งนี้ตัวแปรเพศ อายุ และการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมเป็นตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (Wald = 6.718, .754 และ 6.943 ตามลำดับ) ซึ่งการประเมินสมรรถนะของตัวแบบพิจารณาจากค่า -2 Log likelihood ซึ่งเท่ากับ 358.752 ข้อมูลการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด ดังตาราง 22

ตาราง 22 การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด
(n = 360)

ตัวแปรอิสระ	การใช้สิ่งเสพติด			
	B	SE	Wald	Exp (B)
เพศ	1.171	.284	6.718**	3.226
อายุ	.207	.062	.754**	1.230
จำนวนปีการศึกษา	.010	.045	.054	1.010
สถานภาพการศึกษา	-.308	.431	.512	.735
รายได้	.000	.000	.058	1.000
สถานภาพสมรสของพ่อแม่	-.148	.282	.276	.863
เจตคติต่อสิ่งเสพติด	.294	.215	1.867	1.342
การควบคุมทางสังคม	-.915	.347	6.943**	.401
การสนับสนุนทางสังคม	-.055	.293	.035	.947
การเป็นตัวอย่าง	-.415	.293	2.006	.661
การเสริมพลัง	-.353	.272	1.677	.703
ค่าคงที่	.560	1.649	.115	1.751

Model Chi-square = 136.707 (p < .01)

-2 Log likelihood = 358.752

หมายเหตุ ** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ผลของการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า เพศและอายุมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น สำหรับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น กล่าวคือ วัยรุ่นเพศชายมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดมากกว่าเพศหญิงและวัยรุ่นที่อายุเพิ่มมากขึ้น โอกาสในการใช้สิ่งเสพติดมีมากขึ้นด้วย ทั้งนี้พิจารณาได้จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพศกับตัวแปรการใช้สิ่งเสพติด และตัวแปรอายุกับตัวแปรการใช้สิ่งเสพติดตาม ตาราง 21 ดังนี้คือ ถ้าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองมีค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่าเพศชายและอายุที่มากขึ้นมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดมากกว่า นอกจากนี้วัยรุ่นที่มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมในระดับที่สูงขึ้นมีโอกาสนำการใช้สิ่งเสพติดลดลง ทั้งนี้ผลการทำนายการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นพบว่าตัวแปรอิสระข้างต้นมีผลต่อการใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดโดยรวมทำนายได้ถูกต้อง 270 คน หรือร้อยละ 75.00 โดยกลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดทำนายได้ถูกต้องร้อยละ 80.30 และกลุ่มใช้สิ่งเสพติดทำนายได้ถูกต้องน้อยกว่าเพียงร้อยละ 68.50 ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าสมการทำนายนี้สามารถใช้พยากรณ์การใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นได้ โดยมีความสามารถในการพยากรณ์ได้ถูกต้องร้อยละ 75.00 ข้อมูลการทำนายการใช้สิ่งเสพติดตามตาราง 23

ตาราง 23 การทำนายการใช้สิ่งเสพติด (n = 360)

กลุ่มทำนาย	จำนวน	ผลการทำนาย		ร้อยละของการทำนายถูกต้อง
		ไม่ใช้	ใช้	
ไม่ใช้สิ่งเสพติด	198	159	39	80.30
ใช้สิ่งเสพติด	162	51	111	68.50

หมายเหตุ ร้อยละของความถูกต้องรวมทั้งหมดเท่ากับ 75.00

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นนั้น คือปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งเพศและอายุ เป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่สุด โดยที่วัยรุ่นเพศชายมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดมากกว่าเพศหญิงซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุภาพร ณะชานันท์ (2548: 163) ที่พบว่าเพศชายมีความเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมการใช้ยาและสารเสพติดมากกว่าเพศหญิง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเพศหญิงมักมีเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งเสพติดซึ่งเจตคติที่ไม่ชื่นชอบหรือต่อต้านสิ่งเสพติดเป็นปัจจัยปกป้องพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติด เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ

ประเทศสเปนที่ระบุว่าเพศหญิงเป็นปัจจัยป้องกันยาเสพติดในอนาคได้ (Fernandez *et al.*, 2005: 352-358) สำหรับตัวแปรอายุที่พบว่าวัยรุ่นที่อายุเพิ่มมากขึ้นโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดมีมากขึ้นด้วย สอดคล้องกับผลการศึกษานี้ที่รายงานว่า แม้จะพบว่าการเริ่มมีพฤติกรรมมีแนวโน้มเกิดขึ้นในอายุที่น้อยลงแต่อายุที่มากขึ้นมีความเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมการใช้แอลกอฮอล์และสารเสพติดเพิ่มมากขึ้นและมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ดื่มแอลกอฮอล์ในปัจจุบัน คึ่มหนัก และคึ่มจนมาบ่อยครั้งกว่าผู้เริ่มที่มีอายุน้อย ทั้งนี้เนื่องจากอายุมากขึ้นมักมีปัญหาการแยกตัว วิตกกังวล ซึมเศร้า สมาธิไม่ดี ต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตมากขึ้น และยังมีโอกาสต่อการไปเที่ยวสถานบันเทิงยามวิกาล ซึ่งเป็นแหล่งของสิ่งเสพติดต่าง ๆ (สุวรรณ อรุณพงศ์ไพศาล, 2548: 1-3; พนมกร นันติ, 2550 และ สาวิตรี อัมณางค์กรชัย และคณะ, 2551: [2])

สำหรับสิ่งที่นับว่าเป็นปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือ การควบคุมทางสังคมโดยผ่านการรับรู้ของวัยรุ่นที่มีต่อการปฏิบัติของบุคคล กลุ่มบุคคล และชุมชนที่กระทำต่อตัววัยรุ่น ดังที่ Jessor *et al.* (1994: 29) ได้กำหนดให้การควบคุมทางสังคมเป็นตัวแปรหนึ่งในระบบการรับรู้สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการลดความเป็นไปได้ในการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา แม้ว่าจะไม่ได้เป็นตัวแปรที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมก็ตาม ซึ่งในส่วนของปัจจัยปกป้องที่ได้มาจากข้อสรุปทางวิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ อันเป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมทางสังคมมีดังนี้ การมีความสัมพันธ์ที่ดีหรือมีความผูกพันกับครอบครัว โรงเรียน หรือคนในชุมชน การติดตามสอดส่องพฤติกรรมทางสังคมอย่างเหมาะสมของครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน การกำหนดกฎกติกาบทลงโทษ และการนำมาปฏิบัติจริงอย่างเหมาะสมของครอบครัวและ โรงเรียน ครอบครัว โรงเรียนและชุมชน มีแบบแผนหรือกฎระเบียบที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐาน เช่น การกำหนดช่วงเวลากลับบ้านเป็นปัจจัยปกป้องที่สำคัญในเพศหญิงอายุ 17-18 ปี (Substance Abuse and Mental Health Services Administration[SAMHSA], 1994: 1-26; Mecks *et al.*, 1995: 9, 12; Wilson and Kolander, 2000: 7; NIDA, 2003: 8-10; Branstrom *et al.*, 2007: 12-18 และจุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์, 2550: 193)

อย่างไรก็ตามตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวดังกล่าวข้างต้นยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการใช้สิ่งเสพติด โดยเฉพาะในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาหรือไม่ หรืออาจจะมีตัวแปรอิสระอื่นเป็นปัจจัยที่สำคัญเพิ่มขึ้น เป็นการทดสอบในสมมติฐานข้อที่ 2

2.2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

ตัวแปรอิสระที่ใช้ในการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาประกอบด้วยตัวแปรเชิงปริมาณจำนวน 8 ตัวแปรและตัวแปรเชิงคุณภาพที่มีการวัดแบบตัวแปรหุ่น (dummy) จำนวน 3 ตัวแปร รวมตัวแปรอิสระทั้งสิ้น 11 ตัวแปร ซึ่งผู้วิจัยกำหนดอักษรย่อเพื่อใช้ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลและการเสนอผลสมการทำนายปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนไว้เช่นเดียวกับตัวแปรอิสระที่ใช้ทดสอบในสมมติฐานข้อที่ 1 ยกเว้นตัวแปรตามซึ่งเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพที่มีการวัดแบบตัวแปรหุ่น ดังนี้

SUBS_12 แทน การใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา (0 = ไม่ใช้ 1 = ใช้)

ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา พบว่ามีค่าตั้งแต่ .017-.686 โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีดังนี้

- 1) ตัวแปรเพศกับตัวแปรจำนวนปีการศึกษา สถานภาพการศึกษา เจตคติต่อสิ่งเสพติด การรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวอย่าง การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา
- 2) ตัวแปรอายุกับตัวแปรจำนวนปีการศึกษา สถานภาพการศึกษา รายได้ การรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวอย่าง และการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา
- 3) ตัวแปรจำนวนปีการศึกษากับตัวแปรรายได้
- 4) ตัวแปรสถานภาพการศึกษากับตัวแปรรายได้ เจตคติต่อสิ่งเสพติด การรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวอย่าง และการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา
- 5) ตัวแปรรายได้กับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวอย่าง และการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

6) ตัวแปรเจตคติต่อสิ่งเสพติดกับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่าง การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

7) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมกับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่าง การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

8) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการสนับสนุนทางสังคมกับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่าง การรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

9) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเป็นตัวแทนอย่างกับตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลัง และการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

10) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลังกับตัวแปรการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีดังนี้

- 1) ตัวแปรเพศกับตัวแปรรายได้
- 2) ตัวแปรอายุกับตัวแปรเจตคติต่อสิ่งเสพติด
- 3) ตัวแปรการรับรู้การปฏิบัติโดยการเสริมพลังกับตัวแปรสถานภาพการศึกษาและรายได้

สำหรับตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ ตัวแปรสถานภาพสมรสของพ่อแม่ไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรใด ๆ ตัวแปรเพศไม่มีความสัมพันธ์กับอายุ ตัวแปรอายุไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลัง ตัวแปรรายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับเจตคติต่อสิ่งเสพติด ทั้งนี้ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันจะมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ไม่เกิน .800 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแสดงตามตาราง 24 ดังนั้นตัวแปรทุกตัวในการศึกษาครั้งนี้สามารถใช้ในการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 คือปัจจัยด้านภูมิหลังและบริบททางสังคม และปัจจัยด้านคุณลักษณะทางจิตสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ซึ่งเสนอแบบจำลองการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก เพื่อใช้ในการประมาณค่าดังสมการต่อไปนี้

$$\text{Logit (P)} = \ln \left[\frac{P}{1 - P} \right]$$

$$\ln \left[\frac{P}{1-P} \right] = B + B_1 \text{SEX} + B_2 \text{AGE} + B_3 \text{ED_Y} + B_4 \text{ED_S} + B_5 \text{INC} + B_6 \text{STATUS_F} + B_7 \text{A_2} + B_8 \text{CON_2} + B_9 \text{SUP_2} + B_{10} \text{MOD_2} + B_{11} \text{EM_2}$$

P = โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์หรือการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

1-P = โอกาสที่จะไม่เกิดเหตุการณ์หรือการไม่ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

ตาราง 24 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามสำหรับทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 (n = 360)

ตัวแปร	เพศ	อายุ	จำนวนปี การศึกษา	สถานภาพ การศึกษา	รายได้	สถานภาพ สมรสของ พ่อแม่	เจตคติต่อ สิ่งแวดล้อม	การควบคุม ทางสังคม	การ สนับสนุน ทางสังคม	การเป็นตัว แบบอย่าง	การเสริม พลัง
อายุ	.063										
จำนวนปีการศึกษา	-.194**	.357**									
สถานภาพการศึกษา	-.190**	-.685**	.077								
รายได้	.115*	.686**	.304**	-.561**							
สถานภาพสมรส ของพ่อแม่	.027	.092	.025	-.013	-.034						
เจตคติต่อสิ่งแวดล้อม	-.214**	-.135*	.032	.143**	-.095	-.036					
การควบคุมทาง สังคม	-.218**	-.251**	.038	.243**	-.193**	.017	.480**				
การสนับสนุนทาง สังคม	-.158**	-.162**	.045	.180**	-.190**	.034	.393**	.595**			
การเป็นตัว แบบอย่าง	-.215**	-.262**	.089	.272**	-.177**	.039	.388**	.508**	.297**		
การเสริมพลัง	-.167**	-.046	.091	.129*	-.166*	.085	.289**	.445**	.668**	.236**	
การใช้สิ่งแวดล้อม ในช่วง 12 เดือน	.320**	.404**	.075	-.344**	.341**	.045	-.247**	-.355**	-.249**	-.310**	-.229**

หมายเหตุ ** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01 * มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาพบว่ามีค่าทดสอบ Model Chi-square มีค่าเท่ากับ 28.755 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่าการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาของวัยรุ่นสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระข้างต้นอย่างน้อย 1 ตัว ทั้งนี้เพศและเจตคติต่อสิ่งเสพติดเป็นตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Wald = 6.718 และ 5.710 ตามลำดับ) การประเมินสมรรถนะของตัวแบบพิจารณาจากค่า -2 Log likelihood ซึ่งเท่ากับ 137.714 ข้อมูลการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ดังตาราง 25

ตาราง 25 การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา (n = 162)

ตัวแปรอิสระ	การใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา			
	B	SE	Wald	Exp(B)
เพศ	1.233	.476	6.718*	3.430
อายุ	.085	.098	.754	1.089
จำนวนปีการศึกษา	.088	.060	2.129	1.092
สถานภาพการศึกษา	.660	.659	1.004	1.935
รายได้	.000	.000	.529	1.000
สถานภาพสมรสของพ่อแม่	.476	.451	1.117	1.610
เจตคติต่อสิ่งเสพติด	-.890	.372	5.710*	.411
การควบคุมทางสังคม	-.245	.472	.270	.782
การสนับสนุนทางสังคม	.145	.492	.087	1.156
การเป็นตัวแบบอย่าง	-.161	.509	.100	.851
การเสริมพลัง	-.535	.484	1.219	.586
ค่าคงที่	3.241	2.589	1.4000	25.563
Model Chi-square = 28.755 (p < .01)				
-2 Log likelihood = 137.714				

หมายเหตุ * มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า เพศเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา กล่าวคือวัยรุ่นเพศชายที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา มากกว่าเพศหญิง ทั้งนี้พิจารณาได้จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพศและตัวแปรการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาตามตาราง 24 ดังนี้คือ ถ้าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองมีค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่าเพศชายมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดมากกว่า สำหรับเจตคติต่อสิ่งเสพติดเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา กล่าวคือวัยรุ่นที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วมีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติดในระดับต่ำมีโอกาสเป็นผู้ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา มากขึ้นด้วย ทั้งนี้ผลการทำนายการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาของวัยรุ่นพบว่าตัวแปรอิสระข้างต้นมีผลต่อการใช่หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา โดยรวมทำนายได้ถูกต้อง 130 คน หรือร้อยละ 80.20 โดยที่กลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ทำนายได้ถูกต้องเพียงร้อยละ 20.60 ในขณะที่กลุ่มใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาทำนายได้ถูกต้องมากถึงร้อยละ 96.10 จึงกล่าวได้ว่าสมการทำนายนี้สามารถใช้พยากรณ์การใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาในกลุ่มวัยรุ่นที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วได้โดยที่มีความสามารถในการพยากรณ์ได้ถูกต้องถึงร้อยละ 80.20 ข้อมูลการทำนายการใช้สิ่งเสพติดตามตาราง 26

ตาราง 26 การทำนายการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ($n = 162$)

กลุ่มทำนาย	จำนวน	ผลการทำนาย		ร้อยละของการทำนายถูกต้อง
		ไม่ใช้	ใช้	
ไม่ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา	34	7	27	20.60
ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา	128	5	123	96.10

หมายเหตุ ร้อยละของความถูกต้องรวมทั้งหมดเท่ากับ 80.20

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการใช่หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาของวัยรุ่นที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วคือ เพศ ซึ่งเป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่เป็นตัวกำหนดสำคัญโดยเฉพาะเพศชายที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วมีโอกาสมากขึ้นที่จะเป็นผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาด้วย และปัจจัยสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งซึ่งจัดเป็นปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมคือเจตคติต่อสิ่งเสพติด โดยเฉพาะการมีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติดในระดับต่ำจะเป็นตัวแปรที่มี

ความสัมพันธ์กับการใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ตามคำอธิบายของทฤษฎีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ตัวแปรเจตคติ อาทิ เจตคติต่อต้านความเปี่ยงเบน หรือเจตคติในจริยธรรม และความยึดมั่นทางศาสนาจัดอยู่ในกลุ่มโครงสร้างด้านการควบคุมซึ่งเป็นตัวแปรที่ควบคุมไม่ให้บุคคลทำพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ในทางกลับกันปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดคือ ลักษณะความเชื่อ ความคิด และค่านิยมที่ชื่นชอบสิ่งเสพติด อาทิ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ มีการรับรู้หรือเจตคติทางบวกต่อการ ใช้สิ่งเสพติด และมีความเชื่อที่ไม่ถูกต้องต่อสิ่งเสพติด มีค่านิยมในการใช้ชีวิตที่เสี่ยงต่อการ ใช้สิ่งเสพติด เช่น ชอบทดลอง ชอบเที่ยวกลางคืนตามแหล่งสถานบันเทิง ใช้สิ่งเสพติดที่ไม่ผิดกฎหมาย (จิราพร สุวรรณธีรางกูร, 2542: 26-27) เช่นเดียวกับผลการศึกษาของประเทศสวีเดนที่พบว่า เจตคติทางบวกต่อแอลกอฮอล์และบุหรี่เป็นปัจจัยเสี่ยงมากที่สุดต่อพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของเพศหญิงอายุ 15-16 ปี ขณะเดียวกันการมีเจตคติทางบวกต่อการห้ามปรามสิ่งเสพติดเป็นปัจจัยป้องกันที่สำคัญมากที่สุดสำหรับเพศหญิงด้วยเช่นกัน แต่สำหรับกลุ่มอายุ 17-18 ปี ปัจจัยที่เป็นตัวทำนายสำคัญที่สุดของการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และใช้ยาเสพติดของทั้ง 2 เพศ คือ เจตคติทางบวกต่อแอลกอฮอล์ และการมีเจตคติทางบวกต่อการห้ามปรามสิ่งเสพติดจะเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันการ ใช้สิ่งเสพติดของเพศชาย (Branstrom *et al.*, 2007: 12-18) ในขณะที่การศึกษานี้พบว่าผู้ที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วหากเป็นเพศชาย และผู้ที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วหากมีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติดในระดับต่ำจะเป็นตัวทำนายที่สำคัญสำหรับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

บทที่ 5
ผลการวิจัยและวิจารณ์
การพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น

วัตถุประสงค์และการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นในระดับหมู่บ้าน และการประเมินผลการปฏิบัติตามตัวแบบแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น เป็นการศึกษาทั้งวิธีเชิงปริมาณ และวิธีเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้มีดังนี้ 1) การประชุมเพื่อวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคามของชุมชนต่อการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น 2) แบบสำรวจพฤติกรรมวัยรุ่น 3) แนวคำถามการสนทนากลุ่มเรื่องปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงเกี่ยวกับสิ่งเสพติดรวบรวมข้อมูลโดยการจัดสนทนากลุ่มวัยรุ่น กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย บันทึกประเด็นสำคัญและบันทึกเสียงการสนทนากลุ่ม 4) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น และ 5) ประเด็นประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวบรวมข้อมูลโดยการประชุมทีมวิจัยสรุปผลการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผลการวิจัยดังนี้

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นบ้านหนองไค้

จากการรวบรวมและศึกษาข้อมูลในพื้นที่บ้านหนองไค้ตามวิธีการที่กำหนดไว้สามารถนำมาเสนอเป็นผลการศึกษาทั้ง 4 ระยะ ได้ดังนี้

ระยะที่ 1 เตรียมการก่อนวิจัย กิจกรรมสำคัญได้แก่ การประชุมชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการและค้นหาอาสาสมัครร่วมเป็นทีมงานวิจัย รวมถึงสร้างความเข้าใจเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการศึกษาหมู่บ้าน โดยใช้เครื่องมือคือ แผนที่ชุมชนระหว่างวันที่ 12-13 กันยายน พ.ศ.2552 ณ ศาลาอเนกประสงค์ บ้านหนองไค้ ตำบลชีเหล็ก อำเภอ

แม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ วัดอุประสงค์ของการประชุมคือ ให้สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน

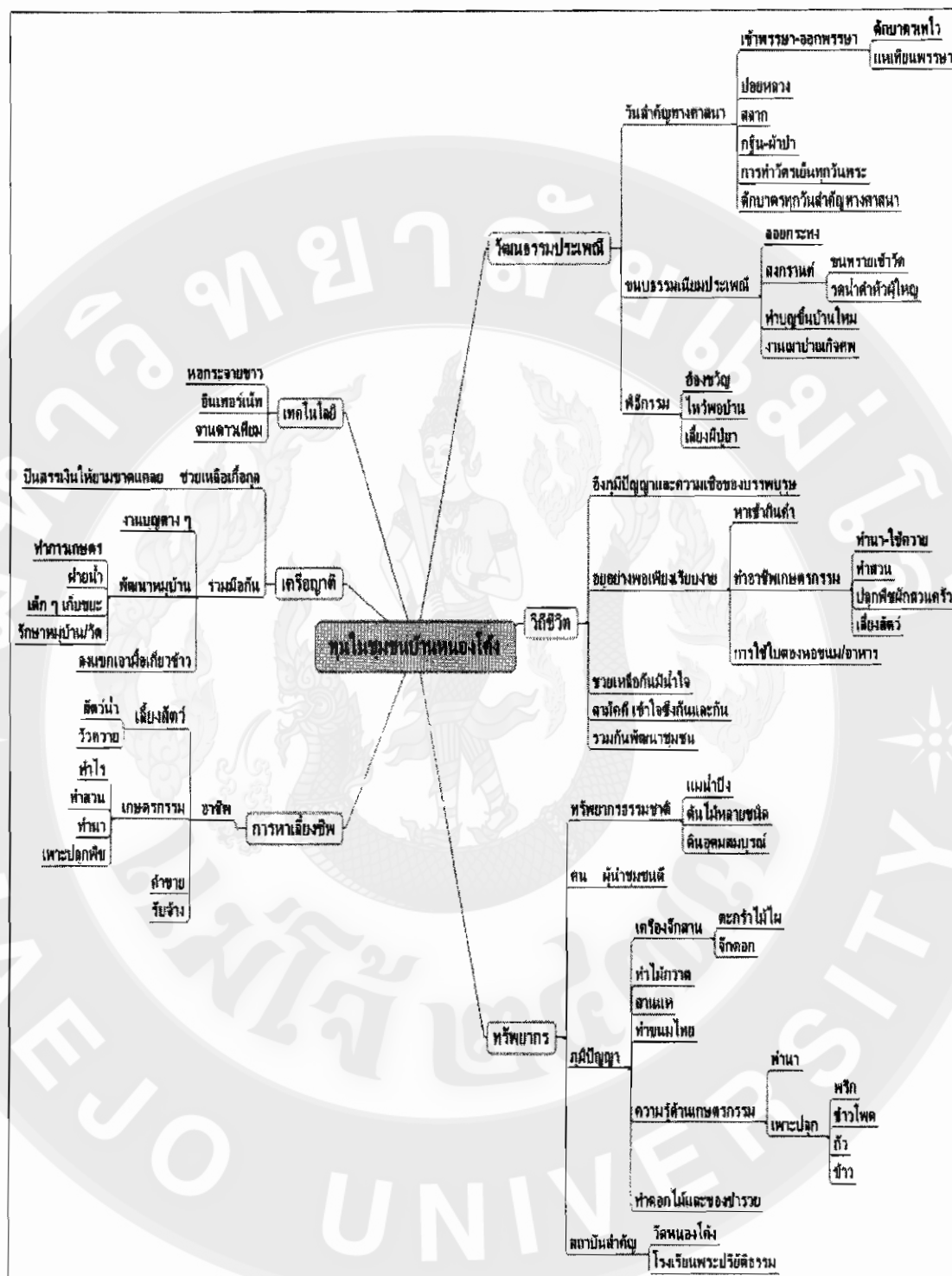
ผลจากการทำแผนที่ชุมชน ดังภาพ 6 พบว่าการทำถนนคอนกรีตเส้นทางด้านหลังหมู่บ้านซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่สูง และเป็นเขตพื้นที่ป่าไม้ ถนนเส้นนี้สามารถออกสู่ถนนเส้นทางัดสายเชียงใหม่-ปายได้ ทำให้การคมนาคมโดยรถยนต์สะดวกขึ้น นอกจากนี้ในหมู่บ้านมีสถานที่ที่เป็นร้านค้า ที่มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จำหน่ายจำนวน 4 ร้าน เป็นลักษณะร้านขายของชำทั้งหมด

ภาพ 6 แผนที่ชุมชนบ้านหนองโค้ง หมู่ที่ 4 ตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ระยะที่ 2 รวบรวมและศึกษาข้อมูลเบื้องต้น กิจกรรมสำคัญมีดังนี้

1. การวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน จัดประชุมในวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2552 ณ ศาลาอเนกประสงค์ บ้านหนองไค้ ผู้เข้าประชุม จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ตัวแทนวัยรุ่น 10 คน แกนนำชุมชน 4 คน และผู้ปกครอง 6 คน พบทุนที่สำคัญในชุมชนมีดังนี้คือ 1) วัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี วันสำคัญทางศาสนา พิธีกรรมต่าง ๆ 2) วิถีชีวิต ได้แก่ ความเรียบง่าย ความร่วมมือร่วมใจ และการร่วมกันพัฒนาชุมชน 3) การหาเลี้ยงชีพ อาชีพหลัก ได้แก่ เกษตรกรรม กสิกรรม 4) ทรัพยากร ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ภูมิปัญญา สถาบัน 5) เครือญาติ การช่วยเหลือกันในหมู่เครือญาติ และ 6) เทคโนโลยี ได้แก่ หอกระจายข่าว อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ดังภาพ 7

ภาพ 7 ทุนชุมชนของบ้านหนองไค้

ที่มา : การประชุมเพื่อวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน วันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2552 ณ ศาลาอเนกประสงค์
บ้านหนองไค้

2. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามของชุมชนต่อการป้องกันปราชญ์ พิธีกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่น จัดประชุมในวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2552 ณ ศาลา อเนกประสงค์ บ้านหนองไค้ ผู้เข้าประชุมจำนวน 20 คน ประกอบด้วย ตัวแทนวัยรุ่น 10 คน แกนนำชุมชน 4 คน และผู้ปกครอง 6 คน พบผลลัพธ์ดังนี้

2.1 จุดแข็ง ผลจากการระดมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นพบจุดแข็งสำคัญของชุมชนคือ 1) วิถีปฏิบัติและความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน อันได้แก่ การช่วยเหลือกันของสมาชิกชุมชนโดยเฉพาะการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านทั้งในกลุ่มผู้ใหญ่ และกลุ่มเยาวชน การเคารพผู้อาวุโส 2) กลุ่มทางสังคมอันเกิดจากการรวมตัวและร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านอาชีพ ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านการปกครอง อาทิ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้เพาะปลูกถั่วเหลือง และคณะกรรมการชุดต่าง ๆ

ข้อค้นพบที่ได้ คือ

กลุ่มเยาวชนมีการก่อกำเนิดมาประมาณ 20 ปี เริ่มจากการมาร่วมช่วยกันทำงานของคนวัยหนุ่มสาว ในระหว่างที่กลุ่มคนวัยหนุ่มสาวช่วยกันทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้น เด็กที่มีอายุน้อยกว่าได้มีโอกาสเข้าร่วมอยู่ในเหตุการณ์หรือมีส่วนช่วยเหลือตามสมควรแก่วัยซึ่งเอื้อต่อการเกิด การถ่ายทอดการปฏิบัติในด้านการรวมตัวกันช่วยทำงานของชุมชนให้แก่คนรุ่นต่อไป ดังนั้นในช่วงระยะเวลาประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาบ้านหนองไค้จึงยังมีการรวมกลุ่มเยาวชนได้อย่างต่อเนื่องประมาณ 3-4 รุ่น ดังที่ตัวแทนชุมชนบอกเล่าว่า

“มันอาจจะเป็นรุ่นต่อรุ่น อย่างแต่ก่อนเจ้าก็รวมกันหยัง ทำอะไรกัน ทำมาตลอด พอรุ่นน้องใหญ่ขึ้นมาก็ตามรอย ตามรอยรุ่นพี่ ไปมันก็จะตามกันไปเรื่อย ๆ”

“จุดเริ่มก็ตั้งแต่รุ่นพี่ อย่างเจ้าเป็นละอ่อนอายุนวยเป็นประธาน เป็นก็คิดสร้างอันโน้นอันนี้ที่ไม่มี อย่างอันนี้ไม่มีเสาเก็บเงินกันบ่ เขา รวมตัวกันบ่ เก็บเงินซื้อของให้หมู่บ้านเป็นหมอนเป็นผ้าห่มอย่างจ้มน จะมีเยาวชนรวมกันอย่างจ้”

“ก็เริ่มมาหลายแล้ว 20 ปีได้ละได้เยาวชนสาม สี่รุ่นแล้ว ก็รุ่นนี้กำลังขึ้นมา กำลังสร้างขึ้นมา”

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติของคนในหมู่บ้านตั้งแต่อดีตที่ทำเป็นแบบอย่างให้สมาชิกรุ่นน้องเห็น โดยเฉพาะเรื่องการร่วมคิด ร่วมทำสิ่งต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อหมู่บ้านซึ่งสมาชิกรุ่นน้องได้ถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

2.2 จุดอ่อน พบทั้งในส่วนของทรัพยากรบุคคล และประเพณี ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ 1) วัยรุ่นรายที่มีพฤติกรรมใช้สิ่งเสพติดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วโดยเฉพาะเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งมีพฤติกรรมเสี่ยงอื่น ๆ ร่วมด้วยคือ พฤติกรรมเที่ยวเตร่ การทะเลาะวิวาทภายหลังเมาสุราซึ่งส่วนใหญ่ทะเลาะวิวาทกับกลุ่มวัยรุ่นหมู่บ้านอื่น และ 2) วัยรุ่นรายที่ไปคบกับเพื่อนต่างหมู่บ้านที่ใช้ยาเสพติด ดังคำบอกเล่าของตัวแทนชุมชนดังนี้

“ละอ่อนที่มาแล้วหาเรื่องกัน มันจะไปหาเรื่องกับเด็กต่างบ้าน บ้านเดียวกันบ่มี”

“มันจะมีส่วนน้อยที่อย่างว่า ไปบ้านอื่น เอาเพื่อนบ้านอื่นไปปองเป่า มีคนเดียวเด็กบ้านเฮาแค่ไปโดนจับบ้านอื่น”

“มีอยู่คนหนึ่งมั่วสุมกันบ้านเพื่อน ไปบ้านเป็น ไปโดนจับบ้านเป็น”

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการคบเพื่อนของวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดใด ๆ ก็ตามเป็นวัยรุ่นที่คบเพื่อนต่างหมู่บ้าน พฤติกรรมเมา และทะเลาะวิวาทกับวัยรุ่นหมู่บ้านอื่นเกิดขึ้นภายหลังจากดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

สำหรับประเพณีหมายถึงบรรยายกาศในงานเทศกาลต่าง ๆ โดยเฉพาะงานสงกรานต์ งานยี่เป็งเป็นช่วงเวลาที่ยี่เป็งการเริ่มใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือดื่มในปริมาณมาก ดังคำบอกเล่าของตัวแทนชุมชนดังนี้

“งานยี่เป็ง งานปอยมันต์มีเหล้ามีเบียร์ เฮากลัวว่าละอ่อนบางคนที่ยี่มันยังบ่กิน มันจะลักกินตอนนี่กะ”

“บรรยายกาศดวย มันดั่งม่วน งานเทศกาลคนมาปะกันนั้ มันดั่งมีเลี้ยง กินหยักันพร่อง ละอ่อนมันก็เวิดไปเวิดมาก็อาจลองกัน”

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงงานเทศกาลต่าง ๆ ที่มีการเลี้ยงอาหารซึ่งต้องมีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ด้วยนั้น อาจเป็นช่วงโอกาสที่ทำให้วัยรุ่นได้ทดลองดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

2.3 โอกาส โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น พบว่าการมีเยาวชนของบ้านหนองโค้งเข้าร่วมเป็นตัวแทนคณะกรรมการของสภาเด็กและเยาวชนตำบลชี้ให้เห็นเป็นโอกาสที่ทำให้ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการพัฒนาเยาวชน อาทิ ข้อมูลเรื่องการจัดอบรมพัฒนาศักยภาพเยาวชน ซึ่งเมื่อโอกาสให้เยาวชนบ้านหนองโค้งได้เข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีต้นทุนของชุมชนที่จัดเป็นองค์กรหรือสถาบันที่ตั้งอยู่ในภายในเขตพื้นที่ของหมู่บ้าน อันได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิทยาแม่แตงเป็นสถาบันการศึกษาซึ่งเอื้อต่อโอกาส

ในด้านการพัฒนาศักยภาพเยาวชน และองค์การบริหารตำบลซึ่งเหล็กตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่บ้านเอื้อ
ต่อโอกาสในด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือการประสานงานต่าง ๆ ได้สะดวกมากขึ้น

2.4 ภัยคุกคาม พบปรากฏการณ์ที่สมาชิกในชุมชนมีความคิดเห็นว่าเป็นภัย
คุกคามสำคัญด้านปัญหาสิ่งแวดล้อมคือ 1) การมีกลุ่มบุคคลต่างพื้นที่โดยเฉพาะคนไทยพื้นที่สูงมาซื้อ
ที่ดินเพื่อปลูกที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านซึ่งบางคนมีพฤติกรรมลักลอบขนยาเสพติดให้โทษและใช้พื้นที่
ในหมู่บ้านเป็นสถานที่พักยาเสพติดชั่วคราว และ2) การพัฒนาหมู่บ้านโดยเฉพาะการตัดถนน
คอนกรีตเส้นทางด้านหลังหมู่บ้านทำให้เชื่อมต่อกับเขตพื้นที่หมู่บ้านอื่น ๆ และสามารถผ่านเข้าออก
สู่ถนนสายหลักคือเส้นทางลาดเชิงใหม่-ปายซึ่งทำให้การคมนาคมทางรถยนต์สะดวกขึ้น
ขณะเดียวกันเส้นทางถนนที่เพิ่มขึ้นนี้เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มบุคคลที่มีการลักลอบขนยาเสพติดผิด
กฎหมายด้วยเช่นกันจึงจัดเป็นปัจจัยเสี่ยงเชิงพื้นที่ด้านยาเสพติด ดังสะท้อนได้จากคำบอกเล่าของ
ตัวแทนชุมชนดังนี้

“ถ้าบ้านเฮาส่วนมากจะเป็นคนคอยที่โคน คนหมู่บ้านนี้มี
แต่มีคนคอยที่เป็นมาซื้อที่อยู่บ้านนี้ เป็นกิมค่านะ ที่โคนยับโคนจับ
เป็น...เอาขามาพักบ้างมาขายบ้าง”

“ทุกวันนี้หมู่บ้าน 4 ยังเป็นพื้นที่กลุ่มเสี่ยงอยู่ต้องรายงานทุกเดือน
แต่ไม่ใช่เป็นคนบ้านเฮา คนเกิดพื้นที่นี้มี เป็นคน...มาซื้อที่มาอยู่ทุก
วันนี้เฮาก็กลัวอยู่ว่าจะมาแพร่ให้ละอ่อนบ้านเฮา”

“พัฒนาที่ไหนแหล่งมั่วสุมก็มีที่นั่นอย่างถนนเส้นหลังทะเลา
กันได้หมดคอกบายพาออกแม่จะจาน รถใครเข้าออกกันก็ไม่ว่าแล้ว”

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าความเสี่ยงด้านยาเสพติดของหมู่บ้านคือการใช้
พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นที่พักยาเสพติดผิดกฎหมาย โดยที่ผู้นำยาเสพติดผิดกฎหมายเข้ามาคือบุคคลต่าง
พื้นที่ที่มาพักอาศัยในหมู่บ้านประกอบกับมีถนนเส้นทางด้านหลังหมู่บ้านที่สามารถออกสู่ถนนสาย
อื่นได้

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสถานการณ์ด้านการลักลอบขนหรือใช้สถานที่ภายใน
หมู่บ้านเป็นที่พักยาเสพติดได้เบาบางลง ดังคำกล่าวของตัวแทนชุมชนรายหนึ่งที่กล่าวว่า

“แต่ทุกวันนี้ก็ลงไปละโคนจับไปบ้าง หายไปบ้าง”

3. การสำรวจสถานการณ์พฤติกรรมการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์และยาเสพติดในวัยรุ่น
จำนวน 90 คน ดำเนินการสำรวจระหว่างวันที่ 1-7 ตุลาคม พ.ศ.2552 ผู้ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนามคือ
อาสาสมัครสาธารณสุขจำนวน 2 คน ในการสรุปผลการสำรวจกลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 3 กลุ่มตาม

ระดับอายุดังนี้คือ 1) กลุ่มวัยรุ่นตอนต้นคือระดับอายุ 11-15 ปี 2) กลุ่มวัยรุ่นตอนกลางคือระดับอายุ 16-19 ปี และ 3) กลุ่มวัยรุ่นตอนปลายคือระดับอายุ 20-25 ปี ผลการสำรวจมีดังต่อไปนี้

3.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสำรวจเป็นวัยรุ่นตอนต้นร้อยละ 40.00 วัยรุ่นตอนกลางร้อยละ 35.56 และวัยรุ่นตอนปลายร้อยละ 24.44 กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 70.00 เป็นนักเรียนและนักศึกษา ร้อยละ 28.89 กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับผู้ที่ออกจากระบบการศึกษาแล้วร้อยละ 30.00 เป็นผู้ประกอบอาชีพรับจ้างร้อยละ 24.45 และไม่ได้ทำงานร้อยละ 3.33 บุคคลที่พักอาศัยอยู่ด้วยในปัจจุบันคือบิดาและมารดาร้อยละ 62.22 รองลงมาคือเฉพาะมารดาร้อยละ 22.22 ทั้งนี้บุคคลในกลุ่มตัวอย่างส่วนมากสนิทด้วยคือมารดาร้อยละ 66.66 กิจกรรมที่ทำเมื่อมีเวลาว่างคือดูโทรทัศน์ฟังเพลง ทำงานบ้านหรืองานอื่น ๆ ตามที่ผู้ปกครองมอบหมาย ช่วยครอบครัวทำงาน คิดเป็นร้อยละ 83.33 ร้อยละ 75.55 และร้อยละ 57.77 ตามลำดับ สำหรับการร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาในรอบปีพบว่าร้อยละ 55.55 ร่วมทำกิจกรรมทางศาสนา 1 ครั้งต่อเดือน มีเพียงร้อยละ 7.78 ที่ร่วมทำกิจกรรมทางศาสนา 1 ครั้งต่อปี และไม่เคยทำเลยร้อยละ 5.56 ดังข้อมูลตามตาราง 27

ตาราง 27 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะทั่วไปและการทำกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่าง (n = 90)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
11 – 15 ปี	36	40.00
16 – 19 ปี	32	35.56
20 – 25 ปี	22	24.44
$\bar{X} = 16.64$ SD = 4.02 Min-Max = 11-25		
อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	63	70.00
รับจ้าง	22	24.45
ค้าขาย	2	2.22
ไม่ได้ทำงาน	3	3.33
การศึกษา		
กำลังศึกษา		
ระดับประถมศึกษา	15	16.67
มัธยมศึกษาตอนต้น/ปวช.	26	28.89
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวส.	17	18.89
อุดมศึกษา	5	5.55
จบหรือออกจากระบบการศึกษาแล้ว	27	30.00
บุคคลที่พักอาศัยอยู่ด้านในปัจจุบัน		
บิดา มารดา	56	62.22
มารดา	20	22.22
ญาติ	10	11.11
คู่รัก/สามี/ภรรยา	4	4.45
บุคคลที่สนิทด้วย		
มารดา	60	66.66
บิดา มารดา	10	11.11
ญาติ	8	8.89
พี่/น้อง	8	8.89

ตาราง 27 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
คู่รัก/สามี/ภรรยา	4	4.45
กิจกรรมที่ทำเมื่อมีเวลาว่าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ดูโทรทัศน์/ฟังเพลง	75	83.33
ทำงานบ้านหรืออื่น ๆ ตามที่ผู้ปกครองมอบหมายให้	68	75.55
ช่วยครอบครัวทำงาน	52	57.77
เล่นกีฬาออกกำลังกาย	50	55.55
เล่นเกมคอมพิวเตอร์	42	46.66
อ่านหนังสือ	38	42.22
เล่นอินเทอร์เน็ต	22	24.44
งานอดิเรกอื่น ๆ	20	22.22
การทำกิจกรรมทางศาสนาในรอบปี		
1 ครั้ง/เดือน	50	55.55
1 ครั้ง/สัปดาห์	18	20.00
มากกว่า 1 ครั้ง/สัปดาห์	10	11.11
1 ครั้ง/ปี	7	7.78
ไม่เคยเลย	5	5.56
การเข้าเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน	75	83.33
กิจกรรมที่ต้องการทำเมื่อมีเวลาว่าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
กิจกรรมพัฒนาตนเอง	50	55.55
กิจกรรมร่วมกับครอบครัว	47	52.22
กิจกรรมร่วมกับเยาวชนในชุมชน	42	46.66
กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชน	25	27.77

3.2 ความเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดต่าง ๆ ประเด็นที่ทำการสำรวจมีดังนี้ 1) บุคคลใกล้ชิดที่ใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ได้แก่ บุคคลในครอบครัวพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มอายุส่วนใหญ่มีบิดาที่ใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์และบุหรี่ สำหรับมารดาที่ใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์พบในครอบครัวของกลุ่มอายุ 20-25 ปีมากที่สุดคือร้อยละ 31.81 สำหรับเพื่อนสนิทที่ใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ พบว่ากลุ่มอายุ 11-15 ปี มีเพื่อนที่โรงเรียนใช้บุหรี่ร้อยละ 5.55 กลุ่มอายุ 16-19 ปี มีเพื่อนในโรงเรียนใช้บุหรี่ร้อยละ 31.25 และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 37.50 ซึ่งเป็นจำนวนมากกว่าเพื่อนในชุมชน ขณะที่กลุ่มอายุ 20-25 ปี มีเพื่อนในชุมชนใช้ทั้งบุหรี่และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 68.18 และร้อยละ 54.54 ตามลำดับซึ่งมากกว่าเพื่อนในโรงเรียน ทั้งนี้อาจเนื่องจากกลุ่มอายุ 20-25 ปีส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบุคคลที่ออกจากระบบการศึกษาแล้ว สำหรับยาเสพติดที่ผิดกฎหมายพบกลุ่มอายุ 20-25 ปี มีเพื่อนในชุมชนร้อยละ 4.54 ใช้ยาบ้า 2) ประสิทธิภาพการเคี้ยวซื้อสิ่งเสพติดต่าง ๆ พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มอายุมีคนที่เคยมีประสบการณ์ซื้อทั้งบุหรี่และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ แต่ทั้งนี้ มีจำนวนคนที่เคยมีประสบการณ์ซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากกว่าบุหรี่โดยที่กลุ่มอายุ 20-25 ปี มีคนที่เคยซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากที่สุดร้อยละ 81.81 3) การเคี้ยวซื้อสิ่งเสพติดต่าง ๆ พบว่ากลุ่มอายุ 11-15 ปี มีคนเคี้ยวซื้อดื่มเบียร์มากที่สุดร้อยละ 11.11 รองลงมาคือบุหรี่ และเหล้าแดง ร้อยละ 5.55 และร้อยละ 2.77 ตามลำดับ กลุ่มอายุ 16-19 ปี มีคนเคี้ยวซื้อเบียร์มากที่สุดถึงร้อยละ 43.75 รองลงมาคือเหล้าแดง และบุหรี่เป็นจำนวนเท่ากันคือร้อยละ 31.25 กลุ่มอายุ 20-25 ปี มีคนเคี้ยวเบียร์มากที่สุดถึงร้อยละ 63.63 รองลงมาคือเหล้าแดงและบุหรี่เป็นจำนวนเท่ากัน ร้อยละ 45.45 และ 4) การใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ในปัจจุบัน พบว่ากลุ่มอายุ 16-19 ปี ยังคงมีคนใช้เบียร์มากที่สุด รองลงมาคือบุหรี่ ร้อยละ 31.25 และร้อยละ 15.62 ตามลำดับ กลุ่มอายุ 20-25 ปียังคงมีคนใช้เบียร์มากที่สุด รองลงมาคือบุหรี่ ร้อยละ 63.63 และร้อยละ 45.54 ตามลำดับ ดังข้อมูลตามตาราง 28

ตาราง 28 จำนวนและร้อยละของความเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดต่าง ๆ ของวัยรุ่น (n = 90)

ประเด็นความเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด		อายุ 11-15 ปี (n=36)	อายุ 16-19 ปี (n=32)	อายุ 20-25 ปี (n=22)
1. บุคคลในครอบครัวที่ใช้สิ่งเสพติด				
บุหรี่	บิดา	12 (33.33)	12 (37.50)	10 (45.45)
แอลกอฮอล์	บิดา	33 (91.66)	20 (62.50)	15 (68.18)
	มารดา	7 (19.44)	5 (15.62)	7 (31.81)

ตาราง 28 (ต่อ)

ประเด็นความเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด		อายุ 11-15 ปี (n=36)	อายุ 16-19 ปี (n=32)	อายุ 20-25 ปี (n=22)
2. เพื่อนที่ใช้สิ่งเสพติด				
บุหรี	เพื่อนที่โรงเรียน	2 (5.55)	10 (31.25)	5 (22.72)
	เพื่อนในชุมชน	-	5 (15.62)	15 (68.18)
แอลกอฮอล์	เพื่อนที่โรงเรียน	2 (5.55)	12 (37.50)	5 (22.72)
	เพื่อนในชุมชน	1 (2.77)	10 (31.25)	12 (54.54)
ยาบ้า	เพื่อนในชุมชน	-	-	1 (4.54)
มีประสบการณ์เคยซื้อสิ่งเสพติด				
บุหรี		5 (13.88)	10 (31.25)	13 (45.45)
แอลกอฮอล์		8 (22.22)	13 (40.62)	18 (81.81)
การเคยลองใช้สิ่งเสพติด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)				
บุหรี		2 (5.55)	10 (31.25)	10 (45.45)
เบียร์		4 (11.11)	14 (43.75)	14 (63.63)
เหล้าแดง		1 (2.77)	10 (31.25)	10 (45.45)
เหล้าขาว		-	8 (25.00)	10 (45.45)
ยาบ้า/กัญชา		-	1 (3.12)	1 (4.54)
ไม่เคยลองอะไรเลย		32 (88.88)	18 (56.25)	8 (36.36)
การใช้สิ่งเสพติดในปัจจุบัน:				
บุหรี		-	5 (15.62)	10 (45.54)
เบียร์		-	10 (31.25)	14 (63.63)
เหล้าแดง		-	3 (9.37)	8 (36.36)
เหล้าขาว		-	2 (6.25)	5 (22.72)

หมายเหตุ: ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

4. การศึกษาปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิ่งเสพติด รวบรวมข้อมูลโดยการจัดสนทนากลุ่มวัยรุ่นจำนวน 20 คน กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้ปกครอง แกนนำชุมชน เพื่อนบ้าน และเจ้าของร้านค้า จำนวน 20 คน ดำเนินการสนทนากลุ่มระหว่างวันที่ 14-15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 สรุปผลปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงได้ดังนี้

3.1 ปัจจัยปกป้อง ได้แก่

3.1.1 ด้านตัวบุคคล ได้แก่ การรู้คิดได้ด้วยตัวเองอันเป็นผลมาจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“อีกอย่างหนึ่งมันอยู่กับตัวละอ่อน ผู้แยกแยะคนเดียว ข้าบางทีพ่อแม่กินพ่อแม่สูบลูกบ่กินก็มี เขาจะเรียนรู้ของเขาโดยธรรมชาติจากการที่เขาได้เล่าเรียนมา เขาก็บ่รู้ ว่าเหล้ามันบ่ดีนุหรือมันไม่ดี บางครั้งเขาก็เอามาบอกพ่อแม่เขาว่ามันบ่ดี มันเสียเงินเสียทอง เขาอาจจะได้รับรู้จากการที่ได้เรียนมา หรือได้รับจากที่อื่นมา เช่น ไปวัดมา เป็นจะสอนพวกนี้ ก็เอากลับมาบอกพ่อแม่” (ผู้ปกครอง)

“การจะสูบหรือจะดื่มอยู่ในตัวของเขาเอง” (แกนนำชุมชน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่มีต่อการไม่ใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ของวัยรุ่นนั้นเนื่องมาจากการได้เรียนรู้และรู้จักแยกแยะถึงข้อเสียของการใช้สิ่งเสพติด ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติไปในทางไม่ใช้สิ่งเสพติด

3.1.2 ด้านครอบครัว ได้แก่

1) การเป็นตัวอย่างในการทำพฤติกรรมไม่ใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“...ตัวอย่างด้วย อย่างบอกอย่าดีให้ลูกเห็นโตมาลูกจะ... มันบ่ดีอย่างนั้นอย่างเงี้ย เหล้าอย่าไปกินมันเป็นตัวอย่าง” (วัยรุ่นอายุ 20-25 ปี)

“ถ้าพ่อแม่บ่ทำละอ่อนก็บ่ทำ” (แกนนำชุมชน)

“สิ่งที่สำคัญมากที่สุดที่ทำให้ไม่ไปยุ่งกับสิ่งเสพติดต่าง ๆ คือครอบครัว อย่างที่เห็นคือคนที่ไม่เสพเป็นจะเป็นคนที่มีครอบครัวอบอุ่น พ่อแม่มีเวลาให้ลูกจะขึ้นว่าอันนี้ดี อันนี้บ่ดีที่สำคัญคือพ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดี ถ้าพ่อแม่บ่กินบ่สูบลูกก็จะบ่กินบ่สูบ จะเป็นอย่างเงี้ย” (ผู้ปกครอง)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการประพฤติดั้งเดิมที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ของ พ่อแม่ผู้ปกครอง เป็นแบบอย่างให้กับลูกซึ่งมีผลต่อการสั่งสอนซึ่งเกี่ยวข้องกับการไม่ใช้สิ่งเสพติดให้แก่ลูกด้วย

2) การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัว ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“อย่างลูกที่อยู่กับตาชายที่รู้จักก็มีนะ ตี ตั้งใจเรียนมาดูเรียนมา ปลูกข้าวโพดช่วยตาช่วยยาย แล้วยะหย่งเขาดีได้” (แกนนำชุมชน)

“แต่เขาบ่เป็นน่า ยังตั้งละอ่อนนี้เขาจะสอนลูกเขายังงี้ก็บ่สู้มา แต่เห็นค่ามาไปโงงเรียนมาเขาก่อขยะการตางบ้าน แล้วยออกไปเล่นกีฬา เล่นบอล เล่นวอลเลย์กัน” (เพื่อนบ้าน)

“เย็นเลิกโรงเรียนมา ถ้ามาเร็วก็เอาข้าวให้ไก่ มอบงานให้เอาข้าวให้ไก่ เล่นฟุตบอลมาก็เอาข้าวให้ไก่ต้องมีอย่างงี้ไม่งั้นเขาจะเที่ยว” (ผู้ปกครอง)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงครอบครัวมีการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบหรือมีกิจกรรมให้วัยรุ่นได้ทำโดยเฉพาะช่วงเวลาหลังเลิกเรียนซึ่งถ้าหากไม่มีหน้าที่รับผิดชอบหรือไม่มีกิจกรรมทำแล้ว วัยรุ่นใช้เวลาว่างไปกับการเที่ยว

3.1.3 ด้านกลุ่มเพื่อน ได้แก่

1) การคบเพื่อนที่ดี ดังคำสะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ในหมู่เซตดีมันก็จะอยู่กันกับเซตดี อย่างในหมู่บ้านนี้ละไอ้หมู่เซตดีมันก็จะรู้จักกัน ก็จะเรียนหนังสือมีอะไรก็จะรู้กันเรื่องเรียนเรื่องกิจกรรม ไอ้หมู่ที่มันบ่ดีมันจะไปคบกับเพื่อนตางนอก” (แกนนำชุมชน)

“ถ้ามีเพื่อนชวนกันขยะสิ่งดี ๆ มันก็ดี อย่างวันว่างก็มาทำอะไรกัน มาช่วยงานหมู่บ้าน งานพัฒนาอย่างงี้กะ” (ผู้ปกครอง)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเลือกคบเพื่อนของวัยรุ่นซึ่งวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมดี เช่น สนใจการเรียน มีการคบเพื่อนที่สนใจการเรียนด้วยกัน ในขณะที่วัยรุ่นที่มีพฤติกรรมไม่ดีมีการคบเพื่อนภายนอกหมู่บ้าน

2) การสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อนที่มีความทุกข์ใจด้วยวิธีที่เหมาะสมของกลุ่มเพื่อน ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“มันก็ต้องอาศัยคนรอบข้างด้วยครับ อาศัยคนรอบข้างที่ว่า จะสามารถจะปรึกษา กัน ปรับความเข้าใจกันได้ครับ สามารถที่ว่าพากันไป

ที่ไหนได้ที่เราจะสบายใจ ให้ลืม อย่างสมมติว่าผมทุกข์ใจแล้วสองคนนี้
เขาสบายใจเขามาช่วยอุ้มช่วยพยุงหรือชวนเขาไปเล่นกีฬาหรือทำอะไรที่
สบาย ๆ ผ่อนคลายก็โอเค แต่ถ้าสองคนนี้มาชวนผมไปกินเหล้าผมก็ผมก็
“ไปกินครับ” (วัยรุ่นอายุ 20-25 ปี)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการแก้ปัญหาของบุคคลที่ประสบกับความไม่สบาย
ใจหรือมีความทุกข์ใจมักมีเพื่อนมาช่วยเหลือด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งบุคคลนั้นมักดำเนินตามวิธีการที่
เพื่อนแนะนำหรือชักชวน

3.1.4 ด้านชุมชน ได้แก่

1) การสนับสนุนให้วัยรุ่นได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หรือ
ทำงานบริการชุมชน ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ถ้าชุมชนมีกิจกรรม มีอะไรให้ละอ่อนทำ ใช้เวลาว่างให้เป็น
ประโยชน์ อย่างหมู่ที่เขานี้จะเก็บอุปกรณ์กีฬาไว้ที่พี่เลย ค่ำมาเขาก็จะมา
เบิก มาเตะฟุตบอล แบดมินตัน ตะกร้อ ไปเล่นกันที่สนามกีฬา ค่ำมาเขา
ก็เข้าบ้าน หื้อ อย่างน้อย ๆ ในชุมชนเรา เราก็ต้องให้ความสำคัญกับเขา”
(แกนนำชุมชน)

“เรามาสังเกตไอ้คนที่พัฒนาได้หรือเราคิดจากตัวเราเองจาก
ทีมงานเราเองนี่ ถ้าเรามีจิตที่จะเสียสละจิตสาธารณะต่อส่วนรวมเนี่ย
กรณีที่จะไปทางค้ำทางลงจะน้อยลงเข้าใจอย่างนี้นะ” (แกนนำชุมชน)

“ให้เขาได้เล่นกีฬา คนตรี จะช่วยทำให้เขามีทางไปของเขาเอง”
(ผู้อาวุโส)

“ถ้าชุมชนมีความร่วมมือดี มีกิจกรรมของเด็กอะไรบ้างมันจะดี
ถ้าไม่ให้ความร่วมมือเด็กมันก็ไปไม่ได้เองนะต้องมีกลุ่มอย่างเงี้ย ต้อง
ชักชวนเขา ปลอ่ยเขาไปคนเดียวไม่ได้เราต้องนำเขา” (ผู้ปกครอง)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสนับสนุนให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ โดย
ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเป็นผู้เริ่มต้นจัดเตรียมอุปกรณ์ กระตุ้นหรือชักชวนให้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ
เพื่อให้วัยรุ่นได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

2) การเป็นตัวอย่างที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดของผู้ใหญ่ในชุมชน ดัง
คำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“อีกอย่างอยู่ที่ตัวผู้นำ อย่างพี่อย่างนี้ไม่กิน ก็สามารรถเข้าไปอุ้เขา
ได้ ว่ามันบ่ดีอย่างจั้นอย่างจี้ ป้าอยู่งานอย่างนี้ยังบ่แตะ” (แกนนำชุมชน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการที่ผู้ใหญ่คนที่ไม่มีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดจะสามารถเป็นแบบอย่างและให้แนะนำในเรื่องการไม่ใช้สิ่งเสพติดแก่วัยรุ่นได้ง่ายมากขึ้น

3) ความร่วมมือของชุมชนในการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดรวมทั้งการช่วยเหลือให้คำแนะนำในเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น คำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ถ้าแกนนำชุมชน คนในชุมชน ช่วยกันสอดส่อง ไอ้หนุ่มที่จะไปยุ่งกับยาเสพติดก็ดึง ๆ มั่นมา หรือช่วยกันผ่อเป็นหูเป็นตากัน ก็มีจุดตรวจกัน” (แกนนำชุมชน)

“อย่างมีนักเรียนสามคนสอบไม่ผ่าน ก็จะไปคุยกับพ่อแม่เขาแนะให้พ่อแม่เขาไปคุยกับครูที่โรงเรียน ก็ต้องช่วย ๆ กันอย่างนี้” (แกนนำชุมชน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการร่วมกันช่วยเหลือวัยรุ่นของสมาชิกในหมู่บ้านทั้งกรณีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดหรือกรณีที่มีปัญหาอื่น เช่น การเรียน วิธีการช่วยเหลือมีทั้งปฏิบัติต่อวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาโดยตรงและปฏิบัติการในเรื่องส่วนรวมในเชิงเฝ้าระวังและป้องกันการเกิดปัญหา

3.2 ปัจจัยเสี่ยง

3.2.1 ด้านตัวบุคคล ได้แก่

1) ความอยากรู้อยากลอง ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“เพราะอยากรู้อยากลอง คิดที่จะทำตามเพื่อน” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“อยากรู้อยากลอง อยากเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“อยากรลอง เพื่อนฝูง เท่ครับ โชว์สาว อดสาว...แล้วไม่ได้ซักอย่าง สักคมพาไป” (วัยรุ่นอายุ 16-19 ปี)

“แล้วแต่คนครับ มันมองได้สองแง่ แ่งหนึ่งอยากรลอง อีกแ่งหนึ่งก็คิดว่ามันบ่ดี แต่ก็อยากรู่ว่ามันเป็นจะไยยังเห็นในโฆษณา...” (วัยรุ่นอายุ 20-25 ปี)

“ผมก็ว่าเขาฮู้นะ กินเหล้ามันต้องเมาหรืมันบ่ดีหลายอย่าง เขาฮู้กัน แต่เป็นช่วงระยะของเขาที่เขาทดลองกัน อยากเริ่มอยากลองซะปะอย่าง” (ผู้ปกครอง)

“วัยนี้มันตึงอยากลองอยากฮู้ อยากลองเนื้อ ละอ่อนที่มันบ่ได้ร่าบ่ได้เฮียนนะ” (เพื่อนบ้าน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงสาเหตุหนึ่งของการที่วัยรุ่นมีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ คือ ความอยากลองของวัยรุ่นเอง

2) ความต้องการแก้ไขหรือจัดการกับอารมณ์หรือความทุกข์ใจต่าง ๆ ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ออกหัก เครียด อยากลอง รู้เท่าไม่ถึงการณ์” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“ประชดประชันครอบครัว” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“แบบว่าเข้าวันนี้มีความทุกข์มันก็ทุกข์อยู่คนเดียวแต่ถ้าไปกินเหล้ากับเพื่อนฝูงมันสบายใจ กินดีกว่า แต่ก็ยังดีกว่าทุกข์ใจอยู่ตลอด” (วัยรุ่นอายุ 20-25 ปี)

“ในใจเรามีความทุกข์อยู่แล้วเราก็อบายระบาย อยากลืมมันไปเพราะเราจะไปทางอื่น เพื่อนฝูงไปอีกทางนึง มันแยกกันแล้ว อย่างเด็กไปที่นี่สามคน เราไปคนเดียว ก็เหงาอีก ก็ไม่สบายใจอีก ก็กลับมา (ดื่มแอลกอฮอล์) อีก” (วัยรุ่นอายุ 20-25 ปี)

“ดื่มเหล้าเพื่อคลายเครียด ดื่มเข้าไปแล้วทำให้เลือดลมแรงขึ้น” (ผู้อาวุโส)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึง ความต้องการแก้ไขปัญหหรือความไม่สบายใจที่เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งวิธีการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยทำให้ลืมความทุกข์ใจต่าง ๆ ตลอดจนคลายความเครียด

3.2.2 ด้านครอบครัว ได้แก่

1) ครอบครัวขาดการใช้เวลาหรือให้เวลาในการดูแลหรืออยู่ใกล้ชิดกับลูกอย่างไม่เหมาะสม ไม่มีการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัวให้แก่ลูก และเลี้ยงดูแบบตามใจลูก ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ขาดความอบอุ่นในครอบครัว ในครอบครัวมีปัญหากัน ครอบครัวแตกแยกพ่อแม่หย่าร้างไม่มีเวลาให้ลูกไม่ดูแลลูก” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“เริ่มแรกมันจะมีพื้นฐานที่บ้านก่อน เพราะว่าครอบครัวแต่ละครอบครัวเขามันบ่มเหมือนกันบางคนบางท่านก็พอไปที่ แม่ไปอีกทีหนึ่งแจ่มมาก็ไปคนละที่ ลูกอยู่บ้าน ดังให้ชาวบาทเนื้อ วันเสาร์อาทิตย์ก็ให้ชาวบาทเนื้อ ละอยู่บ้านเสาร์อาทิตย์ชาวบาทเนื้อ พ่อแม่ได้สนใจลูกไปทางใดมาทางใดละอ่อนมันก็ว่าแหวกก็เข้าหาหนู หนูก็คนสืบคนมันอาจดี บ่ดีมันก็ต้องมีคนหนึ่งละ น่าจะยังแปลกปลอมเข้ามา ผมว่าการจะป้องกันอยู่ที่ครอบครัวมากกว่าครอบครัวหนักที่สุด” (แกนนำชุมชน)

“ผมว่าพื้นฐานที่แท้คือครอบครัว อย่างคนเฒ่าเมื่อก่อนเป็นเลียงลูกไม่ใช่อย่างนี้ เป็นไปไร่ไปสวนก็ด้วยกันไป เดียวนี้ไม่ต้องไปมันฮ้อนเอาดังให้ชาวบาทสามสิบบาทซึ่รถถีบเที่ยว มันเป็นจะอื่ บ่เดี๋ยวนี้...อย่างทำงานโรงงาน ขับรถพ่วง ยะสวนแต่เมื่อก่อนเ็นดูลูกมัน บ่เอาลูกบ่เอา ยังติดตามด้วย ก็เลียงว่าลูกเด๋าก็บ่ใช้” (แกนนำชุมชน)

“ละอ่อนบางคนมีพร้อมทุกอย่างก็ยังไปเล่นเป็นเพราะยัง ถ้าจะควยเพื่อนควยฝูงนะ ใครได้หยั่งพ่อแม่ก็ปะเคนหื้อ จะยะหยั่งน้องควย ลูกควยอย่างอันอย่างอื่ ลูกฮู้มันทุกคนจะใคร่ได้อันหยั่ง” (ผู้ปกครอง)

“มันจะมีกลุ่มเสียงเนื้อ ที่พ่อแม่ได้สนใจ เมาไปทำการทำงานอย่างเอี้ยก่า” (เพื่อนบ้าน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของครอบครัวที่มุ่งแต่ทำงาน ไม่สามารถแบ่งเวลามาให้ความสนใจพูดคุยกับลูกในเรื่องต่าง ๆ อีกทั้งไม่ได้ให้ลูกมีส่วนร่วมในการทำงานของพ่อแม่ ประกอบกับลูกมีเงินที่พ่อแม่ผู้ปกครองให้ไว้ใช้จ่ายโดยที่ไม่สามารถควบคุมลักษณะการใช้จ่ายของลูกได้

2) การเป็นตัวอย่างในการทำพฤติกรรมใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอื่น ๆ ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ครอบครัวที่ผู้ใหญ่ติดสิ่งเสพติด พ่อแม่ดื่มเหล้าทำให้ลูกที่เห็นพ่อแม่เป็นตัวอย่างจึงปฏิบัติตามโดยคิดว่าถูกแล้วเพราะพ่อแม่ทำให้เห็นพ่อแม่เป็นตัวอย่าง” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“คนในครอบครัวเป็นตัวอย่างให้เห็นการกระทำต่าง ๆ ” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“ไปทางใดก็มีแต่คนสูบนั่นก็เลยทำให้เราอยากสูบนั่นตัวอย่าง

ง่าย ๆ อย่างปู่ตายาก็ดูเห็นตั้งแต่เด็ก ๆ เกิดมา อู้อยู่ก็คาบหนูหรี เกิดมาก็เห็นแล้ว” (วัยรุ่นอายุ 16-19 ปี)

“ครอบครัวมันบ่เหมือนกัน แม่บ่ก่อ ครอบครัวบางคนนี่พ่อก็กินเหล้าแม่ก็กินเหล้าลูกมันจะไปไหนถ้าไม่กินเป็นไปไม่ได้” (แกนนำชุมชน)

“ที่ผมเน้นคือเน้นพ่อแม่ คือพ่อแม่ที่ไม่ค่อยมีเวลาให้ลูก ดูลูกก็มีแบบอื่นอีกไหมมันจะมีพ่อแม่ที่เป็นแนวทางแบบว่ากินเลี้ยงวันเกิดพ่อแม่ มันบ่สมควรที่จะทำเอาเหล้าเอาหยังมากิน เปิดคาราโอเกะ เปิดหนังโป๊ของอย่างจี่ คนใหญ่บ่ทำให้ละอ่อน ถ้าทำแล้วมันต้องคิดตามละ “พ่อยังทำได้” พ่อว่าลูกไม่ได้ละ เอ็นดูมันนะ พ่อเป็นคนทำก่อน ลูกก็ต้องทำแม่บ่ก่อ แล้วก็เหล้ายาปลาบั้งเอาเพื่อนมาดื่มที่เอาเหล้ามากินกัน พ่อกับลูกมันจะกินด้วยกันบ่ได้ ลูกก็ส่วนหนึ่งพ่อก็ส่วนหนึ่ง เอาทีวีมาตั้งเปิดดูหนัง ฟังเพลงคาราโอเกะ วับ ๆ แวบ ๆ อย่างจี่ แล้วมันก็เกิด... เด็กมันก็ลองของ ถ้าผู้ใหญ่มันไม่ทำเด็กมันจะทำได้อย่างไร ไม่ทำหรอก” (ผู้ปกครอง)

“อย่างเหล้าเอี้ย เขาบ่กละอ่อนบ่หื้อกิน ป๊อแม่บ่กินเอี้ย กินมาแล้วมาสอนละอ่อน ป๊อแม่บ่ดี” (เพื่อนบ้าน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการที่ผู้ใหญ่ทั้งภายในครอบครัวโดยเฉพาะพ่อแม่ และภายนอกครอบครัวซึ่งคือสมาชิกในหมู่บ้าน มีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดชนิดต่าง ๆ ตลอดจนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอื่น ๆ ให้วัยรุ่นได้เห็นเป็นแบบอย่าง ซึ่งอาจทำให้วัยรุ่นคิดว่าเป็นสิ่งที่สมควรทำได้เช่นกัน

3) การสื่อสารในครอบครัวที่ไม่เหมาะสม ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ละอ่อนมันมีความกอดันนั ก ป๊อแม่สักคนอู๊ดีก็มีเอ็ดไ้ละอ่อนมันก็เตลิดเปิดเปิง มันอู๊ เฮาก่อย ๆ อู๊ เขาก็จะดีไป ละอ่อนมันต้องอู๊ด้วย ลู๋ (ขอ) ดวย ถ้าโคด (โกรธ) ไ้มัน มันก็โคดมันน่าดิงมี” (เพื่อนบ้าน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการพูดคุยในครอบครัวระหว่างพ่อแม่และลูกซึ่งพ่อแม่มักพูดจาไม่ดีหรือใช้อารมณ์ในขณะที่พูดกับลูก ซึ่งการพูดคุยกับวัยรุ่นต้องมีลักษณะของการพูดแบบส่งเสริมสนับสนุนด้วย

3.2.3 ด้านกลุ่มเพื่อน ได้แก่

1) การเลียนแบบเพื่อน การปฏิบัติตามเพื่อนแสดงถึงการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกลุ่มเพื่อน ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“เพื่อนอาจจะประพติดตามพ่อแม่ที่ไม่ดีแล้วมาทำให้เพื่อนคนอื่น ๆ เห็นจึงพากันเลียนแบบโดยอ้างว่าหากเพื่อนทำได้เราก็คงทำได้ไม่ผิดอะไร” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“ค่านิยมของกลุ่มเพื่อน เกรงใจเพื่อน ถูกเพื่อนชักชวน” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“ที่กินเหล้าสูบบุหรี่นี้เป็นเพราะเพื่อนฝูงพากันไป เพื่อนฝูงกินเหล้าสูบบุหรี่ที่แรกเขาบได้กิน แต่พอเราเข้าไปแล้วมันก็ต้องกิน เพราะว่ามันสังคม ในเมื่อเพื่อนฝูงกินแล้วเราก็คงกินได้มันจะได้ไปด้วยกันได้ เดียวเพื่อนฝูงจะว่าคบกันบ่ได้ เพื่อนฝูงพาไปมันมีส่วนน้อยที่เพื่อนฝูงจะบ่กินบ่สูบ” (วัยรุ่นอายุ 20-25 ปี)

“ถ้าเกิดอยู่ในหมู่ผมเข้ามาหากัน มันก็ต้องนั่งกินนั่งสูบด้วยกันแล้ว อย่างนู้นนี่มันวนเคี้ยวสูบนิดนึงคนอื่นก็ขอ” (วัยรุ่นอายุ 20-25 ปี)

“มันก็ไม่มีใครมาชักชวนหรอกมัน ก็มีแต่พรรคพวกหมู่เขาเพื่อน ๆ แหะละกะ ไม่ใช่ว่าผู้ปกครองจะไปแนะนำให้สูบบุหรี่หรือกินเหล้ามันเป็นทางที่บ่ดี แต่ว่ามันจะมาทางหมู่เพื่อนหมู่ฝูงที่โรงเรียนหรือที่บ้านเพื่อนฝูงที่มาแอ่วหากัน” (แกนนำชุมชน)

“มันหลายอย่างนะ อันดับแรกอาจจะเริ่มจากหมู่ฝูงเพื่อนฝูงที่โรงเรียนหรือในสังคมของเขานะ บางอย่างก็อาจจะโชว์กันมันเป็นแฟชั่นเขา” (แกนนำชุมชน)

“คนไหนไม่ดื่มเหล้าก็เข้าสังคมไม่ได้” (ผู้อาวุโส)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นมีจุดเริ่มต้นมาจากการปฏิบัติตามเพื่อน ๆ ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เพื่อนมาหา มาชวนหรืออยู่ในกลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงการยอมรับว่าเป็นกลุ่มเดียวกันกับเพื่อน

2) ใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ เป็นวิธีช่วยเหลือเพื่อนที่มีความทุกข์ใจ ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“เพื่อนปลอมใจก็มีครับเป็นบางครั้งที่ไม่ชวนกันไปกินเหล้า ส่วนใหญ่ประเภทนี้มีแค่คนสองคน แต่ส่วนมากเมื่อเพื่อนฝูงไม่สบายใจ เขาก็กินเหล้า ไปก็ไป มันง่ายดี” (วัยรุ่นอายุ 20-25 ปี)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการช่วยเหลือเพื่อนที่กำลังมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น และมีความไม่สบายใจ หรือความทุกข์ใจเกิดขึ้น ซึ่งการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นวิธีหนึ่งที่มีความง่าย

3.2.4 ด้านชุมชน ได้แก่

1) วิถีชีวิตประจำวันของชุมชนรวมถึงงานประเพณีที่มีการกระทำ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติด และเป็นตัวแบบอย่างในการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ดังคำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ชุมชนมีคนกินเหล้าเยอะ ชุมชนที่ปล่อยปะละเลยเด็ก ชุมชนที่มีร้านเหล้าขายสิ่งเสพติด ชุมชนที่มีผู้ใหญ่ชักชวนเด็ก” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“สภาพแวดล้อมชุมชน ผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นตัวอย่าง มีงานชุมชน ชุมชนอ่อนแอไม่มีการระวัง” (วัยรุ่นอายุ 11-15 ปี)

“งานเทศกาลโดยเฉพาะงานสงกรานต์ งานยี่เป็งมีการกินกันเยอะนัก มันจะเป็นช่วงที่ละอ่อนมันเริ่มกินบ้างกะ” (ผู้ปกครอง)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพชุมชนที่เอื้อต่อการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ โดยเฉพาะเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งมีทั้งตัวแบบของบุคคลในหมู่บ้านจำนวนมากที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มีร้านจำหน่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ งานเทศกาลต่าง ๆ ที่ต้องมีการเลี้ยงอาหารและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ตลอดจนไม่มีการเฝ้าระวังหรือตระหนักในเรื่องการดื่มแอลกอฮอล์ของสมาชิกในหมู่บ้าน

2) การเข้ามาตั้งที่อยู่อาศัยของคนต่างพื้นที่ โดยเฉพาะคนไทยพื้นที่สูงซึ่งมีบางคนมีความเกี่ยวข้องกับการยาเสพติดและใช้พื้นที่หมู่บ้านเป็นสถานที่พักยาเสพติด คำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“อย่างที่ว่าโดนยาโดนหยันนี่เป็นคนคอย ส่วนมากเป็นคนคอยแล้วเป็นมาซื้อที่ที่นี่” (แกนนำชุมชน)

“เขาเอามาพักไม่ใช่คนในพื้นที่ ไม่ใช่คนบ้านเขาคนเกิดบ้านนี้บ่มี เนี่ยเฮากลัวที่สุด มาใช้จุดบ้านเฮา กลัวเอามาแพร่ให้ละอ่อน” (แกนนำ

ชุมชน)

“ทุกวันนี้หมู่บ้านยัง โคนอยู่ เป็นกลุ่มเสี่ยงต้องรายงานทุกเดือนยัง

คิดในเป็นอยู่” (แกนนำชุมชน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึง โอกาสที่อาสาสมัครฝึกกฎหมายเข้ามาในเขตพื้นที่หมู่บ้าน โดยคนต่างพื้นที่ที่มาสร้างที่พักอาศัยในเขตหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันหมู่บ้านยังเป็นพื้นที่ในกลุ่มเสี่ยงที่ต้องเฝ้าระวัง

3) การสร้างความเจริญในหมู่บ้าน คำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่ม

ตัวอย่าง ดังนี้

“ถนนบนโน้นจะทะลุบายพาสได้ เทคอนกรีตหมด พัฒนาที่

ไหน เจริญที่ไหนความมั่งคั่งจะมาก” (แกนนำชุมชน)

“เดี๋ยวนี้ถนนเส้นนี้มันปดแม่จะ जानปางเปมา้นไปได้หมด ถนน

เพิ่มพัฒนาเรื่อย คันชอยก็ปด มาดั่งป้อมกันก็ลำบากเหมือนกันนะบ่าเดี๋ยวนี”

(แกนนำชุมชน)

“ก็สิ่งแวดล้อมมันมี แล้วบางทีละอ่อนมันก็อยากลงนะ มัน

ใกล้ตัว” (ผู้ปกครอง)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างถนนคอนกรีตจัดเป็นการพัฒนาที่ทำให้หมู่บ้านเจริญขึ้นแต่การเกิดเส้นทางถนนที่สามารถเชื่อมต่อกับถนนสายหลักและติดต่อกับพื้นที่หมู่บ้านอื่น ๆ มากขึ้นนั้นทำให้การคมนาคมโดยรถยนต์สามารถเข้าออกหมู่บ้านได้หลายเส้นทางด้วยซึ่งเอื้อต่อการรวมกลุ่มมั่วสุมของวัยรุ่นและทำให้เกิดความยากลำบากในการตั้งจุดตรวจการลักลอบขนยาเสพติดด้วยเช่นกัน

4) การไม่ให้โอกาสหรือมอบหมายหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมทำงานเพื่อบำเพ็ญประโยชน์หรือบริการชุมชน คำพูดที่สะท้อนจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“คนเขามันบ่เหมือนกัน เวลาละอ่อนมันจะเข้าไปชะการ บอก

เฮ้ยไม่ต้องเข้ามากะ ไปเตอะไป คนใหญ่มันว่าไม่ใช่เรื่องของละอ่อน”

(แกนนำชุมชน)

จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เข้าใจถึงการให้วัยรุ่นได้ร่วมทำงานของผู้ใหญ่ในหมู่บ้านบางคนซึ่งมีผลทำให้วัยรุ่นไม่ได้รับโอกาสหรือมอบบทบาทหน้าที่ในการเข้าร่วมทำกิจกรรมหรือทำงานร่วมกับสมาชิกในหมู่บ้าน

ระยะที่ 3 พัฒนาแผนปฏิบัติการป้องกันปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัยรุ่น

กิจกรรมสำคัญคือ การประชุมระดมพลังอย่างสร้างสรรค์ (A-I-C) ในวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2553 ณ ศาลาเนกประสงค์บ้านหนองไถ่ ตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อกำหนดแผนปฏิบัติการป้องกันปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัยรุ่น ทั้งนี้ นำข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นผลจากการดำเนินการวิจัยและข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ของชุมชนมาใช้ประกอบในการกำหนดแผนปฏิบัติการด้วย อันได้แก่

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งในส่วนของคุณของหมู่บ้าน การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคามของชุมชน ผลการสำรวจพฤติกรรมวัยรุ่น และความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย
2. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพวัยรุ่นและแหล่งให้การสนับสนุนจากภายนอกหมู่บ้านที่มีอยู่ในระหว่างช่วงเวลาดำเนินการ โครงการวิจัย
3. กรอบแนวคิดทางทฤษฎี ได้แก่ การควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม การเป็นตัวอย่าง และการเสริมพลังวัยรุ่น

ข้อมูลที่ได้จากการประชุมระดมพลังอย่างสร้างสรรค์ในส่วนของการวิเคราะห์อดีต ปัจจุบัน และความปรารถนาในอนาคตที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัยรุ่น ได้ผลดังภาพ 8-10

คำอธิบายภาพ 8 และภาพ 9 มีดังนี้

“เมื่อก่อนถนนหนทางไม่ค่อยดี น้ำในคลองก็มีเศษขยะสนามที่ใช้ออกกำลังกายก็เสื่อมโทรมอุปกรณ์หักพังไม่ค่อยมีใครไปเล่นกีฬา กันแล้วก็มีคนหรือวัยรุ่นที่ชอบจับกลุ่มกันสูบบุหรี่ดื่มเหล้ากันก็ไม่มีเป็นใครมีทั้งคนจากข้างนอก แล้วก็มาชักชวนเด็กในหมู่บ้านไปมั่วสุมกัน พอมาถึงในปัจจุบันนี้ก็นำชุมชนและคนในหมู่บ้านได้ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญขึ้น น้ำในคลองก็สะอาดขึ้นไม่มีขยะ เด็ก ๆ ไปเล่นน้ำกันได้ ถนนก็ซ่อมแซมทำใหม่ดีขึ้น สนามก็ปรับปรุงเล่นกีฬาได้แล้ว พวกวัยรุ่นที่จับกลุ่มดื่มเหล้าสูบบุหรี่ก็น้อยลง สูบบุหรี่เสพยาเสพติดในหมู่บ้านไม่มีแล้ว พวกที่เอายามาก็ถูกจับไปหมด”

ภาพ 8 สภาพการณ์ของหมู่บ้านหนองโค้งในอดีต

ภาพ 9 สภาพการณ์ของหมู่บ้านหนองโค้งในปัจจุบัน

นอกจากนี้มีตัวแทนของชุมชนได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับสถานการณ์ในอดีตและปัจจุบันดังนี้

“แต่ก่อนจะมีพวกคนที่อื่นเข้ามาซื้อที่ซื้อทางมาอยู่กันแล้วก็เอายาเสพติดเข้ามาเอามาพักไว้มันก็ต้องมีสูบมีขายกันก็ชวนกันไปแต่พอช่วงที่เขากวาดล้างกันก็ถูกจับกันไป ก็ชาลงตอนนี้ก็น้อยลงมากแล้วแต่ยังโหล่งโหล่งนี่ยังเป็นพื้นที่เสี่ยงอยู่ ยังต้องส่งรายงานเรื่องยาเสพติดทุกเดือน”

“เฮากลัวปัญหาดรugs นี่เข้ามา ทั้ง ๆ ที่ละอ่อนบ้านเขาบ่ยุ่ง มันเป็นเรื่องแวดล้อม บ่เดี๋ยวนี้อีกยังไม่ได้มีแนวเฉพาะ แต่มันก็จางลงไป โคนชัยพร่อง หายไปพร่อง”

“สมัยก่อนต้องตั้งจุดตรวจกัน ตามจุดต่าง ๆ สลับกันฝ่ายยามแต่พอมาตั้งแต่ตัดถนนเส้นหลังหมู่บ้าน ตั้งจุดตรวจกันไม่ไหว ถนนมันทะลุออกเส้นบายพาสโน้นเลยประชุมกันว่าจะเอาไงกันดีเวลามีคนทางนอกโดยเฉพาะหมู่...มาซื้อที่ ก็ต้องมาพูดคุยข้อตกลงกันก่อน ถ้าทำผิดจะตัดน้ำตัดไฟไม่ให้ความร่วมมือสักอย่าง”

“เดี๋ยวนี้อีกคนคอยจะมาซื้อที่หรือเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ ต้องมาคุยกันให้รู้จักกันก่อนอย่างมีที่ทำผิดแล้วมีศพทางหมู่บ้านจะไม่ไปยุ่งเลย”

“ตอนนี้ละอ่อนที่สูบยา ถ้าเป็นในหมู่บ้านบ่มีแล้วไอ้ที่ว่าต้องไปตัดยาบ่มีเลยแต่ก็มีบางคนมีคนหนึ่งมีละอ่อนคนหนึ่งที่สูบนี้เพราะไปคบเพื่อนต่างบ้าน ไปสูบที่บ้านเป็นก็โดนจับที่บ้านเป็น...เหล้าเบียร์ก็มีมีทะเลาะกันตีกันแต่ไปตีกันกับวัยรุ่นบ้านอื่น ไอ้ที่มาติดกันกับคนบ้านเดียวกันนี่บ่มี”

“ไอ้หมู่เกรกินเหล้านี้ เดี๋ยวนี้อีกพยายามเรียกมาเข้ากลุ่ม เวลาประชุม หรืองานพัฒนาหมู่บ้านก็จะเรียกมา แต่อย่างว่ามันมาแป็บ ๆ เดียวหายไปแล้ว”

“พวกที่เมาตีกัน เดี๋ยวนี้อีกน้อยลง ให้ยาย...แกนนำเยาวชนคอยฮ้องหือมาเข้าร่วมเวลามีกิจกรรมมีงานมาเหมือนกัน มาแป็บเดี๋ยวก็น้อย”

“ก็ฮ้องป๊อแม่มันมา หือฮือดักเตือนพร่องหยังพร่อง”

“อย่างบ่เดี๋ยวนี้อีกเวลามีการมีงาน พอเสร็จงานแล้วต้องกินข้าวกินปลา มันก็ต้องมีเหล้ามีหยังด้วยก็จะแยกวงกันคนใหญ่กะพวกชาวปาย

พวกค่อมจะนั่งอยู่วงเดียวกัน ส่วนละอ่อนน้อยหรือพวกไมค่อมจะนั่งกัน
อีกวงกินขนมกินน้ำขวดกัน”

“เดี๋ยวนี้คนใหญ่จะชักชวนให้ละอ่อนมาเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน อย่างงานพัฒนาหมู่บ้านหรืองานบุญงานประเพณีต่าง ๆ ก็แค่บอก
เขาว่าวันนี้จะมีงานนี้นะแล้วเดี๋ยวเขาจะไปคิดกันเองแล้วว่าจะทำอะไร
อย่างงานยี่เป็งเขาก็ทำขั้วประตูกัน ทำกันเองก่อนทำเขามาปรึกษาก่อน
ว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้”

“ส่วนใหญ่เวลาเมื่อไรพวกเขาจะมาถามมาปรึกษาผู้ใหญ่ก่อน
ขาดเหลืออะไรจะมาบอก แล้วเราก็แนะนำเขาไป อะไรประสานให้ได้ก็
ประสานกับอบค.บ้าง อะไรบ้าง”

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาพการณ์ของหมู่บ้านในอดีตและปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง
ไปที่เห็นได้ชัดเจน คือการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านได้รับการ
ปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ถนน สนามกีฬาหรือสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คน
ในชุมชน ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สมาชิกในชุมชนตระหนักร่วมกันว่าเป็นความ
เสี่ยงต่อเด็กและเยาวชนในชุมชน คือ ยาเสพติดที่มีโอกาสแพร่เข้ามาในหมู่บ้านโดยผ่านมาทางการ
ขนย้ายและพักยาเสพติดจากคนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่หมู่บ้าน ประเด็นที่มีความสำคัญ
รองลงมาคือ การทะเลาะวิวาทภายหลังเมาสุราของวัยรุ่นบางคน แต่ทั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงในเชิง
วิถีทางสังคมที่ปรากฏในการวิเคราะห์ครั้งนี้คือ การรวมกลุ่มของบุคคลที่มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยา
เสพติดผิดกฎหมายลดน้อยลง สมาชิกในชุมชนมีการเฝ้าระวังด้านยาเสพติดโดยเน้นมาตรการทาง
สังคม ขณะเดียวกันมีการชักชวนและมอบบทบาทให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเพิ่มมากขึ้น

สำหรับความปรารถนาในอนาคตที่เกี่ยวข้องกับการป้องปรามพฤติกรรมการใช้
ยาเสพติดของวัยรุ่น ดังคำอธิบายภาพ 10 ดังนี้

“ใคร่หื้อมีอุปกรณ์กีฬา ปรับปรุงสนามกีฬาจะได้ไปเล่นกีฬาออก
กำลังกายกันนัก ๆ ตอนแลง หื้อมีการแข่งขันกีฬาทั้งของหมู่บ้าน
เองด้วย ของตำบลกับบ้านอื่นมีอยู่แล้ว หื้อละอ่อนได้ทำกิจกรรม
เมื่อตอนมีเวลาว่างจะได้ไปมีว่สุขกัน แล้วก็ใคร่ให้ละอ่อนบ้าน
เขาเขียนหนังสือกันจนจบปริญญา มีการมีงานดี ๆ ทำ แล้วก็ช่วย
กันพัฒนาหมู่บ้านเอา มีคำขวัญว่า ชุมชนเข้มแข็งร่วมแรง
พัฒนานำพาความสำเร็จ”

จากคำอธิบายภาพสะท้อนถึงความต้องการเห็นสมาชิกในชุมชนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ประสบความสำเร็จด้านการเรียน การประกอบอาชีพและช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านสืบต่อไป ดังคำขวัญ “ชุมชนเข้มแข็ง ร่วมแรงพัฒนา นำพาซึ่งความสำเร็จ”

ภาพ 10 ความปรารถนาเกี่ยวกับการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดในวัยรุ่น

สำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดในวัยรุ่น มีประเด็นสำคัญคือ มาตรการของชุมชนต่อกรณีมีผู้มาปลูกบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนมีกิจกรรมให้วัยรุ่นได้เข้าร่วมดำเนินการ การดำเนินการต่าง ๆ ต้องกระทำในทุกกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ดำเนินการเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นเท่านั้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“ที่มาขออยู่ใหม่ยังบ่หื้อ อย่างเช่นค้ขอบ้านเลขที่นี้จะหื้อ
ต้องขอที่ประชุมก่อน มาชี้แจงที่ประชุมก่อนว่าเป็นใครมาจากไหนมี
ประวัติอย่างไรถ้าประวัติบ่ดีเฮาบ่เซ็นค้หื้อ โทรหากำนัน กำนัน
ก็เช็ดกับปกครองก่อน ถ้ากำนันบอกเช็ดแล้วเฮาก็จะเซ็นค้หื้อ”

“ตอนนี้ต้องเน้นการมีส่วนร่วม ทุกฝ่าย”

“จริง ๆ น่าจะเน้นทั้งเยาวชนเน้นทั้งพ่อหลวงเน้นที่ผู้ปกครอง
เน้นที่ชุมชน กิจกรรมมันต้องพ่วงกัน ผู้ปกครองเนี่ยก็เน้นถ้าพ่อหลวง

เน้นเยาวชนเน้น วิทยาการเน้น ผู้ปกครองบ่มานันก็มีความหมายต้องเน้นผู้ปกครองเป็นส่วนสำคัญที่สุดต้องเอาผู้ปกครองมาอบรมก่อนว่าอะไรดีอะไรไม่ดีมันมีหลายมุม ต้องหลาย ๆ มุมช่วยกัน”

“อย่างอาจารย์ที่โสมเขียนพระปริยัติ เป็นก็เคยรู้ว่าใครหือช่วยหยังก็บอก เป็นก็ดี อยากช่วยเรื่องละอ่อน”

“ส่วนร้านค้า บ้านเฮายัง โชคดีนัก ร้านค้าบ่เยอะ ก็บอกกันว่าถ้าละอ่อนมาซื้อเหล้าซื้อบุหรี่ก็ถามก่อน ว่าซื้อหือไผ่”

“ก็กีดกันอยู่ว่าจะหือละอ่อนน้อยมาช่วยกันเก็บขยะ เจ็ดวันครั้งหรือเดือนละครึ่ง ก็ว่าจะเอาเข้าประชาคมกัน อย่างพัฒนาหมู่บ้าน ด้วยช่วยกันปรับปรุงข้างถนน ก็หือละอ่อนเข้ามามีส่วนร่วมถ้าบ้านม่วนงามก็น่าอยู่ ละอ่อนมันดีใครอยู่”

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสะท้อนถึงวิธีการสำคัญที่สามารถช่วยป้องกันปรมัตถ์กรรม การเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่น ได้แก่ ด้านชุมชน ประกอบด้วยมาตรการชุมชนโดยเฉพาะการเข้ามาขอสร้างบ้านในเขตหมู่บ้านต้องผ่านการตรวจสอบประวัติและความเห็นชอบจากสมาชิกในหมู่บ้าน ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่พ่อแม่ผู้ปกครอง แกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้าน และเจ้าของร้านค้า ด้านตัววัยรุ่นมุ่งการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน

จากข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดนำมาสู่การกำหนดแผนปฏิบัติการป้องกันปรมัตถ์กรรม การเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่น ประกอบด้วย 2 แผนงาน ได้แก่ แผนงานด้านการพัฒนาวัยรุ่น และแผนงานด้านชุมชน

1. แผนงานด้านการพัฒนาวัยรุ่น มีเป้าประสงค์ คือ พัฒนาด้านร่างกาย พัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม พัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรม ประกอบด้วยโครงการที่บ้านหนองไถ่สามารถดำเนินการเองจำนวน 2 โครงการ กิจกรรมจำนวน 1 กิจกรรม และโครงการที่เข้าร่วมกับหมู่บ้านอื่นจำนวน 1 โครงการ ดังนี้

1.1 โครงการกีฬา อาทิ ฟุตบอล เปตอง

วัตถุประสงค์เพื่อ ให้วัยรุ่นใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และสร้างเสริมสุขภาพ

กลุ่มเป้าหมาย วัยรุ่นอายุ 11-25 ปี

กิจกรรม สนับสนุนให้กลุ่มเป้าหมายเล่นกีฬา อาทิ ฟุตบอล

	เปิดทอง และร่วมแข่งขันในงานกีฬาขององค์การบริหารส่วนตำบลชี้เหล็ก
สถานที่	บริเวณสนามบาสเกตบอลของหมู่บ้าน
หมายเหตุ	วางแผนเสนอโครงการปรับปรุงและสร้างลานกีฬาต่อองค์การบริหารส่วนตำบลชี้เหล็กในแผนของหมู่บ้าน
1.2	โครงการค่ายคุณธรรม และการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
วัตถุประสงค์เพื่อ	พัฒนาด้านคุณธรรมแก่กลุ่มเป้าหมาย
กลุ่มเป้าหมาย	วัยรุ่นอายุ 11-20 ปี
กิจกรรม	1) ค่ายคุณธรรมกำหนดจัดเป็นระยะเวลา 2 วัน 1 คืน ประกอบด้วยกิจกรรมการให้ความรู้และฝึกทักษะเรื่องการพัฒนาจิตใจ ความรู้เรื่องอื่น ๆ เช่น โทษพิษภัยของยาเสพติด 2) การบรรพชาสามเณร กำหนดจัดปีละ 1 ครั้ง ระหว่างปิดภาคเรียนช่วงฤดูร้อน ณ วัดหนองไค้
สถานที่	โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิทยาแม่แตง และวัดหนองไค้
ระยะเวลา	เมษายน พ.ศ.2553
1.3	โครงการละครหุ่นเงา
วัตถุประสงค์เพื่อ	1) ให้ความรู้และฝึกทักษะเบื้องต้นด้านการทำละครหุ่นเงา 2) ให้อายุรุ่นใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
กลุ่มเป้าหมาย	วัยรุ่นอายุ 11-19 ปี จำนวน 3 คน
กิจกรรม	อบรมเชิงปฏิบัติเพื่อให้ความรู้และฝึกทักษะการทำละครหุ่นเงา
สถานที่	ศาลาวัฒนธรรมองค์ก บำบัดงป่าตัน ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ระยะเวลา	จัดอบรมเชิงปฏิบัติการวันศุกร์ที่ 9 เมษายน พ.ศ.2553
หมายเหตุ	เป็นโครงการของบ้านดงป่าตัน หมู่ที่ 3 ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้รับผิดชอบโครงการเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

ชี้หลักของบ้านคงป่าตันได้ประสานงานผ่านสมาชิก
สภาองค์การบริหารส่วนตำบลชี้หลักของบ้านหนอง
ไค้งให้ส่งตัวแทนเยาวชนเข้าร่วมโครงการด้วย

1.4 กิจกรรมร่วมกับชุมชนและพัฒนากองคืง

วัตถุประสงค์เพื่อ	1) กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม
	ของชุมชนตาม โอกาสและเทศกาลต่าง ๆ
	2) สนับสนุนกลุ่มเป้าหมายให้มีบทบาทในการพัฒนา
	ชุมชน
กลุ่มเป้าหมาย	วัยรุ่นอายุ 11-25 ปี
กิจกรรม	1) แคนนำชุมชนชักชวนหรือประชาสัมพันธ์ให้เข้า
	ร่วมกิจกรรมบริการ งานเทศกาลและหรืองานพัฒนา
	ของชุมชน
	2) แคนนำชุมชนมอบบทบาทหน้าที่ในกิจกรรมของ
	ชุมชน อาทิ ช่วยเหลือในงานบ้านศพ งานพัฒนาวัด
	งานพัฒนาหมู่บ้าน การเก็บขยะประจำเดือน งานแข่ง
	กีฬา การจัดงานเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น
ระยะเวลา	ตามกำหนดการทำกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชนของ
	หมู่บ้าน

2. แผนงานด้านชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมที่มีเป้าประสงค์เพื่อการควบคุมทาง
สังคม การสนับสนุนทางสังคม และการเป็นตัวแบบอย่างโดยเฉพาะด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน 2
กิจกรรม ดังนี้

2.1 มาตรการชุมชนด้านการป้องปรามยาเสพติด

วัตถุประสงค์เพื่อ	1) ป้องปรามการนำเข้ายาเสพติดที่ผิดกฎหมายมา
	ในเขตพื้นที่หมู่บ้าน
	2) กระตุ้นให้เจ้าของร้านค้ามีความตระหนักและ
	ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการควบคุม
	การบริโภคยาสูบและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของ
	วัยรุ่น

กลุ่มเป้าหมาย สมาชิกในหมู่บ้าน สมาชิกที่เข้ามาปลูกที่อยู่อาศัยใหม่ในเขตหมู่บ้านและร้านค้าที่มีบูหรีและเครื่องคัมแอลกอซอลจำหน่าย

กิจกรรม 1) ประชุมเพื่อหามติของชุมชนและข้อตกลง กรณีมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามาปลูกบ้านอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน วิธีการปฏิบัติได้แก่ สอบถามประวัติบุคคลที่จะเข้ามาพักอาศัย ประสานข้อมูลกับฝ่ายปกครองโดยผ่านกำนันตำบลชี้แจงให้ก่อนที่ผู้ใหญ่บ้านเซ็นต่อนุญาตขออนุญาตบ้านเลขที่ กรณีมีผู้ทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หมู่บ้านดำเนินการโดยวิธีไม่ให้ความร่วมมือในกรณีต่าง ๆ อาทิ งานศพงดการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ เช่น งดการให้ยืมอุปกรณ์เครื่องใช้

2) ขอความร่วมมือจากร้านค้าที่จำหน่ายบูหรี และเครื่องคัมแอลกอซอลลงตจำหน่ายให้แก่ผู้มีอายุต่ำกว่า 18 ปี

2.2 กลุ่มพี่เลี้ยงวัยรุ่น ด้วยการให้คำแนะนำต่าง ๆ โดยเฉพาะการร่วมดำเนินงานกิจกรรมของชุมชน

วัตถุประสงค์เพื่อ ให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่กลุ่มวัยรุ่นในเรื่องต่าง ๆ

กลุ่มเป้าหมาย เณรนำชุมชน

กิจกรรม ผู้นำและตัวแทนชุมชน อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานกลุ่มแม่บ้านรวมกลุ่มเป็นพี่เลี้ยงหรือทีมให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่กลุ่มวัยรุ่นในเรื่องต่าง ๆ ในเบื้องต้นเป็นประเด็นเกี่ยวกับการร่วมทำกิจกรรมของชุมชนในงานต่าง ๆ

ระยะที่ 4 การทดลองปฏิบัติและประเมินผล

การปฏิบัติงานโครงการและกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงเสเพลติคของวัยรุ่นบ้านหนองไค้ เริ่มปฏิบัติการตั้งแต่วันที่ 15 มีนาคม ถึง วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2553

การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงเสเพลติคของวัยรุ่นบ้านหนองไค้ วิธีการประเมินให้การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มวัยรุ่น ตัวแทนกลุ่มแกนนำชุมชน ตัวแทนกลุ่มผู้ปกครองและเพื่อนบ้าน แบ่งการประเมินเป็น 1) บริบท และปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการ และ 3) ผลลัพธ์ ผลการประเมินนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

1. บริบท และปัจจัยนำเข้า สำหรับการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ประเด็นการประเมิน ได้แก่ ทรัพยากร การกำหนดช่วงเวลาการจัดทำโครงการกิจกรรม การประชาสัมพันธ์โครงการและกิจกรรม ผลการประเมินมีดังนี้

1.1 การใช้ทรัพยากร ได้แก่

1.1.1 บุคคล แบ่งเป็น 1) บุคคลที่เป็นคณะร่วมทำงานโครงการกิจกรรม คณะทำงานหลักยังคงเป็นแกนนำชุมชนและแกนนำเยาวชนซึ่งสามารถประชาสัมพันธ์และประสานงานกับกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง และ 2) บุคคลที่สามารถมาช่วยดำเนินการโครงการในฐานะวิทยากร โดยเฉพาะโครงการที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง คือโครงการค่ายคุณธรรม วิทยากรคืออาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิทยาแม่แตงซึ่งเป็นสมาชิกของบ้านหนองไค้ด้วย สำหรับกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้สนับสนุนในเรื่องการทำอาหารสำหรับโครงการหรือกิจกรรมที่ต้องมีการสนับสนุนเรื่องอาหาร

1.1.2 สถานที่ ในการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ มีสถานที่หลักที่ต้องใช้ คือ สนามบาสเกตบอลในหมู่บ้านสำหรับโครงการกีฬา โครงการค่ายคุณธรรมใช้สถานที่คือโรงเรียนพระปริยัติธรรมวิทยาแม่แตง และวัดหนองไค้

1.1.3 วัสดุอุปกรณ์ ที่จำเป็นในการดำเนินงานโครงการที่มีอยู่แล้วและอยู่ในสภาพพร้อมใช้ อาทิ อุปกรณ์กีฬาโดยเฉพาะลูกฟุตบอล อุปกรณ์ที่ใช้ในโครงการค่ายคุณธรรมสามารถใช้อุปกรณ์ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวิทยาแม่แตง

1.1.4 งบประมาณ การดำเนินโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดตามแผนงานไม่ใช้เงินงบประมาณ โครงการและกิจกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นนั้นเป็นการนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มากขึ้น อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่ต้องใช้เงินงบประมาณ เช่น การ

ปรับปรุงสนามกีฬาจะนำเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาหมู่บ้านซึ่งวางแผนนำเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลให้ถือต่อไป

1.2 ช่วงเวลาการจัดทำโครงการกิจกรรม โครงการกีฬาและกิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินการได้ตลอดระยะเวลา ยกเว้นโครงการค่ายคุณธรรม บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และโครงการละครหุ่นเงาที่กำหนดจัดในช่วงโรงเรียนปิดภาคเรียน ซึ่งเอื้อต่อความสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย

1.3 การประชาสัมพันธ์โครงการและกิจกรรม วิธีการประชาสัมพันธ์มีดังนี้ 1) ประกาศผ่านหอกระจายข่าวในช่วงเวลาเดียวกับที่ประกาศข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และ 2) จัดทำป้ายประกาศประชาสัมพันธ์ติดประกาศบริเวณศาลาอเนกประสงค์ของหมู่บ้าน

นอกจากนี้พบปัจจัยนำเข้าที่เป็นสิ่งที่มีเอื้อประโยชน์ต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ วิถีปฏิบัติของชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของส่วนรวม กล่าวคือ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการดำเนินการใด ๆ อันเป็นกิจการของชุมชน หรือกิจกรรมพัฒนาชุมชนผู้ใหญ่ในชุมชนได้เปิดโอกาสให้ตัวแทนวัยรุ่นได้ร่วมรับรู้ เข้าร่วมในสถานการณ์ไม่ว่าขึ้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ขั้นตอนเตรียมงาน และขั้นตอนจัดงาน ซึ่งนำมาสู่การมอบหมายบทบาทหรือใน โอกาสต่อมา และตัวแทนวัยรุ่นได้นำมาแจ้งต่อสมาชิกกลุ่มวัยรุ่นเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อการดำเนินการในกิจกรรมนั้น ๆ รวมทั้งการปฏิบัติการจนกระทั่งภารกิจแล้วเสร็จ ขณะเดียวกันมีกลุ่มเด็ก ๆ ที่มากับพ่อแม่ผู้ปกครองได้ร่วมอยู่ในสถานการณ์ของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วย ซึ่งเมื่อเด็กกลุ่มนี้ได้เติบโตเป็นวัยรุ่นจึงเข้ามาแทนที่กลุ่มวัยรุ่นกลุ่มเดิมที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไป วิถีปฏิบัติเช่นนี้ทำให้บ้านหนองไค้ยังคงมีกลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่องถึง 4 รุ่น

2. กระบวนการ เป็นการประเมินผลในระหว่างการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้แผนงานด้านการพัฒนาวัยรุ่นและแผนงานด้านชุมชนเพื่อการป้องกันพฤติกรรมเสพติดของวัยรุ่น ประเด็นการประเมิน ได้แก่ ความคิดเห็นต่อโครงการหรือกิจกรรม และข้อเสนอแนะ ผลการประเมินมีดังนี้

โครงการหรือกิจกรรมแผนงานด้านการพัฒนาวัยรุ่นและแผนงานด้านชุมชนที่ดำเนินการระหว่างวันที่ 15 มีนาคม ถึงวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2553 มีดังนี้คือ โครงการกีฬา โครงการค่ายคุณธรรม โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการละครหุ่นเงา กิจกรรมร่วมกับชุมชนและพัฒนาบ้านหนองไค้ ประกอบด้วย งานทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา งานพัฒนาหมู่บ้าน งานพัฒนาวัด งานประเพณีสงกรานต์รดน้ำดำหัวผู้อาวุโส

ในระหว่างการค้าเนินกิจกรรมต่าง ๆ พบว่ากลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มีความสนใจ ความสนุกสนาน ได้รับความรู้เพิ่มเติมจากการได้เข้าร่วมกิจกรรม ดังคำกล่าวของตัวแทนกลุ่มวัยรุ่นดังนี้

“รู้สึกสนุกที่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับเพื่อน ๆ โดยเฉพาะงานปีใหม่มือง”

“ดีครับ ที่มีกิจกรรมช่วงปิดเทอม”

“เข้าค่ายสนุก แล้วก็ได้รับความรู้ อย่างเช่น เรื่องยาเสพติด การฝึกสมาธิ”

“ได้เข้าร่วมกิจกรรมการทำละครหุ่นเงากับบ้านดงป่าถัน ก็ได้รู้จักเพื่อนต่างบ้าน...ส่วนกิจกรรมก็สนุกดี ได้รู้วิธีการทำหุ่นแบบง่าย ๆ”

“ออกกำลังกายหรือกีฬาส่วนมากผู้ชายจะเล่นฟุตบอลกันอยู่แล้วเพราะอบต.มีจัดแข่งกีฬาทุกปี ส่วนผู้หญิงบางคนก็เล่นแบดบั้ง”

กิจกรรมตามแผนงานด้านชุมชนในช่วงระยะเวลาระหว่างวันที่ 15 มีนาคม ถึง วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2553 นั้น การดำเนินมาตรการชุมชนด้านการป้องปรามยาเสพติดดำเนินการได้เฉพาะการขอความร่วมมือจากร้านค้าที่จำหน่ายบุหรี่ และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จําหน่ายให้แก่ผู้มีอายุต่ำกว่า 18 ปีซึ่งใช้วิธีการสื่อสารผ่านตัวบุคคล คือ แกนนำชุมชน ได้พูดบอกกล่าวแก่เจ้าของร้านค้าของชำซึ่งมีทั้งสิ้น 4 ร้าน ดังตัวอย่างคำพูดของแกนนำชุมชนดังนี้

“ก็บอก ๆ กันกับเจ้าของร้านว่าถ้ามีละอ่อนมาซื้อก็ไม่ต้องขายให้ หรือไม่ก็ถามก่อนว่าใครให้มาซื้อแต่ยังงี้ก็อย่าขายให้”

“เขาก็ฟังกันนะเจ้าของร้าน ในหมู่บ้านมีอยู่ไม่กี่ร้าน”

สำหรับกรณีคนต่างถิ่นเข้ามาปลูกที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่หมู่บ้านยังไม่พบในระหว่างช่วงระยะเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตามประชุมเพื่อหามติของชุมชนและข้อตกลงกรณีมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามาปลูกบ้านอาศัยอยู่ในหมู่บ้านยังถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามมาตรการชุมชนของหมู่บ้านต่อไป ดังตัวอย่างคำพูดของแกนนำชุมชนดังนี้

“ช่วงนี้ยังไม่มีใครเข้ามาอยู่ใหม่ แต่เขาก็ต้องป้องกันไว้ ถ้ามีมาก็ต้องทำตามที่ได้ตกลงกัน”

“ต้องรู้กันก่อน เพราะตามไปตั้งจุดตรวจก็ไม่ไหว อันนี้เป็นมติของชุมชนเลย”

นอกจากนี้ในการดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม ดังเช่น โครงการค่ายคุณธรรม ได้รับความร่วมมือจากคณะผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิทยาแม่แดงในการสนับสนุนสถานที่ และวิทยากร

3. ผลลัพธ์ เป็นการประเมินภายหลังการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมเป็นระยะเวลา 3 เดือน ดำเนินการประเมินผลลัพธ์ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2553 ประเด็นการประเมิน ได้แก่ การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ การเรียนรู้ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือสิ่งเสพติดอื่นในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของกลุ่มเป้าหมายจากการดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรม วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน คือ แบบสำรวจพฤติกรรมวัยรุ่น และการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้จำนวน 40 คน สุ่มกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีบังเอิญในช่วงวันเวลาที่ดำเนินการเก็บข้อมูลคือวันเสาร์ที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ.2553 ผลการประเมินมีดังนี้

3.1 การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสำรวจจำนวนทั้งสิ้น 40 คน เป็นเพศชายจำนวน 20 คน แบ่งตามระดับกลุ่มอายุได้ดังนี้ อายุ 11-15 ปี จำนวน 15 คน อายุ 16-19 ปี จำนวน 15 คน อายุ 20-25 ปี จำนวน 10 คน กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างได้เข้าร่วมพบว่า กลุ่มอายุ 11-15 ปี เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง คือ ค่ายคุณธรรมมากที่สุด ร้อยละ 86.66 สำหรับกลุ่มอายุ 16-19 ปี และ กลุ่มอายุ 20-25 ปี เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับชุมชน คือ งานพัฒนาหมู่บ้านมากที่สุด ร้อยละ 86.66 และร้อยละ 80.00 ตามลำดับ ข้อมูลดังตาราง 29

ตาราง 29 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะทั่วไปและการเข้าร่วมทำกิจกรรมระหว่างวันที่ 15
มีนาคมถึงวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2553 (n = 40)

คุณลักษณะทั่วไป/กิจกรรม	อายุ 11-15 ปี (n=15)	อายุ 16-19 ปี (n=15)	อายุ 20-25 ปี (n=10)
เพศ ชาย	10 (66.66)	6 (40.00)	4 (40.00)
อาชีพ			
นักเรียน/นักศึกษา	15 (100.00)	14 (93.33)	2 (20.00)
รับจ้าง	-	1 (6.66)	6 (60.00)
ค้าขาย	-	-	2 (20.00)
การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน			
กิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
1. กีฬา/ออกกำลังกาย	9 (60.00)	5 (33.33)	2 (20.00)
2. ค่ายคุณธรรม	13 (86.66)	8 (53.33)	2 (20.00)
3. บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน	2 (13.33)	-	-
4. ละครหุ่นเงา	-	2 (13.33)	1 (10.00)
กิจกรรมร่วมกับชุมชน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
1. งานทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา	10 (66.66)	8 (53.33)	6 (60.00)
2. งานพัฒนาหมู่บ้าน	10 (66.66)	13 (86.66)	8 (80.00)
3. งานพัฒนาวัด	8 (53.33)	10 (66.66)	7 (70.00)
4. งานประเพณี	14 (93.33)	12 (80.00)	8 (80.00)

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

3.2 การใช้บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือสิ่งเสพติดอื่นในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา พบว่ากลุ่มตัวอย่างในกลุ่มอายุ 20-25 ปี มีผู้ใช้บุหรี่และเบียร์มากที่สุดร้อยละ 40.00 รองลงมาคือเหล้าแดงและเหล้าขาว ร้อยละ 30.00 และร้อยละ 20.00 ตามลำดับ กลุ่มอายุ 16-19 ปีมีผู้ใช้บุหรี่และเบียร์มากที่สุดร้อยละ 13.33 กล่าวได้ว่า บุหรี่และเบียร์ยังคงเป็นชนิดของสิ่งเสพติดที่วัยรุ่นใช้

มากกว่าชนิดอื่น ๆ สำหรับกลุ่มตัวอย่างอายุ 11-15 ปีปัจจุบันไม่มีการใช้สิ่งเสพติดใด ๆ ข้อมูลดังตาราง 30

ตาราง 30 จำนวนและร้อยละของการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นระหว่างวันที่ 15 มีนาคมถึงวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2553 (n = 40)

ชนิดสิ่งเสพติด	อายุ 16-19 ปี (n=15)	อายุ 20-25 ปี (n=10)
บุหรี่	2 (13.33)	4 (40.00)
เบียร์	2 (13.33)	4 (40.00)
เหล้าแดง	1 (6.66)	3 (30.00)
เหล้าขาว	1 (6.66)	2 (20.00)

หมายเหตุ : ค่าใน () หมายถึง ค่าร้อยละ

นอกจากนี้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เองเพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพวัยรุ่นและให้วัยรุ่นได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยผู้อาวุโสหรือผู้มีความรู้และประสบการณ์ของหมู่บ้าน คือการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นวิถีพื้นบ้านทั้งในด้านอาชีพ งานศิลปะ เช่น การทำขนม คนตรีพื้นบ้าน งานฝีมือและการเย็บปักถักร้อย แต่ทั้งนี้ก็มีอุปสรรคในด้านของอุปกรณ์ซึ่งต้องแสวงหาการขอรับสนับสนุนจากหน่วยงานหรือแหล่งที่สามารถสนับสนุนได้ต่อไป

3.3 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของกลุ่มเป้าหมายจากการดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรม นำเสนอผลที่พบได้ตามลำดับดังนี้

3.3.1 ความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมส่วนบุคคล กล่าวคือวัยรุ่นมีพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์หรือที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะการช่วยทำงานบริการชุมชน ขณะเดียวกันยังไม่พบการทะเลาะวิวาทภายหลังจากการเมาสุราของวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ดังคำพูดของตัวแทนชุมชนและตัวแทนวัยรุ่นดังนี้

“ละอ่อนเดี๋ยวนี้ออช้อยมาช่วยชะการหมู่บ้านอย่างงานพัฒนา

เก็บขยะ ก็มาช่วยกัน”

“งานบุญปีใหม่ ก็มาช่วยกันจ้กนั้ก ดึงคนใหญ่ดึงละอ่อน”

“หมู่กีนคัมก็น้อยลง ไม่มีเรื่องให้เห็น หื้อแกนนำเขวชนฮ้อง
หื้อมาฮ่วมงานกะหมู่เขา ก็มาเหมือนกัน”

“ແລງມາຫຼຸ່ອນເຂົາໄປເດີນຟຸດບອດກັນແມ່ຫຼີກດີໄມ້ແບດ”

“ดีครับที่ได้มาร่วมทำกิจกรรมกับหมู่พี่น้อง ได้ช่วยเหลือคนอื่น
ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์”

3.3.2 ความเปลี่ยนแปลงในด้านการให้ความร่วมมือของชุมชน พบว่าสมาชิกใน
ชุมชน กลุ่มแม่บ้าน เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่ตั้งในชุมชนที่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ
อันเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานป้องกันและลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชน ดังสะท้อนจากคำพูดของ
ตัวแทนชุมชนดังนี้

“คนในชุมชนก็ให้ความร่วมมือดี อย่างร้านค้าก็มี อย่างที่จะ
ขายให้ละอ่อน บ่มี”

“อาจารย์ที่โฮงเขียนพระปรีชิต กลุ่มแม่บ้าน ใครต่อใครก็ไป
ช่วยกันที่ละอ่อนเข้าค่ายนะ พ่อแม่ผู้ปกครองเข้าก็ดีใจกัน”

“กลุ่มแม่บ้านไปช่วยกันทุกวัน ทำอาหารสามมื้อให้ละอ่อน”

3.4 ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน คือ เวลา และภารกิจใน
ชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มวัยรุ่น กรณี
วัยรุ่นที่กำลังศึกษาจะมีเวลาและสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดีในช่วงปิดเทอม แต่เมื่อ
เปิดเทอมจะเหลือวัยรุ่นเพียงจำนวนหนึ่งที่มีเวลาเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งวัยรุ่นที่ทำงาน
แล้วสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เฉพาะในวันหยุดเท่านั้น

สรุป การพัฒนารูปแบบการป้องกันและลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชนต้อง
อาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องอันได้มาจากการใช้เครื่องมือต่าง ๆ สำหรับรวบรวมข้อมูลในแต่ละขั้นตอน
 อีกทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งเกิดขึ้นใน
ระหว่างกระบวนการศึกษา โดยเฉพาะสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่ชุมชนให้ความสำคัญ การศึกษา
ครั้งนี้สถานการณ์สำคัญเกี่ยวกับการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นที่ชุมชนตระหนัก คือ โอกาสในการแพร่
ระบาดของยาเสพติดผิดกฎหมาย และการทะเลาะวิวาทภายหลังการเมาสุราของกลุ่มวัยรุ่นที่มี
พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สำหรับการกำหนดแผนปฏิบัติการของหมู่บ้านในการป้องกัน

ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัยรุ่น กำหนดภายใต้คำขวัญ “ชุมชนเข้มแข็ง ร่วมแรงพัฒนา นำพาซึ่งความสำเร็จ” ซึ่งได้มาจากขั้นตอนการวิเคราะห์ความปรารถนาในอนาคตที่เกี่ยวข้องกับการ ป้องปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัยรุ่นดังกล่าว 10 แผนปฏิบัติการของหมู่บ้านในการป้อง ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัยรุ่น ประกอบด้วย 2 แผนงาน คือ 1) แผนงานด้านการพัฒนา วัยรุ่น มุ่งส่งเสริมการพัฒนาด้านร่างกาย ด้านจิตใจและคุณธรรม ด้านสังคม และ 2) แผนงานด้าน ชุมชน มุ่งส่งเสริมพัฒนาการของวัยรุ่นและการป้องกันปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดผิดกฎหมาย ด้วยกล ยุทธ์การสนับสนุนทางสังคม การเสริมพลังวัยรุ่น และการควบคุมทางสังคม

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ศึกษาพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบลจี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในตำบลจี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
3. พัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้านหนองโค้ง ตำบลจี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
4. ประเมินผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น

การสรุปผลการศึกษา เสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ดังนี้

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เป็นการศึกษาพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในระดับตำบล เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นอายุ 11-25 ปี จำนวน 360 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา สรุปผลการศึกษา ดังนี้

การใช้สิ่งเสพติดในช่วงชีวิตที่ผ่านมา พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 45.00 เคยใช้สิ่งเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งมาแล้ว โดยพบมากในเพศชายถึงร้อยละ 69.14 ระดับอายุที่เคยใช้สิ่งเสพติดมากที่สุดคือระดับอายุ 20-25 ปีพบร้อยละ 57.40 สำหรับระดับอายุ 11-15 ปี และ 16-19 ปีมีผู้เคยใช้ร้อยละ 12.35 และร้อยละ 30.25 ตามลำดับ ระดับรายได้ต่อเดือนระหว่าง 3,001-6,000 บาทเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้สิ่งเสพติดมากถึงร้อยละ 37.65 ในกลุ่มที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดพบมากในเพศหญิงร้อยละ 60.10 ระดับอายุที่ยังไม่เคยมีการใช้สิ่งเสพติดพบมากที่สุดในอายุ 11-15 ปีร้อยละ 51.01 ระดับรายได้ต่อเดือนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 1,000 บาทเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยใช้สิ่งเสพติดมากถึงร้อยละ 46.46 ระดับการศึกษาของกลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดและกลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดพบมากที่สุดในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 36.36 และ 27.78 ตามลำดับ อาชีพของกลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดและกลุ่มเคย

ใช้สิ่งเสพติดพบมากที่สุดใอาชีพนักเรียนนักศึกษาร้อยละ 82.83 และ 42.59 ตามลำดับ ในกลุ่มอาชีพอื่น ๆ พบว่า อาชีพรับจ้างมีการใช้สิ่งเสพติดถึงร้อยละ 32.72 รองลงมาคือพนักงานบริษัทห้างร้านเอกชนร้อยละ 14.20 กลุ่มตัวอย่างที่บิดามารดาอยู่ด้วยกันพบว่า เป็นกลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติด และกลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดมีจำนวนร้อยละ 65.15 และ 65.43 ตามลำดับ

กลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้สิ่งเสพติดและยังคงใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาพบถึงร้อยละ 79.01 ซึ่งยังคงพบมากในเพศชายร้อยละ 74.22 ระดับอายุ 20-25 ปีร้อยละ 59.37 สำหรับระดับอายุ 11-15 ปี และ 16-19 ปียังคงมีผู้เคยใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาร้อยละ 10.94 และร้อยละ 29.69ตามลำดับ ผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา มีระดับรายได้ต่อเดือนพบมากที่สุดในระหว่าง 1,001–3,000 บาทร้อยละ 37.50 สำหรับอาชีพพบว่าอาชีพรับจ้าง อาชีพพนักงานบริษัท/ห้างร้านเอกชน และอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว มีผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 32.72 ร้อยละ 14.20 และ ร้อยละ 4.94 ตามลำดับ เป็น ร้อยละ 33.59 ร้อยละ 15.63 และร้อยละ 6.25 ตามลำดับ

ชนิดของสิ่งเสพติดที่กลุ่มตัวอย่างเคยใช้มากที่สุดคือเบียร์คิดเป็นร้อยละ 96.91 รองลงมาคือ เหล้าแดงร้อยละ 61.73 และบุหรี่ร้อยละ 57.41 ในกลุ่มผู้เคยใช้นี้ยังมีผู้ที่คงเป็นผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่มาซึ่งพบว่า เบียร์ ยังคงเป็นชนิดที่มีผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากที่สุดถึงร้อยละ 82.81 รองลงมาคือ บุหรี่ร้อยละ 51.56 ส่วนผู้ใช้เหล้าแดงในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา มีจำนวนลดลงเหลือร้อยละ 46.09 สำหรับสิ่งเสพติดชนิดผิดกฎหมายพบกลุ่มตัวอย่างเคยใช้ยาบ้าร้อยละ 7.41 เคยใช้สารระเหยร้อยละ 5.55 ซึ่งในจำนวนนี้ยังคงมีผู้ยาบ้าในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาถึงร้อยละ 5.47 ในขณะที่จำนวนผู้ใช้สารระเหยในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาลดลงอย่างเห็นได้ชัดคือร้อยละ 0.78

อายุที่เริ่มใช้สิ่งเสพติดชนิดต่าง ๆ เป็นครั้งแรกคือ อายุประมาณ 14-17 ปี บุคคลที่ผู้เคยใช้สิ่งเสพติด โดยเฉพาะการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ บุหรี่ และยาบ้าใช้ร่วมด้วยในครั้งแรกมากที่สุดคือเพื่อน ยกเว้นสารระเหยที่ผู้เคยใช้เป็นครั้งแรกจะใช้คนเดียวถึงร้อยละ 55.55 ชนิด สำหรับผู้ที่ยังคงใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา มีปริมาณการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ในปัจจุบัน ดังนี้ การใช้เบียร์เฉลี่ย 3.17 ขวดต่อวัน การใช้เหล้าแดงเฉลี่ย 1.22 ขวดต่อวัน การใช้บุหรี่เฉลี่ย 7.22 มวนต่อวัน และการใช้ยาบ้าเฉลี่ย 2.25 เม็ดต่อวัน

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในระดับตำบล เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับกลุ่ม

ตัวอย่างวัยรุ่นอายุ 11-25 ปี จำนวน 360 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติการถดถอยพหุแบบโลจิสติก (Multiple Logistic Regression) เพื่อทดสอบสมมติฐาน 2 ข้อ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านภูมิหลังและบริบททางสังคม และปัจจัยด้านคุณลักษณะทางจิตสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติด

2. ปัจจัยด้านภูมิหลังและบริบททางสังคม และปัจจัยด้านคุณลักษณะทางจิตสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

สรุปผลการศึกษา ดังนี้

ผลการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นพบว่า กลุ่มไม่ใช้สิ่งเสพติดร้อยละ 40.84 มีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติด ร้อยละ 31.67 และร้อยละ 32.78 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมในระดับสูงตามลำดับ ร้อยละ 34.17 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่างในด้านที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดอยู่ในระดับต่ำ และร้อยละ 26.67 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเสริมพลังทั้งในระดับสูงและระดับปานกลาง กลุ่มเคยใช้สิ่งเสพติดร้อยละ 26.67 มีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติด และร้อยละ 17.50 มีเจตคติที่ยังไม่ชัดเจนระหว่างต่อต้านหรือชื่นชอบสิ่งเสพติด ร้อยละ 31.39 และร้อยละ 25.00 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมระดับปานกลางตามลำดับ ร้อยละ 30.00 และร้อยละ 27.50 มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการเป็นตัวแบบอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดและการปฏิบัติโดยการเสริมพลังในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 พบว่าการใช้สิ่งเสพติดมีความสัมพันธ์กับตัวแปรเพศ อายุ และการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (Wald = 6.718, .754 และ 6.943 ตามลำดับ) โดยเพศและอายุมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น กล่าวคือเพศชายมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดมากกว่าเพศหญิง และอายุที่มากขึ้นมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดมากขึ้น สำหรับการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมมีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นกล่าวคือนุคคลที่มีการรับรู้ถึงการควบคุมทางสังคมในระดับสูงมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดน้อยลง

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 พบว่าการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาของวัยรุ่นมีความสัมพันธ์กับตัวแปรเพศและเจตคติต่อสิ่งเสพติดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Wald = 6.718 และ 5.710 ตามลำดับ) ซึ่งเพศมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา กล่าวคือวัยรุ่นเพศชายที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วมีโอกาสในการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา มากกว่าเพศหญิง สำหรับเจตคติต่อสิ่งเสพติดมีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับ

การใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาแล้วคือวัยรุ่นที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วมีเจตคติต่อด้านสิ่งเสพติดในระดับต่ำมีโอกาสเป็นผู้ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากขึ้น

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

การศึกษาดมวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เป็นการพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรม การเสพติดของวัยรุ่นระดับหมู่บ้าน เก็บข้อมูลด้วยวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือได้แก่ 1) การประชุมเพื่อวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคามของชุมชนต่อการป้องกันปรามพฤติกรรมเสพติดของวัยรุ่น 2) แบบสำรวจพฤติกรรมวัยรุ่นเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นอายุ 11-25 ปี จำนวน 90 คน 3) แนวคำถามการสนทนากลุ่มในการดำเนินการสนทนากลุ่มกับกลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) การประชุมระดมพลังอย่างสร้างสรรค์ และ 5) การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. การประชุมเพื่อวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคามของชุมชนต่อการป้องกันปรามพฤติกรรมเสพติดของวัยรุ่น

ทุนสำคัญของชุมชน คือ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความร่วมมือร่วมใจและร่วมกันพัฒนาชุมชน ความเป็นระบบเครือญาติ อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทรัพยากรทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์และสถาบันรวมถึงเทคโนโลยีในหมู่บ้าน

จุดแข็งของชุมชน คือ วิถีปฏิบัติและความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน กลุ่มทางสังคมอันเกิดจากการรวมตัวและร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ

จุดอ่อนของชุมชน คือ ทรัพยากรบุคคลวัยรุ่นชายที่มีพฤติกรรมดื่มเครื่องแอลกอฮอล์ซึ่งมีพฤติกรรมเที่ยวเตร่และทะเลาะวิวาทพร้อมด้วย รวมถึงการคบเพื่อนต่างหมู่บ้านที่ใช้ยาเสพติด

โอกาสของชุมชน คือ การมีเยาวชนร่วมเข้าเป็นตัวแทนคณะกรรมการของสภาเด็กและเยาวชนตำบลห้วยเหล็กและการมีองค์กรหรือสถาบันอื่นได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหล็ก วัดหนองไค้และโรงเรียนพระปริยัติธรรมวิทยาแม่แดงตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่บ้าน

ภัยคุกคามของชุมชน คือ การมีกลุ่มบุคคลต่างพื้นที่โดยเฉพาะคนไทยพื้นที่สูงมาซื้อที่ดินเพื่อปลูกที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านซึ่งบางคนมีพฤติกรรมลักลอบขนยาเสพติดให้โทษและใช้พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นสถานที่พักยาเสพติดชั่วคราว และการตัดถนนคอนกรีตเส้นทางด้านหลังหมู่บ้านทำให้เชื่อมต่อกับเขตพื้นที่หมู่บ้านอื่น ๆ ทำให้สามารถผ่านออกสู่ถนนสายหลักคือเส้นทางลัดเชิงเขาใหม่-ปายได้ซึ่งทำให้การคมนาคมทางรถยนต์สะดวกขึ้นแต่ในขณะเดียวกันเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มบุคคลที่มีการลักลอบขนยาเสพติดผิดกฎหมาย

2. การสำรวจสถานการณ์พฤติกรรมการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์และยาเสพติดในวัยรุ่น พบว่าเบียร์เป็นเครื่องดื่มที่มีผู้เคยลองใช้ในทุกกลุ่มอายุแม้ว่ากลุ่มอายุ 11-15 ปีมีเพียงร้อยละ 11.11 ก็ตามและยังคงเป็นประเภทเครื่องดื่มที่มีการใช้ในปัจจุบันมากที่สุดในกลุ่มอายุ 20-25 ปี และ 16-19 ปี คิดเป็นร้อยละ 63.63 และร้อยละ 31.25 ตามลำดับ

บุคคลใกล้ชิดที่มีการใช้สิ่งเสพติดชนิดต่าง ๆ นั้นพบว่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นสิ่งเสพติดที่บิดาของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มอายุใช้มากที่สุดโดยที่บิดาของกลุ่มอายุ 11-15 ปีพบถึงร้อยละ 91.66 รองลงมาคือ บิดาของกลุ่มอายุ 20-25 ปี และ 16-19 ปี คิดเป็นร้อยละ 68.18 และร้อยละ 62.50 ตามลำดับ สำหรับเพื่อนที่ใช้สิ่งเสพติดพบว่ากลุ่มอายุ 11-15 ปี และ 16-19 ปีมีเพื่อนที่โรงเรียนใช้บุหรี่และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากกว่าเพื่อนในชุมชน โดยกลุ่มอายุ 11-15 ปีมีเพื่อนที่โรงเรียนใช้บุหรี่และแอลกอฮอล์เป็นจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ 5.55 ส่วนกลุ่มอายุ 16-19 ปีมีเพื่อนที่โรงเรียนใช้บุหรี่ร้อยละ 31.25 และใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 37.50 สำหรับกลุ่มอายุ 20-25 ปี พบว่ามีเพื่อนในชุมชนใช้ทั้งบุหรี่และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากกว่า คิดเป็นร้อยละ 68.18 และร้อยละ 54.54 ตามลำดับ

3. การศึกษาปัจจัยปกป้องและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดในวัยรุ่น

3.1 ปัจจัยปกป้อง ได้แก่

3.1.1 ด้านตัวบุคคล ได้แก่ การรู้คิดได้ด้วยตัวเองอันเป็นผลมาจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมภายนอก

3.1.2 ด้านครอบครัว ได้แก่ 1) การเป็นตัวอย่างในการทำพฤติกรรมไม่ใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ และ 2) การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัว

3.1.3 ด้านกลุ่มเพื่อน ได้แก่ 1) การคบเพื่อนที่ดี และ 2) การสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อนที่มีความทุกข์ใจด้วยวิธีที่เหมาะสมของกลุ่มเพื่อน

3.1.4 ด้านชุมชน ได้แก่ 1) การสนับสนุนให้วัยรุ่นได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หรือทำงานบริการชุมชน และ 2) การเป็นตัวอย่างที่ไม่ใช้สิ่งเสพติดของผู้ใหญ่ในชุมชน และ 3) ความร่วมมือของชุมชนในการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดรวมทั้งการช่วยเหลือให้คำแนะนำในเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น

3.2 ปัจจัยเสี่ยง ได้แก่

3.2.1 ด้านตัวบุคคล ได้แก่ 1) ความอยากรู้อยากลอง และ 2) ความต้องการแก้ไขหรือจัดการกับอารมณ์หรือความทุกข์ใจต่าง ๆ

3.2.2 ด้านครอบครัว ได้แก่ 1) ครอบครัวขาดการใช้เวลาหรือให้เวลาในการดูแลหรืออยู่ใกล้ชิดกับลูกอย่างไม่เหมาะสม ไม่มีการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัวให้แก่ลูก และเลี้ยงดูแบบตามใจลูก 2) การเป็นตัวอย่างในการทำพฤติกรรมใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอื่น ๆ และ 3) การสื่อสารในครอบครัวที่ไม่เหมาะสม

3.2.3 ด้านกลุ่มเพื่อน ได้แก่ 1) การเลียนแบบเพื่อน การปฏิบัติตามเพื่อน แสดงถึงการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกลุ่มเพื่อน และ 2) ใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ เป็นวิธีช่วยเหลือเพื่อนที่มีความทุกข์ใจ

3.2.4 ด้านชุมชน ได้แก่ 1) วิถีชีวิตประจำวันของชุมชนมีการกระทำที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติด และเป็นตัวอย่างในการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ 2) การเข้ามาตั้งที่อยู่อาศัยของคนต่างพื้นที่ โดยเฉพาะคนไทยพื้นที่สูงซึ่งมีบางคนมีความเกี่ยวข้องข้องการยาเสพติดและใช้พื้นที่หมู่บ้านเป็นสถานที่พักยาเสพติด 3) การสร้างความเจริญในหมู่บ้าน โดยเฉพาะการสร้างถนนคอนกรีตซึ่งทำให้เกิดเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อกับถนนสายหลักและติดต่อกับพื้นที่หมู่บ้านอื่น ๆ มากขึ้น และ 4) การไม่ให้อาสาหรือมอบหมายหน้าที่ในการทำงานบริการชุมชน

4. ประเด็นสำคัญที่ชุมชนมีความเป็นห่วงกังวลและตระหนักร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งเสพติดภายในหมู่บ้าน ซึ่งค้นพบในระหว่างการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาชุมชน การประชุมเพื่อวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคามของชุมชนต่อการป้องกันปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น การศึกษาปัจจัยปกป้องและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดในวัยรุ่น และการประชุมระดมพลังอย่างสร้างสรรค์ (A-I-C) คือ 1) โอกาสของการแพร่ยาเสพติดผิดกฎหมายมาสู่วัยรุ่นในหมู่บ้าน โดยผ่านการนำเข้ายาเสพติดผิดกฎหมายจากกลุ่มคนต่างพื้นที่ที่มาพักอาศัยในเขตหมู่บ้าน และ 2) การทะเลาะวิวาทระหว่างวัยรุ่นในหมู่บ้านกับวัยรุ่นต่างหมู่บ้านภายหลังจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

5. การกำหนดแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น ถูกกำหนดขึ้นภายใต้ 1) ข้อมูลที่เป็นผลจากการศึกษาดังนี้ คือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามของชุมชนต่อการป้องกันปรามพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น การสำรวจสถานการณ์พฤติกรรมการใช้บุหรี่ แอลกอฮอล์และยาเสพติดในวัยรุ่น การศึกษาปัจจัยปกป้องและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และไม่ใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่น 2) กรอบแนวคิดทางทฤษฎี ได้แก่ การควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม การเป็นตัวอย่าง และการเสริมพลังวัยรุ่น โดยมุ่งการลดปัจจัยเสี่ยงเพิ่มปัจจัยปกป้อง ซึ่งได้แผนปฏิบัติการที่ประกอบด้วย 2 แผนงานดังนี้

5.1 แผนงานด้านการพัฒนาวัยรุ่นมีเป้าประสงค์ คือ พัฒนาด้านร่างกาย พัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม พัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรม ประกอบด้วยโครงการที่บ้านหนองไถ่สามารถดำเนินการเองจำนวน 2 โครงการ กิจกรรมจำนวน 1 กิจกรรม และโครงการที่เข้าร่วมกับหมู่บ้านอื่นจำนวน 1 โครงการ ดังนี้คือ โครงการกีฬา โครงการค่ายคุณธรรม และการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน กิจกรรมร่วมกับชุมชนและพัฒนาบ้านหนองไถ่และโครงการละครหุ่นเงา

5.2 แผนงานด้านชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมที่มีเป้าประสงค์เพื่อการควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม และการเป็นตัวแทนอย่าง โดยเฉพาะด้านการพัฒนาชุมชนจำนวน 2 กิจกรรม ดังนี้คือ 1) มาตรการชุมชนด้านการป้องปรามยาเสพติด โดยมีวิธีการปฏิบัติ อาทิ เช่น สอบถามประวัติบุคคลที่จะเข้ามาพักอาศัยภายในเขตหมู่บ้าน ประสานข้อมูลกับฝ่ายปกครอง โดยผ่านกำนันตำบลจี้เหล็ก ก่อนที่ผู้ใหญ่บ้านเซ็นค่อนุญาตขอยกบ้านเลขที่ กรณีมีผู้ทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หมู่บ้านดำเนินการโดยวิธีไม่ให้ความร่วมมือในกรณีต่าง ๆ อาทิ งานศพงดการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ เช่น งดการให้ขี้มูกอุปกรณ์เครื่องใช้ และการขอความร่วมมือจากร้านค้าที่จำหน่ายบุหรี่ และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์งดจำหน่ายให้แก่ผู้มีอายุต่ำกว่า 18 ปี 2) กลุ่มพี่เลี้ยงวัยรุ่น ช่วยให้คำแนะนำต่าง ๆ โดยเฉพาะการร่วมดำเนินงานกิจกรรมของชุมชน

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เป็นการประเมินผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการป้องปรามพฤติกรรมกระทำความผิดของวัยรุ่นในหมู่บ้านหนองไถ่ เก็บข้อมูลด้วยวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือได้แก่ 1) แบบสำรวจพฤติกรรมวัยรุ่นโดยเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน สุ่มกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีบังเอิญ และ 2) การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสรุปผลการศึกษาดังนี้

1. การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสำรวจจำนวนทั้งสิ้น 40 คน เป็นเพศชายจำนวน 20 คน แบ่งตามระดับกลุ่มอายุได้ดังนี้ อายุ 11-15 ปี จำนวน 15 คน อายุ 16-19 ปี จำนวน 15 คน อายุ 20-25 ปี จำนวน 10 คน กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างได้เข้าร่วมพบว่า กลุ่มอายุ 11-15 ปี เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง คือ ค่ายคุณธรรมมากที่สุด ร้อยละ 86.66 สำหรับกลุ่มอายุ 16-19 ปี และ กลุ่มอายุ 20-25 ปี เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับชุมชน คือ งานพัฒนาหมู่บ้านมากที่สุด ร้อยละ 86.66 และร้อยละ 80.00 ตามลำดับ

2. การใช้บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือสิ่งเสพติดอื่นในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา พบว่ากลุ่มตัวอย่างในกลุ่มอายุ 20-25 ปี มีผู้ใช้บุหรี่และเบียร์มากที่สุดร้อยละ 40 รองลงมาคือเหล้าแดง

และเหล่าขาว ร้อยละ 30 และร้อยละ 20 ตามลำดับ กลุ่มอายุ 16-19 ปีมีผู้ใช้บุหรี่และเบียร์มากที่สุด ร้อยละ 13.33 กล่าวได้ว่า บุหรี่และเบียร์ยังคงเป็นชนิดของสิ่งเสพติดที่วัยรุ่นใช้มากกว่าชนิดอื่น ๆ สำหรับกลุ่มตัวอย่างอายุ 11-15 ปีปัจจุบันไม่มีการใช้สิ่งเสพติดใด ๆ

3. ความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมส่วนบุคคล กลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นมีพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์หรือที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะการช่วยทำงานบริการชุมชน ขณะเดียวกันยังไม่พบการทะเลาะวิวาทภายหลังจากการเมาสุราของวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

4. ความเปลี่ยนแปลงด้านการให้ความร่วมมือของชุมชน พบว่าสมาชิกในชุมชน กลุ่มแม่บ้าน เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่ตั้งในเขตพื้นที่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานป้องกันและลดผลกระทบจากสิ่งเสพติดในวัยรุ่น

5. ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน คือ เวลา และภารกิจในชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มวัยรุ่น

จากข้อค้นพบต่าง ๆ ระหว่างกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นรูปแบบ “ชุมชนเข้มแข็งร่วมแรงพัฒนา” กรอบความคิดของรูปแบบดังกล่าวมีดังนี้คือ การดำเนินการที่นำไปสู่เป้าประสงค์เพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากสิ่งเสพติดในวัยรุ่นนั้นต้องเป็นการดำเนินการที่ปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันทั้งในด้านการพัฒนาวัยรุ่น และการพัฒนาชุมชน ในส่วนของการพัฒนาวัยรุ่นเน้นการส่งเสริมพัฒนาการในแต่ละด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านที่ชุมชนสามารถสนับสนุนได้เป็นอย่างมากคือพัฒนาการทางสังคม ด้วยการกระตุ้นให้วัยรุ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งในฐานะผู้ร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรม และหรือในฐานะผู้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมชุมชนหรือทุนที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นผ่านปรากฏการณ์ที่แกนนำชุมชน ชักชวนเด็กและวัยรุ่นให้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมอยู่ในสถานการณ์ ร่วมรับรู้ถึงการปฏิบัติของผู้ใหญ่เกี่ยวกับการดำเนินงานกิจกรรมชุมชน ตลอดจนมอบบทบาทหน้าที่ในบางกิจกรรมให้กับกลุ่มวัยรุ่นรวมทั้งงานบริการชุมชนโดยผ่านทางตัวแทนกลุ่มวัยรุ่นหรือแกนนำเยาวชนซึ่งเป็นวัยรุ่นตอนปลายอายุระหว่าง 20 -25 ปี รวมถึงการสนับสนุนให้วัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรมกับหมู่บ้านอื่น กล่าวได้ว่านอกจากเป็นการพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลของวัยรุ่นแล้วยังส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนอื่นด้วย สำหรับการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายมุ่งให้ความสำคัญในเรื่องการออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬาเพื่อเสริมสร้างสุขภาพและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยแกนนำชุมชนสามารถประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขอรับการสนับสนุนสิ่งที่เป็นต่อการเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย นอกจากนี้ด้วยทุนของชุมชนที่มีอยู่ อันได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม

วิทยาแม่แดงและวัดหนองโค้งเป็นทุนทางสถาบันที่นับเป็นโอกาสของการพัฒนาวัยรุ่นในด้านจิตใจ และคุณธรรมจริยธรรมด้วยอีกประการหนึ่ง กล่าวโดยสรุปได้ว่าการส่งเสริมพัฒนาการตามวัยของวัยรุ่นโดยชุมชนนั้นเป็นลักษณะของการสนับสนุนทางสังคม และการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนซึ่งจัดเป็นการเสริมพลังให้แก่วัยรุ่นอันมีผลต่อพัฒนาการของบุคคลต่อไป

สำหรับการดำเนินการพัฒนาชุมชนอันนำไปสู่การป้องกันปรามพฤติกรรมเสพติดในวัยรุ่นนอกเหนือจากการปฏิบัติของสมาชิกในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนแล้ว แกนนำชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้ให้โอกาสแก่วัยรุ่นในฐานะที่เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของชุมชน โดยให้ร่วมในกิจกรรมหรือมีบทบาทในการช่วยเหลือชุมชน ทั้งนี้มีแกนนำชุมชนและหรือผู้ใหญ่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมหรือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ปฏิบัติการเช่นนี้ของชุมชนจัดเป็นการสนับสนุนทางสังคมด้วยอีกเช่นกัน การดำเนินการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของชุมชน คือ การกำหนดมาตรการชุมชนด้านการป้องกันยาเสพติดมุ่งป้องกันหรือลดความเสี่ยงด้านการแพร่ระบาดของยาเสพติดผิดกฎหมายในเขตพื้นที่หมู่บ้าน การดำเนินการนี้จัดเป็นการควบคุมทางสังคมของชุมชน

สรุปรูปแบบชุมชนเข้มแข็งร่วมแรงพัฒนา มีเป้าหมายเพื่อป้องกันปรามพฤติกรรมเสพติดในวัยรุ่น มุ่งเป้าหมายสำคัญคือ การพัฒนาวัยรุ่นและการพัฒนาชุมชน องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาในแต่ละเป้าหมายมีดังนี้คือ

1. การพัฒนาวัยรุ่น ได้แก่ การพัฒนาด้านร่างกาย ด้านจิตใจและคุณธรรม ด้านสังคม ด้วยวิธีการดังนี้

- 1.1 กระตุ้นให้วัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดย
 - 1.1.1 สื่อสารผ่านตัวแทนกลุ่มวัยรุ่นหรือแกนนำเยาวชน
 - 1.1.2 สนับสนุนให้วัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรมกับหมู่บ้านอื่น หรือกิจกรรมของตำบล
 - 1.1.3 มอบหมายบทบาทหน้าที่ในกิจกรรมของชุมชนหรืองานบริการชุมชน
- 1.2 ส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย ด้านจิตใจและคุณธรรม โดย
 - 1.2.1 ส่งเสริมและสนับสนุนการออกกำลังกายหรือเล่นกีฬา
 - 1.2.2 ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม
 - 1.2.3 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

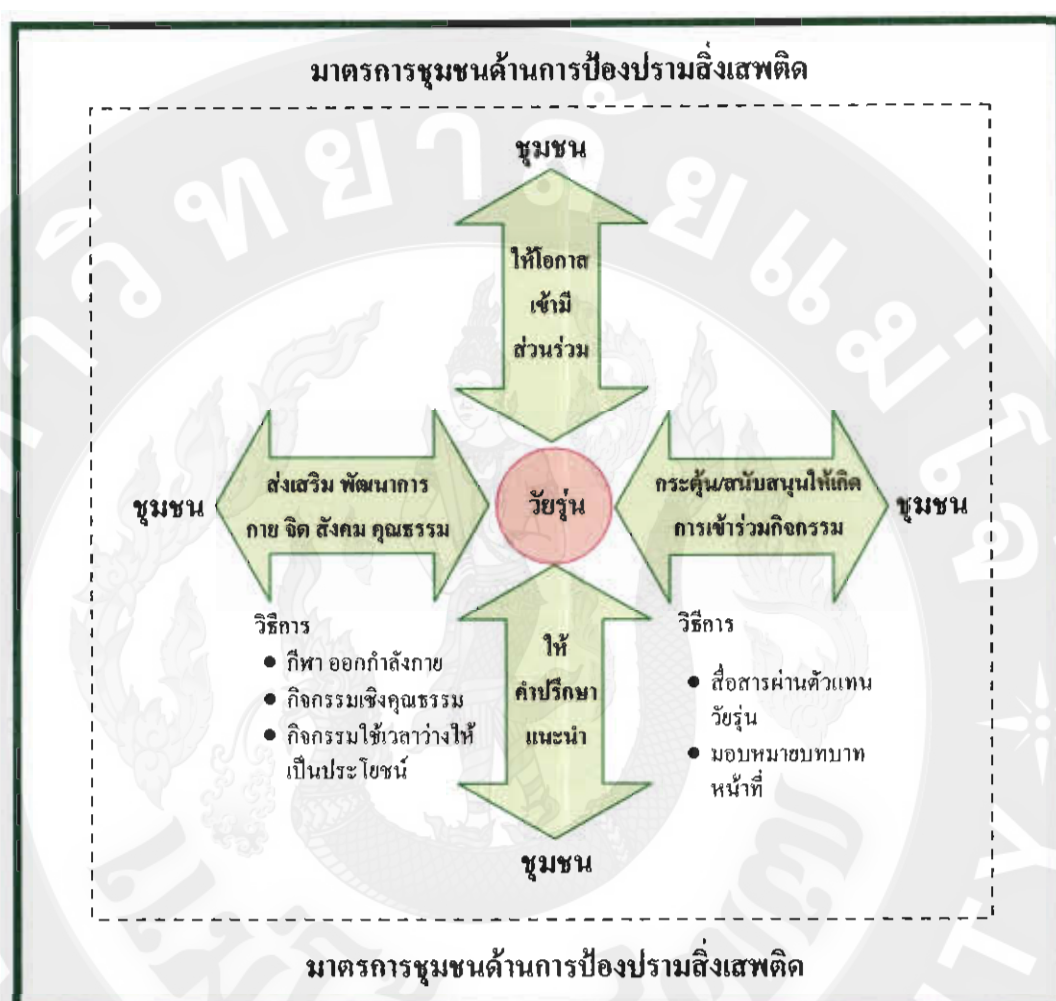
2. การพัฒนาชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการของวัยรุ่นและการป้องกันปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดผิดกฎหมาย ด้วยกระบวนการ

สนับสนุนทางสังคม การเสริมพลังวัยรุ่น และการควบคุมทางสังคม โดยมีกลุ่มบุคคลอื่น อาทิ กลุ่มแกนนำชุมชน และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ด้วยวิธีการดังนี้

- 2.1 เปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
- 2.2 เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับงานที่มอบหมายให้กลุ่มวัยรุ่น
- 2.3 กำหนดมาตรการชุมชนด้านการป้องปรามสิ่งเสพติด ได้แก่ ข้อปฏิบัติสำหรับบุคคลต่างพื้นที่ที่จะเข้ามาปลูกที่อยู่อาศัยในบริเวณเขตพื้นที่หมู่บ้าน และการปฏิบัติของร้านค้าในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการงดจำหน่ายบุหรี่และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แก่บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี

รูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่น หรือรูปแบบชุมชนเข้มแข็งร่วมแรงพัฒนา นำเสนอได้ ดังภาพ 11

ภาพ 11 รูปแบบการป้องกันพฤติกรรมเสพติดของวัยรุ่น

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยและวิจารณ์ในครั้งนี้นำมาสู่การอภิปรายผลได้ดังนี้

การเคยใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นพบได้ตั้งแต่ในช่วงวัยรุ่นตอนต้น วัยรุ่นเพศชายมีการเคยใช้มากกว่าเพศหญิง และเพศชายยังคงใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากกว่าเพศหญิงเช่นกัน ชนิดสิ่งเสพติดที่วัยรุ่นเคยใช้และยังคงใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากที่สุดคือ เบียร์ ปิงปองที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติด คือ เพศ อายุ และการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม โดยอายุที่มากขึ้นมีโอกาสนในการใช้สิ่งเสพติดมากขึ้น เพศชายมีโอกาสนในการใช้สิ่งเสพติดมากกว่าเพศหญิง สำหรับผู้ที่มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมในระดับสูง โอกาสนในการใช้สิ่งเสพติดมีน้อยกว่า สำหรับปิงปองที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา คือ เพศ และเจตคติต่อสิ่งเสพติด โดยวัยรุ่นเพศชายที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วมีโอกาสนในการใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมามากกว่าเพศหญิงและวัยรุ่นที่เคยใช้สิ่งเสพติดมาแล้วมีเจตคติต่อต้านสิ่งเสพติดในระดับต่ำมีโอกาสนเป็นผู้ใช้สิ่งเสพติดในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา

ผลการวิจัยที่พบนี้แสดงให้เห็นว่าปิงปองเชิงคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เป็นตัวกำหนดโอกาสนในการใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสพติดนั้น ได้แก่ เพศ และอายุ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุภาพร ธาระชานันท์ (2548: 163) ที่พบว่าเพศชายมีความเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดมากกว่าเพศหญิง และ Fernandez *et al.* (2005: 352-358) พบว่าเพศชายเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติด ส่วนเพศหญิงเป็นปัจจัยป้องกันยาเสพติดในอนาคตได้ สำหรับตัวแปรอายุพบว่าอายุที่เพิ่มขึ้นเป็นความเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติดที่เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นเดียวกับรายงานการศึกษาของ สุวรรณ อรุณพงศ์ไพศาล (2548: 1-3) พนมกร นันติ (2550: บทคัดย่อ) และสาวิตรี อัญฉงศ์กรชัย และคณะ (2551: [2]) แต่อย่างไรก็ตามอายุของการเริ่มใช้ครั้งแรกพบอายุที่ลดน้อยลงเช่นเดียวกับผลการศึกษาในครั้งนี้ที่พบอายุน้อยที่สุดที่เคยดื่มเบียร์เป็นครั้งแรกคืออายุ 5 ปีและอายุ 8 ปีใช้สารระเหยเป็นครั้งแรก ดังนั้นการค้นหาวิธีการแทรกแซงเพื่อป้องกันการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ต้องคำนึงถึงตัวแปรดังกล่าวด้วย กล่าวคือ วิธีการแทรกแซงต้องมุ่งไปที่เด็กโดยเฉพาะในช่วงวัยต้น ๆ และต้องทำการป้องกันหรือทำให้การใช้บุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ช้าออกไป อีกทั้งต้องออกแบบวิธีการแทรกแซงให้เหมาะสมกับช่วงวัยด้วย (Glantz and Hartal, 1999: 225)

นอกจากนี้พบว่าผู้ที่มีการรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคมในระดับสูง โอกาสนในการใช้สิ่งเสพติดมีน้อยกว่า สอดคล้องกับคำอธิบายของ Jessor *et al.* (1994: 29) ที่อธิบายว่าการควบคุมทางสังคมมีผลในเชิงประโยชน์ต่อการลดความเป็นไปได้ในการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหารวมถึงการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นได้ แม้ว่าจะไม่ได้เป็นตัวแปรที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมก็

ตาม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Fulkerson *et al.* (2008: 425) ที่พบว่า การควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการอันเกี่ยวข้องกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และการติดตามของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และการติดตามของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 กับการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พฤติกรรมการใช้ความรุนแรงและพฤติกรรมเกร

สำหรับบุคคลที่เคยใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ มาแล้วมีโอกาเป็นผู้ใช้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นด้วยหากบุคคลนั้นเป็นเพศชาย หรือเป็นผู้ที่มีเจตคติชื่นชอบสิ่งเสพติด เช่นเดียวกับผลการวิจัยของจิราพร สุวรรณธีรางกูล (2542: 26-27) ที่พบว่าปัจจัยเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติดได้แก่ การมีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ มีการรับรู้หรือเจตคติทางบวกต่อการใช้สิ่งเสพติด และมีความเชื่อที่ไม่ถูกต้องต่อสิ่งเสพติด มีค่านิยมในการใช้ชีวิตที่เสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติด เช่น ชอบทดลอง ชอบเที่ยว กลางคืนตามแหล่งสถานบันเทิง ใช้สิ่งเสพติดที่ไม่ผิดกฎหมาย และผลการวิจัยของ Branstrom *et al.* (2007: 12-18) ที่พบว่าปัจจัยที่เป็นตัวทำนายสำคัญที่สุดของการดื่มและใช้ยาเสพติดของทั้ง 2 เพศ ในกลุ่มอายุ 17-18 ปี คือ เจตคติทางบวกต่อแอลกอฮอล์ ขณะที่การมีเจตคติทางบวกต่อการห้ามปรามสิ่งเสพติดเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันการใช้สิ่งเสพติดของเพศชาย สำหรับปัจจัยเสี่ยงมากที่สุดต่อพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดของกลุ่มเพศหญิงอายุ 15-16 ปีคือเจตคติทางบวกต่อแอลกอฮอล์ และบุหรื เช่นเดียวกับคุษฎี โยเหลา และคณะ (2540: 7-9) และนพมาศ ชีรเวดิน (2542: 89-90) ที่อธิบายว่าเจตคติที่ชื่นชอบต่อสิ่งเสพติดหรือความเบี่ยงเบนต่าง ๆ จะนำบุคคลไปสู่การกระทำพฤติกรรมลักษณะนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในระดับตำบล พบตัวแปรสำคัญได้แก่ เพศ อายุ การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุมทางสังคม และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับใช้สิ่งเสพติดของวัยรุ่นในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา คือ เพศ และเจตคติต่อสิ่งเสพติด ดังนั้นในการพัฒนารูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดของวัยรุ่นจึงต้องคำนึงถึงช่วงวัยและเพศของกลุ่มเป้าหมายในการกำหนดวิธีการแทรกแซงต่าง ๆ อีกทั้งการควบคุมทางสังคมมีประโยชน์ต่อการป้องปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติด สำหรับตัวแปรเจตคติที่สามารถนำมาช่วยในการป้องปรามพฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติดนั้น ควรเป็นในลักษณะของการเริ่มปลูกฝังเจตคติเชิงบวกต่อการมีพฤติกรรมเชิงบวกต่าง ๆ ตั้งแต่ในวัยเยาว์ สำหรับวัยรุ่นตอนกลางหรือตอนปลายที่มีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดใด ๆ แล้วและยังคงใช้อยู่ต้องค้นหาวิธีแทรกแซงด้วยการชักชวนทำพฤติกรรมเชิงบวกที่มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การเกิดเจตคติทางบวกต่อพฤติกรรมเชิงบวกใหม่นั้น

อย่างไรก็ตามการพัฒนารูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทของชุมชน ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการพัฒนารูปแบบดังกล่าวกระทำได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึงวัยรุ่นในชุมชนได้มากที่สุดและได้วิธีการแทรกแซงที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนมากที่สุด ผู้วิจัยจึงกำหนดการพัฒนารูปแบบป้องปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นในพื้นที่ระดับหมู่บ้าน ซึ่งในกระบวนการพัฒนารูปแบบนี้ได้คำนึงถึงหลักการสำคัญของการป้องกัน โดยเฉพาะการนำข้อมูลปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงมาประกอบการกำหนดแผนปฏิบัติการป้องปรามพฤติกรรมการเสพติดมุ่งเน้นการเพิ่มปัจจัยปกป้อง และลดปัจจัยเสี่ยง มุ่งจัดการกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดที่ชุมชนให้ความสำคัญวิธีการดำเนินการแทรกแซงเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลมีทั้งในลักษณะของการให้วัยรุ่นเข้าร่วมทำโครงการหรือกิจกรรมที่มุ่งเน้นพัฒนาการของวัยรุ่น โดยผ่านการดำเนินการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง of ชุมชน วิธีการแทรกแซงเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับกลุ่มหรือระดับชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ข้อค้นพบสำคัญที่ได้จากกระบวนการวิจัย คือ การดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการป้องปรามพฤติกรรมการเสพติดในวัยรุ่นนั้น องค์ประกอบสำคัญคือส่งเสริมพัฒนาการของวัยรุ่นในแต่ละด้าน ซึ่งพัฒนาการด้านสังคมเป็นสิ่งที่ชุมชนชุมชนสามารถสนับสนุนได้เป็นอย่างมากโดยที่แกนนำชุมชน และสมาชิกในชุมชน ได้กระตุ้นและเปิดโอกาสให้วัยรุ่นเข้ามีส่วนร่วมและหรือมีบทบาทหน้าที่ในกิจกรรมของชุมชน รวมถึงงานบริการชุมชน อาทิ เก็บขยะ พัฒนาหมู่บ้าน และพัฒนาวัด สอดคล้องกับข้อสรุปของ Hawkin *et al.* (1992 cited in Chinman *et al.*, 1998: 393-413) ที่สรุปว่า การมีโอกาสทางบวก การเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ เป็นคุณลักษณะส่วนหนึ่งของการเสริมพลังทางบวกให้แก่วัยรุ่นซึ่งการเสริมพลังทางบวกนี้กลับมาส่งผลต่อพัฒนาการส่วนบุคคลของวัยรุ่นด้วย เช่นเดียวกับ Search Institute (2006b) ได้กำหนดให้กิจกรรมการบริการผู้อื่นหรือการช่วยเหลือชุมชน และการที่เด็กหรือวัยรุ่นได้รับมอบหมายบทบาทที่เป็นประโยชน์ในชุมชน เป็นตัวบ่งชี้ของสินทรัพย์ทางพัฒนาการที่จัดเป็นสินทรัพย์ภายนอกที่สามารถช่วยป้องกันการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ และยาเสพติดให้โทษได้ ภายหลังจากที่วัยรุ่นได้รับมอบหมายบทบาทหน้าที่ในกิจกรรมต่าง ๆ ไปแล้วนั้นแกนนำชุมชนหรือผู้ใหญ่ในชุมชนยังคงให้คำแนะนำคำปรึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานนั้น ๆ ซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมพลังวัยรุ่นและการสนับสนุนทางสังคม ดังที่ Chinman *et al.* (1998: 393-413) อธิบายว่าวัยรุ่นยังคงต้องการคำแนะนำจากพ่อแม่หรือผู้อาวุโสแม้ว่าในช่วงนั้นวัยรุ่นให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมากขึ้นก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เมื่อประสบการณ์เพิ่มมากขึ้นวัยรุ่นย่อมต้องการคำแนะนำมากขึ้น นอกจากนี้สอดคล้องกับขวัญหทัย รง

คุปตวนิช (2544: 7-8) ที่สรุปว่าการช่วยเหลือ การแนะนำ การเอาใจใส่ดูแล หรืออื่น ๆ โดยผ่านทาง ข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร วัตถุประสงค์ของ เป็นการสนับสนุนทางสังคมที่ทำให้บุคคลที่ได้รับการ สนับสนุนเกิดความรู้สึกพอใจ รู้สึกถึงการได้รับการยอมรับ ความรัก และคุณค่าจากสังคม และ Search Institute (2006b) ได้กำหนดให้การสนับสนุนเป็นตัวบ่งชี้ของสินทรัพย์ทางพัฒนาการที่เป็น สินทรัพย์ภายนอกที่สามารถช่วยป้องกันการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ และยาเสพติดให้ โทษด้วยเช่นกัน

ข้อค้นพบที่จัดเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมของวัยรุ่น กับชุมชน คือ วิธีของชุมชนในเรื่องการให้โอกาสแก่ตัวแทนวัยรุ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ชุมชนซึ่งถือปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันส่งผลให้ยังคงมีกลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่องถึง 4 รุ่น ข้อค้นพบนี้เป็นข้อมูลที่สนับสนุนรูปแบบการป้องปรามพฤติกรรมกาเสพติดในวัยรุ่นของ บ้านหนองไค้ที่มุ่งเน้นการสนับสนุนวัยรุ่นให้มีส่วนร่วมกับชุมชน หรือกล่าวได้ว่าชุมชน สนับสนุนให้วัยรุ่นได้รับรู้ว่าวัยรุ่นเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนชุมชนเช่นกัน สอดคล้องกับSAMHSA (1994: 1-26) Mecks *et al.* (1995: 9, 12) Wilson and Kolander (2000: 7) NIDA (2003: 8-10) และ จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์ (2550: 193) ที่สรุปว่าชุมชนที่มีการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วน ร่วมในการช่วยเหลือสังคมสามารถช่วยลดปัญหาเสพติดได้ขณะที่การเปิดโอกาสให้เกี่ยวข้องกับ การช่วยเหลือสังคมน้อยจัดเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อปัญหาเสพติด

นอกจากนี้บ้านหนองไค้ได้ให้ความสำคัญกับมาตรการชุมชนด้านการป้องปรามยา เสพติด ทั้งนี้จัดเป็นการควบคุมทางสังคมซึ่งเป็นการควบคุมจากภายนอก แม้ว่า Jessor *et al.* (1994: 29) ได้สรุปว่าการควบคุมทางสังคมไม่ได้เป็นตัวแปรที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมที่เป็นปัญหาที่ตาม แต่ความง่ายในการหาบุหรี่ แอลกอฮอล์ หรือยาเสพติด ยิ่งหาได้ง่ายมากเท่าใดความเสี่ยงต่อการ ใช้ สารเหล่านี้ในเด็ก วัยรุ่น และผู้ใหญ่ยิ่งมีมากขึ้นด้วย (SAMHSA, 1994: 1-26; Mecks *et al.*, 1995: 9, 12; Wilson and Kolander, 2000: 7; NIDA, 2003: 8-10 และจุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์, 2550: 193)

กล่าวโดยรวมได้ว่ากระบวนการดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการป้องปราม พฤติกรรมกาเสพติดของวัยรุ่น โดยเฉพาะกระบวนการดำเนินการในระดับพื้นที่หมู่บ้านเป็น กระบวนการที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มแกนนำในชุมชน กลุ่มสมาชิกในหมู่บ้าน กลุ่มวัยรุ่น ตลอดจนเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาหมู่บ้าน และการศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายวัยรุ่นและกลุ่มผู้ มี ส่วนได้ส่วนเสียในหมู่บ้าน นำมาซึ่งความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันโดยเฉพาะประเด็น โอกาสของการแพร่ระบาดของยาเสพติดผิดกฎหมายและผลจากการใช้สิ่งเสพติดโดยเฉพาะ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของวัยรุ่น ซึ่งสอดคล้องกับนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 182) ที่อธิบายว่าความ

สนใจและความห่วงกังวลร่วมกันเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยที่ความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลบังเอิญพ้องต้องกันจำนวนหนึ่งจึงกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม นอกจากนี้กระบวนการและวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัยอันได้แก่ 1) การทำแผนที่ชุมชน 2) การประชุมเพื่อวิเคราะห์ทุนของหมู่บ้าน และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคามของชุมชนต่อการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น 3) การสำรวจพฤติกรรมวัยรุ่น 4) การสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยง 5) การประชุมระดมพลังอย่างสร้างสรรค์ จัดเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายวัยรุ่นและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้านและนำมาสู่การวางแผนป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นในหมู่บ้านร่วมกัน ตลอดจนนำแผนปฏิบัติการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่นไปทดลองปฏิบัติและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการนั้น ซึ่งสอดคล้องกับไพรัตน์ เตะรินทร์ (2527: 6-7) นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 183-189) อคิน รพีพัฒน์ (2527: 100-101) ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 138-139) นรินทร์ แก้วมีศรี และคณะ (2546: 44) นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547: 3-4) และ Creighton (2548: 2) ที่สรุปคำอธิบายว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ของบุคคล กลุ่มบุคคล ไม่ว่าจะเป็นในระดับครอบครัว ชุมชนหรือสังคม ตลอดจนองค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน ที่มีความรู้สึกห่วงกังวลหรือความสนใจในเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่สามารถมีผลต่อสิทธิประโยชน์หรือส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น ๆ ร่วมกัน โดยมีพันธะสัญญาและความผูกพันทั้งด้านจิตใจ และการปฏิบัติต่อกัน โดยผ่านทางกระบวนการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่การกระทำอาทิ การค้นหาปัญหา การวางแผน การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีการตัดสินใจ การบริหารจัดการและการติดตามประเมินผลที่เป็นการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอย่างแท้จริง

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น ต้องเป็นการดำเนินงานที่เริ่มต้นมาจากภายในของหมู่บ้านหรือชุมชนเองโดยเฉพาะมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นลูกหลานของคนในหมู่บ้านด้วยกัน ทั้งนี้อาจจะมีบุคคลภายนอก อาทิ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ หรือเอกชนเป็นผู้กระตุ้นหรือร่วมดำเนินการด้วย การพัฒนาหรือแก้ไขสถานการณ์ปัญหาด้านสิ่งเสพติดในวัยรุ่นโดยอาศัยการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงในหมู่บ้าน และบุคคลที่ร่วมกันดำเนินการเป็นสมาชิกภายในชุมชนด้วยกันอันนำมาซึ่งการดำเนินการต่าง ๆ ที่ตอบสนองพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามวัยของวัยรุ่น อีกทั้งมีผลต่อการดำเนินการที่ต่อเนื่อง และยัง

สามารถหาแนวทางและวิธีการแก้ไขหรือพัฒนาได้อย่างเหมาะสม ตรงกับความต้องการของทุกฝ่าย อันสอดคล้องกับบริบทและทุนของหมู่บ้านด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาวัยรุ่นควรดำเนินการสนับสนุนหรือกระตุ้นให้พื้นที่ระดับหมู่บ้านเกิดความตระหนักและร่วมค้นหาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นในชุมชนเพื่อกำหนดการพัฒนาด้านการป้องปรามพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่างๆ ของวัยรุ่นในหมู่บ้านของตนเอง
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นแกนหลักในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีพื้นที่หรือโอกาสสำหรับวัยรุ่นได้ใช้ความสามารถและศักยภาพในเชิงสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. หน่วยงานหรือสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและการดำเนินงานป้องกันพฤติกรรมการเสพติดในพื้นที่ระดับตำบล ควรคำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้เพื่อประกอบการวางแผนดำเนินงาน

1.1 การป้องกันการเริ่มใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ในครั้งแรกควรคำนึงถึงคุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับประโยชน์จากผลการดำเนินการ อาทิ วัยรุ่นเพศชาย และวัยรุ่นที่มีอายุมากขึ้น ควรมีกิจกรรมที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและธรรมชาติตามวัยของกลุ่มดังกล่าวให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น อาทิ กีฬาประเภทต่าง ๆ กิจกรรมด้านดนตรี ศิลปะหรือการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้การสร้างความเข้าใจให้แก่บุคคลใกล้ชิดและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้ปกครอง แกนนำชุมชน เจ้าของกิจการร้านค้า เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติหรือการแสดงออกที่สะท้อนถึงลักษณะของการควบคุมทางสังคมและสามารถปฏิบัติต่อวัยรุ่นได้อย่างเหมาะสมจะเป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันการเริ่มใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ในครั้งแรกได้

1.2 การป้องปรามการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องหรืออย่างหนัก สำหรับกลุ่มวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมการใช้สิ่งเสพติดใด ๆ แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเพศชายควรคำนึงถึง

กิจกรรมเชิงบวกที่สามารถสร้างให้เกิดเจตคติทางบวกต่อการทำกิจกรรมนั้น ๆ ของตนเองซึ่งเป็นการจัดประสบการณ์ใหม่ ๆ อันอาจก่อให้เกิดเจตคติทางบวกต่อพฤติกรรมใหม่นั้นด้วย อาทิ งานอาสาพัฒนาต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อแทรกแซงเจตคติทางบวกที่มีต่อสิ่งเสียดต่าง ๆ

2. ชุมชนควรแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ในการเป็นตัวแทนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ด้านการป้องกันพฤติกรรมการเสพยาเสพติดในวัยรุ่นของชุมชน

2.1 แกนนำวัยรุ่น เพื่อเป็นผู้นำกลุ่มวัยรุ่นของหมู่บ้านด้วยการจัดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้นำ การสื่อสาร ทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถในการตัวแทนหรือผู้นำของกลุ่มวัยรุ่นที่ทำหน้าที่ประสานงานร่วมกับกลุ่มผู้ใหญ่ หรือนำวัยรุ่นทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน

2.2 ตัวแทนวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ที่สามารถเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำกับวัยรุ่นที่มีปัญหาในเรื่องต่าง ๆ และจัดตั้งเป็นศูนย์ที่เลี้ยงวัยรุ่นมีบทบาทหน้าที่ในการให้คำปรึกษาและคำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ แก่วัยรุ่นในหมู่บ้าน

2.3 บิดามารดาหรือผู้ปกครองที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูบุตรหลานเพื่อเป็นต้นแบบ หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเทคนิค วิธีการ และการจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น และพัฒนาเป็นที่ปรึกษาหรือที่เลี้ยงสำหรับครอบครัว

3. องค์กรในชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพัฒนากลไกการสนับสนุนส่งเสริมการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ของวัยรุ่นในชุมชนโดยชุมชนที่ต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาวิจัยตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หรือไม่ใช้สิ่งเสียดเพิ่มเติมทั้งตัวแปรที่เป็นคุณลักษณะภายในบุคคล และตัวแปรที่เป็นคุณลักษณะภายนอก ตามตัวบ่งชี้ในแต่ละด้านของสินทรัพย์ทางพัฒนาการ อาทิ พันธะสัญญาต่อการเรียน ค่านิยมทางบวก ความสามารถทางสังคม เอกลักษณ์ทางบวก ตลอดจน การสนับสนุนทางสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการป้องกันพฤติกรรมการเสพยาเสพติดต่อไป

บรรณานุกรม

- กนกรัตน์ แจ่มวิภูถ. 2545. การศึกษาปัจจัยด้านครอบครัวและกลุ่มเพื่อนที่มีต่อการเสพยาบ้าของ เด็กและเยาวชน. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กฤษฎา ภูพลคัน. 2551. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันการจำหน่ายยาในวัยรุ่น. ขอนแก่น: การศึกษาอิสระปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2552. บทแนะนำ “คุณลักษณะ” และ “วิธีวิทยา” ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. การสัมมนาเรื่อง “10 ปีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น: คุณค่าและความหมายต่อสังคมไทยและก้าวต่อไปในอนาคต โรงแรมสยามซิตี้ กรุงเทพฯ วันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2552 . กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- เกศสุดา โลหิตรนนท์ และ สมพร เนติรัฐกร. 2550. “พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของ นักเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม”. วารสารสุขภาพภาคประชาชน. 2, 4 (เมษายน-พฤษภาคม): 39-45.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, คมิศร เต็งรัง และ วรัญญา เพ็ชรคง. 2545. วิถีชุมชน คู่มือการเรียนรู้ที่ ทำให้งานชุมชนง่ายได้ผลและสนุก. นนทบุรี: สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข.
- ขวัญหทัย รงกุลควนิช. 2544. การสนับสนุนทางสังคมเกี่ยวกับการเลิกหรือลดมาเสพยาของผู้ติดยา เสพติด. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จังหวัดเชียงใหม่. ม.ป.ป. “ข้อมูล Child Watch 2549-2550”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา [http://www. Childwatchthai.com](http://www.Childwatchthai.com) (2 ธันวาคม 2551).
- จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์. 2542. การควบคุมทางสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จินตนา วงศ์วาน. 2548. ความรู้และพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จิรวัดณ์ มูลศาสตร์, อินทรา เรืองสิทธิ์ และ รัชณี วีระสุขสวัสดิ์. 2545. “พฤติกรรมการใช้สาร เสพติดในนักเรียนมัธยม: กรณีศึกษาในโรงเรียนแห่งชาติของ จ.อุบลราชธานี”. วารสาร สมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย. 47, 2 (เมษายน-มิถุนายน): 122-133.
- จิราพร สุวรรณธีรวงศ์. 2542. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นในสถานศึกษาจังหวัด เชียงใหม่. เชียงใหม่: ภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์ (บรรณาธิการ). 2547. เด็กไทยวัยกึก. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

จุฬารณย์ มาเสถียรวงศ์. 2550. เด็กไทยบนทางสามแพร่ง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

แจ่มจิต อุดรมาตย์. 2542. การพัฒนากลุ่มเยาวชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับชุมชน บ้านหนองแก ตำบลหนองไผ่ อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ. ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ชอบ เข้มกั๊ด และ โกวิท พวงงาม. 2547. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมอธรรม.

ชาย โพธิ์สีดา. 2547. “วิกฤตวัยรุ่นไทยกับ 3 พฤติกรรมเสี่ยง”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.story2you.com/interface/content/content_reply_intftee.asp?ctID=11679 (15 ตุลาคม 2551).

ดวงฤทัย สุคนธรปฎิภาค. 2547. การรับรู้การสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อนและครู พฤติกรรมป้องกันการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของวัยรุ่นตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช. สงขลา: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

คุณฤ โยเหลา, ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร, และ ชัยวัฒน์ วงศ์อาษา. 2540. ตัวแปรบ่งชี้สาเหตุการใช้และการติดสารระเหยของเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครและในจังหวัดยโสธร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ดัม นุญรอด. 2550. พฤติกรรมทางเพศและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา อำเภอเมือง ของจังหวัดหนึ่งภาคใต้. ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

คำบลจีเหล็ก. นปป. “ข้อมูลทั่วไปคำบลจีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=500603> (17 มีนาคม 2551).

ธารทิพย์ อิมทรัพย์. 2548. การสนับสนุนทางสังคมและสัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กวัยรุ่นที่พยายามฆ่าตัวตาย จังหวัดนครสวรรค์. เชียงใหม่: การค้นคว้าแบบอิสระ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นงนภัศ คู่วรรณู เทียงกมล. 2551. การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม. กรุงเทพฯ: วิ.พรินท์.

นงนุช ภัทรพงศ์สินธุ์. 2546. วิถีชีวิต วิถีชุมชนต่อพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดของเด็กวัยรุ่นในชุมชนแออัด กรณีศึกษาในชุมชนแออัดเทศบาลนครขอนแก่น. ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นพมาศ ชีระเวทิน. 2542. จิตวิทยาสังคมกับชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

นพมาศ อุ้งพระ (ชีระเวทิน). 2545. สังคมประกิดและพัฒนาการของมนุษย์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

_____. 2546. ทฤษฎีบุคคลิกภาพและการปรับตัว. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

นรินทร์ แก้วมีศรี, สุพจน์ ไชยจินดา, ณรงค์ฤทธิ์ ทายะ, พิรณัฐ คำแสน, พัชรินทร์ ดุจพ่าย และ
สุนทร ศรีวิสัย. 2546. “แนวทางการส่งเสริมประชาสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายา
เสพติดในชุมชน”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.hsri.or.th> (15 ตุลาคม 2551).

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2547. การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. พิมพ์
ครั้งที่ 2, เชียงใหม่: สิริลักษณ์การพิมพ์.

นันทา สุรักษา. 2546. โครงการการศึกษาปัจจัยด้านครอบครัวและกลุ่มเพื่อนที่เกี่ยวข้องกับ
พฤติกรรมกระทำความผิดของวัยรุ่น: แนวทางป้องกันแก้ไข. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527. “กลวิธีแนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงาน
พัฒนาชุมชน”. ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.
นครปฐม: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล. น. 177 – 205.

บัณฑิต ศรีไพศาล, จุฑาภรณ์ แก้วมุงคุณ, กมล วัฒนพร, โสภิต นาสืบ, แววดาว พิมพ์พันธ์ดี
และ กัณณพนธ์ ภักดีเศรษฐกุล. 2551. รายงานสถานการณ์สุราประจำปี พ.ศ. 2551.
กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์, ดวงพร คำคุณวัฒน์ และ จำเริญ ไชยจิต. 2549. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
และการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหทัยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และ ชลกาญจน์
ฮาชันนารี. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนัก
งานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ปิ่นทิพย์ ชะเอม. 2544. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเสี่ยงกับทุนทางสังคมของวัยรุ่นในเมือง
เชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พนมกร นันติ. 2550. ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้จ่ายสุขภาพติดประเภทเมทแอมเฟตามีน (ยาบ้า) ในกลุ่มนักศึกษาในสังกัดอาชีวศึกษาจังหวัดเชียงราย: กรณีศึกษาสถาบันการศึกษาอาชีวศึกษาจังหวัดเชียงราย พื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: การศึกษาอิสระปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2547. ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แดกทีฟพริ้นท์จำกัด.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. 2527. “นโยบายและกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน”. ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. นครปฐม: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล. น. 6-27.
- รัชดาวรรณ กาวิวงศ์, ھرรษา เศรษฐบุปผา และ สมบัติ สกฤตพรรณ. 2550. “ความชุกในการเสพติดของวัยรุ่นและพฤติกรรมการสื่อสารในครอบครัวตามการรับรู้ของวัยรุ่นที่เสพติดสุราในเขตกิ่งอำเภอแม่ฮ่อน จังหวัดเชียงใหม่”. วารสารสวนปรง. 22, 2 (พฤษภาคม-กันยายน): 21-33.
- รัชนี อ่อนศรี. 2546. “วัยรุ่นกับยาเสพติด”. ใน สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคเหนือ. “การนำเสนอผลงานวิชาการประชุมวิชาการสารเสพติดภาคเหนือครั้งที่ 1. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา [http://www. Spi.cmu.ac.th/~nsac/research_Acobat/dste13-14August.pdf](http://www.Spi.cmu.ac.th/~nsac/research_Acobat/dste13-14August.pdf) (15 สิงหาคม2551).
- วนิดา พลเชียงสา. 2549. การแก้ไขปัญหาการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของวัยรุ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านดั้น อำเภอพระยีน จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วรภัทร์ ภูเจริญ. 2552. Dialogue...คิดลงสู่ใจ...ไหลเป็นปัญญา. กรุงเทพฯ: หจก.สามลดา.
- วันทนีย์ จันทรเอี่ยม. 2543. ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดของชาวม้งในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์นิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วิจิตรา ปัญญาชัย, นันทนา ศรีสมบัติ และ ทรงพิลาศ วงศ์ใหญ่. 2551. “สุรากับพฤติกรรมเด็กและเยาวชน: กรณีศึกษาในชุมชนจังหวัดพะเยา”. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง “การปฏิบัติสู่นวัตกรรมและการวิจัย” ประจำปี 2551 เล่ม 3. นนทบุรี: ยุทธรินทร์การพิมพ์ จำกัด. น. 25-30 .
- วิฑูร วรวัลย์. 2546. ปัญหาการเสพติดของเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2540. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น-วัยสูงอายุ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. 2547. **ทฤษฎีการประเมิน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. ม.ป.ป. “จำนวนคดีที่ถูกดำเนินคดีของสถานพินิจฯ ทั่วประเทศ จำแนกตามฐานความผิด ระหว่างปีงบประมาณ 2547-2550”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.2.djop.moj.go.th/stat/upload_stat/15-15-4.pdf (17 มีนาคม 2551).
- สภาก่อสร้างพัฒนาเด็กและเยาวชนในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2546. **โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการปัญหาและพัฒนาเยาวชนโดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท..
- สมจิต แคนสีแก้ว. 2548. **การขับเคลื่อนชุมชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดแก่สังคม**. ขอนแก่น: ศูนย์นิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2536. **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมปรารถน์ ห่มันจิต. 2545. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ค.ป.ด.อ. จ.เขียงราย”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.hsri.or.th> (15 ตุลาคม 2551).
- สมิต วัฒนชัยธรรม, สุทธิพร มูลศาสตร์, นิภา ฌิตกุล, ปาติรัตน์ ไตรมศักดิ์, กัลยา วิริยะ และฉวีวรรณ ปิ่นจุกษ์. 2545. “การแพร่ระบาดของสารเสพติดและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเสพยาเสพติดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในจังหวัดปทุมธานี”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://nctc.oncb.go.th/new/doc/samit.doc> (15 ตุลาคม 2551).
- สาวตรี อัมมวาทกรชัย, อโนชา หมักทอง, ธนอมศรี อินทนนท์ (บรรณาธิการ). 2551. **การเฝ้าระวังพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ. 2551ก. “สสส.เผยสิงห์อมควันหน้าใหม่พุ่ง”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaihealth.or.th/node/5600> (4 ธันวาคม 2551).
- _____. 2551ข. “ตัวเลขคนไทยกับการดื่ม”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaihealth.or.th/node/4997> (3 กันยายน 2551).
- _____. 2551ค. “สสส.หนุน “โครงการบ้านเปลี่ยนวิถี” วัคซีนป้องกันยาเสพติด”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaihealth.or.th/node/5581> (4 ธันวาคม 2551).

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. 2549. การวิจัยเรื่องปัจจัยที่ทำให้เยาวชนไปใช้ยาเสพติดและวิธีการ รูปแบบการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชน. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ..

_____. 2550. “สรุปนโยบายและข้อสั่งการในพิธีมอบนโยบายและเปิดปฏิบัติการ รวมพลังไทยทั้งชาติ เทิดไท้องค์ภูมิพล เฉลิมฉลอง ๘๐ พรรษา”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://necd.go.th/upload/content/5strategy51.doc> (19 พฤศจิกายน 2550).

_____. 2552. “ยุทธศาสตร์ 5 ร้วป้องกัน”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา [http://Information.oncb.go.th/news 2009/mar/18-3-52/5ruw.pdf](http://Information.oncb.go.th/news%202009/mar/18-3-52/5ruw.pdf) (6 พฤษภาคม 2552).

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2550. “รายงานข้อมูลสถิติเกี่ยวกับจำนวนประชากรตำบลสี่เหลี่ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ.2550”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://population.m-society.go.th/report.php> (5 มีนาคม 2552).

สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. 2548. เด็กไทยในมิติวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2549. “พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพของประชากรไทย”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://service.nso.go.th/nso/g_knowledge/data_y49/health.pdf (17 มีนาคม 2551).

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินสาร. 2545. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและการปฏิบัติ. เชียงใหม่: วนิตาเพรส.

สิริอนันฐพร สุวี. 2548. ความสามารถในการพยากรณ์ของการรับรู้ความสามารถของตนเองและการได้รับการสนับสนุนทางสังคมต่อพฤติกรรมเผชิญปัญหาของวัยรุ่นในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุชา จันทน์เอม. 2536. จิตวิทยาพัฒนาการ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2546. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.

สุภาพร ธนะชานันท์. 2548. อิทธิพลของมาตรการป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียน และครอบครัวกับความผูกพันทางสังคมที่มีต่อการป้องกันตนเองจากสิ่งเสพติดของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- สุริยัน อ้นทองทิม. 2550. พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์: กรณีศึกษากลุ่มวัยรุ่นชาย. เชียงใหม่: การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุริยา วีรวงศ์. 2542. ระเบียบวิธีวิจัย: วิธีการและเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. การอบรมการวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ อรุณพงศ์ไพศาล. 2548. “รูปแบบการดื่มแอลกอฮอล์ในวัยรุ่นและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://cas.or.th/data/alcoholartical/plf/rpfi/nov05rpfibssua103.pdf> (13 มกราคม 2552).
- _____. 2549. “ปัจจัยเสี่ยงต่อการดื่มสุราในเด็กและวัยรุ่น”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://cas.or.th/data/alcohol-artical/plf/rpfi/ju106rpfibssua01duncan0.pdf> (13 มกราคม 2552).
- สุวรรณ แสงอาทิตย์. 2550. ปัจจัยทำนายพฤติกรรมเสี่ยงด้านการสูบบุหรี่ ดื่มสุรา เสพสารเสพติดในวัยรุ่น. ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวิมล ศิริกานันท์. 2550. การประเมินโครงการ:แนวทางสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หทัยชนก บัวเจริญ. 2547. การพัฒนารูปแบบการป้องกันการใช้สารเสพติดของเด็กวัยรุ่นในชุมชนแออัด กรณีศึกษาชุมชนแออัดแห่งหนึ่ง เขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อคิน รพีพัฒน์. 2527. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย”. ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. นครปฐม: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล. น. 100-114.
- อนุรักษ์ ปัญญาณัฐ. 2548. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม: การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน. เชียงใหม่: โทนัลเลอร์.
- อุบลรัตน์ เฟื่องสถิตย์. 2532. จิตวิทยาพัฒนาการ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: กิ่งจันทร์การพิมพ์.
- Bandura, A. 1989. “Social Cognitive Theory”. [Online]. Available [http://www.des.emry.edu/mfp/Bandura 1989 ACD.pdf](http://www.des.emry.edu/mfp/Bandura%201989%20ACD.pdf) (18 ธันวาคม 2551).

- Branstrom, R., Sjostrom, E., and Andreasson, S. 2007. "Individual, group and community risk and protective factor for alcohol and drug use among Swedish adolescents". *European Journal of Public Health* [Online]. 18, 8 (May):12-18. Available <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=0&did=1420402371&SrchMode=1&sid=2&Fmt=6&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1263365407&clientId=53524> (6 กรกฎาคม 2552).
- Beebe, L. A., Vesely, S. K., Oman, R. F., Tolma, E., Aspy, C. B., and Rodine, S. 2008. Protective Assests for Non-use of Alcohol, Tobacco and Other Drugs among Urban American Indian Youth in Oklahoma". *Matern Child Health Journal* [Online]. 12: s82-s90 Available <http://www.springerlink.com/content/cg47732483181820/fulltext.pdf> (7 กรกฎาคม 2552).
- Benson, P. L. 1997. "Mobilizing Community to Promote Assets". [Online] Available <http://www.ccap.org/devassets.pdf> (9 ธันวาคม 2551).
- Benson, P. L., J. Gallbraith and P. Espeland. 1998. "What kid need to succeed: proven practical ways to raise good kids". [Online]. Available <http://www.Freespirit.com/file/orther/299inside.pdf> (9 ธันวาคม 2551).
- Benson, P. L and R. N. Saito. 2001. "Building Development Assets: A New Strategy for Prevention High-risk Behavior". [Online]. Available http://www.ccap.org/pdfs/dev_assets.pdf (15 สิงหาคม 2551).
- Chinman, M. J. and J. A. Linney. 1998. "Toward a model of Adolescent Empowerment: Theoretical and Empirical Evidence". *The Journal of Primary Prevention* [Online]. 18, 4: 393-13. Available <http://www.springerlink.com/content/x60t0qlg3h625571/fulltext.pdf> (29 July 2009).
- Costa, F. 2006. "Problem-Behavior Theory_ A Brief Overview". [Online]. Available http://www.colorado.edu/ibs/jessor/pb_theory.html (27 มีนาคม 2551).
- Creighton, J. L. 2548. คู่มือการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนและการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์ สุภรัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ และสุวธิดา ศรียะพันธุ์. นนทบุรี: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด.

- Fernandez, L. B., Cano, T. R., Llarío, A. B., and Delgado, E. P. 2005. "Risk and Protective factors for drug abuse in adolescents. A longitudinal research". *Actas Esp PsiQuiatr* [Online] 33, 6: 352-358. Available [http:// www.arsxxi.com/Revistas/framesart.php?](http://www.arsxxi.com/Revistas/framesart.php?) (6 กรกฎาคม 2552).
- Fulkerson, J. A., Pasch, K. E., Perry, C. L., and Komro, K. 2008. "Relationships Between Alcohol-related Informal Social Control, Parental Monitoring and Adolescent Problem Behaviors Among Racially Diverse Urban Youth". [on line] 8, July 2008, 33: 425-433. Available [http:// www.springerlink.com/index/f7611j8440g32515.pdf](http://www.springerlink.com/index/f7611j8440g32515.pdf) (7 กรกฎาคม 2554).
- Glantz, M. D. and C. R. Hartel. 1999. **Drug Abuse: Origins and Interventions**. Washington D.C: American Psychological Association.
- Hawkin, J. D. and F. R. Catalano. 2005. "Investing in Your Community's Youth: An Introduction to the Community That Care System". [Online]. Available http://preventionplatform.samhsa.gov/Macro/csap/dss_portal/Templates_redesign/start.cfm. (27 มีนาคม 2551).
- Introduction to Risk Factors and Protective Factors. no date. [Online]. Available <http://guide.helpingamericasyouth.gov/programtool-actors.cfm?factorID=rft4>. (12 มกราคม 2552).
- Jessor, R., J. E. Donovan and F. M. Costa. 1994. **Beyond Adolescence Problem Behavior and Young Adult Development**. New York: Cambridge University Press.
- Lakey, B. nodate. "Social Support and Social Integration". [Online]. Available http://cancercontrol.cancer.gov/brp/constructs/social_support/index.html (17 เมษายน 2551).
- Lerner, R. M. 2002. **Adolescence: Development, Diversity, Context, and Application**. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Mcgue, M., and Iacono, W. G. 2008. "The adolescent origins of substance use disorders". *Int J Methods Psychiatr Res* [Online] 17, 1 Suppl (June): S30-S38 . Available [http:// www.3.interscience.wiley.com/journal/119635759/](http://www.3.interscience.wiley.com/journal/119635759/) (7 กรกฎาคม 2552).
- Meeks, L., P. Heit and R. Page. 1995. **Drug, Alcohol and Tobacco**. Ohio: Meeks Heit Publishing Company.

National Institute on Drug Abuse. 2001. **Preventing Drug Use Among Children and Adolescents**. N.P: n.p.

_____. 2003. "Preventing Drug Use Among Children and Adolescents". 2nd Edition. [Online]. Available <http://www.drugabuse.gov/pdf/prevention/RedBook.pdf> (15 ตุลาคม 2551).

Reininger, B., A. E. Evans, S. F. Griffin, R. F. Valois, M. L. Vincent, D. Parra-Medina, D. J. Taylor and K. J. Zulling. 2003. "Development of a youth survey to measure risk behavior, attitudes and assests: examining multiple influences". **Health Education Research** [on line] 18, 4 no date: 461-476. Available <http://her.oxfordjournals.org/egi/reprint/18/4/461> doi:10.1093/her/eyf046 (15 สิงหาคม 2551).

Search Institute. 2006a. "The Power of Assets". [Online]. Available <http://www.search-institute.org/power-assets> The Power of Assets (9 ธันวาคม 2551).

_____. 2006b. "The 40 Developmental Assests for Grades 6-12". [Online]. Available http://www.search-institute.org/system/files/SI_Facts.pdf (9 ธันวาคม 2551).

Substance Abuse and Mental Health Service Administration. 1994. **SIGNS OF EFFECTIVENESS II Preventing Alcohol, Tobacco and Orther Drugs Use: A Risk Factor/Resiliency-Based Approach**. N.P.: n.p.

To Be Number One. No date. [Online]. Available <http://www.tobnumber1.net/about/about.asp> (9 ธันวาคม 2551).

Vieira, D.L., Ribeiro,M., and Laranjeira,R. 2007. "Evidence of association between early alcohol use and risk of later problems". **Rev Bras Psiqlatr** [Online] 29, 3 : 222-227. Available http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1516-2007000300006&lng=en&nrm=iso (7 กรกฎาคม 2552).

Wills, T. A., M. G. Ainette and C. Walker. No date. "The Construet of Social Influence". [Online]. Available http://cancercontrol.cancer.gov/brp/constructs/social_influence.pdf (17 เมษายน 2551).

Wilson, R.W. and C. A. Kolander. 2000. **Drug Abuse Prevention A School and Community Partnership**. Massachusetts: R.R. Donnelly & Sans Company.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการป้องกันพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น

แบบสอบถาม

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการป้องกันปรามพฤติกรรมการเสพติดของวัยรุ่น

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นการสอบถามถึง 1) ความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่มีต่อบุหรี่ปริมาณ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และสิ่งเสพติดอื่น 2) การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุม การสนับสนุน การเป็นตัวอย่าง และการเสริมพลังจากบุคคลรอบข้างที่มีต่อท่าน 3) การใช้บุหรี่ปริมาณ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และสิ่งเสพติดอื่น คำตอบในแบบสอบถามนี้จะเก็บเป็นความลับ หมายความว่าไม่มีใครรู้คำตอบของท่าน เพื่อแสดงว่าคำตอบจะเก็บความเป็นลับ ท่านจึงไม่ต้องเขียนชื่อนามสกุลลงในแบบสอบถามนี้ การนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาครั้งนี้จะเสนอในรูปแบบของรายงานผลการวิจัย ซึ่งคำตอบจากแบบสอบถามนี้จะถูกวิเคราะห์ทางสถิติ และสรุปเป็นผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วเท่านั้น

แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ ดังนี้

ข้อที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตัวท่าน

ข้อที่ 2 เจตคติที่มีต่อบุหรี่ปริมาณ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และสิ่งเสพติดอื่น

ข้อที่ 3 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุม การสนับสนุน การเป็นตัวอย่าง และการเสริมพลังจากกลุ่มบุคคลรอบข้าง

ข้อที่ 4 การใช้บุหรี่ปริมาณ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และสิ่งเสพติดอื่น

ขอขอบคุณในความร่วมมือให้ข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้

นางสาวโสพรรณ อินทสิทธิ์

นักศึกษาปริญญาเอกสาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ผู้วิจัย

ชุดที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับท่าน

กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่อง ☐ ที่ตรงกับท่านหรือเติมคำในช่องว่าง

1. เพศ ☐ 1. ชาย ☐ 2. หญิง
2. ปัจจุบันอายุ.....ปี
3. การศึกษาของท่าน
☐ 1. กำลังศึกษาชั้น (ระบุ).....
☐ 2. จบการศึกษาหรือออกจากโรงเรียนชั้น (ระบุ).....
4. อาชีพของท่านคือ
☐ 1. นักเรียน/นักศึกษา ☐ 2. พนักงานบริษัท/ห้างร้าน/เอกชน
☐ 3. ค้าขายส่วนตัว ☐ 4. พนักงานในหน่วยงานราชการ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
☐ 5. รับจ้างทั่วไป ☐ 6. อื่น ๆ (ระบุ).....
5. จำนวนเงินหรือรายได้ที่ท่านได้รับเฉลี่ยแต่ละเดือน.....บาทต่อเดือน
6. สถานภาพสมรสของพ่อแม่
☐ 1. อยู่ด้วยกัน ☐ 2. เลิก/หย่า หรือแยกทางกัน
☐ 3. พ่อหรือแม่ถึงแก่กรรม ☐ 4. ถึงแก่กรรมทั้งคู่

ชุดที่ 2 เจตคติต่อบุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และสิ่งเสพติดอื่น

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง (5)	เห็นด้วย (4)	ไม่แน่ใจ (3)	ไม่เห็นด้วย (2)	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (1)
1. เป็นเรื่องธรรมดาของวัยรุ่นสมัยนี้ที่จะสูบบุหรี่หรือดื่มแอลกอฮอล์					[]
2. บุหรี่และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ชนิดต่าง ๆ เป็นสิ่งมอมเมาเด็กและเยาวชน					[]
3. การไม่สูบบุหรี่หรือไม่ดื่มแอลกอฮอล์ทำให้เพื่อนเยาะเย้ยและไม่ยอมรับเป็นสมาชิกของกลุ่ม					[]
4. การสูบบุหรี่หรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ไม่มีอันตรายใด ๆ ต่อร่างกาย					[]
5. บุหรี่ และหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ช่วยทำให้เกิดความสนุกสนาน ลืมความทุกข์ใจได้					[]
6. การสูบบุหรี่หรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทำให้ดูเท่					[]
7. การสูบบุหรี่หรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นการทำร้ายตัวเอง					[]
8. การไม่สูบบุหรี่ในระหว่างที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทำให้รู้สึกขาดรสชาติอย่างหนึ่งอย่างใดไป					[]
9. การสูบบุหรี่ทำให้เสียบุคลิกภาพ เพราะมีกลิ่นบุหรี่ติดตัว เส้นผม หรือในช่องปาก					[]
10. การดื่มเบียร์มีอันตรายน้อยกว่าการดื่มสุรา					[]
11. งานเลี้ยงที่ไม่มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สามารถสนุกสนานได้เช่นกัน					[]

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง (5)	เห็นด้วย (4)	ไม่แน่ใจ (3)	ไม่เห็นด้วย (2)	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (1)
12. ใช้ยาบ้าเพียงครั้งเดียวไม่ทำให้เกิดการติดยาบ้าได้					
13. การเสพยาบ้าทำให้ขยันทำงานหรืออ่านหนังสือได้มากขึ้น					
14. การเสพยาบ้าช่วยลดน้ำหนักตัวได้					
15. ในช่วงชีวิตวัยรุ่นต้องลองเสพยาบ้าสักครั้ง					
16. กาวหรือทินเนอร์จัดเป็นอบายมุขอย่างหนึ่งที่จะนำภัยอันตรายมาสู่คนเสพ					
17. การดมกาวหรือทินเนอร์ ช่วยทำให้เกิดความเคลิบเคลิ้ม สนุกสนาน ได้ดี					
18. กาวหรือทินเนอร์มีกลิ่นหอมชวนดม					
19. ยาบ้าหรือสารระเหยช่วยทำให้ชีวิตสนุกสนาน ครื้นเครงมีความสุขมากขึ้น					
20. การลองใช้ยาบ้าหรือสารระเหยเพียงไม่กี่ครั้งไม่น่าจะมีปัญหาอะไร เพราะเลิกใช้เมื่อไหร่ก็ได้					

ชุดที่ 3 การรับรู้ถึงการปฏิบัติโดยการควบคุม การสนับสนุน การเป็นตัวอย่าง และการเสริม
พลังจากกลุ่มบุคคลรอบข้าง

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

ข้อความ	การปฏิบัติ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
การควบคุมของครอบครัว					
1. พ่อแม่หรือผู้ปกครองคุ้นเคยกับเพื่อนสนิทของฉันทุกคน					[]
2. พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นห่วงมาก ถ้าฉันกลับบ้านไม่ตรงเวลาตามที่กำหนด บางครั้งท่านก็ออกตามหา					[]
3. ถ้าฉันไม่ทำตามข้อตกลงของครอบครัว ฉันต้องถูกตักเตือนทุกครั้ง					[]
การควบคุมของเพื่อน					
4. เพื่อนๆ ชวนฉันไปเล่นกีฬา เล่นดนตรี หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ ซึ่งฉันก็ไปกับพวกเขา					[]
5. ฉันยอมทำตามในสิ่งที่เพื่อนบอกให้ทำ แม้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้เกิดโทษหรืออันตรายต่อตัวเองก็ตาม					[]
6. เมื่อมีเวลาว่าง เพื่อน ๆ มักชวนฉันไปดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สูบบุหรี่ ซึ่งฉันก็ไปกับพวกเขา					[]
7. เพื่อน ๆ จะห้ามปรามฉัน ถ้าฉันจะทำในสิ่งไม่เหมาะสม เช่น หนีเรียน ทะเลาะวิวาท หรือใช้สิ่งมีมมาต่าง ๆ					[]
8. เพื่อนเคยชวนฉันให้ลองสูบบุหรี่ หรือดื่มของมีมมา					[]

ข้อความ	การปฏิบัติ				
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
การควบคุมของชุมชน					
9. ผู้ใหญ่ในชุมชนว่ากล่าวตักเตือนเมื่อฉันทำบางสิ่งบางอย่างที่ไม่เหมาะสม					
10. ในชุมชนมีร้านค้าที่ขายบุหรี่ หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ให้กับเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี					
11. ในชุมชนมีแหล่งให้ซื้อขายเสพติด เช่น กาว ยาบ้า หรืออื่น ๆ ได้					
12. ในชุมชนมีการกำหนดข้อห้ามหรือกฎระเบียบของชุมชน					
การสนับสนุนของครอบครัว					
13. พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นที่ปรึกษาเมื่อยามที่ฉันมีเรื่องไม่สบายใจหรือมีปัญหาต่าง ๆ					
14. พ่อแม่หรือผู้ปกครองจัดหาอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ประกอบการเรียนหรือสิ่งเอื้ออำนวยความสะดวกในการทำงาน					
15. พ่อแม่หรือผู้ปกครองพูดให้กำลังใจหรือให้โอกาสเพื่อแก้ตัวใหม่เมื่อยามที่ฉันทำอะไรผิดพลาด					
16. พ่อแม่หรือผู้ปกครองกล่าวชมเชย หรือให้รางวัลเมื่อฉันทำอะไรถูกต้องดีงามหรือสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้					
17. พ่อแม่หรือผู้ปกครองแนะนำหรือบอกข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเรียนหรือการทำงาน					

ข้อความ	การปฏิบัติ					
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด	
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
การสนับสนุนของเพื่อน						
18. เพื่อน ๆ หนีหายไปในช่วงที่ฉันมีเรื่องเคียดแค้นใจ หรือมีปัญหาต่าง ๆ						[]
19. เพื่อน ๆ ขวณฉันให้บททวนบทเรียนหรือช่วยกัน ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้อื่น						[]
20. เพื่อน ๆ พุดปลอบใจและให้กำลังใจเมื่อยามที่ฉัน ประสบกับปัญหาต่าง ๆ						[]
21. เพื่อนไม่สามารถช่วยทำให้ฉันรู้สึกคลายความทุกข์ ใจได้ในยามที่ฉันมีเรื่องก้ำกึ่งใจ						[]
22. เพื่อนชวนฉันไปดื่มแอลกอฮอล์ เพื่อให้คลายความ ทุกข์ใจ						[]
การสนับสนุนของชุมชน						
23. เพื่อนบ้านพุดคุยเป็นกันเองกับฉัน						[]
24. เพื่อนบ้านบอกเล่าข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ แก่ฉัน						[]
25. เพื่อนบ้านให้การช่วยเหลือแก่ฉัน เช่น แบ่งปัน อาหาร หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ						[]
26. ฉันสามารถขอคำปรึกษาแนะนำในเรื่องต่าง ๆ จาก เพื่อนบ้านได้						[]
27. เพื่อนบ้านทักทายและพุดให้กำลังใจฉัน						[]
ตัวแบบอย่างของครอบครัว						
28. ฉันเห็นพ่อดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์						[]

ข้อความ	การปฏิบัติ					
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด	
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
29. ฉันเห็นพ่อใช้ยาเสพติดให้โทษชนิดใดชนิดหนึ่ง						[]
30. ฉันเห็นแม่สูบบุหรี่						[]
31. ฉันเห็นแม่ใช้ยาเสพติดให้โทษชนิดใดชนิดหนึ่ง						[]
32. ฉันเห็นญาติพี่น้องของฉันสูบบุหรี่						[]
33. ฉันเห็นญาติพี่น้องของฉันดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์						[]
34. ฉันเห็นญาติพี่น้องของฉันใช้ยาเสพติดให้โทษชนิดใดชนิดหนึ่ง						[]
ตัวแบบอย่างของเพื่อน						
35. เพื่อนสนิทของฉันสูบบุหรี่						[]
36. เพื่อนสนิทของฉันดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์						[]
37. เพื่อนสนิทของฉันใช้ยาเสพติดให้โทษชนิดใดชนิดหนึ่ง						[]
38. เพื่อนสนิทของฉันทำงานอดิเรกเมื่อมีเวลาว่าง เช่น เล่นดนตรี กีฬา ศิลปะ						[]
39. เพื่อนสนิทของฉันช่วยผู้อื่นทำงานหรือทำกิจกรรมของชุมชนเมื่อมีเวลาว่าง						[]
ตัวแบบอย่างของชุมชน						
40. ฉันเห็นเพื่อนบ้านสูบบุหรี่						[]
41. ฉันเห็นเพื่อนบ้านดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์						[]
42. ฉันเห็นเพื่อนบ้านในชุมชนใช้ยาเสพติดให้โทษชนิดใดชนิดหนึ่ง						[]
43. เพื่อนบ้านไปทำบุญที่วัดในวันพระ หรือใส่บาตรตอนเช้า						[]

ข้อความ	การปฏิบัติ					
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)	
44. ฉันเห็นเพื่อนบ้านในชุมชนทะเลาะวิวาทกัน						[]
ตัวแบบอย่างของสังคม						
45. ป้ายโฆษณาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และข้อความเชิญชวนกระตุ้นให้ฉันอยากดื่มเครื่องดื่มนั้น						[]
46. ฉันปฏิบัติตามคำเตือนในโฆษณาณรงค์ต่าง ๆ เช่น เมาไม่ขับ ตั้งสติก่อนสตาร์ท						[]
47. ฉันเห็นภาพยนตร์โฆษณาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แล้วทำให้ฉันอยากดื่ม						[]
การเสริมพลังของครอบครัว						
48. ฉันไม่มีหน้าที่ใด ๆ ในบ้านต้องรับผิดชอบ						[]
49. เมื่อมีเวลาว่างหรือวันหยุดพ่อแม่หรือผู้ปกครองพาฉันไปเที่ยวหรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน						[]
50. เมื่อมีโอกาสพ่อแม่หรือผู้ปกครองพาฉันไปหาปู่ย่าตายายหรือญาติพี่น้อง						[]
51. พ่อแม่หรือผู้ปกครองมอบหมายหน้าที่ในบ้านให้ฉัน						[]
52. พ่อแม่หรือผู้ปกครองอนุญาตให้ฉันเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน ที่ทำงาน หรือชุมชน						[]
53. ฉันเป็นบุคคลที่มีความหมายสำหรับครอบครัว						[]
54. พ่อแม่หรือผู้ปกครองสอนหรือฝึกให้ฉันทำอาหาร งานฝีมือหรืออื่นๆ ที่เป็นความสามารถพิเศษ						[]
การเสริมพลังของชุมชน						
55. ฉันเข้าร่วมทำกิจกรรมในงานบุญประเพณีที่ชุมชนจัด						[]

ข้อความ	การปฏิบัติ					
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)	
56. ฉันช่วยเหลือหรือให้บริการที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ ในชุมชน						[]
57. ในชุมชนมีบริเวณพื้นที่สาธารณะสำหรับให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรม						[]
58. ในชุมชนมีกลุ่มเยาวชนที่ยังมีการพบปะร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง						[]
59. ผู้ใหญ่ในชุมชนมอบหมายบทบาทหน้าที่บางอย่างให้ฉัน						[]
60. สมาชิกในชุมชนชักชวนให้ฉันเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชน						[]
61. ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม						[]
62. ผู้นำชุมชนสอบถามความคิดเห็นของฉันเกี่ยวกับความต้องการในการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน						[]
63. ในชุมชนมีการจัดกิจกรรมสำหรับวัยรุ่นโดยเฉพาะ						[]

ชุดที่ 4 การใช้บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และสิ่งเสพติดอื่น

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ หรือ เติมข้อความ ลงในช่องว่าง

เนื่องจากแบบสอบถามนี้ไม่มีการบันทึกหรือจดชื่อนามสกุลของท่านไว้ ซึ่งทำให้ไม่มีใครสามารถรู้คำตอบของท่าน จึงขอความกรุณาให้ท่านตอบตามความเป็นจริง

1. ท่านเคยใช้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาบ้างหรือไม่

ชนิด	ไม่เคยใช้	เคยใช้	ใช้ครั้งแรก เมื่ออายุ (ปี)	ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา		ปริมาณที่ใช้
				ไม่ได้ใช้	ใช้	
1. บุหรี่						 มวน/วัน
2. เบียร์						 ขวด/วัน
3. เหล้าแดง						 ขวด/วัน
4. เหล้าขาว						 ขวด/วัน
5. เหล้าปั่น						 แก้ว/วัน
6. ชาคองเหล้า						 แก้ว/วัน
7. เครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์/อื่น ๆ						 ขวด/วัน
8. ยาบ้า						 เม็ด/วัน
9. สารระเหย						 กระป๋อง/วัน
10. อื่น ๆ (ระบุ)						
1).....						/วัน
2).....						/วัน

หากท่านเคยใช้สิ่งเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งมาแล้ว กรุณาตอบคำถามต่อไปนี้

โดยทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับคำตอบของท่าน

2. ท่านใช้สิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ ในครั้งแรกกับใคร (ตอบเพียง 1 ข้อ)

ชนิดสิ่งเสพติด	บุคคลที่ร่วมใช้ในครั้งแรก							
	ใช้คนเดียว (1)	เพื่อน (2)	พ่อ/แม่ (3)	ญาติพี่น้อง (4)	เพื่อนบ้าน (5)	ลูกค้า (6)	เพื่อนร่วมงาน (7)	อื่น ๆ (ระบุ) (8)
1. บุหรี่								
2. เครื่องดื่มแอลกอฮอล์								
3. ยาบ้า								
4. สารระเหย								
5. อื่น ๆ (ระบุ)								
1).....								
2).....								

3. ท่านใช้สิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ กับใครบ่อยมากที่สุด (ตอบเพียง 1 ข้อ)

ชนิดสิ่งเสพติด	บุคคลที่ร่วมใช้ด้วยบ่อยมากที่สุด							
	ใช้คนเดียว (1)	เพื่อน (2)	พ่อ/แม่ (3)	ญาติพี่น้อง (4)	เพื่อนบ้าน (5)	ลูกค้า (6)	เพื่อนร่วมงาน (7)	อื่น ๆ (ระบุ) (8)
1. บุหรี่								
2. เครื่องดื่มแอลกอฮอล์								
3. ยาบ้า								
4. สารระเหย								
5. อื่น ๆ (ระบุ)								
1).....								
2).....								

4. ท่านใช้สิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ ในสถานที่ใดบ่อยมากที่สุด (ตอบเพียง 1 ข้อ)

[illegible]

ภาคผนวก ข

แบบสำรวจวิทยุร่นบ้านหนองไค้ (1)

แบบสำรวจวัยรุ่นบ้านหนองไค้ง (1)

คำชี้แจง 1. แบบสำรวจนี้ไม่ต้องระบุ ชื่อ-นามสกุล หรือที่อยู่ของท่าน

2. การใช้แบบสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและสรุปเป็นข้อมูลเบื้องต้นซึ่งจะนำไปประกอบการจัดทำแผนส่งเสริมและพัฒนาวัยรุ่นบ้านหนองไค้งต่อไป ข้อมูลในแบบสำรวจนี้จะถูกนำเสนอเป็นการสรุปภาพรวมของวัยรุ่นบ้านหนองไค้งการกรอกข้อมูลในแบบสำรวจนี้จะไม่มีผลในทางเสียชื่อเสียงใด ๆ ต่อท่านและครอบครัวของท่าน

3. เมื่อตอบแบบสำรวจเรียบร้อยแล้วกรุณาใส่ซองสีน้ำตาลและปิดผนึกให้เรียบร้อยก่อนส่งคืน

4. กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่อง ☐ ที่ตรงกับท่านหรือเติมคำในช่องว่าง

-
1. เพศ ☐ 1. ชาย ☐ 2. หญิง
 2. ปัจจุบันอายุ.....ปี
 3. การศึกษาของท่าน ☐ 3.1 กำลังศึกษาชั้น (ระบุ).....
☐ 3.2 จบการศึกษาหรือออกจากโรงเรียนชั้น (ระบุ).....
 4. อาชีพของท่านคือ ☐ นักเรียน/นักศึกษา ☐ รับจ้าง ☐ ค้าขาย ☐ ไม่ได้ทำงาน
☐ อื่น ๆ (ระบุ).....
 5. ปัจจุบันท่านพักอาศัยอยู่กับ
 6. ท่านสนิทกับใครมากที่สุดในกลุ่มครอบครัว.....
 7. ท่านมักใช้เวลาว่างในการทำอะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
☐ ช่วยครอบครัวทำงาน ☐ ทำงานบ้าน หรืองานอื่นๆตามที่ผู้ปกครองมอบหมาย
☐ ดูโทรทัศน์ / ฟังเพลง ☐ เล่นอินเทอร์เน็ต ☐ เกมคอมพิวเตอร์ ☐ อ่านหนังสือ
☐ เล่นกีฬา/ออกกำลังกาย ☐ งานอดิเรกได้แก่.....
☐ อื่น ๆ (ระบุ).....
 8. ในรอบปีนี้ ท่านไปวัด / ไปบวช หรือทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา
☐ ไม่เคยทำเลย ☐ ทุกวัน ☐ 1 ครั้งต่อสัปดาห์ ☐ มากกว่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์
☐ 1 ครั้งต่อเดือน ☐ 1 ครั้งต่อปี
 9. ในรอบปีนี้ ท่านเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น ☐ เคย ☐ ไม่เคย

10. หากท่านมีเวลาว่างท่านต้องการทำกิจกรรมอะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ กิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง เช่น
- ☐ กิจกรรมร่วมกับครอบครัว เช่น
- ☐ กิจกรรมที่สืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เช่น.....
- ☐ กิจกรรมร่วมกับเยาวชนในชุมชน เช่น.....
- ☐ กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชน เช่น.....
- ☐ อื่น ๆ (ระบุ).....

11. คนในครอบครัวของท่านมีใครบ้างที่ใช้สิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

บุหรี

- ☐ พ่อ ☐ แม่ ☐ พี่ ☐ น้อง ☐ ญาติ

เครื่องดื่มแอลกอฮอล์

- ☐ พ่อ ☐ แม่ ☐ พี่ ☐ น้อง ☐ ญาติ

สิ่งเสพติดอื่น ๆ (ระบุ).....

- ☐ พ่อ ☐ แม่ ☐ พี่ ☐ น้อง ☐ ญาติ

16. ท่านเคยไปซื้อสิ่งเหล่านี้ให้คนในบ้านหรือเพื่อนบ้างหรือไม่

บุหรี

- ☐ เคย ☐ ไม่เคย

เครื่องดื่มแอลกอฮอล์

- ☐ เคย ☐ ไม่เคย

สิ่งเสพติดอื่น ๆ ☐ เคย ได้แก่..... ☐ ไม่เคย

17. กลุ่มเพื่อนสนิทที่โรงเรียนของท่านเคยใช้สิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้บ้างหรือไม่

- ☐ บุหรี ☐ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์

☐ สิ่งเสพติดอื่น

18. กลุ่มเพื่อนสนิทในชุมชนของท่านเคยใช้สิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้บ้างหรือไม่

- ☐ บุหรี ☐ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์

☐ สิ่งเสพติดอื่น ๆ ได้แก่ (ระบุ)

19. ท่านเคยลองใช้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มาบ้างหรือไม่

บุหรี่ ☐ เคย ☐ ไม่เคย

เบียร์ ☐ เคย ☐ ไม่เคย

เหล้าแดง ☐ เคย ☐ ไม่เคย

เหล้าขาว ☐ เคย ☐ ไม่เคย

เครื่องดื่มชูกำลัง ☐ เคย ☐ ไม่เคย

สารเสพติดอื่น ๆ ☐ เคย ได้แก่..... ☐ ไม่เคย

20. ปัจจุบัน ท่าน ใช้สิ่งต่อไปนี้หรือไม่

บุหรี่ ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....มวน/วัน

☐ ไม่ใช้

เบียร์ ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....ขวด/วันหรือ.....ขวด/สัปดาห์

☐ ไม่ใช้

เหล้าแดง ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....ขวด/วันหรือ.....ขวด/สัปดาห์

☐ ไม่ใช้

เหล้าขาว ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....ขวด/วันหรือ.....ขวด/สัปดาห์

☐ ไม่ใช้

เครื่องดื่มชูกำลัง ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....ขวด/วันหรือ.....ขวด/สัปดาห์

☐ ไม่ใช้

สารเสพติดอื่น ๆ ☐ ไม่ใช้ ☐ ใช้ ได้แก่

1.ปริมาณที่ใช้...../วันหรือ...../สัปดาห์

2.ปริมาณที่ใช้...../วันหรือ...../สัปดาห์

3.ปริมาณที่ใช้...../วันหรือ...../สัปดาห์

ภาคผนวก ก

แบบสำรวจวิทยุรณบ้านหนองโค้ง (2)

แบบสำรวจวัยรุ่นบ้านหนองไค้ (2)

คำชี้แจง 1. แบบสำรวจนี้ไม่ต้องระบุ ชื่อ-นามสกุล หรือที่อยู่ของท่าน

2. การใช้แบบสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมความคิดเห็น และการปฏิบัติของท่าน ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือน เมษายน พ.ศ.2553 ถึงมิถุนายน พ.ศ.2553

3. ข้อมูลในแบบสำรวจนี้จะถูกนำเสนอเป็นการสรุปภาพรวมของวัยรุ่นบ้านหนองไค้ การกรอกข้อมูลในแบบสำรวจนี้จะไม่ผลในทางเสียเสียใด ๆ ต่อท่านและครอบครัวของท่าน

4. กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่อง ☐ ที่ตรงกับความคิดเห็นหรือการปฏิบัติของท่านมากที่สุด หรือเติมคำในช่องว่าง

1. เพศ ☐ 1. ชาย ☐ 2. หญิง

2. ปัจจุบันอายุ.....ปี

3. อาชีพของท่านคือ ☐ นักเรียน/นักศึกษา ☐ รับจ้าง ☐ ค้าขาย ☐ ไม่ได้ทำงาน

☐ อื่นๆ(ระบุ).....

ตั้งแต่เดือนเมษายน 2553 เป็นต้นมา ท่านมีความคิดเห็น หรือมีการปฏิบัติในสิ่งต่อไปนี้ อย่างไร

4. ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมอะไรภายในชุมชนบ้าง

☐ ไม่เคย เพราะ.....

☐ เคย ได้แก่ (ใส่เครื่องหมาย ✓ ในตารางคำตอบ)

4.1 กิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง

☐ ฟุตบอล

☐ คนตรี

☐ ละครหุ่นเงา

☐ ละครชุมชน

☐ คี.เจ เสี่ยงใส

☐ อื่น ๆ (ระบุ).....

4.2 กิจกรรมร่วมกับชุมชน

- ☐ งานบุญ /กิจกรรมทางศาสนา
☐ งานศพ
☐ งานพัฒนาหมู่บ้าน
☐ งานพัฒนาวัด
☐ กีฬาชุมชน
☐ อื่นๆ ได้แก่.....

5. ท่านมีความรู้สึกหรือคิดอย่างไรจากการที่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้

.....

.....

6. ท่านใช้สิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้บ้างหรือไม่มากนักเพียงใด

- บุหรี่ ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....มวน/วัน
 ☐ ไม่ใช้
 เบียร์ ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....ขวด/วันหรือ.....ขวด/สัปดาห์
 ☐ ไม่ใช้
 เหล้าแดง ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....ขวด/วันหรือ.....ขวด/สัปดาห์
 ☐ ไม่ใช้
 เหล้าขาว ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....ขวด/วันหรือ.....ขวด/สัปดาห์
 ☐ ไม่ใช้
 เครื่องดื่มชูกำลัง ☐ ใช้ ปริมาณที่ใช้.....ขวด/วันหรือ.....ขวด/สัปดาห์
 ☐ ไม่ใช้
 สารเสพติดอื่น ๆ ☐ ไม่ใช้ ☐ ใช้ ได้แก่

(ระบุ).....

1.ปริมาณที่ใช้...../วันหรือ...../สัปดาห์
2.ปริมาณที่ใช้...../วันหรือ...../สัปดาห์

ภาคผนวก ง

แนวคำถาถามการสนทนากลุ่มเรื่องปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยงต่อการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ
ของวัยรุ่น

แนวคำถามการสนทนากลุ่มเรื่องปัจจัยปกป้องและปัจจัยเสี่ยง

ต่อการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ของวัยรุ่น

1. ท่านคิดว่ามีอะไรบ้างที่ป้องกันหรือยับยั้งไม่ให้วัยรุ่นไปสู่อการใช้สิ่งเสพติด เช่น บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือยาเสพติดอื่น ๆ
2. ท่านคิดว่าอะไรเป็นสิ่งที่ชักนำหรือผลักดันให้เด็กหรือวัยรุ่นไปสู่อการใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ ดังกล่าว

ประวัติผู้วิจัย

๕๐ - ๕๑

นางสาวโสฬวรรณ อินทสิทธิ์

เกิดเมื่อ

8 กรกฎาคม 2510

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2532 ปริญญาตรี พยาบาลศาสตรบัณฑิต

วิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์

กรุงเทพมหานคร

พ.ศ.2539 ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต (จิตวิทยาพัฒนาการ)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

กรุงเทพมหานคร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2532 - พ.ศ.2538 พยาบาลวิชาชีพ

หออภิบาลผู้ป่วยหนักโรคหัวใจ วชิรพยาบาล

กรุงเทพมหานคร

พ.ศ.2539 - พ.ศ.2547 นักวิชาการสาธารณสุข

สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต

กระทรวงสาธารณสุข

จังหวัดนนทบุรี

พ.ศ.2547 - ปัจจุบัน พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ

ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติด เชียงใหม่

กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

จังหวัดเชียงใหม่